

Հավելված N 1
ՀՀ կառավարության 2022 թվականի
հունիսի 30-ի N 1010 - Ն որոշման

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
2023-2025 ԹՎԱԿԱՆՆԵՐԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՄԻՋՆԱԺԱՄԿԵՏ
ԾԱԽՍԵՐԻ ԾՐԱԳԻՐ**

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ՀԱՊԱՎՈՒՄՆԵՐԻ ՑԱՆԿ 5

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ 6

ՄԱՍ I. ՀԱՐԿԱԲՅՈՒՋԵՏԱՅԻՆ ԶԱՐԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ..... 7

ԳԼՈՒԽ 1. ՄԱԿՐՈՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԶԱՐԳԱՑՈՒՄՆԵՐ ԵՎ ԿԱՆԽԱՏԵՍՈՒՄՆԵՐ 8

        1.1 ՄԱԿՐՈՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԱՄՓՈՓԱԳԻՐ ԵՎ ՇՐՋԱՆԱԿ 8

        1.2. ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ՏՆՏԵՍՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԳՈՐԾԸՆԿԵՐ ԵՐԿՐՆԵՐԻ ԶԱՐԳԱՑՈՒՄՆԵՐ ԵՎ ԿԱՆԽԱՏԵՍՈՒՄՆԵՐ 11

            1.3. ՀՀ ՄԱԿՐՈՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԶԱՐԳԱՑՈՒՄՆԵՐ ԵՎ ԿԱՆԽԱՏԵՍՈՒՄՆԵՐ 15

                1.3.1. ՀՆԱ և տնտեսական աճ..... 15

                1.3.2. Աշխատանքի շուկա..... 20

                1.3.3. ՀՀ վճարային հաշվեկշիռ, արտահանում և ներմուծում 21

                1.3.4. Փոխարժեքներ 24

                1.3.5. Գնաճ և դրամավարկային քաղաքականություն..... 25

            1.4. ԿԱՆԽԱՏԵՍՈՒՄՆԵՐԻ ՀԻՄՔՈՒՄ ԸՆԿԱԾ ԵՆԹԱԴՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ 27

            1.5. ՄԱԿՐՈՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԿԱՆԽԱՏԵՍՈՒՄՆԵՐԻ ՌԻՍԿԵՐԸ 30

                1.5.1. ՀՀ տնտեսական աճի դեպի ներքեՎ ուղղությամբ ռիսկեր 30

                1.5.2. Տնտեսական աճի դեպի վերև ուղղությամբ ռիսկեր 31

            1.6. ՀԱՄԵՄԱՏՈՒԹՅՈՒՆ ՆԱԽՈՐԴ ԿԱՆԽԱՏԵՍՈՒՄՆԵՐԻ ՀԵՏ 34

ԳԼՈՒԽ 2. ՀԱՐԿԱԲՅՈՒՋԵՏԱՅԻՆ ԶԱՐԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ՈՒՂՂՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ԵՎ ԿԱՆԽԱՏԵՍՈՒՄՆԵՐԸ..... 35

        2.1. ՀԱՐԿԱԲՅՈՒՋԵՏԱՅԻՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԱՎԱՐԿ ԵՎ ՀԱՐԿԱԲՅՈՒՋԵՏԱՅԻՆ ՇՐՋԱՆԱԿ 35

        2.2. ՄԻՋՆԱԺԱՄԿԵՏ ՀԱՐԿԱԲՅՈՒՋԵՏԱՅԻՆ ԶԱՐԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԱՌԱՋՆԱՀԵՐԹՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ԵՎ ՆՊԱՏԱԿՆԵՐԸ 36

            2.3. ՀԱՐԿԱԲՅՈՒՋԵՏԱՅԻՆ ԶԱՐԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՄԻՏՈՒՄՆԵՐԸ ԵՎ ԿԱՆԽԱՏԵՍՈՒՄՆԵՐԸ 38

            2.4. ՀԱՐԿԱԲՅՈՒՋԵՏԱՅԻՆ ՌԻՍԿԵՐ 44

            2.5. ՀԱՐԿԱԲՅՈՒՋԵՏԱՅԻՆ ԶԱՐԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ՀԱՐԿԱԲՅՈՒՋԵՏԱՅԻՆ ԿԱՆՈՆՆԵՐԻՆ 46

            2.6. ՊԵՏԱԿԱՆ ԲՅՈՒՋԵԻ ՑՈՒՑԱՆԻՇՆԵՐԻ ԿԱՆԽԱՏԵՍՈՒՄՆԵՐԻ ՀԱՄԵՄԱՏԱԿԱՆ ԱՐՅՈՒՄԱԿՆԵՐ 49

ԳԼՈՒԽ 3. ՀՀ 2023–2025ԹԹ ՊԵՏԱԿԱՆ ԲՅՈՒՋԵՆՆԵՐԻ ԵՎԱՍՈՒՄՆԵՐԻ ԶԱՐԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ԿԱՆԽԱՏԵՍՈՒՄ 52

        3.1. ՊԵՏԱԿԱՆ ԵՎԱՍՈՒՄՆԵՐԻ ԶԱՐԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ԱՌԱՋՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ 2023-2025 ԹՎԱԿԱՆՆԵՐԻՆ 52

        3.2. ՀՀ 2023-2025 ԹՎԱԿԱՆՆԵՐԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ԲՅՈՒՋԵՆՆԵՐԻ ԵՎԱՍՈՒՄՆԵՐԻ ԿԱՆԽԱՏԵՍՈՒՄԸ 54

ԳԼՈՒԽ 4. ԲՅՈՒՋԵՏԱՅԻՆ ՇՐՋԱՆԱԿ 57

        4.1. ՊԵՏԱԿԱՆ ԲՅՈՒՋԵԻ ԴԵՖԻՑԻՏԸ 57

        4.2. ՀՀ ՊԵՏԱԿԱՆ ԲՅՈՒՋԵԻ ՌԵՍՈՒՐՍՆԵՐԻ ԵՎ ԵԱԽՍԵՐԻ ՓԱԹԵԹՈՒՄ 2023-2025ԹԹ ԿԱՆԽԱՏԵՍՎՈՂ ՓՈՓՈԽՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ..... 58

        4.3. 2023-2025ԹԹ ՊԵՏԱԿԱՆ ԲՅՈՒՋԵՆՆԵՐԻ ԵԱԽՍԵՐԻ ԿԱՆԽԱՏԵՍՈՒՄԸ՝ ԸՍՏ ՈԼՈՐՏՆԵՐԻ..... 59

4.4. ԿԱՆԽԱՏԵՍԿՈՂ ՓՈՓՈԽՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐՆ ԸՍՏ ՏՆՏԵՍԱԳԻՏԱԿԱՆ ԴԱՍԱԿԱՐԳՄԱՆ	64
4.5. 2023-2025ԹԹ ՄԺԾԵ ԺԱՄԱՆԱԿԱՅԱՏՎԱԾՈՒՄ ԶՅ ՊԵՏԱԿԱՆ ԲՅՈՒՋԵԻՑ ԶԱՄԱՅՆՔՆԵՐԻՆ ՏՐԿՈՂ ԶԱՏԿԱՑՈՒՄՆԵՐԸ.....	71

ՄԱՍ II. ԵԱՆՍԱՅԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՈՎՁՄԱԿԱՐՈՒԹՅՈՒՆԸ 72

ԶՅ 2023-2025ԹԹ. ՊԵՏԱԿԱՆ ԲՅՈՒՋԵՆԵՐԻ ԵԱՆՍԱՅԻՆ ԳԵՐԱԿԱՅՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ..... 73

1. ԿՐԹՈՒԹՅՈՒՆ, ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ, ՄՇԱԿՈՒՅԹ, ՄՊՈՐՏ ԵՎ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴՈՒԹՅՈՒՆ	73
2. ԱՌՈՂՋԱՊԱՅՈՒԹՅՈՒՆ	79
3. ՍՈՑԻԱԼԱԿԱՆ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅՈՒՆ	80
4. ՇՐՋԱԿԱ ՄԻՋԱԿԱՅՐ	81
5. ԲԱՐՁՐ ՏԵԽՆՈԼՈԳԻԱԿԱՆ ԱՐԴՅՈՒՆԱՐԵՐՈՒԹՅՈՒՆ	82
6. ՏԱՐԱԾՔԱՅԻՆ ԿԱՌԱԿԱՐՈՒՄ ԵՎ ԵՆԹԱԿԱՌՈՒՑՎԱԾՔՆԵՐ	84
7. ԷԿՈՆՈՄԻԿԱ.....	85
8. ԱՐՏԱԿԱՐԳ ԻՐԱՎԻՃԱԿՆԵՐ	87
9. ԱՐԴԱՐԱԴԱՏՈՒԹՅՈՒՆ.....	87
10. ԱՐՏԱՔԻՆ ԶԱՐԱՐԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ	89
11. ՖԻՆԱՆՍՆԵՐ	92
12. ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅՈՒՆ	93
13. ՈՍՏԻԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ	93
14. ԱՉԳԱՅԻՆ ԱՆՎՏԱՆԳՈՒԹՅՈՒՆ	94
15. ՊԵՏԱԿԱՆ ԵԿԱՍՈՒՏՆԵՐ	95
16. ԱՆՇԱՐԺ ԳՈՒՅՔԻ ԿԱՂԱՍՏՐ	96
17. ԶՅ ԿԱՐՉԱՊԵՏԻ ԱՇԽԱՏԱԿԱԶՄ.....	97
18. ՈՎԴԻՈ ԵՎ ԶԵՌՈՒՄՏԱԶԱՂՈՐԴՈՒՄՆԵՐԻ ԶԵՌԱՐՁԱԿՈՒՄ	100
19. ՔԱՂԱՔԱՇԻՆՈՒԹՅՈՒՆ.....	100
20. ԿԻՃԱԿԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ	101
22. ԶԱՆՐԱՅԻՆ ԻՇԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ԱՅՆ ՄԱՐՄԻՆՆԵՐԻ ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹՅԱՆ ԶԻՄԱԿԱՆ ՈՒՂՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ԵՎ ԳԵՐԱԿԱՅՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ	103
22.1. ՆԱԽԱԳԱՅԻ ԱՇԽԱՏԱԿԱԶՄ.....	103
22.2. ԱՉԳԱՅԻՆ ԺՈՂՈՎ.....	104
22.3. ԴԱՏԱԽԱՉՈՒԹՅՈՒՆ.....	105
22.4. ՔՆՆՉԱԿԱՆ ԿՈՄԻՏԵ	108
22.5. ՍԱՅՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ	109
22.6. ՄԱՐԴՈՒ ԻՐԱՎՈՒՄՆԵՐԻ ՊԱՇՏՊԱՆ	110
22.7. ԲԱՐՁՐԱԳՈՒՅՆ ԴԱՏԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴ.....	111
22.8. ԿՈՌՈՒՊՑԻԱՅԻ ԿԱՆԽԱՐԳԵԼՄԱՆ ԶԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎ	111
22.9. ՄՐՑԱԿՅՈՒԹՅԱՆ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ԶԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎ	114
22.10. ԶԵՌՈՒՄՏԱՏԵՍՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ՈՎԴԻՅԻ ԶԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎ.....	114
22.11. ԿԵՆՏՐՈՆԱԿԱՆ ԸՆՏՐԱԿԱՆ ԶԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎ	116
22.12. ԶԱՆՐԱՅԻՆ ԵԱՌԱՅՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ԿԱՐԳԱԿՈՐՈՂ ԶԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎ.....	119
22.13. ՊԵՏԱԿԱՆ ԿԵՐԱՅՍԿՈՂԱԿԱՆ ԵԱՌԱՅՈՒԹՅՈՒՆ	121
22.14. ՄԻՋՈՒԿԱՅԻՆ ԱՆՎՏԱՆԳՈՒԹՅԱՆ ԿԱՐԳԱԿՈՐՄԱՆ ԿՈՄԻՏԵ	124
22.15. ԶԱՇԿԵՆՆԻՉ ՊԱԼԱՏ	125
22.16. ԶԱԿԱԿՈՌՈՒՊՑԻՈՆ ԿՈՄԻՏԵ	126

ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ 129

1. ՀՀ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՊԱՐՏՔԻ ԿԱՌԱՎԱՐՄԱՆ 2023-2025 ԹՎԱԿԱՆՆԵՐԻ ՈԱԶՄԱՎԱՐԱԿԱՆ ԾՐԱԳԻՐ	130
2. ԱՅԼ ԿԱՌՈՒՅՑՆԵՐԻ ԿՈՂՄԻՑ ՀՀ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԱՃԻ ԿԱՆԽԱՏԵՍՈՒՄՆԵՐԻ ՀԵՏ ՀԱՄԵՄԱՏԱԿԱՆ	164
3. ՊԵՏԱԿԱՆ ԲՅՈՒՋԵԻ ՎՐԱ ՄԱԿՐՈՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԿԱՆԽԱՏԵՍՎԱԾ ՑՈՒՑԱՆԻՇՆԵՐԻՑ ՇԵՂՄԱՆ ՌԻՍԿԵՐԻ ԱԶԴԵՑՈՒԹՅԱՆ ԶԱՆԱԿԱԿԱՆ ԳՆԱՀԱՏՈՒՄ	165
4. ՀՀ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՊԱՐՏՔԻ ԿԱՅՈՒՆՈՒԹՅԱՆ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆԸ	171
5. ՖԻՍԿԱԼ ՌԻՍԿԵՐԻ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆ	174
ՀԱՎԵԼՎԱԾՆԵՐ	200

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ՀԱՊԱՎՈՒՄՆԵՐԻ ՑԱՆԿ

ԱԳՆ	Արտաքին գործերի նախարարություն
ԱԺ	Ազգային ժողով
ԱԷՄԳ	Ատոմային էներգիայի միջազգային գործակալության
ԱԻՆ	Արտակարգ իրավիճակների նախարարություն
ԱՃԳԾԱ	Արդյունահանող ճյուղերի գլոբալ ծրագրային աջակցություն
ԱՃԹՆ	Արդյունահանող ճյուղերի թափանցիկության նախաձեռնություն
ԱՄՀ	Արժույթի միջազգային հիմնադրամ
ԱՄՆ	Ամերկայի Միացյալ Նահանգներ
ԱՊՀ	Անկախ Պետությունների Համագործակցություն
ԲՏ	Բարձր տեխնոլոգիական
ԲԷՍՀ	Բարձր էներգիաների ստերեոսկոպիկ համակարգ
ԲՈՒՀ	Բարձրագույն ուսումնական հաստատություն
ԳԱԱ	Գիտությունների ազգային ակադեմիա
ԳՏՃՄ	Գիտություն տեխնոլոգիա ճարտարագիտություն մաթեմատիկա
ԵԱՀԿ	Եվրոպայում անվտանգության և համագործակցության կազմակերպություն
ԵԱՏՄ	Եվրասիական տնտեսական միություն
ԵԽ	Եվրոպայի խորհուրդ
ԵՄ	Եվրոպական միություն
ԵՏՀ	Եվրոպական տնտեսական համագործակցություն
ԶԼՄ	Զանգվածային լրատվության միջոց
ԿԲ	Կենտրոնական բանկ
ՀԱԷԿ	Հայկական ատոմային էլեկտրակայան
ՀԱՊԿ	Հավաքական անվտանգության պայմանագրի կազմակերպություն
ՀԸԳՀ	Համապարփակ և ընդլայնված գործընկերության համաձայնագրի
ՀԲ	Համաշխարհային բանկ
ՀՀ	Հայաստանի Հանրապետություն
ՀՆԱ	Համախառն ներքին արդյունք
ՄԱԿ	Միավորված ազգերի կազմակերպություն
ՄԺԾԾ	Միջնաժամկետ ծախսերի ծրագիր
ՄՀՄԻ	Միջուկային հետազոտությունների միացյալ ինստիտուտ
ՊԵԿ	Պետական եկամուտների կոմիտե
ՊՕՊ	Պետական գանձապետական պարտատոմսեր
ՌԴ	Ռուսաստանի Դաշնություն
ՍԴ	Սահմանադրական դատարան
ՎԿ	Վիճակագրական կոմիտե
ՏԱՅ	Տնտեսական ակտիվության ցուցանիշ
ՏԻՄ	Տեղական ինքնակառավարման մարմին
ՏՏ	Տեղեկատվական տեխնոլոգիա
ՓՄՁ	Փոքր և միջին ձեռնարկատիրություն
ՖՆ	Ֆինանսների նախարարություն

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

2023-2025 թվականների միջնաժամկետ ծախսային ծրագիրը (այսուհետև՝ ՄԺԾԾ) հանդիսանում է երկրի գլխավոր ֆինանսական փաստաթուղթը: ՄԺԾԾ շրջանակներում բյուջետավորման քաղաքականությունը իրականացվել է առաջնորդվելով ՀՀ կառավարության 2021 թվականի օգոստոսի 18-ի N 1363-Ն որոշմամբ հաստատված ՀՀ կառավարության 2021-2026թթ. ծրագրի և ՀՀ կառավարության 2021 թվականի նոյեմբերի 18-ի N 1902-Ն որոշմամբ հաստատված ՀՀ կառավարության 2021-2026թթ. գործունեության միջոցառումների ծրագրի առաջնահերթություններով:

Միջնաժամկետ հատվածում Կառավարությունը շարունակում է թիրախավորել երկարատև բարձր տնտեսական աճի ապահովումը՝ առնվազն տարեկան 7%:

2023-2025 թվականների միջնաժամկետ հատվածում Կառավարության տնտեսական քաղաքականության նպատակներն են.

- տնտեսական հնարավորությունների ընդլայնումը և դրանց հավասար հասանելիության ապահովումը,
- մարդու ներքին կարողությունների զարգացման և իրացման միջոցով՝ միջին խավի բարեկեցության աճն ու աղքատության կրճատումը:

Ուղղորդվելով ՀՀ կառավարության 2021-2026թթ. ծրագրի առաջնահերթություններով՝ նախատեսվում է իրականացնել սոցիալական, կրթական, ենթակառուցվածքային բնույթի մի շարք առաջնահերթ միջոցառումներ, որոնցից առավել հատկանշական են՝

- նվազագույն աշխատավարձի բարձրացումը,
- կենսաթոշակներին ուղղվող ծախսերի ավելացումը,
- առողջապահությանն ու կրթությանն ուղղվող ծախսերի առաջանցիկ աճի ապահովումը ՀՆԱ-ի նկատմամբ,
- ժողովրդագրական վիճակի բարելավման գծով լրացուցիչ ծախսերի նախատեսումը,
- գիտության գծով նշանակալի ծախսերի ավելացումը:

ՄԱՍ Ի. ՀԱՐԿԱԲՅՈՒՋԵՏԱՅԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ

ԳԼՈՒԽ 1. ՄԱԿՐՈՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԶԱՐԳԱՅՈՒՄՆԵՐ ԵՎ ԿԱՆԽԱՏԵՍՈՒՄՆԵՐ

1.1 ՄԱԿՐՈՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԱՄՓՈՓԱԳԻՐ ԵՎ ՇՐՋԱՆԱԿ

- COVID-19 համավարակի հետևանքները դեռևս ամբողջությամբ չհաղթահարած ներկայումս աշխարհը բախվել է ռուս-ուկրաինական հակամարտության շուրջ առաջացրած աշխարհաքաղաքական և տնտեսական մարտահրավերներին, ինչի բացասական հետևանքներն արդեն տեսանելի են ոչ միայն տարածաշրջանում, այլ նաև ամբողջ աշխարհում: ՀՀ հիմնական գործընկեր երկրների տնտեսություններում տեղի են ունեցել տնտեսական աճի էական դանդաղումներ՝ պայմանավորված համաաշխարհային արժեզրեհատների խաթարումներով, պարենային և հումքային ապրանքների միջազգային գների բարձրացմամբ, դրանց հետևանքով առաջացած բարձր գնաճերին հակազդող աննախադեպ զսպող դրամավարկային քաղաքականություններով ու համաաշխարհային ֆինանսական պայմանների խստացմամբ: Այս պայմաններում գործընկեր երկրներից ՌԴ-ում 2022թ. կանխատեսվում է տնտեսական անկում, իսկ մյուսներում՝ աճի էական դանդաղում, իսկ միջնաժամկետում՝ բոլոր գործընկեր երկրների ներուժային աճերի դանդաղում:
- 2021թ. մեկնարկած տնտեսության վերականգնողական աճի բարձր տեմպերը շարունակվեցին նաև 2022թ. տարեսկզբին, սակայն փետրվարի վերջերից սկիզբ առած ռուս-ուկրաինական հակամարտության և Ռուսաստանի դեմ կիրառված պատժամիջոցների բացասական ազդեցություններով պայմանավորված տնտեսության աճի տեմպերը դանդաղեցին և հունվար-մարտին գրանցվեց 8.6% աճ: Այնուամենայնիվ ապրիլ ամսին տնտեսության դանդաղման տեմպերը մեղմվեցին՝ պայմանավորված հիմնականում արդյունաբերության նվազման տեմպերի թուլացման և վերականգնման, ինչպես նաև ծառայությունների, առևտրի և շինարարության ոլորտների աճի տեմպերի արագացման: Այս պայմաններում 2022թ. տնտեսական աճը կպահպանվի ՀՀ կառավարության նախանշած թիրախային 7% աճի մակարդակում:
- ՀՀ կառավարության 2021-2026թթ. ծրագրով նախատեսված տնտեսության և տնտեսական աճի ներուժի բարձրացմանն ուղղված քաղաքականությունների և դրանցից բխող միջոցառումների պայմաններում, միջնաժամկետում թիրախավորվում է 7% տնտեսական աճ, ինչը համահունչ է նպատակադրած տնտեսական աճի թիրախին: Թիրախավորված տնտեսական աճի հիմքում ընկած են այնպիսի միջոցառումներ, ինչպիսիք են մեծածավալ պետական ներդրումների իրականացումը ենթակառուցվածքներում և մարդկային կապիտալի զարգացմանը միտված ոլորտներում, գործարար միջավայրի բարելավման, տեխնոլոգիական առաջընթացի ապահովման, տնտեսության արտահանելի հատվածի և արտահանման խթանմանն ուղղված քաղաքականությունները, որոնք կխթանեն ինչպես ներքին, այնպես էլ օտարերկրյա միջոցներով ֆինանսավորվող մասնավոր ներդրումների իրականացումը, կնպաստեն արտահանման ծավալների մեծացմանը, ինչպես նաև ընդհանուր արտադրողականության բարձրացմանը:
- Տնտեսական ակտիվության և ներքին ու արտաքին պահանջարկների աստիճանական աճի պայմաններում 2022թ. տեղի կունենա և՛ արտահանման, և՛ ներմուծման ծավալների աճ: Հիմնականում ռուս-ուկրաինական հակամարտությամբ և դրա արդյունքում ՌԴ-ի նկատմամբ կիրառվող աննախադեպ պատժամիջոցների բացասական ազդեցություններով դրամական փոխանցումների անկմամբ պայմանավորված 2022թ. ընթացիկ հաշվի պակասուրդը փոքր-ինչ կվատթարանա՝ մոտենալով ՀՆԱ-ի 4.5%՝ չբացառելով նոր հնարավորությունները, որի

մասին նշվում է ռիսկերի բաժնում: Միջնաժամկետ հորիզոնի սկզբում ընթացիկ հաշվի պակասուրդը կխորանա, այնուհետև կբարելավվի՝ ձգտելով իր երկարաժամկետ հավասարակշիռ մակարդակին:

- 2022թ. հարկաբյուջետային քաղաքականությունը ՀՀ կառավարության 2021-2026թթ. ծրագրին համահունչ ուղղված կլինի տնտեսական աճի խթանմանը՝ շեշտադրելով պետական ներդրումների մասնաբաժնի էական մեծացումը և ծախսերի իրականացման արդյունավետության բարձրացումը, ինչպես նաև՝ պարտքի կայունության պահպանմանը: 2022-2026թթ. ՀՀ կառավարության պարտքի բեռի նվազեցման ծրագրի նպատակադրումների համահունչ, միջնաժամկետում կշարունակվի սահուն հարկաբյուջետային կոնսոլիդացիան՝ պետական բյուջեի պակասուրդ/ՀՆԱ և կառավարության պարտք/ՀՆԱ ցուցանիշների նվազմամբ՝ ապահովելով մինչև 2026թ. 60% սահմանային շեմից ցածր կառավարության պարտք/ՀՆԱ ցուցանիշը և ստեղծելով «հարկաբյուջետային տարածք» հնարավոր շուկերին արձագանքելու նպատակով:
- Կարճաժամկետ հատվածում ԿԲ-ը կշարունակի իրականացնել գնաճային սպասումների արագացման ռիսկերի չեզոքացմանն ուղղված դրամավարկային քաղաքականություն՝ միևնույն ժամանակ ապահովելով հնարավորին նպաստավոր պայմաններ ամբողջական պահանջարկի վերականգնման համար, իսկ միջնաժամկետ հատվածում գնաճի նպատակային ցուցանիշին հասնելու նպատակով՝ ցանկացած ռիսկերի դրսևորման պարագայում պատրաստ է համապատասխանորեն արձագանքել:
- Ռուս-ուկրաինական հակամարտությունը և Ռուսաստանի դեմ կիրառված աննախադեպ պատժամիջոցները աշխարհում ստեղծել են նոր իրականություն, որի պայմաններում ինչպես աշխարհի և ՀՀ գործընկեր երկրների, այնպես էլ ՀՀ տնտեսական աճի կանխատեսումները իրենց մեջ կրում են մեծ անորոշություն: Այս պայմաններում, ինչպես աշխարհի և ՀՀ գործընկերների, այնպես էլ ՄԺԾՇ շրջանակում ՀՀ տնտեսական աճի կանխատեսումների համար առկա են երկկողմանի ռիսկեր, սակայն դեպի ներքև ռիսկերը համեմատաբար մեծ են:

Աղյուսակ 1.1. 2022-2024թթ. ՄԺԾՇ (ներառյալ 2023թ. պեղական բյուջեի) մակրոտնտեսական շրջանակ

Հիմնական մակրոտնտեսական ցուցանիշներ	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025
	փաստ	փաստ	փաստ	սպասում	ծրագիր	կանխ.	կանխ.
Անվանական ՀՆԱ, մլրդ դրամ	6,543.3	6,181.9	6,983.0	8,069.5	9,066.1	10,108.2	11,248.4
Տնտեսական աճ, %	7.6	-7.2	5.7	7.0	7.0	7.0	7.0
ՀՆԱ դեֆլյատորի աճ, %	1.0	1.8	6.9	8.0	5.0	4.2	4.0
Գնաճ (ժամանակաշրջանի վերջ), %	0.7	3.7	7.7	8.2	5.4	4.0	4.0
Գնաճ (միջին), %	1.4	1.2	7.2	8.0	5.0	4.0	4.0
ՀՆԱ իրական աճն ըստ ճյուղերի ավելացված արժեքների, %							
Արդյունաբերություն	11.9	-1.4	3.5	2.0	8.5	8.2	8.2
Գյուղատնտեսություն	-5.8	-3.7	-0.6	0.0	3.2	3.8	4.0
Շինարարություն	6.5	-5.9	3.1	10.0	12.5	12.8	12.9
Ծառայություններ	10.0	-9.6	7.9	10.3	6.5	6.4	6.3
Զուտ հարկեր	7.1	-9.9	7.4	6.5	7.2	7.1	7.1
ՀՆԱ ծախսային բաղադրիչների իրական աճերը, %							

Վերջնական սպառում	11.7	-10.9	4.2	8.1	4.2	5.3	5.6
Պետական	12.9	9.2	8.4	-0.2	1.3	8.5	6.4
Մասնավոր	11.5	-14.0	3.4	9.9	4.8	4.7	5.5
Հիմնական միջոցներում ներդրումներ ¹	4.4	-1.5	6.3	16.0	22.2	10.3	11.4
Պետական	13.7	6.1	18.4	22.2	51.7	11.1	14.9
Մասնավոր	2.6	-3.1	3.5	14.3	13.8	10.0	10.0
Արտահանում	16.0	-33.5	16.5	11.8	12.2	14.8	10.8
Ներմուծում	11.6	-31.5	11.5	10.4	11.6	11.0	9.8
Արտաքին հատված (մլն ԱՄՆ դոլար)							
Ընթացիկ հաշիվ	-1,002.3	-478.7	-511.3	-741.5	-1,159.5	-1,164.6	-1,266.8
Ապրանքների և ծառայությունների հաշվեկշիռ	-1,794.8	-1,256.1	-1,154.7	-1,369.0	-1,584.9	-1,552.8	-1,652.8
Արտահանում	5,718.1	3,762.6	4,880.8	5,895.1	6,682.8	7,828.2	8,849.0
Փոփոխություն, %	15.7	-34.2	29.7	20.8	13.4	17.1	13.0
Ներմուծում	7,512.9	5,018.7	6,035.5	7,264.1	8,267.6	9,380.9	10,501.8
Փոփոխություն, %	13.1	-33.2	20.3	20.4	13.8	13.5	11.9
Դրամական փոխանցումներ	1,143.8	1,040.2	1,287.1	1,160.4	1,088.3	1,111.8	1,158.2
ՀՆԱ-ի նկատմամբ %							
Ընթացիկ հաշիվ	-7.4	-3.8	-3.7	-4.5	-6.4	-5.9	-5.9
Ապրանքների և ծառայությունների հաշվեկշիռ	-13.2	-9.9	-8.3	-8.2	-8.7	-7.8	-7.7
Արտահանում	42.0	29.8	35.2	35.5	36.9	39.6	41.0
Ներմուծում	55.2	39.7	43.5	43.7	45.6	47.4	48.7
Դրամական փոխանցումներ	8.4	8.2	9.3	7.0	6.0	5.6	5.4

¹ Կապիտալ ներդրումներում ներառված չէ պաշարների փոփոխությունը, ներկայացված են միայն հիմնական միջոցներում կատարված կապիտալ ներդրումները, քանի որ 2019թ. -ից ՀՀ ՎԿ կողմից պաշարների փոփոխությունը հաշվառվում է որպես հաշվեկշիռ գործոն կամ այլ կերպ՝ վիճակագրական սխալները ներառվում են դրա մեջ:

1.2. ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ՏՆՏԵՍՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԳՈՐԾՆԿԵՐ ԵՐԿՐՆԵՐԻ ԶԱՐԳԱՑՈՒՄՆԵՐ ԵՎ ԿԱՆԽԱՏԵՍՈՒՄՆԵՐ

Համաշխարհային տնտեսությունը կորոնավիրուսի համավարակի (COVID-19) հետևանքով առաջացած խորը անկումից հետո 2021թ. սկսել է արագ վերականգնվել: Կիրառված հարկաբյուջետային և դրամավարկային աննախադեպ խթանող միջոցառումների, ինչպես նաև պատվաստումների ակտիվ քաղաքականության հետևանքով 2021թ. ինչպես համաշխարհային տնտեսությունը, այնպես էլ հիմնական գործընկեր երկրների տնտեսությունները զգալի աճեր են գրանցել: Արժույթի միջազգային հիմնադրամի (ԱՄՀ) գնահատականներով 2021թ. համաշխարհային տնտեսական աճը կազմել է 6.1%, իսկ ՀՀ հիմնական գործընկեր երկրներից ՌԴ-ում գրանցվել է 4.7% աճ, Եվրոգոտում 5.3%, ԱՄՆ-ում 5.7% և Չինաստանում՝ 8.1% աճ:

Չնայած 2022թ. առաջին եռամսյակում ՀՀ բոլոր հիմնական գործընկեր երկրներում գրանցվել է տնտեսական աճ, սակայն փետրվարի վերջին մեկնարկած ռուս-ուկրաինական հակամարտության և ՌԴ նկատմամբ կիրառվող աննախադեպ պատժամիջոցների կիրառման հետևանքով տնտեսական աճի տեմպերը սկսել են դանդաղել: Այսպես 2022թ. առաջին եռամսյակում նախորդ տարվա համապատասխան եռամսյակի նկատմամբ ԱՄՆ տնտեսությունը գրանցել է 3.5% աճ, որին նպաստում են ունեցել իրականացված խթանող մակրոտնտեսական քաղաքականությունները և սահմանափակումների վերացումը, իսկ Չինաստանի տնտեսությունը գրանցել է 4.8% աճ 2022թ. առաջին եռամսյակում Եվրոգոտու տնտեսությունը ունեցել է 5.4% աճ, իսկ Ռուսաստանի տնտեսությունն ըստ նախնական գնահատականի՝ 2022 թվականի առաջին եռամսյակում նախորդ տարվա նույն ժամանակահատվածի նկատմամբ աճել է 3.5 տոկոսով՝ նախորդ եռամսյակում գրանցված 5 տոկոս աճի համեմատ, իսկ ապրիլ ամսին տնտեսական ակտիվությունը արդեն իսկ նվազել է 3%-ով:

Կանխատեսում: ԱՄՀ ապրիլ ամսվա կանխատեսումների համաձայն 2022թ. համաշխարհային տնտեսական աճը կդանդաղի՝ կազմելով 3.6%: 2022թ.-ին: ՀՀ հիմնական գործընկեր երկրների տնտեսություններում տեղի կունենան տնտեսական աճի էական դանդաղումներ՝ պայմանավորված ռուս-ուկրաինական հակամարտությամբ, համաշխարհային արժեշտիքների խաթարումներով, պարենային և հումքային ապրանքների միջազգային գների բարձրացմամբ, դրանց հետևանքով առաջացած բարձր գնաճերին հակազդող աննախադեպ զսպող դրամավարկային քաղաքականություններով ու համաշխարհային ֆինանսական պայմանների խստացմամբ, ինչպես նաև Չինաստանում համավարակի տարածման դեմ կիրառվող սահմանափակող միջոցառումներով: ՀՀ ամենամեծ առևտրատնտեսական գործընկեր ՌԴ-ում 2022թ. կանխատեսվում է 8.5% անկում, որը պայմանավորված է հակամարտության արդյունքում հիմնականում արևմյան երկրների կողմից կիրառվող աննախադեպ լայնածավալ պատժամիջոցների կիրառմամբ: 2022թ. Եվրոգոտում կանխատեսվում է տնտեսական աճի դանդաղում (2.8%), որը հիմնականում պայմանավորված է ռուս-ուկրաինական հակամարտության հետևանքով ՌԴ նկատմամբ կիրառվող պատժամիջոցների արդյունքում Եվրոգոտում առևտրային պայմանների (հիմնականում նավթի և գազի գների աճի հետևանքով) կտրուկ վատացմամբ: ԱՄՆ-ում և Չինաստանում 2022թ. տնտեսական աճերը կկազմեն համապատասխանաբար 3.7% և 4.4%, որոնց դանդաղումը նախորդ կանխատեսումների համեմատ հիմնականում կպայմանավորվի բարձր գնաճով և համաշխարհային արժեշտիքների խաթարումներով: Ընդ որում՝ ինչպես համաշխարհային տնտեսության, այնպես էլ ՀՀ հիմնական գործընկեր երկրների 2022 և

2023թթ՝ ապրիլյան կանխատեսումները՝ հունվարի² կանխատեսումների համեմատ վերանայվել են բացառապես դեպի ներքև (ավելի մանրամասն տե՛ս Աղյուսակ 1.2 -ում):

Աղյուսակ 1.2. ԱՄՀ կանխատեսումներ

	2021		2022 թ.-ի կանխատեսում					2023թ.-ի կանխատեսում	
	Փաստ	2021 Հունվ.	2021 Ապրիլ	2021 Հուլիս	2021 Հոկտ.	2022 Հունվ.	2022 Ապրիլ	2022 Հունվ.	2022 Ապրիլ
Աշխարհի տնտեսական աճ, %	6.1	5.5	6.0	6.0	5.9	4.4	3.6	3.8	3.6
ՌԴ	4.7	3.0	3.8	4.4	4.7	2.8	-8.5	2.1	-2.3
Եվրոգոտի	5.3	4.2	4.4	4.6	5.0	3.9	2.8	2.5	2.3
Չինաստան	8.1	8.1	8.4	8.1	8.0	4.8	4.4	5.2	5.1
ԱՄՆ	5.7	5.1	6.4	7.0	6.0	4.0	3.7	2.6	2.3
Համաշխարհային առևտրի աճ, %	10.1	8.1	8.4	9.7	9.7	6.0	5.0	4.9	4.4

Աղբյուրը՝ ԱՄՀ «World Economic Outlook»

Ռուս-ուկրաինական հակամարտության և ՌԴ նկատմամբ կիրառվող պատժամիջոցների հետևանքով առաջացած գլոբալ արժեշղթաների խաթարումների պայմաններում հումքային ապրանքների համաշխարհային գները կտրուկ աճում են, իսկ կանխատեսվող հորիզոնում կշարունակեն բարձր մնալ: Ամբողջ աշխարհում պայմանավորված հետկորոնավիրուսային պահանջարկի վերականգնմամբ՝ 2021թ. հումքային ապրանքների գներն աճել են. նավթի միջազգային գները աճել են շուրջ 66.5%-ով, պղնձի միջազգային գները՝ 50.9%-ով, իսկ մոլիբդենի միջազգային գները՝ 82.7%-ով:

2022թ. առաջին հինգ ամիսներին նախորդ տարվա նույն ժամանակահատվածի նկատմամբ պղնձի միջազգային շուկայում գներն աճել են 10.2%-ով, իսկ մոլիբդենի գները՝ 82.2%-ով պայմանավորված համավարակից հետո համաշխարհային շուկայում մետաղների նկատմամբ պահանջարկի ավելացմամբ, իսկ նավթի միջազգային գները՝ 63.8%-ով, որը հիմնականում պայմանավորված է ռուս-ուկրաինական հակամարտության հետևանքով ՌԴ-ից մատակարարման շղթաների խափանումներով:

Ըստ «Բլումբերգ» միջազգային հեղինակավոր կազմակերպության մարտի կանխատեսումների համեմատ մայիսի³ դրությամբ 2022թ. համար նավթի գների կանխատեսումները վերանայվել են դեպի վերև, պղնձի գների կանխատեսումը մնացել է գրեթե անփոփոխ:

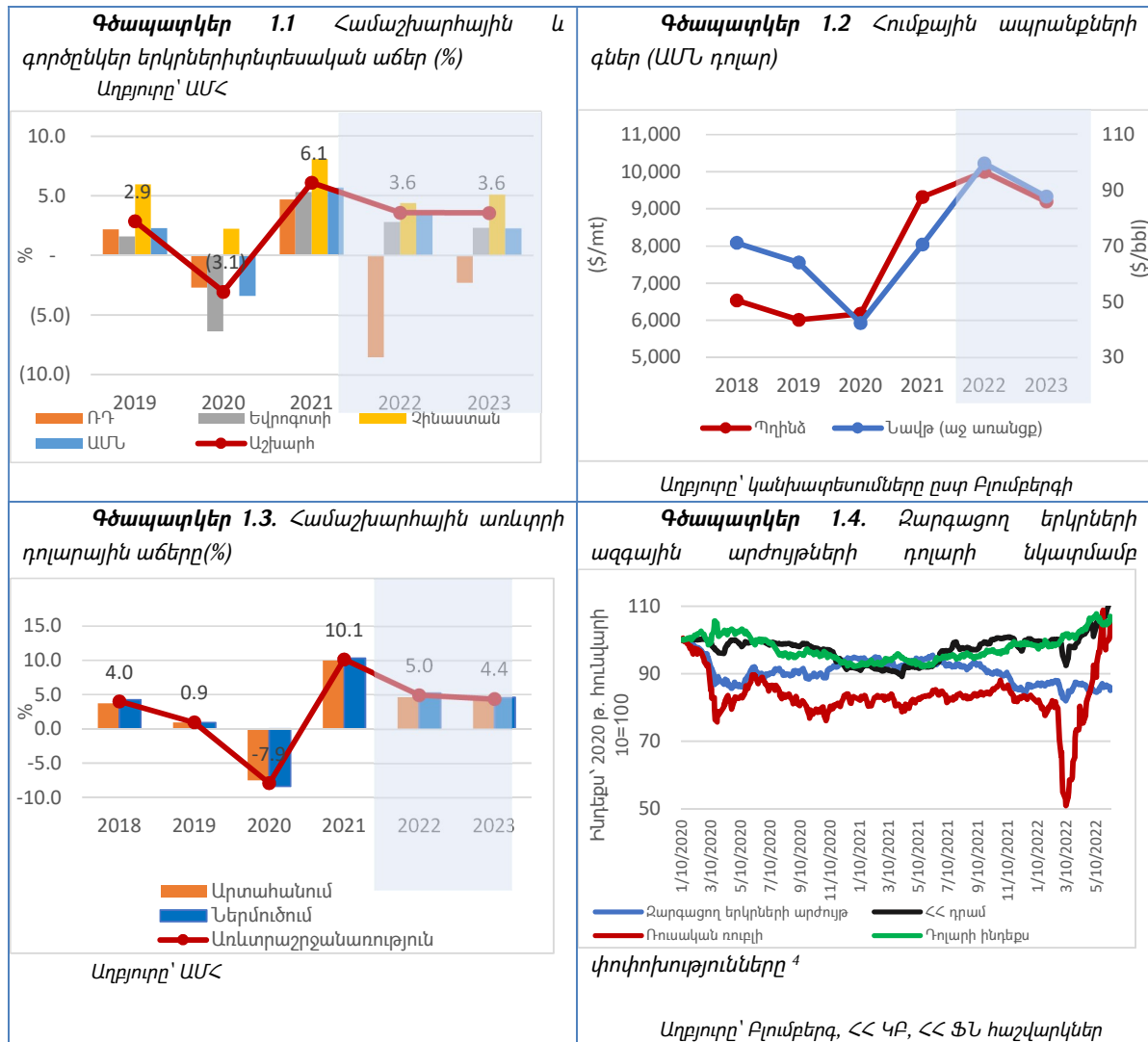
Միջազգային ապրանքային, արժույթային և ֆինանսական շուկաները էական ցնցումների են ենթարկվում: Համաշխարհային առևտրի տեմպերը էապես դանդաղում են, իսկ ֆինանսական շուկաներում նկատվում են բաժնետոմսերի գների էական անկումներ: Չնայած զարգացող երկրներում ազգային արժույթները որոշակիորեն թուլացել են, սակայն ռուս-ուկրաինական հակամարտության և ՌԴ դեմ կիրառված պատժամիջոցների պայմաններում ռուսական ռուբլին

² Այս ՄԺԾԾ կանխատեսումները հիմնված են ապրիլի կանխատեսումների վրա: Առավել մանրամասն տես 1.4 բաժնում:

³ Այս ՄԺԾԾ կանխատեսումները հիմնված են մայիսի կանխատեսումների վրա: Առավել մանրամասն տես 1.4 բաժնում:

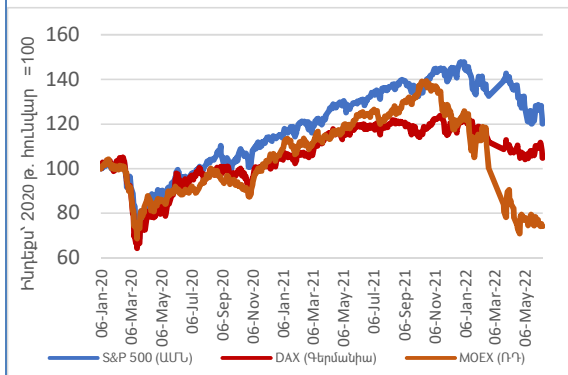
մարտ ամսվա ԱՄՆ դոլարի նկատմամբ կարճաժամկետ արժեզրկումից հետո սկսել է կտրուկ արժևորվել: Զարգացող երկրներում և հատկապես տարածաշրջանում երկրների ռիսկի հավելվածարները բարձրացել են և կայունացել բարձր մակարդակներում:

Միջազգային տնտեսական և ֆինանսական զարգացումները և կանխատեսումները

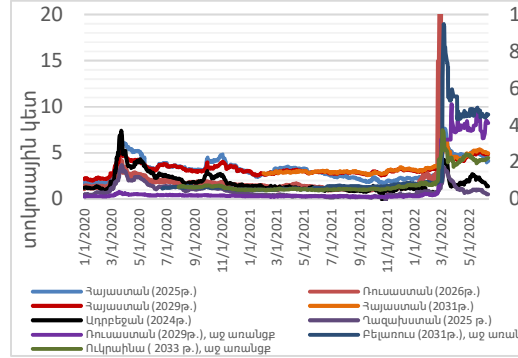
⁴ Դոլարի ինդեքսը հաշվարկվում է որպես կշռված երկրաչափական միջին՝ հետևյալ արժույթների նկատմամբ. Եվրո, Ճապոնական յեն, Բրիտանական ֆունտ, Կանադական դոլար, Շվեդական կրոն, Շվեյցարական ֆրանկ.

Գծապատկեր 1.5. Գործընկեր երկրների բաժնետիրոսների շուկաների հնդեքսներ

վերականգնվել է Աղբյուր՝ Բլումբերգ, ՀՀ ՖՆ հաշվարկներ

Գծապատկեր 1.6. Հարգացող երկրների ռիսկի հավելավճարներ⁵

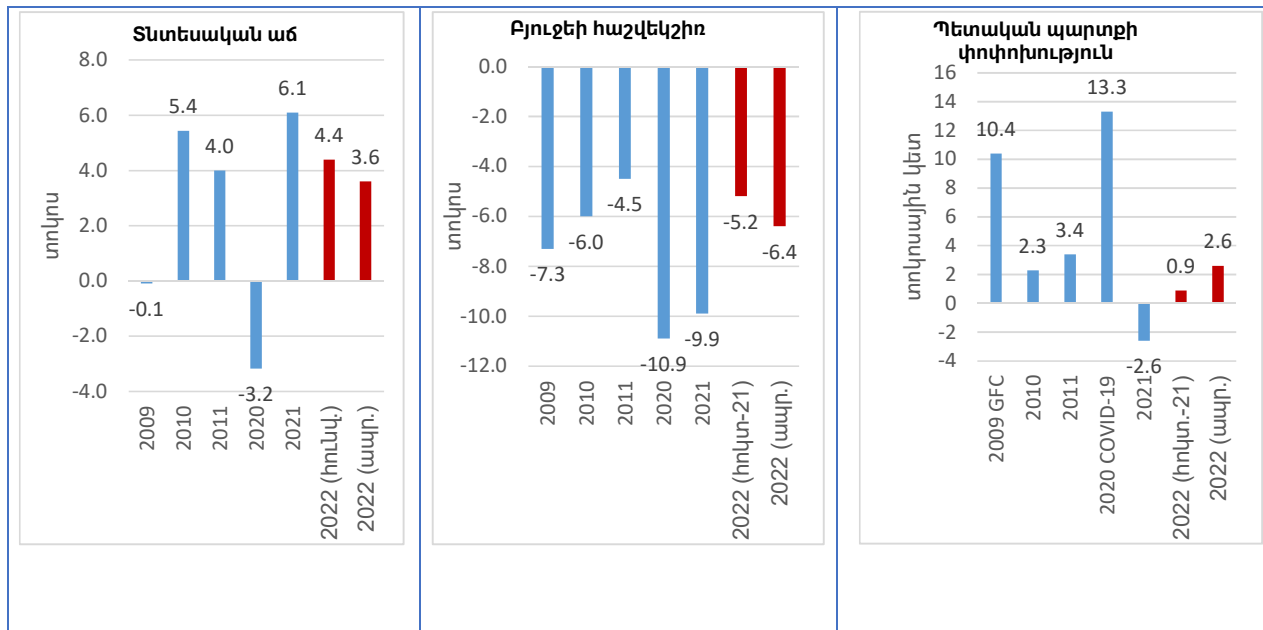
Աղբյուր՝ Բլումբերգ

Առողջապահական և տնտեսական ճգնաժամին «ագրեսիվ» հակազդելուց հետո երկրները սկսել են իրականացնել հարկաբյուջետային կոնսոլիդացիա, սակայն ռուս-ուկրաինական հակամարտության և ՌԴ նկատմամբ կիրառվող պատժամիջոցների հետևանքով ստեղծված գլոբալ մարտահրավերները էական հարկաբյուջետային ճնշումներ են առաջացրել: Եթանոդ հարկաբյուջետային քաղաքականության պայմաններում 2020թ. աշխարհում գրանցվել է պետական բյուջեի պակասուրդի և պարտքի բեռի էական աճ՝ ինչը գրանցվել էր նաև 2009թ.-ի ճգնաժամի ժամանակ: Սակայն, ի տարբերություն 2009թ.-ի ճգնաժամին հաջորդող երկու տարիներին, երբ հնարավոր չեղավ պետական պարտքի բեռի նվազում ապահովել՝ չնայած բյուջեի պակասուրդի որոշակի նվազմանը, 2021 թվականի փաստացի և 2022թ.-ի կանխատեսվող ցուցանիշներով համաշխարհային մակարդակով պարտքի բեռի նվազում է գրանցվում՝ պայմանավորված ինչպես տնտեսական աճի ավելի արագ վերականգնմամբ, այնպես էլ պետական բյուջեի պակասուրդի ավելի արագ կրճատմամբ: Այս փաստը վկայում է, որ 2021թ.-ին գրանցված տնտեսական վերականգնման պայմաններում կառավարությունները սկսել են իրականացնել հարկաբյուջետային կոնսոլիդացիա՝ պետական պարտքի բեռի աճը մեղմելու և հետագայում կայունացնելու նպատակադրմամբ, ինչը շարունակվում է նաև 2022թ.-ին:

Միաժամանակ, 2022թ.-ի փետրվարից սկսված ռուս-ուկրաինական պատերազմը բարձր անորոշություն է ստեղծում հարկաբյուջետային կոնսոլիդացիայի ապահովման համար՝ հանգեցնելով ցածր տնտեսական աճի, բարձր գնաճի և դրանից բխող՝ սոցիալական ծախսերի վրա ավելացող ճնշման ռիսկերի: Այդ ռիսկերի հաշվի առնելով, աշխարհի մակարդակով արդեն իսկ տնտեսական աճի կանխատեսումները ճշգրտվել են դեպի ներքև, իսկ բյուջեի պակասուրդի կանխատեսումները՝ դեպի վեր, ինչի արդյունքում սպասվում է նաև պետական պարտքի առավել մեծ ավելացում (գծապատկեր 1.7):

⁵ Երկրի ռիսկի հավելավճարները հաշվարկված են որպես տվյալ երկրի եվրոպարտատոմսերի (դոլարային արժույթով) և ԱՄՆ համապատասխան ժամկետայնությամբ զանձապետական պարտատոմսերի եկամտաբերությունների տարբերություն (պարտատոմսերի մարման ժամկետները նշված են երկրների անվանումների կողքը՝ փակագծերում):

Գծապատկեր 1.7. Համաշխարհային տնտեսության և հարկաբյուջեի քաղաքականության արձագանքը (% ՀՆԱ-ում) ճգնաժամերին և հաջորդող տարիներին

Աղբյուրը՝ ԱՄՀ, 2022թ. կանխատեսում:

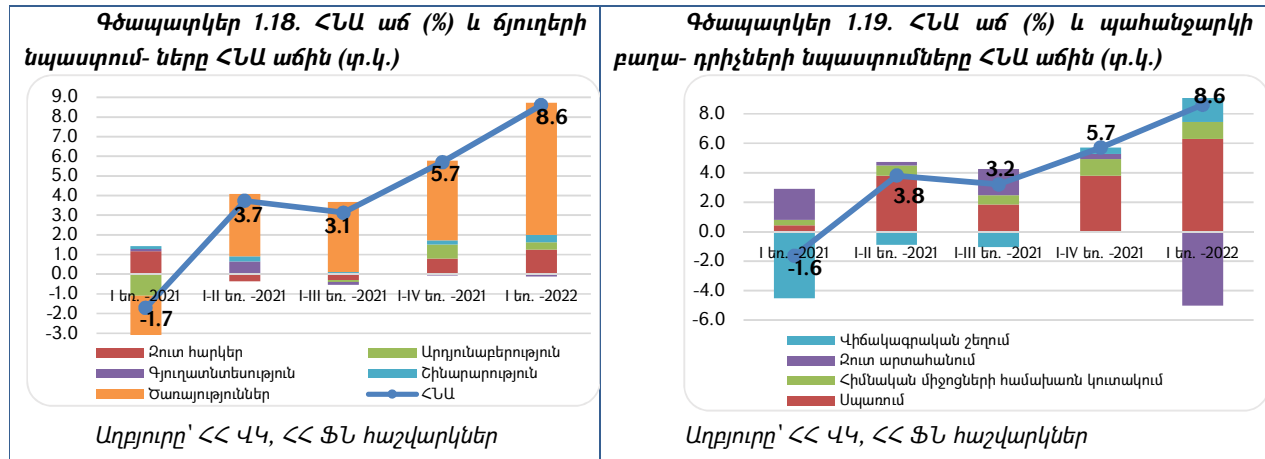
1.3. ՀՀ ՄԱԿՐՈՏԵՏԵՍԱԿԱՆ ԶԱՐԳԱՑՈՒՄՆԵՐ ԵՎ ԿԱՆԽԱՏԵՍՈՒՄՆԵՐ

1.3.1. ՀՆԱ և ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԱՃ

2019թ. Հայաստանի տնտեսությունը բնութագրվել է տնտեսական աճի բարձր՝ 7.6% իրական աճի ցուցանիշով, սակայն կորոնավիրուսի համավարակի և Արցախյան պատերազմի բացասական ազդեցություններով պայմանավորված 2020թ. գրանցվեց 7.2% տնտեսական անկում, իսկ 2021թ. տնտեսությունը թևակոխեց վերականգնման փուլ՝ գրանցելով 5.7% իրական աճ: 2019թ. տնտեսական աճին հիմնականում նպաստել են ծառայությունների և արդյունաբերության ճյուղերը՝ 5.1 և 2.2 տոկոսային կետերով, իսկ պահանջարկի տեսանկյունից աճին նպաստել է ներքին պահանջարկը, ինչը պայմանավորված է եղել հիմնականում վերջնական սպառման (հատկապես՝ մասնավոր սպառման) աճով: Նշված զարգացումները շարունակվեցին նաև 2020թ. առաջին եռամսյակի ընթացքում, սակայն 2020թ. մարտի 1-ից սկիզբ առած Կորոնավիրուսի համավարակի բացասական ազդեցություններով պայմանավորված, 2020թ. երկրորդ եռամսյակից տնտեսական աճը վերափոխվեց տնտեսական անկման՝ իր վրա կրելով նաև սեպտեմբեր-նոյեմբեր ամիսներին տեղի ունեցած Արցախյան պատերազմի բացասական ազդեցությունները: Տնտեսության բացասական զարգացումները շարունակվեցին նաև 2021թ. տարեսկզբին, սակայն մարտ ամսից սկսած տնտեսական աճը սկսեց վերականգնվել: 2021թ. տնտեսական աճին նպաստեցին տնտեսության բոլոր ճյուղերը (բացառությամբ գյուղատնտեսության), սակայն հիմնական նպաստող ճյուղը ծառայություններն էին՝ 4 տոկոսային կետով: Պահանջարկի տեսանկյունից աճին նպաստեց հիմնականում ներքին պահանջարկը, ինչը պայմանավորված էր ինչպես վերջնական սպառման, այնպես էլ հիմնական միջոցներում ներդրումների աճով:

Տնտեսության վերականգնման բարձր տեմպերը շարունակվեցին նաև 2022թ., սակայն տարեսկզբին գրանցված տնտեսական ակտիվության երկնիշ աճի տեմպը ռուս-ուկրաինական պատերազմի և Ռուսաստանի դեմ կիրառված պատժամիջոցների բացասական

ազդեցությունների արդյունքում որոշակի դանդաղումից հետո ապրիլ ամսին սկսել է արագանալ: 2022թ. առաջին եռամսյակում գրանցվեց ՀՆԱ-ի 8.6% իրական աճ՝ հիմնականում պայմանավորված ծառայությունների աճով (նպաստումը՝ 6.7 տոկոսային կետ): Արդյունաբերությունը և շինարարությունը ևս նպաստեցին ՀՆԱ-ի աճին (նպաստումները՝ 0.4 տոկոսային կետեր): Մինչդեռ գյուղատնտեսության նվազումը 0.1 տոկոսային կետով հակազդեց ՀՆԱ-ի աճին:

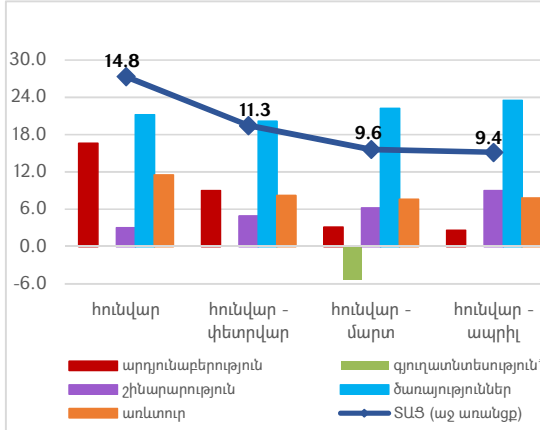

Ապրիլ ամսին տնտեսական ակտիվությունն արագացավ՝ արդյունքում 2022թ. հունվար-ապրիլին արձանագրվեց 9.4% աճ: Տնտեսական ակտիվության աճին հիմնականում նպաստել է ծառայությունների աճը (10.8 տոկոսային կետ)՝ պայմանավորված հիմնականում ֆինանսական և ապահովագրական գործունեության, տեղեկատվության և կապի, տրանսպորտի, ինչպես նաև կացության և հանրային սննդի կազմակերպման զգալի աճերով: Նման զարգացումների հիմքում հիմնականում ընկած է ռուս-ուկրաինական պատերազմի և դրա պատճառով ՌԴ նկատմամբ կիրառված պատժամիջոցների հետևանքով տեղեկատվական տեխնոլոգիաների բնագավառի ռուսական կազմակերպությունների ՀՀ տեղափոխմամբ, հակամարտության մեջ ներգրավված երկրներից մարդկանց ներհոսքով, ինչպես նաև զբոսաշրջության զգալի ավելացմամբ: Առևտրի, արդյունաբերության և շինարարության ճյուղերը նույնպես ունեցել են դրական նպաստումներ (համապատասխանաբար՝ 1.0, 0.6 և 0.6 տոկոսային կետեր)⁶:

⁶ ՍԱՑ-ի աճին ճյուղերի նպաստումները ՀՀ ֆինանսների նախարարության գնահատականներն են: Գյուղատնտեսության ցուցանիշը ոչ բոլոր տեղերում է ներառված հաշվարկներում, քանի որ հրապարակվում է եռամսյակային պարբերականությամբ՝ պայմանավորված գյուղատնտեսության սեզոնայնությամբ և բնակլիմայական ոչ կայուն պայմաններից կախված ամսական արտադրության տատանողականության հարթեցման անհրաժեշտությամբ:

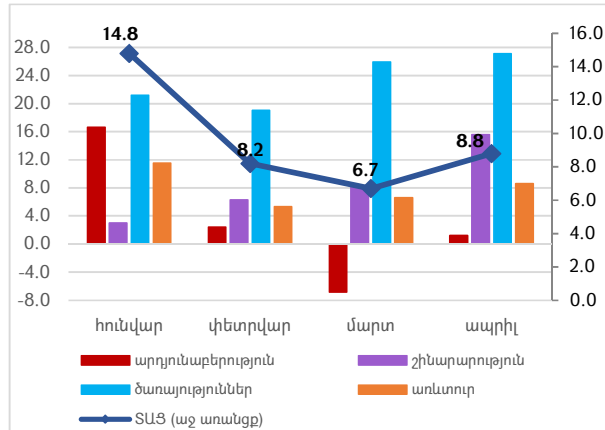

Գծապատկեր 1.20. SUS և տնտեսության ճյուղերի իրական աճերը նախորդ տարվա նույն ժամանակահատվածի նկատմամբ (%)

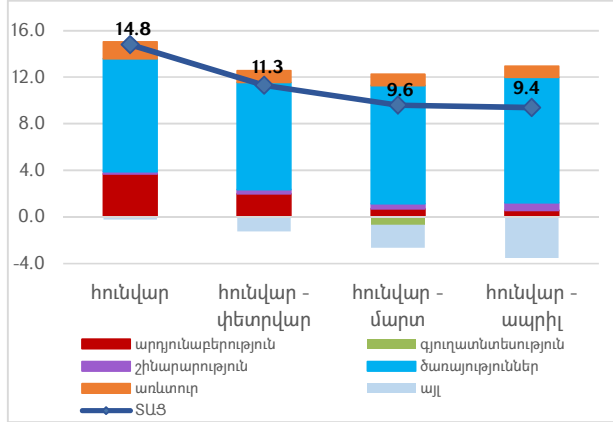
Աղբյուրը՝ ՀՀ ՎԿ

Գծապատկեր 1.21. SUS և տնտեսության ճյուղերի իրական աճերը նախորդ տարվա նույն ամսվա նկատմամբ (%)

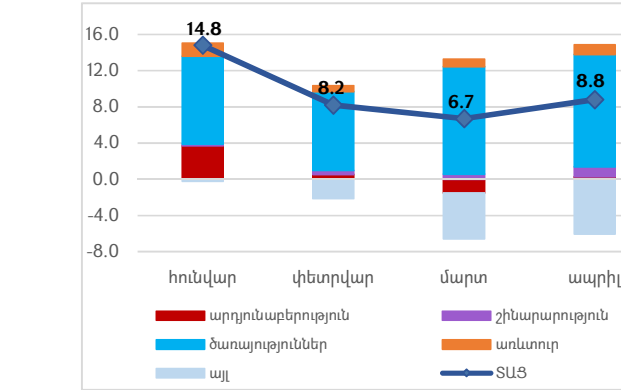
Աղբյուրը՝ ՀՀ ՎԿ

Գծապատկեր 1.22. Տնտեսության ճյուղերի նպաստումները SUS-ին (տ.կ.)⁷

Աղբյուրը՝ ՀՀ ՎԿ, ՀՀ ՖՆ հաշվարկներ

Գծապատկեր 1.23. Տնտեսության ճյուղերի նպաստումները SUS-ին նախորդ տարվա նույն ամսվա նկատմամբ (տ.կ.)

Աղբյուրը՝ ՀՀ ՎԿ, ՀՀ ՖՆ հաշվարկներ

Ներքին պահանջարկի վերականգնման տեմպերը շարունակվեցին նաև 2022թ. առաջին եռամսյակում: 2022թ. հունվար-մարտին տնտեսական աճը պայմանավորվել է մասնավոր հատվածի ներքին պահանջարկի (սպառման և ներդրումների) աճով: Իսկ աճի բարձր տեմպերի պայմաններում իրականացված զսպող հարկաքայուջետային քաղաքականության արդյունքում պետական սպառման և պետական ներդրումների նվազումը հակազդել է տնտեսական աճին: Նույն ժամանակահատվածում արտահանումն ու ներմուծումն աճել են: Ընդ որում՝ ներմուծման աճն առաջանցիկ է եղել արտահանման նկատմամբ, ինչի արդյունքում զուտ արտահանումն էականորեն հակազդել է ՀՆԱ-ի աճին:

Ապրիլ ամսին ներքին պահանջարկի վերականգնման միտումները շարունակվեցին՝ պայմանավորված տնօրինվող եկամտի աճով և դեռևս համավարակի շրջանում մասնավոր հատվածում կուտակված նախազգուշական խնայողությունների օգտագործմամբ: Սպառման

⁷ SUS-ի նպաստումների «այլ» բաղադրիչի մեջ ներառված են գյուղատնտեսության (բացառությամբ՝ հունվար-մարտի) և ոչ շուկայական ծառայությունների նպաստումները: Այլ բաղադրիչի զգալի բացասական նպաստումը հունվար-ապրիլին պայմանավորված է COVID-19 համավարակի հաղթահարման հետևանքով նախորդ տարվա նույն ժամանակահատվածի համեմատությամբ պետության կողմից ֆինանսավորվող առողջապահական ծառայությունների զգալի նվազմամբ:

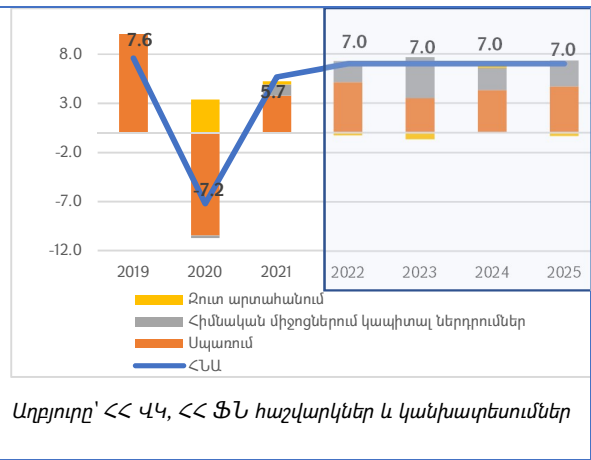
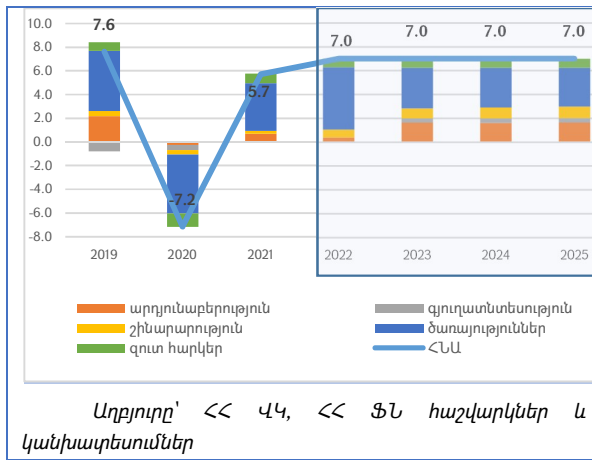
վերականգնման մասին են վկայում նույն ժամանակաշրջանում առևտրի և ծառայությունների աճը, իսկ ներդրումների վերականգնման մասին՝ շինարարության աճը:

Կանխատեսում: Համավարակի և Արցախյան պատերազմի բացասական ազդեցությունների մեղմմանն ու տնտեսության վերականգնմանն ուղղված կառավարության կողմից իրականացված և իրականացվող հարկաբյուջետային միջոցառումների, պլանավորված մեծածավալ կապիտալ ծախսերի իրականացման, ՀՀ կառավարության նպատակադրած տնտեսության ներուժի բարձրացմանն ուղղված միջոցառումների (առավել մանրամասն տես 1.4 բաժնում) պայմաններում 2022թ. և միջնաժամկետ հատվածում թիրախավորվում է 7% տնտեսական աճ: Միջնաժամկետում տնտեսական աճի բարձր մակարդակը պայմանավորված կլինի արդյունաբերության և շինարարության ճյուղերի առաջանցիկ աճերով, ինչը համահունչ է կառավարության նպատակադրած արտահանման խթանմանը և ներդրումային միջավայրի բարելավմանն ուղղված քաղաքականություններին: Տնտեսության կառուցվածքում ծառայությունների մեծ դերով պայմանավորված տնտեսական աճին առավել մեծ նպաստում կունենա ծառայությունների աճը: Ամբողջական պահանջարկը նույնպես կաճի՝ պայմանավորված հիմնականում ներքին սպառողական և ներդրումային պահանջարկի աճերով: Կանխատեսվող հորիզոնում տնտեսական աճի վրա դրական ազդեցություն կունենա դեպի Հայաստան տեղեկատվական տեխնոլոգիաների ոլորտի ընկերությունների և տուրիստական հոսքերի ավելացումը:

2022թ. և միջնաժամկետում դեֆլյատորը կաճի՝ պայմանավորված ՍԳԻ-ի և ապրանքների միջազգային գների զարգացումներով:

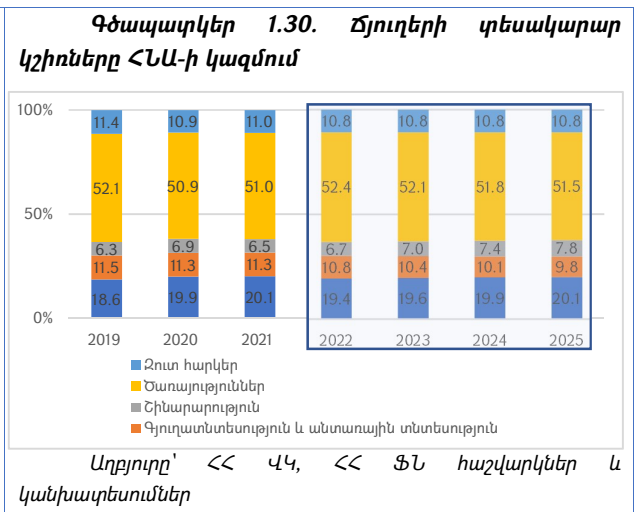
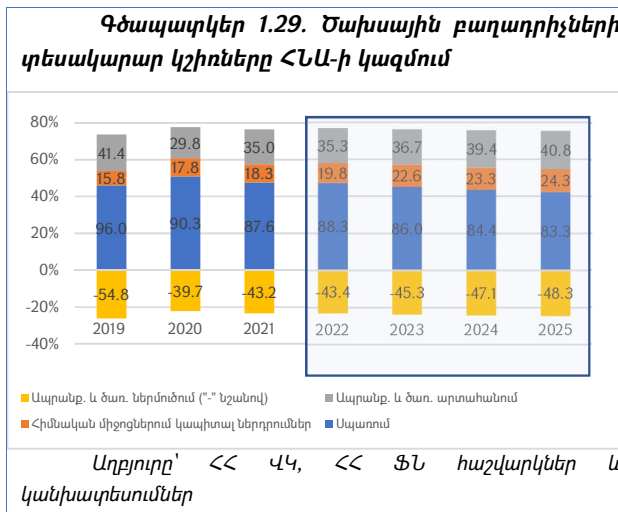
Վերոնշյալ զարգացումների պայմաններում անվանական ՀՆԱ-ն 2022թ. կկազմի 8,069.5 մլրդ դրամ՝ 200.1 մլրդ դրամով ավել լինելով 2022թ. պետական բյուջեով ծրագրված ցուցանիշից: Իսկ միջնաժամկետում անվանական ՀՆԱ-ն կաճի՝ 2025թ. կազմելով 11,248.4 մլրդ դրամ:

<p>Գծապատկեր 1.24. Անվանական ՀՆԱ և փոփոխական աճ</p> <p>Անվանական ՀՆԱ, մլրդ դրամ (bars) Տնտեսական աճ, % (line)</p>	<p>Գծապատկեր 1.25. Իրական ՀՆԱ անկումը/աճը փոփոխական ճգնաժամների և հաջորդող փարիներին</p> <p>2009: -14.1, 2010: 2.2, 2011: 4.7, 2016: 0.2, 2017: 7.5, 2018: 5.2, 2020: -7.2, 2021: 5.7, 2022: 7.0</p>
<p>Աղբյուրը՝ ՀՀ ՎԿ, ՀՀ ՖՆ հաշվարկներ և կանխատեսումներ</p>	<p>Աղբյուրը՝ ՀՀ ՎԿ, ՀՀ ՖՆ կանխատեսում</p>
<p>Գծապատկեր 1.26. Տնտեսության առանձին ճյուղերի նպաստումները փոփոխական աճին</p>	<p>Գծապատկեր 1.27. Տնտեսական աճին պահանջարկի բաղադրիչների նպաստումները</p>

Համախառն առաջարկի կանխատեսում 2022թ. տնտեսական աճը պայմանավորված կլինի հիմնականում ծառայությունների աճով (10.3%): Տնտեսության մյուս ճյուղերը (բացառությամբ՝ գյուղատնտեսության) նույնպես կաճեն՝ դրական նպաստելով տնտեսական աճին:

Միջնաժամկետում՝ համավարակի, Արցախյան պատերազմի և ռուս-ուկրաինական հակամարտության բացասական ազդեցությունների չեզոքացման հետ մեկտեղ, պայմանավորված ներքին պահանջարկի վերականգնմամբ, պղնձի գների բարձր մակարդակով, տնտեսությունում իրականացվող պետական և մասնավոր ներդրումներով, ինչպես նաև ՀՀ կառավարության կողմից արտահանման ու ներդրումների խթանմանն ուղղված քաղաքականություններով՝ ծառայությունները կաճեն միջինում 6.4%-ով, արդյունաբերությունը՝ 8.3%-ով, շինարարության ճյուղը՝ 12.7%-ով, իսկ գյուղատնտեսությունը՝ 3.7%-ով:

Համախառն պահանջարկի կանխատեսում. Ռուս-ուկրաինական հակամարտության բացասական ազդեցությունների աստիճանաբար թուլացման պայմաններում 2022թ. վերջնական սպառումը կաճի 8.1%-ով, իսկ ներդրումները՝ 16.0%-ով: Սպառման և ներդրումների աճին կնպաստեն տնօրինվող եկամտի աճը, դեռևս Համավարակի շրջանում մասնավոր հատվածում կուտակված խնայողությունների օգտագործումը, օտարերկրացիների ներհոսքը, բնակարանային շինարարության շարունակվող աճը, ինչպես նաև ՀՀ կառավարության կողմից շարունակվող Համավարակի և Արցախյան պատերազմի հետևանքների մեղմանն ու ներդրումային միջավայրի բարելավմանն ուղղված քաղաքականությունները: Միջնաժամկետում՝ սպառումը միջինում կաճի 5.1%-ով, իսկ ներդրումները՝ 14.6%-ով: Միջնաժամկետում ներդրումների վրա դրական ազդեցություն

կունենա ՀՀ կառավարության կողմից ենթակառուցվածքներում ներդրումների նախատեսվող շարունակական աճը, ինչպես նաև մասնավոր ներդրումների խթանման միջոցառումները:

2022թ. արտահանումը և ներմուծումը կաճեն 11.8%-ով և 10.4%-ով՝ պայմանավորված ներքին և արտաքին պահանջարկի, ինչպես նաև տնտեսական ակտիվության վերականգմամբ: ՀՀ և համաշխարհային տնտեսական աճերի, ՀՀ տնտեսության արտահանելի հատվածի զարգացումների, տնօրինվող եկամտի աճի, զբոսաշրջության վերականգման, ինչպես նաև արտահանմանը և ներդրումների խրախուսմանն ուղղված ՀՀ կառավարության քաղաքականության պայմաններում միջնաժամկետում արտահանումն ու ներմուծումը կաճեն միջինում 12.6% և 10.8%:

1.3.2. ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ ՇՈՒԿԱ

Չնայած վերջին տարիների խոշոր ցնցումներին 2019-2021թթ. գործազրկության մակարդակը աստիճանաբար նվազել է (18.3%-ից հասնելով 15.3%-ի) և ստվերի նվազմանը զուգահեռ վարձու աշխատողների թիվն աճել է: 2019 և 2021թթ. գործազրկության մակարդակի նվազումն ուղեկցվել է տնտեսական աճով, իսկ 2020թ. տնտեսական անկման պայմաններում գործազրկության մակարդակի⁸ նվազումը բացատրվում է ոչ տնտեսական գործոններով: Եթե 2019 և 2021թթ. գործազուրկների թվի կրճատումն ուղեկցվել է զբաղվածների թվի աճով, ապա 2020թ. նվազեցին ինչպես գործազուրկների, այնպես էլ զբաղվածների թվաքանակը: Ընդ որում՝ 2020թ. 3.4%-ով աճել է աշխատուժից դուրս բնակչության թիվը⁹, ինչը հիմնականում պայմանավորված է եղել ոչ տնտեսական գործոններով (հատկապես պատերազմի ազդեցությամբ):

2019թ. աշխատուժի մասնակցության 59.9% մակարդակից հետո 2020թ. աշխատուժի մասնակցության մակարդակը կտրուկ նվազեց, որից հետո 2021թ. վերականգնվեց 0.5 տոկոսային կետով՝ կազմելով 58.5%:

2019-2021թթ. վարձու աշխատողների թիվն աճել է միջինում 4.7%-ով, որն ուղեկցվել է ստվերի կրճատմամբ:

Աշխատանքի շուկայի դրական զարգացումներ են գրանցվել 2022թ.: 2022թ. հունվար-ապրիլին պաշտոնապես գրանցված գործազուրկների միջին ամսական թվաքանակը նախորդ տարվա նույն ժամանակահատվածի նկատմամբ նվազել է 9.1%-ով, իսկ վարձու աշխատողներին⁸՝ աճել է 5.9%-ով՝ միջինում կազմելով 663,843 աշխատող:

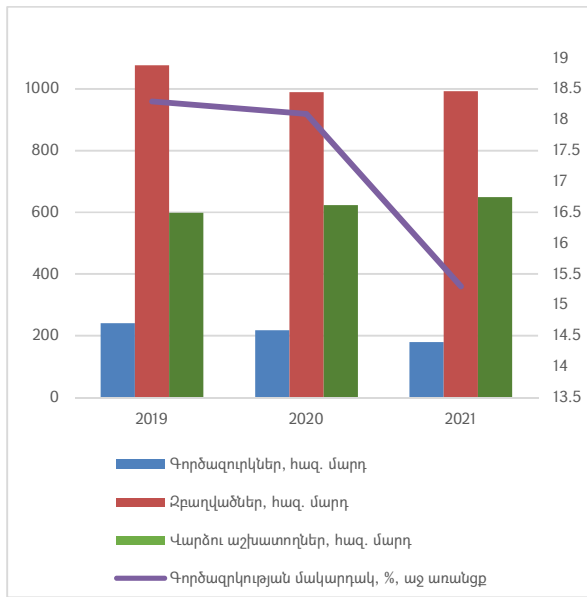
2022թ. տնտեսական աճի պայմաններում աշխատանքի շուկայում կդրսևորվեն դրական զարգացումներ: Այս պայմաններում ակնկալվում է զբաղվածության աճ և գործազրկության նվազում:

---

⁸ Ի տարբերություն նախկին մեթոդաբանության, երբ աշխատանքի շուկայի ցուցանիշները հիմնված էին առկա բնակչության թվի վրա, 2020թ. սկսած հաշվարկվում են՝ հիմք ընդունելով մշտական բնակչության թիվը (ներառում է նաև մինչև 12 ամիս ժամկետով ՀՀ-ից դուրս գտնվող զբաղվածներին և գործազուրկներին): Հետևաբար աշխատանքի շուկայի ցուցանիշները ներկայացնում են ազգային զբաղվածությունը և գործազրկությունը:

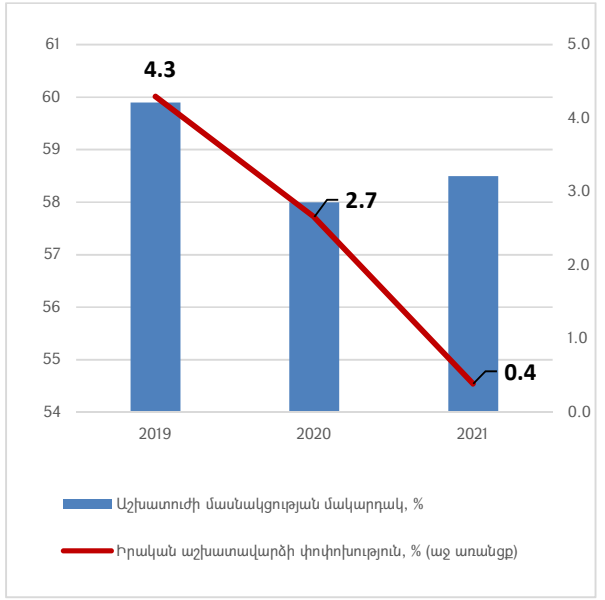
⁹ Աշխատուժից դուրս բնակչության մեջ ներառվում են անձինք, ովքեր հետազոտվող ժամանակաշրջանում չեն աշխատել և աշխատանք չեն փնտրել՝ չեն եղել զբաղված կամ գործազուրկ, մասնավորապես՝ առկա ուսուցմամբ և արտադրությունից կտրված սովորողները և ուսանողները, տնային տնտեսությամբ զբաղվածները, երեխաներին, հիվանդ հարազատներին խնամողները, անձինք, ովքեր զանազան պատճառներով չեն աշխատում և աշխատանք չեն փնտրում (սեփականության օգտագործումից եկամուտ ստացողներ, պարտադիր ժամկետային զինծառայողներ և այլն):

Գծապատկեր 1.31. Գործազրկություն և զբաղվածություն

Աղբյուրը՝ ՀՀ ՎԿ

Գծապատկեր 1.32. Աշխատուժի մասնակցության մակարդակ և աշխատավարձ

Աղբյուրը՝ ՀՀ ՎԿ

Վերջին տարիներին տնտեսական աճն ուղեկցվել է միջին աշխատավարձերի աճով: 2019-2021թթ. անվանական աշխատավարձը միջինում աճել է 5.8%-ով, սակայն պետք է նշել, որ 2020թ. տնտեսական անկման պայմաններում դիտարկվել է անվանական աշխատավարձի աճի տեմպի դանդաղում:

2022թ. հունվար-ապրիլին միջին ամսական անվանական աշխատավարձն աճել է 9.7%-ով՝ կազմելով 213,858 դրամ: Ընդ որում՝ սպառողական գների ինդեքսի 7.4% աճի պարագայում իրական աշխատավարձն աճել է 2.2%-ով: Պետական հատվածում միջին ամսական անվանական աշխատավարձն աճել է 4.1%-ով՝ կազմելով 173,853 դրամ, իսկ մասնավոր հատվածում՝ 11.2%-ով, կազմելով 231,960 դրամ:

1.3.3. ՀՀ ՎՃԱՐԱՅԻՆ ՀԱՇՎԵԿՇԻՌ, ԱՐՏԱՀԱՆՈՒՄ և ՆԵՐՄՈՒԾՈՒՄ

2019-2021թթ. վճարային հաշվեկշռի ընթացիկ հաշվի պակասուրդը 2019թ. որոշակի վատթարացումից հետո բարելավվել է՝ միջինում կազմելով ՀՆԱ-ի 4.9%-ը: Նշված տարիներին համավարակի և Արցախյան պատերազմի բացասական ազդեցությունների պայմաններում ընթացիկ հաշիվը բնութագրվել է ապրանքների և ծառայությունների հաշվեկշռի բարելավմամբ:

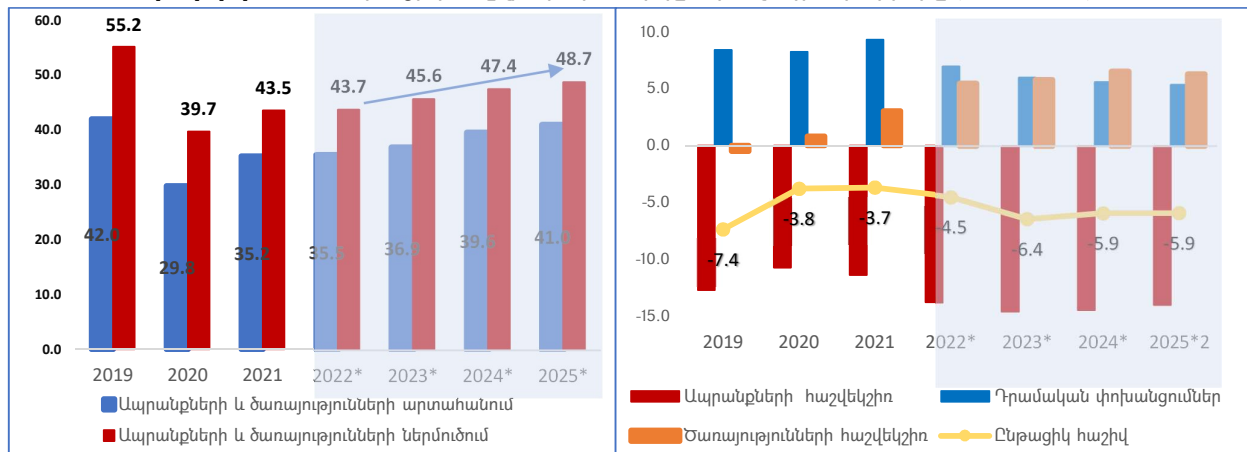
2021թ-ին ընթացիկ հաշվի պակասուրդը նախորդ տարվա համեմատ բարելավվել է՝ կազմելով ՀՆԱ-ի 3.7%-ը: Ընթացիկ հաշվի բարելավումը հիմնականում պայմանավորված է եղել արտաքին պահանջարկի վերականգման հետևանքով ծառայությունների (ճանապարհորդություն) արտահանման առաջանցիկ աճի արդյունքում ապրանքների և ծառայությունների բացասական հաշվեկշռի կրճատմամբ, ինչպես նաև դրամական փոխանցումների (սեզոնային աշխատողների վարձատրության և տնային տնտեսություններին անհատույց տրամադրվող երկրորդային եկամուտների) աճով:

2022թ. առաջին չորս ամիսներին ապրանքների արտահանման նկատմամբ ներմուծման առաջանցիկ աճի արդյունքում առևտրային հաշվեկշիռը վատթարացել է, սակայն ծառայությունների

հաշվեկշիռը բարելավվել է՝ պայմանավորված համավարակի դեմ պայքարի սահմանափակումների վերացման և ռուս-ուկրաինական հակամարտության հետևանքներով ՀՀ այցելած զբոսաշրջիկների 2.9 անգամ աճով: Չնայած ՀՀ բանկերի միջոցով ֆիզիկական անձանց անունով արտերկրից ստացված առևտրային և ոչ առևտրային բնույթի դրամական փոխանցումներն աճել են, սակայն գնահատվում է, որ ոչ առևտրային բնույթի դրամական փոխանցումները նվազել են:

Կանխատեսում: Հիմնականում ֆիզիկական անձանց ոչ առևտրային բնույթի դրամական փոխանցումների նվազմամբ պայմանավորված 2022թ. ընթացիկ հաշվի պակասուրդը կվատթարանա՝ կազմելով ՀՆԱ-ի 4.5% մակարդակի: Միջնաժամկետ հորիզոնի սկզբում ներմուծման առաջանցիկ աճով (այդ թվում՝ ՀՀ կառավարության կողմից իրականացվող պետական ներդրումների և մասնավոր հատվածի ներդրումների խթանման արդյունքում ներդրումային բնույթի ապրանքների ներմուծման աճով) պայմանավորված՝ ընթացիկ հաշվի պակասուրդը կխորանա, այնուհետև կբարելավվի ճգնաժամի իր հավասարակշիռ մակարդակին:

Գծապատկեր 1.23. Ընթացիկ հաշվի պակասուրդը և բաղադրագրերը (ՀՆԱ-ում %)

Աղբյուր՝ ՀՀ ՎԿ, ԿԲ և ՀՀ ՖՆ հաշվարկներ և կանխատեսումներ

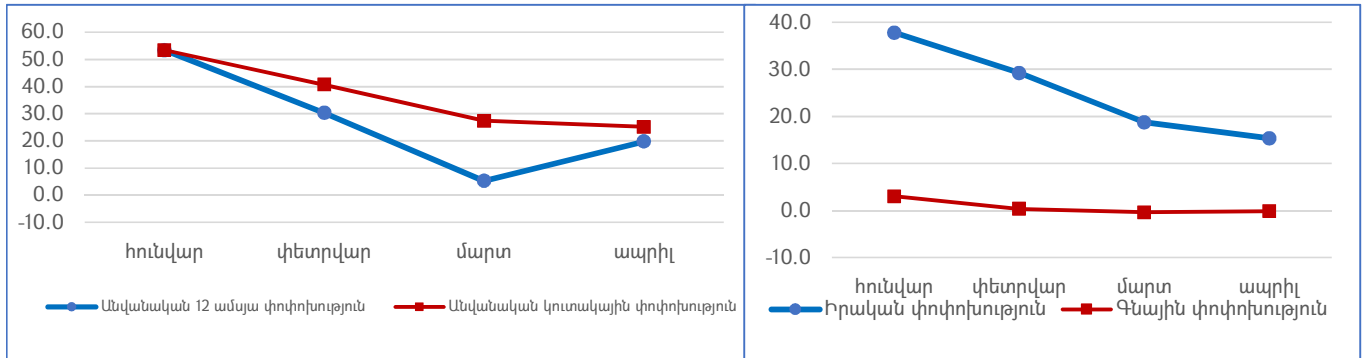
Արտահանում: 2019-2021թթ. միջինում արձանագրվել է ապրանքների և ծառայությունների դուրային արտահանման 3.7% աճ: 2019 թվականի երկնիշ աճից հետո, 2020 թվականին կտրուկ նվազեց, որը պայմանավորված էր համավարակի և Արցախյան պատերազմի հետևանքով տնտեսությունում արտադրության կրճատմամբ և արտաքին պահանջարկի նվազմամբ: Ապրանքների արտահանումը միջինում աճել է 7.3%-ով, իսկ ծառայությունների արտահանումը միջինում գրանցել է աճ՝ 2.4% (հիմնականում՝ 2020թ. համավարակով պայմանանավորված տուրիզմի կտրուկ անկման հետևանքով):

2021թ. արձանագրվել է արտահանման աճ՝ հիմնականում պայմանավորված համավարակի դեմ պայքարի սահմանափակումների թուլացմամբ և արտաքին պահանջարկի վերականգնմամբ: ՀՀ ապրանքների արտահանումը 2021թ. աճել է 20.4%-ով: 2021թ.-ին հիմնականում ճանապարհորդության նպատակով ՀՀ այցելությունների աճի արդյունքում ծառայությունների արտահանումն աճել է 52.1%-ով:

2022թ. հունվար-ապրիլ ամիսներին արձանագրվել է ապրանքների արտահանման 25.2% աճ՝ հիմնականում պայմանավորված արտաքին պահանջարկի վերականգնմամբ և միջազգային շուկայում մետաղների գների բարձր մակարդակով: Սակայն հատկանշական է նաև այն, որ 2022թ. մարտ ամսին՝ ՌԴ-ի և Ուկրաինայի միջև հակամարտության և ՌԴ-ի նկատմամբ կիրառվող պատժամիջոցների բացասական ազդեցությունների, ինչպես նաև Թեղուտի հանքավայրի

շահագործման ժամանակավոր կասեցման արդյունքում արձանագրված զգալի դանդաղումից հետո ապրիլ ամսին արտահանման աճի տեմպերը սկսել են արագանալ(տե՛ս ստորև ներկայացված գծապատկերը):

Գծապատկեր 1.24. 2022թ. ապրանքների արտահանման միտումները, %

Աղբյուրը՝ ՀՀ ՎԿ և ՀՀ ՖՆ հաշվարկներ:

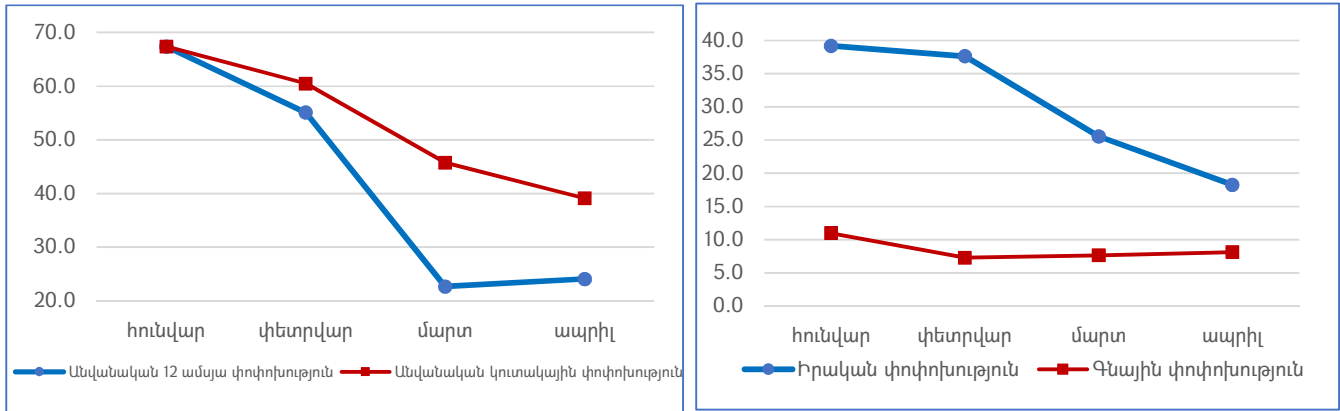
Կանխատեսում: 2022թ. սպասվում է մոտ 20.8% արտահանման աճ, ինչը պայմանավորված է լինելու արտահանման շուկաների մի մասում արտաքին պահանջարկի աճով, մետաղների միջազգային գների աճով և դեպի Հայաստան զբոսաշրջության աննախադեպ աճով (հատկապես՝ ՌԴ-ի և Ուկրաինիայի միջև հակամարտության և ՌԴ-ի նկատմամբ կիրառվող պատժամիջոցների հետևանքով ՀՀ այցելող ռուս զբոսաշրջիկների թվի կտրուկ աճով): Այդուհանդերձ՝ Թեղուտի հանքավայրի շահագործման ժամանակավոր դադարեցումն ապրանքների արտահանման զսպող գործոններ կհանդիսանան, իսկ տուրիզմի հաշվին ծառայությունների արտահանման վերականգնումը կլինի համեմատաբար արագ: Միջնաժամկետ հորիզոնում համաշխարհային և ՀՀ տնտեսական ակտիվության, պղնձի գների բարձր մակարդակով, զբոսաշրջության վերականգնմամբ և արտահանման ու ներդրումների խրախուսմանն ուղղված ՀՀ կառավարության քաղաքականությանը համահունչ ակնկալվում է ապրանքների և ծառայությունների արտահանման 14.5% միջին աճ:

Ներմուծում: 2019-2021թթ. միջինում արձանագրվել է ապրանքների և ծառայությունների դոլարային ներմուծման աննշան աճ 0.1%: 2019թ. հիմնականում ավտոմեքենաների ներկրման մաքսատուրքերի բարձրացման սպասումներով պայմանավորված ներմուծումը աճել է 13.1%-ով: 2020թ. մաքսատուրքերի բարձրացման հետևանքով ավտոմեքենաների ներմուծման կտրուկ նվազման, ինչպես նաև համավարակի ու Արցախյան պատերազմի հետևանքներով տնտեսական ակտիվության անկման պայմաններում ներքին պահանջարկի նվազմամբ պայմանավորված ներմուծումը նվազել է 33.2%: Ներմուծման վազմանը հիմնականում նպաստել է մարդատար ավտոմեքենաների և միջանկյալ սպառման ապրանքների ներմուծումը, նշանակալի էր նաև կապիտալ բնույթի ապրանքների դերը, իսկ ծառայություններն նվազել են հիմնականում ճանապարհորդության հաշվին:

2021թ. ապրանքների և ծառայությունների ներմուծման աճերը սկսել են վերականգնվել: Արձանագրվել է ապրանքների ներմուծման 20.4% աճ՝ հիմնականում պայմանավորված տնտեսական ակտիվությամբ և ներքին պահանջարկի վերականգնմամբ: Ծառայությունների ներմուծման աճը 2021թ. կազմել է 25.2% և հիմնականում պայմանավորվել է համավարակի հետ կապված սահմանափակումների թուլացմամբ:

Տնտեսական ակտիվությամբ և ներքին պահանջարկի շարունակվող վերականգնման պայմաններում 2022թ. հունվար-ապրիլին արձանագրվել է ապրանքների ներմուծման երկնիշ աճ: Դոլարային արտահայտությամբ ապրանքների ներմուծման աճը 2022 թվականի հունվար-ապրիլ ամիսներին կազմել է 39.1%: Սակայն նկատվել է ներմուծման աճի տեմպի դանդաղում, և արդեն իսկ ապրիլ ամսին աճը կազմել է 24.1%:

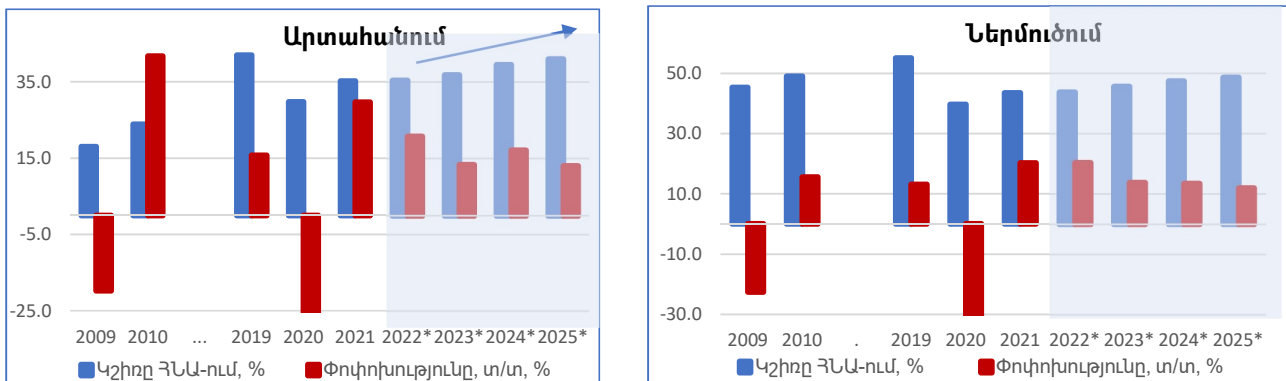
Գծապարկեր 1.25. 2022թ. ապրանքների ներմուծման միտումները, %

Աղբյուր՝ ՀՀ ՎԿ և ՀՀ ՖՆ հաշվարկներ:

Կանխատեսում: Տնտեսական աճի տեմպերի պահպանման և ապրանքների ու ծառայությունների նկատմամբ ներքին պահանջարկի աստիճանական վերականգնմամբ պայմանավորված 2022թ. սպասվում է շուրջ 20% ներմուծման աճ: Միջնաժամկետում ՀՀ տնտեսության աճի և ներքին պահանջարկի, զբոսաշրջության վերականգնմանը զուգընթաց, ինչպես նաև ՀՀ կառավարության կողմից նախատեսվող պետական ներդրումների իրականացման և մասնավոր ներդրումների խթանման միջոցառումների ազդեցությամբ ներմուծման աճը միջինում կկազմի մոտ 13%:

Գծապարկեր 1.24. ՀՀ ապրանքների և ծառայությունների արտահանման և ներմուծման միտումները տնտեսական ցնցումների տարիներին և 2021-2025թթ., %

Աղբյուր՝ ՀՀ ՎԿ և ՀՀ ՖՆ հաշվարկներ և կանխատեսումներ:

1.3.4. ՓՈԽԱՐԺԵՔՆԵՐ

2019-2021թթ. միջինում ՀՀ դրամն ԱՄՆ դոլարի և եվրոյի նկատմամբ դրսևորել է թույլ արժեզրկման վարքագիծ, իսկ ռուբլու նկատմամբ արժևորվել է: ՀՀ փոխարժեքի շուկայում 2019-2020թ. արձանագրվել է հարաբերական կայուն վարքագիծ, սակայն, սկսած 2020 թ. դեկտեմբերից՝

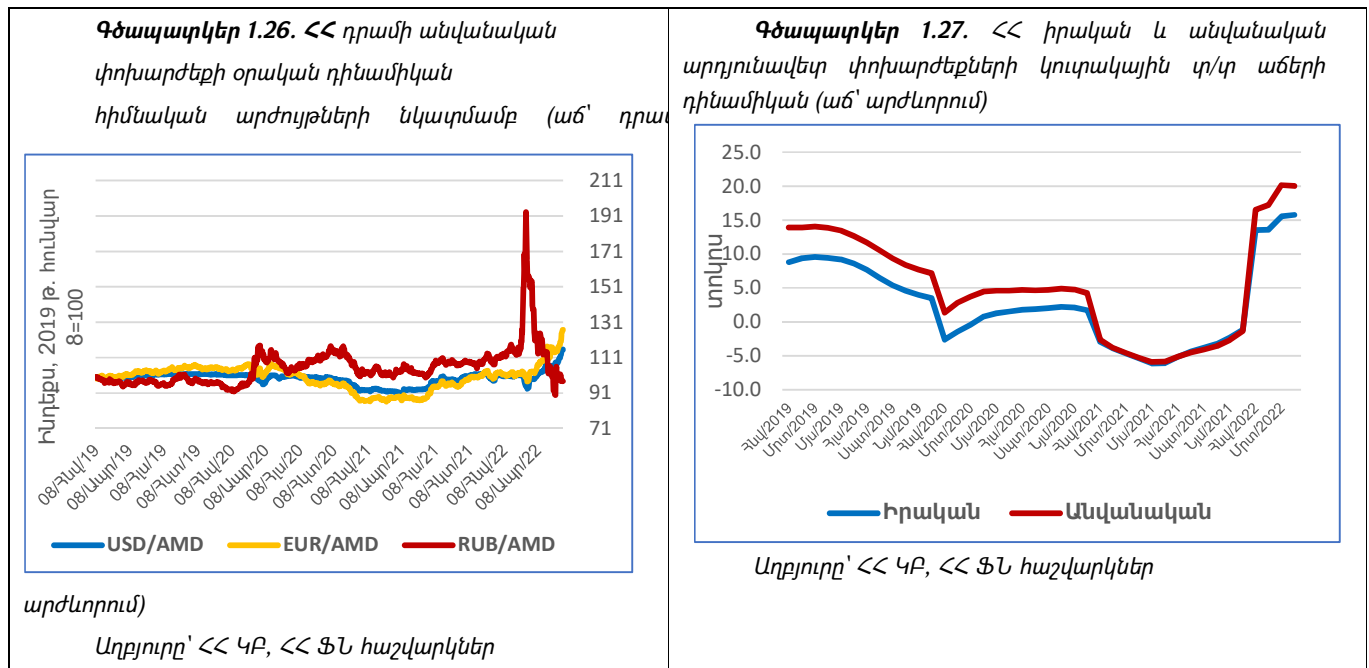

նկատվել են դրամի արժեզրկման ճնշումներ՝ առավելագույն արժեքին հասնելով 2021թ. ապրիլի 8-ին, որից հետո ՀՀ ԿԲ-ի համարժեք արձագանքման, ինչպես նաև միջազգային ֆինանսական շուկաների հարաբերականորեն կայունացման արդյունքում դրամն աստիճանաբար կայունացել է. միջին փոխարժեքը կազմել է 503.8 դրամ մեկ ԱՄՆ դոլարի դիմաց՝ նախորդ տարվա միջին փոխարժեքի՝ 489.1-ի նկատմամբ արժեզրկվելով 2.9%-ով: Եվրոյի նկատմամբ ՀՀ դրամը արժեզրկվել է 6.4%-ով: ՀՀ դրամը ՌԴ ռուբլու նկատմամբ 2021թ. դրսևորել է կայուն վարքագիծ արժեզրկման թույլ միտումով՝ տարեվերջին կազմելով 0.6 տոկոս 2020թ. համեմատ:

2022թ. հունվար-մայիս ամիսներին ՀՀ դրամը արժևորվել է երեք հիմնական արժույթների նկատմամբ՝ հիմնականում պայմանավորված զբոսարջության և դրամական փոխանցումների ներհոսքի բարձր աճերով: ԱՄՆ դոլարի, եվրոյի և ռուբլու նկատմամբ ՀՀ դրամը 2022թ. հունվար-մայիս ամիսներին նախորդ տարվա նույն ժամանակահատվածի համեմատ արժևորվել է համապատասխանաբար՝ 9.7%, 19.9% և 14.7%-ով:

ՀՀ արտաքին առևտրի տեսանկյունից առավել կարևոր արժույթներից բաղկացած զամբյուղի նկատմամբ ՀՀ ազգային արժույթն իրական արտահայտությամբ 2019-2021թթ. միջինում արժևորվել է 1.4%-ով: Իրական արդյունավետ փոխարժեքը 2021թ. սկզբից դրսևորել է արժեզրկման միտում մինչև առաջին կիսամյակի վերջ, այնուհետև սկսել է արժորվել:

2022թ. սկզբից դրամը դրսևորել է կայուն արժևորման վարքագիծ. հունվար-ապրիլ ամիսներին ՀՀ դրամի իրական արդյունավետ փոխարժեքի արժևորումը կազմել է 15.8%, իսկ անվանականը՝ 20%, ինչը, այլ հավասար պայմաններում բացասաբար կանդրադառնա առևտրային հաշվեկշռի վրա՝ հանգեցնելով ընթացիկ հաշվի վատթարացման:

1.3.5. ԳՆԱՃ և ԴՐԱՄԱՎԱՐԿԱՅԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

2019-2020թթ. ընթացքում տնտեսությունը գտնվել է չափավոր գնաճային միջավայրում, մինչդեռ 2021թ.-ին գրանցվել է գնաճի զգալի արագացում, ինչի արդյունքում այն բարձր է գտնվել 4 տոկոս (± 1.5) թույլատրելի միջակայքից: Եթե 2019 և 2020 թվականներին ցածր գնաճին

նպաստում էին արտաքին հատվածից եկող գնանկումային ազդեցությունները և ապրանքային շուկաներում մրցակցության ավելացումը, ապա 2021 թվականին առաջարկի (միջազգային ապրանքահումքային շուկաներում դրսևորված գների աճ, բեռնափոխադրումների սակագների աճ, տարվա առաջին կեսին նախորդ համադրելի ժամանակահատվածի համեմատ ՀՀ դրամի արժեզրկված դիրք) և պահանջարկի (մասնավոր սպառման աճ, գնաճային սպասումների ավելացում) գործոնները հանգեցրել են միջին գնաճի արագացմանը մինչև 7.2%՝ նախորդող տարվա 1.2% ցուցանիշի դիմաց: Իսկ 12-ամսյա գնաճը 2021թ.-ի դեկտեմբերին կազմել է 7.7%՝ 2020թ.-ի դեկտեմբերին գրանցված 3.7% ցուցանիշի դիմաց:

2022թ. գնաճի տեմպերը շարունակել են արագանալ: 2022թ. հունվար-մայիս ամիսներին գնաճը 2021թ.-ի տարեվերջի համեմատությամբ որոշակիորեն դանդաղել է, ապա՝ մարտ ամսից սկսած արագացել՝ պայմանավորված ռուս-ուկրաինական հակամարտության սրման արդյունքում միջազգային ապրանքահումքային շուկաներում դիտված գների կտրուկ աճով, ՀՀ դրամի փոփարժեքի տատանողականությամբ, գնաճային սպասումների ավելացմամբ, համախառն պահանջարկի աճով (այդ թվում՝ օտարերկյա այցելուների կտրուկ աճով պայմանավորված), ինչպես նաև կարգավորվող ծառայությունների սակագների աճի շարունակական ազդեցությամբ: Արդյունքում 2022թ.-ի մայիսին 12 ամսյա գնաճը կազմել է 9%, իսկ միջին գնաճը՝ 7.7%: Նշված ժամանակահատվածում ևս գնաճը հիմնականում պայմանավորված է եղել սննդամթերքի և ոչ ալկոհոլային խմիչքների ապրանքախմբով (12 ամսյա գնաճին նպաստումը կազմել է 5.4%-ային կետ, իսկ միջին գնաճին՝ 4.9%-ային կետ), միաժամանակ բարձրացել է ծառայությունների նպաստումը գնաճին:

2019-2020թթ. ՀՀ կենտրոնական բանկի դրամավարկային քաղաքականությունը, արձագանքելով ձևավորված ցածր գնաճային միջավայրին, ունեցել է խթանող ուղղվածություն, մինչդեռ 2020թ. դեկտեմբերից ԿԲ-ն իրականացրել է զսպող քաղաքականություն: Մասնավորապես, 2019թ. սկզբից մինչև 2020թ. սեպտեմբերը ԿԲ-ն նվազեցրել է վերաֆինանսավորման (ռեպո) տոկոսադրույքը 1.25 տոկոսային կետով, մինչդեռ 2020թ. դեկտեմբերից մինչև 2021թ. դեկտեմբեր տոկոսադրույքը բարձրացվել է 3.5 տոկոսային կետով՝ հասցնելով 7.75%-ի: Տոկոսադրույքի բարձրացմամբ ԿԲ-ն արձագանքել է մի կողմից ներքին տնտեսությունում, մյուս կողմից՝ միջազգային պարենային շուկաներում գնաճային զարգացումներին և գնաճային սպասումների ավելացմանը:

2022թ. հունվար-մայիս ամիսներին ՀՀ ԿԲ-ն շարունակել է բարձրացնել վերաֆինանսավորման տոկոսադրույքը ընդհանուր առմամբ 1.5 տոկոսային կետով՝ արձագանքելով ռուս-ուկրաինական ռազմական հակամարտության արդյունքում միջազգային ապրանքահումքային շուկաներում գնաճի նոր ալիքի հետևանքով առաջացած գնաճային սպասումների աճին, ինչպես նաև ՀՀ երկրի դիսկի հավելավճարի աճին:

Կանխատեսում. 2022թ. 12-ամսա գնաճը կգերազանցի թիրախային միջակայքը՝ կազմելով 6.6%, իսկ միջին գնաճը կկազմի 6.5%: Միջնաժամկետ հատվածում իրականացվող դրամավարկային քաղաքականության, միջազգային շուկաներից ներթափանցող առաջարկի գնաճի տեմպերի դանդաղմանները գնաճը, կարճաժամկետ հատվածում մնալով թիրախից բարձր մակարդակում, աստիճանաբար կնվազի՝ մոտենալով իր նպատակային ցուցանիշին:

Կարճաժամկետ հատվածում գնաճը պայմանավորված կլինի առաջարկի գործոններով՝ կապված արտաքին հատվածից ներմուծվող մի շարք ապրանքների միջոցով փոխանցվող գնաճային

Model: A Structural Framework for Fiscal Policy Analysis in Armenia) մոդելը¹¹ որոնց համար տեղեկատվական հիմք են հանդիսացել նեքին և արտաքին ընթացիկ տնտեսական և ֆինանսական զարգացումները, ինչպես նաև ՀՀ գործընկեր երկրների տնտեսական զարգացումների և հումքային ապրանքների համաշխարհային գների միջազգային կառույցների կողմից արված կանխատեսումները: Մասնավորապես՝

1. Արտաքին գործոններ.

- Համավարակից հետո համաշխարհային տնտեսության վերականգմանը զուգընթաց ընթացիկ տարվա փետրվար ամսից սկիզբ առած ռուս-ուկրաինական հակամարտության հետևանքով ՀՀ գործընկեր երկրներում կարճաժամկետի տնտեսական աճի տեմպերի դանդաղում: Այս պայմաններում 2022թ. ապրիլ ամսվա ԱՄՀ կանխատեսումների համաձայն 2022թ. ՀՀ հիմնական գործընկեր երկրների արտաքին պահանջարկը կնվազի 2.2%-ով¹²՝ նախորդ ընթացիկ տարվա հունվար ամսվա 3.5% աճի կանխատեսումների փոխարեն:
- ՀՀ գործընկեր երկրների տնտեսությունների համար 2022թ. կանխատեսվում է իրենց նախաճգնաժամային պոտենցիալ աճերից ցածր տնտեսական աճեր, իսկ ՌԴ-ում՝ տնտեսական անկումը, որը հիմնականում պայմանավորված է 2022թ. ռուս-ուկրաինական հակամարտության հետևանքով համաշխարհային մատակարարման արժեչղթաների խաթարումով. մասնավորապես, Ռուսաստանից և Ուկրաինայից արտահանվող պարենային և հումքային ապրանքների գների զգալի աճով, ինչպես նաև Չինաստանում համավարակից հետևանքով կիրառվող սահմանափակումների արդյունքում արտադրական շղթաների խաթարման հետևանքով համաշխարհային մատակարարման արժեչղթաների խաթարումով: Միջնաժամկետում ՀՀ գործընկեր երկրներում կշարունակի աճի տեմպի դանդաղումը՝ մնալով նախաճգնաժամային պոտենցիալներից ցածր մակարդակում:
- 2022թ. նավթի և պղնձի բորսային գները կգրանցեն բարձր աճեր: Նավթի գնի աճը պայմանավորված է հիմնականում ռուս-ուկրաինական հակամարտությամբ ՌԴ-ի նկատմամբ կիրառվող պատժամիջոցների հետևանքով ՌԴ-ից մատակարարման շղթաների խափանումներով: Ըստ «Բլումբերգ» միջազգային հեղինակավոր կազմակերպության մայիսի դրությամբ ամփոփած կանխատեսումների 2022թ. նավթի միջազգային գները կաճեն 41.3%-ով, իսկ պղնձինը՝ 7.2%: 2023թ. նավթի և պղնձի գները կնվազեն համապատասխանաբար՝ 11.9% և 8%-ով:
- Աշխարհում համավարակից սահմանափակումների թուլացման և աստիճանական վերացման արդյունքում տեղի է ունենում տուրիզմի վերականգնում: Ենթադրվում է, որ ՀՀ ծառայությունների արտահանման վերականգնումը կլինի առաջանցիկ ներմուծման համեմատ՝ պայմանավորված լինելով համավարակից ՀՀ սահմանափակումների վերացման, ինչպես նաև ՌԴ նկատմամբ կիրառվող պատժամիջոցների հետևանքով ռուս զբոսաշրջիկների աննախադեպ ներհոսքով:

¹¹ ՀՀ ֆինանսների նախարարության հարկաբյուջետային քաղաքականության դինամիկ ստոխաստիկ ընդհանուր հավասարակշռության մոդելը մշակվել է 2018-2020թթ. ընթացքում՝ ԱՄՀ կողմից տրամադրված տեխնիկական աջակցության շրջանակներում, Առավել մանրամասն տե՛ս ՀՀ կառավարության 2021թ. բյուջետային ուղերձ, Երևան 2020, էջ՝ 84, ներդիր 2:

¹² ՀՀ գործընկեր երկրների արտաքին պահանջարկի ցուցանիշը ՀՀ ՖՆ գնահատականն է, որը հաշվարկվել է որպես Ռուսաստանի, ԱՄՆ-ի, Չինաստանի և Եվրոգոտու տնտեսական աճերի կշռված միջին՝ ՀՀ արտահանման կառուցվածքին համապատասխան: ՀՀ գործընկեր երկրների տնտեսական աճերի 2022 և 2023 թթ. ԱՄՀ կողմից հրապարակված կանխատեսումները ներկայացված են Աղյուսակ 1.2.-ում

- Ենթադրվում է, որ 2022թ. ընթացքում տեղի է ունենալու ԱՄՆ-ից դեպի Հայաստան դրամական փոխանցումների աստիճանական վերադարձ հետպատերազմյան զարգացումներին, իսկ ՌԴ-ից դրամական փոխանցումները՝ հակամարտության արդյունքում ՌԴ տնտեսական բացասական զարգացումներով պայմանավորված, կնվազեն: Միջնաժամկետում դրամական փոխանցումների փոփոխությունները ենթադրվում է, որ կլինեն ՌԴ տնտեսական զարգացումներին համահունչ:
- 2. **COVID-19 համավարակային իրավիճակ:** Ներկայումս համավարակի էական բացասական ազդեցություններ նկատելի չեն, իսկ միջնաժամկետում լրացուցիչ բացասական ազդեցություններ չեն սպասվում:
- 3. **Կառավարության 2021-2026թթ. ծրագրից բխող թիրախներ և գործողություններ:** ՀՀ կառավարության ծրագրում նպատակարարված թիրախներին համահունչ 2022թ. տնտեսական աճի կանխատեսումների հիմքում դրվել է հետևյալ ենթադրությունները.
  - Գործարար միջավայրի բարելավման արդյունքում մասնավոր ներդրումների, այդ թվում օտարերկրյա ուղղակի ներդրումների մակարդակի բարձրացում,
  - Ենթակառուցվածքներում, տնտեսության արտադրողական ոլորտներում մեծածավալ պետական կապիտալ ներդրումների թիրախավորված իրականացում,
  - Տնտեսության արտահանելի հատվածի և արտահանման խթանմանն ուղղված քաղաքականության արդյունքում արտահանման ծավալների մեծացում,
  - Բարձր տեխնոլոգիական առաջընթացի ապահովմանն ուղղված քաղաքականության իրականացման արդյունքում մրցակցության և արտադրողականության բարձրացում:
- 4. **Տնտեսության ներուժ և պարբերաշրջաններ:** 2020թ. համավարակի և Արցախյան պատերազմի հետևանքով առաջացած տնտեսական անկման պայմաններում ՀՀ տնտեսությունը կրել է ոչ միայն ցիկլային բացասական զարգացումներ, այլ նաև նվազել են տնտեսության ներուժը և ներուժային աճը, պայմանավորված ինչպես արտադրողականության անկմամբ, այնպես էլ արտադրական գործոնների՝ աշխատուժի և կապիտալի ներուժային մակարդակների նվազմամբ: 2021թ. ՀՀ տնտեսությունը գտնվել է վերականգման փուլում՝ դեռևս մնալով բացասական ցիկլի տիրույթում: ՀՀ կառավարության թիրախավորած 7% տնտեսական աճի ապահովման պայմաններում 2023թ. ՀՀ տնտեսությունը կմտնի դրական ցիկլի տիրույթ և միջնաժամկետում՝ պետական կապիտալ ծախսերի մակարդակի թիրախային բարձրացման և արտահանման առաջանցիկ աճի պայմաններում ներուժային աճը զգալիորեն կբարձրանա:
- 5. **Հարկաբյուջետային քաղաքականություն.**
  - 2022 թվականին հարկաբյուջետային քաղաքականությունը ՀՀ կառավարության 2021-2026թթ. ծրագրին համահունչ ուղղված կլինի տնտեսական աճի խթանմանը՝ շեշտադրելով պետական ներդրումների մասնաբաժնի էական մեծացումը և ծախսերի իրականացման արդյունավետության բարձրացումը, ինչպես նաև՝ պարտքի կայունության պահպանմանը:
  - Միջնաժամկետում, 2022-2026 թվականների ՀՀ կառավարության պարտքի բեռի նվազեցման ծրագրի նպատակադրումների համահունչ, կշարունակվի սահուն հարկաբյուջետային կոնսոլիդացիան՝ պետական բյուջեի պակասուրդ/ՀՆԱ և կառավարության պարտք/ՀՆԱ ցուցանիշների նվազմամբ՝ ապահովելով մինչև 2026 թվականը 60% սահմանային շեմից ցածր կառավարության պարտք/ՀՆԱ ցուցանիշը և ստեղծելով «հարկաբյուջետային տարածք» հնարավոր շոկերին արձագանքելու նպատակով:
- 6. **Գնաճ և դրամավարկային քաղաքականություն.**
  - 12-ամսյա գնաճը դեռևս կպահպանվի նպատակային ցուցանիշից բարձր մակարդակում, աստիճանաբար կնվազի և միջնաժամկետում կկայունանա նպատակային 4% ցուցանիշի

շուրջ: Կարճաժամկետ հատվածում գնաճը պայմանավորված կլինի առաջարկի գործոններով՝ կապված արտաքին հատվածից ներմուծվող մի շարք ապրանքների միջոցով փոխանցվող գնաճային ազդեցությունների հետ, և պահանջարկի գործոններով՝ հիմնականում պայմանավորված զբոսաշրջության ոլորտում սպասվող դրական զարգացումներով:

- Տնտեսական հեռանկարի հետ կապված անորոշության և գնաճային սպասումների ավելացման ռիսկերի դրսևորման պարագայում ԿԲ-ն պատրաստ է համապատասխանորեն արձագանքել՝ նպատակ ունենալով ապահովել գների կայունացումը թիրախի շուրջ :

1.5. ՄԱԿՐՈՏՆԵՍԱԿԱՆ ԿԱՆԽԱՏԵՍՈՒՄՆԵՐԻ ՌԻՍԿԵՐԸ

Կանխատեսման առկա ռիսկերը պայմանավորվում են ինչպես արտաքին, այնպես էլ ներքին տնտեսական գործոններով, որոնք կարող են հանգեցնել ինչպես տնտեսական աճի տեմպերի ավելացմանը, այնպես էլ նվազմանը՝ ներկայացված կենտրոնական կանխատեսումների համեմատ: Ռիսկերի տեղի ունենալու դեպքում շեղումներ կարձանագրվեն սույն փաստաթղթի 1.4 բաժնում ներկայացված ենթադրություններից՝ հանգեցնելով մակրոտնտեսական կանխատեսումներից շեղումների և դրա հետևանքով էլ հարկաբյուջետային շրջանակի ցուցանիշների շեղման այս ՄԺԾՇ շրջանակից:

COVID-19 համավարակի հետևանքները դեռ չհաղթահարած տարածաշրջանը բախվեց ռուս-ուկրաինական հակամարտության առաջացրած աշխարհաքաղաքական և տնտեսական մարտահրավերներին, ինչի բացասական հետևանքներն արդեն տեսանելի են ոչ միայն տարածաշրջանում, այլ նաև ամբողջ աշխարհում, այդ թվում՝ ՀՀ համար Ռուսաստանից հետո երկրորդ ամենամեծ առևտրային գործընկեր՝ Եվրագոտու երկրներում: Ռուս-ուկրաինական հակամարտությունը և Ռուսաստանի դեմ կիրառված աննախադեպ պատժամիջոցները դեռ համավարակից չսթափված աշխարհում ստեղծել են նոր իրականություն, որի պայմաններում ինչպես աշխարհի և ՀՀ գործընկեր երկրների, այնպես էլ ՀՀ տնտեսական աճի կանխատեսումները իրենց մեջ կրում են մեծ անորոշություն:

Վերոնշյալ իրողությունների պայմաններում ՀՀ կառավարության թիրախավորած 7% տնտեսական աճի շուրջ ինչպես կարճաժամկետում, այնպես էլ միջնաժամկետում առկա են անորոշություններ:

1.5.1. ՀՀ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԱՃԻ ԴԵՊԻ ՆԵՐՔԵՎ ՈՒՂՂՈՒԹՅԱՄԲ ՌԻՍԿԵՐ

Արտաքին միջավայրից բխող դեպի ներքև ռիսկերը պայմանավորված են՝

- Ռուս-ուկրաինական հակամարտության և Ռուսաստանի դեմ կիրառված պատժամիջոցների հետևանքով ՌԴ տնտեսության սպասվածից ավելի խորը անկմամբ,
- Համաաշխարհային տնտեսության, մասնավորապես ՀՀ գործընկեր երկրների տնտեսական աճերի սպասվածից ավելի վատ դրսևորումներով,
- Համաաշխարհային արժեչղթաների խաթարման և պարենային ապրանքների վրա արտահանման սահմանափակումների պայմաններում արտաքին աշխարհից ներթափանցող սպասվածից առավել գնաճային ճնշումներով,
- ՀՀ հիմնական գործընկեր երկրներում գնաճային ճնշումների պայմաններում դրամավարկային պայմանների սպասվածից առավել խստացման արդյունքում

տնտեսական աճերի դանդաղմամբ, Զարգացած երկրներում տոկոսադրույքների սպասվածից առավել բարձրացման պայմաններում ՀՀ-ից կապիտալի զուտ արտահոսքի և մասնավոր հատվածի և կառավարության արտաքին պարտքով պակասուրդների ֆինանսավորման թանկացմամբ,

- ՀՀ ապրանքների արտահանման մատակարարումների լոգիստիկ խնդիրների խորացմամբ,
- COVID-19 համավարակի տարածման անորոշություններով,
- Աշխարհաքաղաքական իրավիճակով, այդ թվում՝ տարածաշրջանային ռազմական հակամարտությունների առկայությամբ:

Ներքին միջավայրից բխող դեպի ներքև ռիսկերը պայմանավորված են՝

- ՀՀ դրամի փոխարժեքի սպասվածից առավել արժևորման ռիսկերով պայմանավորված արտահանման հնարավոր դանդաղմամբ, դոլարային դրամական փոխանցումների ցածր գնողունակությամբ,
- Գնաճային սպասումների հնարավոր ավելացման պայմաններում ԿԲ սպասվածից առավել խիստ դրամավարկային քաղաքականության իրականացմամբ,
- Կանխատեսվածից բարձր գնաճային ճնշումների արդյունքում բնակչության իրական եկամուտների նվազմամբ,
- Պետական կապիտալ ծախսերի հնարավոր թերակատարմամբ,
- ՀՀ կառավարության կառուցվածքային բարեփոխումների և ներդրումների խթանման քաղաքականության ակնկալվող արդյունքների սպասվածից ավելի ուշ արտահայտմամբ,
- Բնակլիմայական անբարենպաստ պայմանների շարունակական դրսևորման հետևանքով գյուղատնտեսության ճյուղում հնարավոր ավելի ցածր աճի արձանագրմամբ:

1.5.2. ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԱՃԻ ԴԵՊԻ ՎԵՐԱ ՌԻՂՂՈՒԹՅԱՄԲ ՌԻՍԿԵՐ

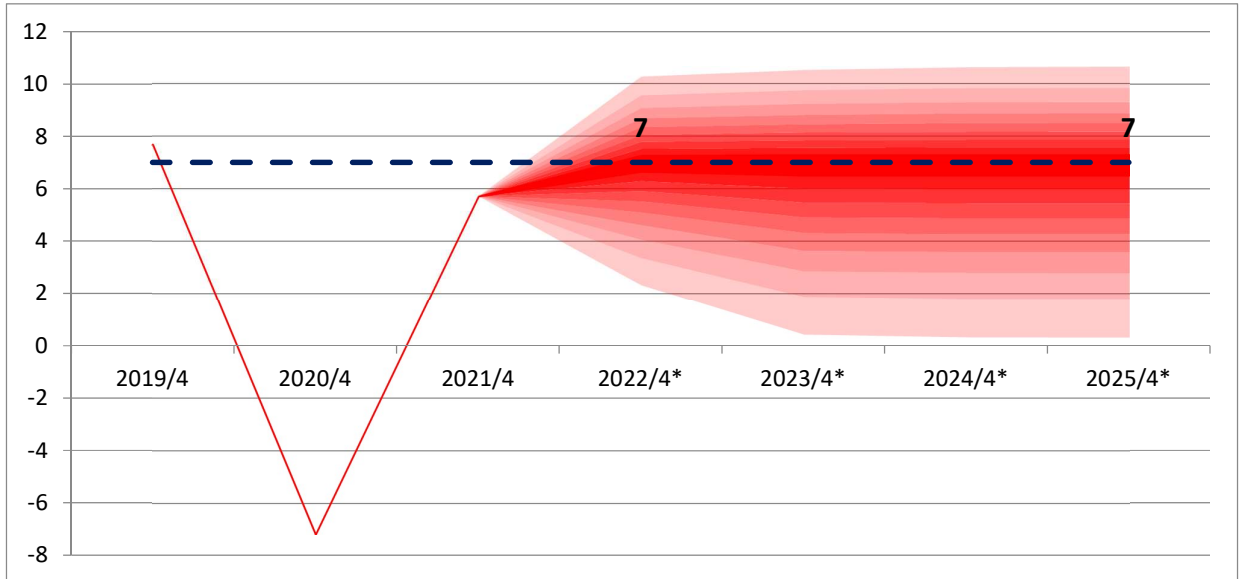
Արտաքին գործոններից բխող դեպի վերև ռիսկերը պայմանավորված են՝

- Ռուսաստանի նկատմամբ արևմուտքի կողմից կիրառվող պատժամիջոցների արդյունքում ՀՀ տնտեսության համար նոր հնարավորությունների ստեղծմամբ. մասնավորապես, Ռուսաստանի դեմ կիրառված աննախադեպ տարաբնույթ պատժամիջոցների պայմաններում Հայաստանը՝ որպես առևտրային, լոգիստիկ և ֆինանսական հանգույց ծառայելու հնարավորությամբ,
- Համաշխարհային տնտեսության ավելի արագ վերականգնմամբ, քան կանխատեսումներում արված ենթադրություններն են: Այս իրավիճակի դրսևորումն ավելի հավանական կլինի, եթե Ռուսաստանի տնտեսությունը վերականգնվի ավելի արագ տեմպերով, քան ակնկալվում է,
- Ռուսաստանից դեպի Հայաստան կապիտալի և տեղեկատվական տեխնոլոգիաների ոլորտի ընկերությունների սպասվածից առավել մեծ ներհոսքով,
- COVID-19 համավարակի հաղթահարման պայմաններում համաշխարհային տուրիզմի՝ սպասվածից ավելի շուտ վերականգնմամբ,
- ՀՀ գործընկեր երկրների խաթարված մատակարարման շղթաների արագ վերականգնմամբ,
- ՌԴ-ից դեպի Հայաստան դրամական փոխանցումների աճի վերականգնմամբ, որը նկատվել է արդեն իսկ ապրիլ ամսին,

Ներքին միջավայրից բխող դեպի վերև ռիսկերը պայմանավորված են՝

- ՀՀ կառավարության Տնտեսական արձագանքման ծրագրով նախատեսված խոշոր մասնավոր ներդրումային ծրագրերի իրականացմամբ,
- Մասնավոր ներդրումների խթանմանն ուղղված ծրագրի¹³ (ANIF) իրականացման՝ տնտեսական ակտիվության վրա հնարավոր լրացուցիչ դրական ազդեցությամբ,
- Թեղուտի և Ամուլսարի հանքավայրերի հնարավոր, ոչ տնտեսական ռիսկերով ապահովագրված, շահագործումից բխող տնտեսական ակտիվության արագացմամբ:

Գծապատկեր 1.29. Իրական ՀՆԱ-ի աճի կանխատեսման հավանականությունների բաշխումը (Fan Chart)

Աղբյուրը՝ ՀՀ ՖՆ գնահատումներ և կանխատեսումներ

Աղյուսակ 1.3. Իրական ՀՆԱ-ի աճի կանխատեսման հավանականությունների բաշխումը¹⁴

Տնտեսական աճի միջակայքը, %	Տնտեսական աճի՝ տվյալ միջակայքում ձևավորվելու հավանականությունը, %			
	2022	2023	2024	2025
2-4	0.13	0.16	0.16	0.16
4-6	0.26	0.23	0.22	0.22
6-8	0.32	0.25	0.25	0.25
8-10	0.20	0.17	0.17	0.17

¹³ Տե՛ս «Տնտեսական արձագանքման ծրագիրը և գործողությունների պլանը հաստատվելու մասին» ՀՀ կառավարության 2021թ. փետրվարի 4-ի թիվ 142-Լ որոշում, հավելված 1:

¹⁴ Աղյուսակի 1-ին սյունը իրենից ներկայացնում է տնտեսական աճի հնարավոր միջակայքերը, իսկ 2-ից 5-րդ սյուները՝ համապատասխան միջակայքերում միջնաժամկետում տնտեսական աճի գտնվելու հավանականությունները: Աղյուսակում ներկայացվել են տնտեսական աճի ամենահավանական միջակայքերը, որոնք միասին ծածկում են բաշխման ընդհանուր հավանականության շուրջ 82%-ը, այսինքն՝ հավանականությունը, որ տնտեսական աճը կգտնվի 2.0%-ից 10% միջակայքում, կազմում է մոտ 82%:

Ինչպես երևում է Գծապատկեր 1.29-ից, իրական ՀՆԱ-ի տարեկան աճի կենտրոնական կանխատեսումներից շեղման ռիսկերը դեպի ներքև են: 2022-2025թթ. տնտեսական աճի ձևավորման ամենաբարձր հավանականությունը գտնվում է կենտրոնական կանխատեսումները պարունակող համապատասխան միջակայքում (Գծապատկեր 1.29-ում այն մուգ կարմիր է, իսկ Աղյուսակ 1.3-ում՝ հոծ նշումով), իսկ դեպի ներքև ռիսկերը ավելի բարձր են:

1.6. ՀԱՄԵՄԱՏՈՒԹՅՈՒՆ ՆԱԽՈՐԴ ԿԱՆԽԱՏԵՍՈՒՄՆԵՐԻ ՀԵՏ

Աղյուսակ 1.4. ՀՆԱ-ի կանխարեսումները

Ցուցանիշներ	Ծրագիր	2021	2022	2023	2024	2025
		փաստ*/կանխ.	կանխ.	կանխ.	կանխ.	կանխ.
Անվանական ՀՆԱ, մլրդ դրամ	2023-2025 ՄԺԾԾ	6,983.0	8,069.5	9,066.1	10,108.2	11,248.4
	2022 Պետական բյուջե	7,031.2	7,869.4	-	-	-
	2022-2024 ՄԺԾԾ	6,880.2	7,570.8	8,171.1	8,835.4	-
Տնտեսական (հրական ՀՆԱ- ի) աճ, %	2023-2025 ՄԺԾԾ	5.7	7.0	7.0	7.0	7.0
	2022 Պետական բյուջե	6.5	7.0	-	-	-
	2022-2024 ՄԺԾԾ	6.0	5.2	3.7	4.0	-
ՀՆԱ-ի դեֆլյատորի աճ, %	2023-2025 ՄԺԾԾ	6.9	8.0	5.0	4.2	4.0
	2022 Պետական բյուջե	6.8	4.6	-	-	-
	2022-2024 ՄԺԾԾ	5.0	4.6	4.0	4.0	-

* 2023-2025 ՄԺԾԾ համար 2021թ. ցուցանիշները փաստացի են
Աղբյուրը՝ ՀՀ ՖՆ կանխարեսումներ

Աղյուսակ 1.5. Ընթացիկ հաշվի կանխարեսումները միջնաժամկետ ծախսային ծրագրերով և 2021թ. պետական բյուջեով

Ցուցանիշներ	Ծրագիր	2021	2022	2023	2024	2025
		փաստ*/կանխ.	կանխ.	կանխ.	կանխ.	կանխ.
Ընթացիկ հաշիվ, մլն ԱՄՆ դոլար	2023-2025 ՄԺԾԾ	-511.3	-747.9	-1,162.8	-1,168.2	-1,270.8
	2022 Պետական բյուջե	-241.8	-455.6	-	-	-
	2022-2024 ՄԺԾԾ	-281.3	-421.6	-556.9	-641.3	-
Ընթացիկ հաշիվ, %-ով՝ ՀՆԱ-ի նկատմամբ	2023-2025 ՄԺԾԾ	-3.7	-4.5	-6.4	-5.9	-5.9
	2022 Պետական բյուջե	-1.7	-3.0	-	-	-
	2021-2023 ՄԺԾԾ	-2.1	-2.9	-3.5	-3.8	-

* 2023-2025 ՄԺԾԾ համար 2021թ. ցուցանիշները փաստացի են
Աղբյուրը՝ ՀՀ ՖՆ կանխարեսումներ

ԳԼՈՒԽ 2. ՀԱՐԿԱԲՅՈՒՋԵՏԱՅԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ՈՒՂՂՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ԵՎ ԿԱՆԽԱՏԵՍՈՒՄՆԵՐԸ

2.1. ՀԱՐԿԱԲՅՈՒՋԵՏԱՅԻՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԱԿՆԱՐԿ ԵՎ ՀԱՐԿԱԲՅՈՒՋԵՏԱՅԻՆ ՇՐՋԱՆԱԿ

Կորոնավիրուսի համավարակի և Արցախյան պատերազմի հետևանքներին հակազդելու և մեղմելու նպատակով 2020-2021 թվականներին կառավարությունը, կիրառելով հարկաբյուջետային կանոններով սահմանված «բացառիկ դեպքերի» կարգավորումները, իրականացրել է հակապարբերաշրջանային հարկաբյուջետային քաղաքականություն: Հակաճգնաժամային միջոցառումներ իրականացման արդյունքում ծախսերի աճի, ինչպես նաև տնտեսական անկման հետևանքով եկամուտների նվազման պայմաններում արձանագրվել է պետական բյուջեի պակասուրդի և կառավարության պարտքի էական աճ: 2021 թվականին բյուջեի պակասուրդը նվազել է՝ մնալով պատմականից բարձր մակարդակում, իսկ ՀՀ կառավարության պարտք/ՀՆԱ ցուցանիշը կազմել է 60.3%՝ նախորդ տարվա նկատմամբ նվազելով 3.2 տոկոսային կետով:

2022 թվականի առաջին չորս ամիսներին տնտեսության բարձր աճի տեմպերով վերականգնման պայմաններում իրականացվել է հակապարբերաշրջանային հարկաբյուջետային քաղաքականություն՝ նպատակ ունենալով մի կողմից չխաթարել վերականգնման ընթացքը, մյուս կողմից սահուն հարկաբյուջետային կոնսոլիդացիայի տրամաբանությամբ հիմքեր ստեղծել հաջորդ տարիներին պարտքի հետագիծը նվազեցնելու ուղղությամբ: Այդ պայմաններում պետական բյուջեի եկամուտներն աճել են ծախսերի համեմատ առաջանցիկ տեմպով, ինչի արդյունքում ձևավորվել է 55.7 մլրդ դրամ հավելուրդ՝ նախորդ տարվա նույն ժամանակահատվածի 52.2 մլրդ դրամ պակասուրդի դիմաց:

- 2023 թվականին և միջնաժամկետում հարկաբյուջետային քաղաքականությունը ՀՀ կառավարության 2021-2026թթ. ծրագրին համահունչ ուղղված կլինի թիրախավորված 7% տնտեսական աճի ապահովմանը՝ շեշտադրելով պետական ներդրումների մասնաբաժնի էական մեծացումը և ծախսերի իրականացման արդյունավետության բարձրացումը, ինչպես նաև՝ պարտքի կայունության պահպանմանը:
- 2023 թվականին հարկաբյուջետային քաղաքականության՝ բարձր տնտեսական աճին նպաստելու և ծախսերի կառուցվածքի բարելավման նպատակադրումների ներքո նախատեսվում է էականորեն մեծացնել կապիտալ ծախսերի կշիռը ՀՆԱ-ում՝ հասցնելով 5,7%-ի և նվազեցնել ընթացիկ ծախսերը՝ հասցնելով 22.4%-ի: Արդյունքում հարկաբյուջետային քաղաքականությունը մի կողմից ամբողջական պահանջարկի վրա 2023թ. կունենա փոքր խթանող ազդեցություն, իսկ մյուս կողմից կխթանի տնտեսության ներուժը:

Միջնաժամկետում կանխատեսվող բարձր տնտեսական աճի պայմաններում, հարկային վարչարարության բարելավման և ստվերի դեմ պայքարի արդյունքում ակնկալվում է ապահովել հարկեր/ՀՆԱ հարաբերակցության շարունակական բարելավում՝ տարեկան շուրջ 0.4 տոկոսային կետով՝ նպատակ ունենալով ապահովել ՀՀ կառավարության 2021-2026թթ. ծրագրով նախատեսված մինչև 2026թ. հարկեր/ՀՆԱ-ի առնվազն 25% մակարդակին հասցնելու թիրախը:

Աղյուսակ 2.1: 2023-2025թթ. ՄԺԾԾ (ներառյալ 2023թ. պետական բյուջեի) հարկաբյուջետային շրջանակ

	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025
մլրդ դրամ	Փաստացի			Սպասում	Բյուջե	ՄԺԾԾ 2023-2025	
1	2	3	4	5	6	7	8
Պետական բյուջեի եկամուտներ	1,565.5	1,560.7	1,683.8	2,020.9	2,253.8	2,537.6	2,856.5
Հարկային եկամուտներ և տուրքեր	1,464.3	1,385.2	1,586.9	1,900.0	2,176.4	2,467.0	2,790.3
Պետական բյուջեի ծախսեր	1,629.4	1,894.6	2,004.3	2,192.2	2,546.0	2,810.9	3,138.9
Ընթացիկ ծախսեր	1,437.1	1,668.5	1,788.0	1,842.2	2,030.7	2,221.2	2,428.1
Ոչ ֆինանսական ակտիվների հետ գործառնություններ	192.3	226.2	216.3	350.0	515.3	589.7	710.8
Պետական բյուջեի պակասուրդ	-64.0	-334.0	-320.5	-171.3	-292.2	-273.3	-282.4
<i>կշիռը ՀՆԱ-ում, %</i>							
Պետական բյուջեի եկամուտներ	23.9	25.2	24.1	25.0	24.9	25.1	25.4
Հարկային եկամուտներ և տուրքեր	22.3	22.4	22.7	23.5	24.0	24.4	24.8
Պետական բյուջեի ծախսեր	24.9	30.6	28.7	27.2	28.1	27.8	27.9
Ընթացիկ ծախսեր	22.0	27.0	25.6	22.8	22.4	22.0	21.6
Ոչ ֆինանսական ակտիվների հետ գործառնություններ	2.9	3.7	3.1	4.3	5.7	5.8	6.3
Պետական բյուջեի պակասուրդ	-1.0	-5.4	-4.6	-2.1	-3.2	-2.7	-2.5

Աղբյուրը՝ ՀՀ ՖՆ կանխարեսումներ

2.2. ՄԻՋՆԱԺԱՄԿԵՏ ՀԱՐԿԱԲՅՈՒՋԵՏԱՅԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԱՌԱՋՆԱՀԵՐԹՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ԵՎ ՆՊԱՏԱԿՆԵՐԸ

ՀՀ կառավարության հարկաբյուջետային քաղաքականության առաջնահերթությունները և նպատակները արտացոլված են ՀՀ կառավարության ծրագրում ու ըստ անհրաժեշտության առանձին կարգավորումներով սահմանված են նաև ՀՀ օրենսդրությամբ՝

Տնտեսական աճի մոդել: ՀՀ տնտեսական աճի և, ըստ այդմ, հնարավորությունների ընդլայնումը պայմանավորված է լինելու միջազգային մրցունակության աճով: Իսկ միջազգային

մրցունակության աճն ապահովելու նպատակով ՀՀ կառավարությունը որդեգրել է գիտելիքահենք և նորարարական տնտեսություն ձևավորելու տեսլականը և գիտելիքն ու նորարարությունը հոչակում տնտեսական զարգացման հիմնական շարժիչ ուժ:

Հարկային քաղաքականություն: Հարկային քաղաքականությունը ուղղվում է տնտեսության ներդրումային գրավչության բարձրացմանն ու տնտեսական ակտիվության մակարդակի բարելավմանը՝ դրանով իսկ ստեղծելով կայուն նախադրյալներ՝ արտահանման և երկարաժամկետ տնտեսական աճի, հանրային բարիքի վերաբաշխման և հարկաբյուջետային կայունության ամրապնդման համար: Այս նպատակների իրականացման ուղղությամբ հարկային օրենսդրության բարելավման միջոցով կարևորվելու է ներդրողների համար արդար, ընկալելի և կանխատեսելի միջավայրի ձևավորումը: Կառավարությունը հարկային վարչարարության արդյունավետության բարձրացման և ստվերային տնտեսության կրճատման ճանապարհով նախատեսում է միջնաժամկետ հորիզոնում ապահովել հարկեր/ՀՆԱ ցուցանիշի շարունակական աճ՝ 2026 թվականին հարկեր/ՀՆԱ ցուցանիշը հասցնելով առնվազն 25 տոկոսի:

Ծախսային քաղաքականություն: Ծախսային քաղաքականության արդյունավետության բարձրացման տեսանկյունից կարևորում է հանրային ֆինանսների նպատակային, խնայողաբար և արդյունավետ օգտագործումը: Ծախսերի նպատակայնության բարձրացման առումով անցում է կատարվելու ռազմավարական պլանավորման, իսկ ծախսային ծրագրերի արդյունավետության և օգտավետության բարձրացման նպատակով ներդրվելու է բյուջետային ծրագրերի գնահատման կանոնավոր գործընթաց: Ծախսային քաղաքականությունն ընդգծելու է մարդկային և ֆիզիկական կապիտալի կուտակման, զարգացման և իրացման, ինչպես նաև ներառական աճի խթանման և տարածքային հավասարաչափ զարգացման առաջնահերթությունը: Այս քայլերի շնորհիվ պետական բյուջեի ծախսերի կառուցվածքում աստիճանաբար կավելանա մարդկային կապիտալին և ենթակառուցվածքներին ուղղվող ծախսերի տեսակարար կշիռը:

Հարկաբյուջետային կանոններ: ՀՀ հարկաբյուջետային կանոնների համակարգին համահունչ ¹⁵ միջնաժամկետում հարկաբյուջետային քաղաքականությունն ուղղված կլինի տնտեսական աճի խթանմանը՝ շեշտադրելով պետական ներդրումների մասնաբաժնի էական մեծացումը և ծախսերի իրականացման արդյունավետության բարձրացումը, ինչպես նաև՝ պարտքի կայունության պահպանմանը: Դրա ապահովման համար հարկաբյուջետային քաղաքականության հիմքում լինելու են հետևյալ սկզբունքները.

• **Տնտեսության պոտենցիալի բարձրացում՝ ծախսերի կառուցվածքի բարելավման միջոցով:** 2022թ.-ից հարկաբյուջետային քաղաքականությունը վերադարձել է պետական ֆինանսների «ոսկե կանոնի» ամբողջական պահպանմանը, ինչը կպահպանվի նաև միջնաժամկետում: Այդ համատեքստում կապահովվի պետական կապիտալ ծախսերի դերի էական բարձրացումը՝ թույլ տալով խթանել երկարաժամկետ տնտեսական աճը և ՀՆԱ աճի հաշվին երկարաժամկետ հեռանկարում ապահովելով պետական պարտքի կայունությունը:

• **Հարկաբյուջետային կայունության պահպանում սահուն հարկաբյուջետային կոնսոլիդացիայի միջոցով:** Միջնաժամկետ հատվածում նախատեսվում է շարունակել 2021թ.-ին մեկնարկած հարկաբյուջետային կոնսոլիդացիայի գործընթացը՝ 2022թ.-ի արդյունքներով

¹⁵ Տե՛ս «Բյուջետային համակարգի մասին» ՀՀ օրենքի 21-րդ հոդվածի 8.2, 8.3 և 8.4 մասերը, «Պետական պարտքի մասին» ՀՀ օրենքի 5-րդ հոդվածի 6-րդ և 7-րդ մասերը, ինչպես նաև ՀՀ կառավարության՝ 2018 թվականի օգոստոսի 23-ի N 942-Ն որոշումը:

ակնկալվում է վաղաժամ ապահովել ՀՀ կառավարության պարտքի բեռի նվազեցման 2022-2026թթ. ծրագրով նախատեսված 60%-ից ցածր պարտք/ՀՆԱ ցուցանիշի թիրախը, իսկ միջնաժամկետ հատվածում նպատակադրվել է սահուն կերպով նվազեցնել կառավարության պարտքի բեռը՝ 2025 թվականին հասցնելով այն ՀՆԱ-ի շուրջ 55.5%-ին, իսկ 2026 թվականին՝ ՀՆԱ 53.5%-ին: Վերջինս դեպի «անվտանգ մակարդակներ» պարտքի բեռի նվազեցման ճանապարհով միջնաժամկետ հատվածում թույլ կտա ապահովել պետական պարտքի կայունությունը՝ ստեղծելով նաև համապատասխան «հարկաբյուջետային տարածք» հնարավոր շոկերին արձագանքելու համար:

• **Բարձր տնտեսական աճին նպաստող հարկաբյուջետային քաղաքականության իրականացումը:** Բարձր տնտեսական աճի ապահովմանը նպաստելու նպատակով հարկաբյուջետային քաղաքականության ազդեցությունն ամբողջական պահանջարկի վրա 2023թ.-ին կլինի խթանող՝ հիմնականում կապիտալ ծախսերի աճի հաշվին, իսկ միջնաժամկետում կկայունանա չեզոք դիրքում:

2.3. ՀԱՐԿԱԲՅՈՒՋԵՏԱՅԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՄԻՏՈՒՄՆԵՐԸ ԵՎ ԿԱՆԽԱՏԵՍՈՒՄՆԵՐԸ

Վերջին երեք տարիների զարգացումներ

2019թ.-ին իրականացված հարկաբյուջետային քաղաքականությունը միտված է եղել ՀՀ կառավարության պարտքի կայունության ապահովմանը՝ զուգահեռաբար նպաստելով տնտեսական աճի արագացմանը և մակրոտնտեսական կայունության պահպանմանը: 2020-2021 թվականների պետական բյուջեի ընթացիկ զարգացումների վրա զգալի ազդեցություն են ունեցել համավարակի արագ տարածման և Արցախյան պատերազմի հետևանքները, ինչպես նաև դրանց հակազդմանն ուղղված ՀՀ կառավարության հակաճգնաժամային գործողությունները՝ 2020թ. հանգեցնելով պետական բյուջեի պակասուրդի և կառավարության պարտքի բեռի կտրուկ աճին, որոնք որոշ չափով մեղմվել են 2021թ.-ին:

Պետական բյուջեի եկամուտները: 2019-2021 թվականներին ՀՀ պետական բյուջեի եկամուտները ՀՆԱ-ում միջինում կազմել են 24.4%: Ընդ որում 2020 թվականին պետական բյուջեի եկամուտները ՀՆԱ-ի նկատմամբ բարելավվել են 1.3 տոկոսային կետով՝ կազմելով 25.2%, իսկ 2021 թվականին՝ նվազել են 1.1 տոկոսային կետով՝ կազմելով ՀՆԱ-ի 24.1%-ը: Միևնույն ժամանակ, բյուջեի ընդհանուր եկամուտների ծավալը 2021թ. շուրջ 7.9%-ով աճել է նախորդ տարվա համեմատ՝ կազմելով 1683.8 մլրդ դրամ: Հարկային եկամուտները և տուրքերը ՀՆԱ-ի նկատմամբ 2019թ.-ին նախորդ տարվա համեմատ բարելավվել են 1.5 տոկոսային կետով և կազմել են 22.4%: Այնուհետև 2020 և 2021 թվականներին՝ ճգնաժամային և հետճգնաժամային տարիներին, հարկեր/ՀՆԱ-ի բարելավման միտումը պահպանվել է՝ 2021թ. հասնելով 22.7%-ի: Ընդ որում, 2021թ. հարկային եկամուտները նախորդ տարվա համեմատ աճել են 14.6%-ով՝ կազմելով 1586.9 մլրդ դրամ:

Պետական բյուջեի ծախսերը: 2019-2021 թվականներին ՀՀ պետական բյուջեի ծախսերը ՀՆԱ-ի մեջ միջինում կազմել են 28.1%: 2019 թվականին պետական բյուջեի ծախսերի կշիռը ՀՆԱ-ում նախորդ տարվա նկատմամբ աճել 0.9 տոկոսային կետով, իսկ 2020 թվականին արձանագրվել է պետական բյուջեի ծախսերի կտրուկ աճ՝ պայմանավորված պետական բյուջեով նախատեսված, ինչպես նաև հակաճգնաժամային միջոցառումների և ռազմական գործողությունների հետևանքով ծագած լրացուցիչ ծախսերի կարիքով և կազմել է ՀՆԱ-ի 30.6%-ը: 2021 թվականին, հակաճգնաժամային և Արցախյան պատերազմի հետևանքների մեղմանն ուղղվող ծախսերի

պահպանման պայմաններում պետական բյուջեի ծախսերի կշիռը ՀՆԱ-ում 2020 թվականի նկատմամբ նվազել է 1.9 տոկոսային կետով՝ կազմելով 28.7%, որում ընթացիկ ծախսերի կշիռը նվազել է 1.4 տոկոսային կետով, իսկ կապիտալ ծախսերինը՝ 0.6 տոկոսային կետով:

2021 թվականի արդյունքներով պետական բյուջեի ծախսերը կազմել են 2004.3 մլրդ դրամ՝ նախորդ տարվա համեմատ աճելով 5.8%-ով: Ընդ որում, ընթացիկ ծախսերը կազմել են 1788 մլրդ դրամ՝ նախորդ տարվա համեմատ աճելով 7.2%-ով:

2019-2021 թվականներին գրանցվել են պլանավորված կապիտալ ծախսերի թերակատարումներ, սակայն իրավիճակն աստիճանաբար բարելավվել է: Այսպես՝ 2021թ. կապիտալ ծախսերի կատարողականը ճշտված ծրագրի նկատմամբ կազմել է 92.5%՝ 2020թ. համեմատ բարելավվելով 7.6 տոկոսային կետով, իսկ 2019թ. համեմատ՝ 19.0 տոկոսային կետով: **Հարկաբյուջեային դիրքը և ազդակը:** 2019 թվականին հարկաբյուջետային քաղաքականությունն ամբողջական պահանջարկի վրա ունեցել է չեզոք ազդեցություն, իսկ 2020 թվականին, պայմանավորված COVID-19-ի և Արցախյան պատերազմի հետևանքներին հակազդելու անհրաժեշտությամբ, հարկաբյուջետային քաղաքականությունը եղել է զգալի ընդլայնող: 2021 թվականի ընթացքում, տնտեսության վերականգնումը չխաթարելու ու, միաժամանակ, պարտքի բեռի նվազման գործընթացի սկիզբը դնելու նպատակով պետական բյուջեի պակասուրդը շարունակել է բարձր մնալ պատմական միջինից, սակայն նախորդ տարվա համեմատությամբ ամբողջական պահանջարկի վրա հարկաբյուջետային քաղաքականությունը զսպող ազդեցություն է ունեցել:

Վերոնշյալ հարկաբյուջետային քաղաքականության ուղղության համատեքստում, 2019 պետական բյուջեի պակասուրդ/ՀՆԱ հարաբերակցությունը կազմել է ՀՆԱ-ի 1.0%-ը, իսկ 2020 թվականին տնտեսական անկման հետևանքով հարկային եկամուտների նվազման, ինչպես նաև կառավարության հակաճգնաժամային միջոցառումների իրականացմամբ պայմանավորված ծախսերի աճի արդյունքում տեղի է ունեցել պետական բյուջեի պակասուրդի կտրուկ աճ, որը կազմել է 334 մլրդ դրամ՝ հասնելով ՀՆԱ-ի 5.4%-ին: Արդյունքում, 2019թ. նվազման միտում ունենալուց հետո, 2020թ. կտրուկ աճել է նաև կառավարության պարտքի բեռը՝ հասնելով ՀՆԱ-ի 63.5%՝ 2019թ. 50.1%-ի համեմատ աճելով շուրջ 13.4 տոկոսային կետով:

2021 թվականի տնտեսական վերականգնումը և հարկաբյուջետային քաղաքականության ջանքերը թույլ են տվել ապահովելու ՀՆԱ համեմատությամբ պետական բյուջեի պակասուրդի և կառավարության պարտքի որոշակի նվազում՝ հիմքեր ստեղծելով 2022-2026թթ. պարտքի բեռի նվազեցման ծրագրի թիրախների իրականացման համար: 2021 թվականի ընթացքում ձևավորվել է պետական բյուջեի 320.5 մլրդ դրամ դեֆիցիտ: ՀՆԱ-ի նկատմամբ, պետական բյուջեի պակասուրդը կազմել է 4.6%՝ նախորդ տարվա համեմատ նվազելով 0.8 տոկոսային կետով: ՀՀ կառավարության պարտք/ՀՆԱ ցուցանիշը կազմել է 60.3%՝ նախորդ տարվա նկատմամբ նվազելով 3.2 տոկոսային կետով: Արդյունքում հարկաբյուջետային քաղաքականության ազդեցությունը ամբողջական պահանջարկի վրա եղել է զսպող՝ -2.0 տոկոսի չափով (տես՝ Գծապատկեր 2.3):

Կառավարության պարտք/ՀՆԱ ցուցանիշի նվազումը հիմնականում պայմանավորվել է ՀՀ դրամի արժևորմամբ և ՀՆԱ իրական աճով, մինչդեռ հարկաբյուջետային քաղաքականության դիրքը շարունակել է պարտքի բեռի աճին նպաստող գործոն մնալ: Կառավարության պարտք/ՀՆԱ ցուցանիշի 3.2 տոկոսային կետով նվազմանը -4.1 տոկոսային կետով նպաստել է ԱՄՆ դոլարի նկատմամբ ՀՀ դրամի արժևորումը, -3.2 տոկոսային կետով՝ տնտեսական աճը, 1.5 տոկոսային

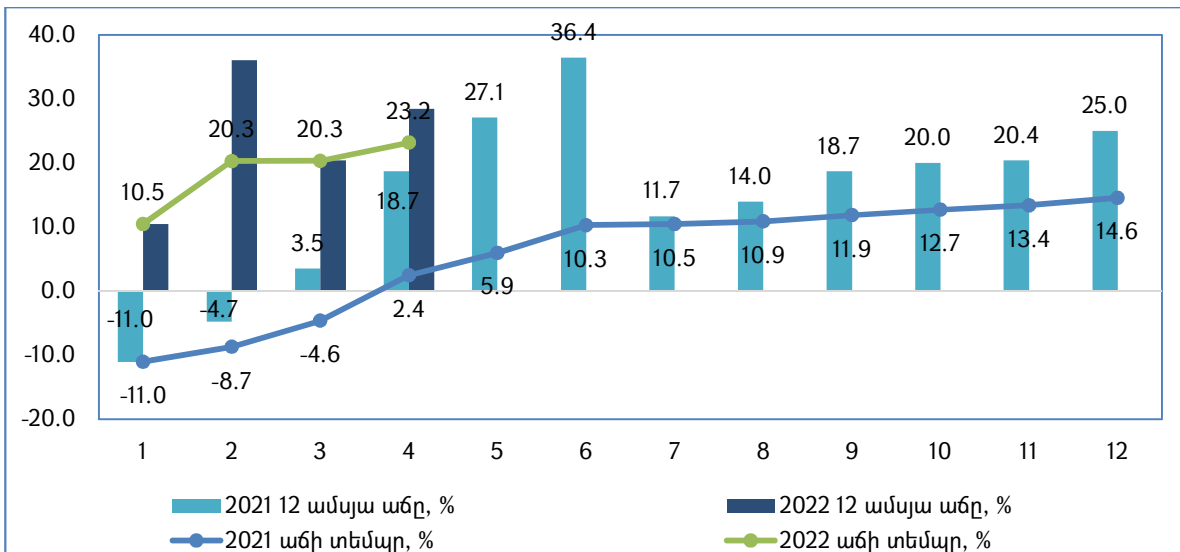
կետով՝ իրական տոկոսադրույքի նվազումը (անվանական տոկոսադրույքի նվազման և գնաճի արագացման պատճառով): Առաջնային պակասուրդը կազմել է ՀՆԱ 2.2 տոկոսը, իսկ պետական բյուջեից զուտ վարկավորումը՝ 2.1 տոկոս (տես՝ Գծապատկեր 2.5):

2022թ. ընթացիկ զարգացումներ

2022 թվականի առաջին չորս ամիսներին տնտեսության բարձր աճի տեմպերով վերականգնման պայմաններում իրականացվել է հակապարբերաշրջանային հարկաբյուջետային քաղաքականություն՝ նպատակ ունենալով մի կողմից չխաթարել վերականգնման ընթացքը, մյուս կողմից սահուն հարկաբյուջետային կոնսոլիդացիայի տրամաբանությամբ հիմքեր ստեղծել հաջորդ տարիներին պարտքի հետագիծը նվազեցնելու ուղղությամբ: Ընդ որում, նախորդ տարվա նույն ժամանակահատվածի համեմատ, մի կողմից արձանագրվել է պետական բյուջեի եկամուտների աճ, մյուս կողմից ծախսերի նվազում, ինչի արդյունքում ձևավորվել է պետական բյուջեի հավելուրդ՝ պլանավորված պակասուրդի փոխարեն:

Պեղական բյուջեի եկամուտները: 2022 թվականի չորս ամիսներին ՀՀ պետական բյուջեի եկամուտներն աճել են բարձր տեմպերով՝ պայմանավորված տնտեսության վերականգնմամբ և հարկային օրենսդրության փոփոխություններով: 2022 թվականի հունվար-ապրիլ ամիսների արդյունքներով ՀՀ պետական բյուջեի ընդհանուր եկամուտները կազմել են 664.8 մլրդ դրամ՝ նախորդ տարվա նույն ժամանակահատվածի համեմատ աճելով 23.7%-ով, իսկ հարկերը և տուրքերը կազմել են 631.8 մլրդ դրամ՝ նախորդ տարվա նույն ժամանակահատվածի համեմատ աճելով 23.2%-ով: Հարկային եկամուտների աճը հիմնականում պայմանավորված է հարկման բազաների (հիմնականում սպառման և ներմուծման, ինչպես նաև շահույթների և աշխատավարձերի աճի հաշվին) վերականգնմամբ, հարկային օրենսդրության բարեփոխումներով:

Գծապատկեր 2.1. Պեղական բյուջեի հարկային եկամուտները 2021-2022 թվականներին ըստ ամիսների

Աղբյուրը՝ ՀՀ ՖՆ

Պեղական բյուջեի ծախսերը: 2022 թվականի չորս ամիսներին արձանագրվել է պետական բյուջեի ծախսերի աճ՝ պայմանավորված ինչպես ընթացիկ, այնպես էլ կապիտալ ծախսերի աճով: Պետական բյուջեի ծախսերը կազմել են 609.1 մլրդ դրամ՝ նախորդ տարվա նույն ժամանակահատվածի համեմատ աճելով 3.3%-ով: Նույն ժամանակահատվածում ընթացիկ

ծախսերը կազմել են 542.4 մլրդ դրամ՝ նախորդ տարվա նույն ժամանակահատվածի համեմատ աճելով 2%-ով: 2022 թվականի հունվար-մայիս ամիսներին ՀՀ պետական բյուջեի ընթացիկ ծախսերի կազմում կորոնավիրուսի (COVID-19) սոցիալ-տնտեսական հետևանքների նվազեցման և վերացման նպատակով իրականացված միջոցառումների գծով հատկացված միջոցների ծավալը կազմել է ընդամենը 9.8 մլրդ դրամ: Մինչև նույն ժամանակ ՀՀ պետական բյուջեից Արցախի Հանրապետությանը տրամադրված միջպետական վարկի ծավալը կազմել է 77.6 մլրդ դրամ:

Ոչ ֆինանսական ակտիվների հետ գործառնությունները կազմել են 66.7 մլրդ դրամ, որում ոչ ֆինանսական ակտիվների գծով ծախսերը (կապիտալ ծախսեր) կազմել են 69.3 մլրդ դրամ՝ նախորդ տարվա նույն ժամանակահատվածի նկատմամբ աճելով 18.3%-ով:

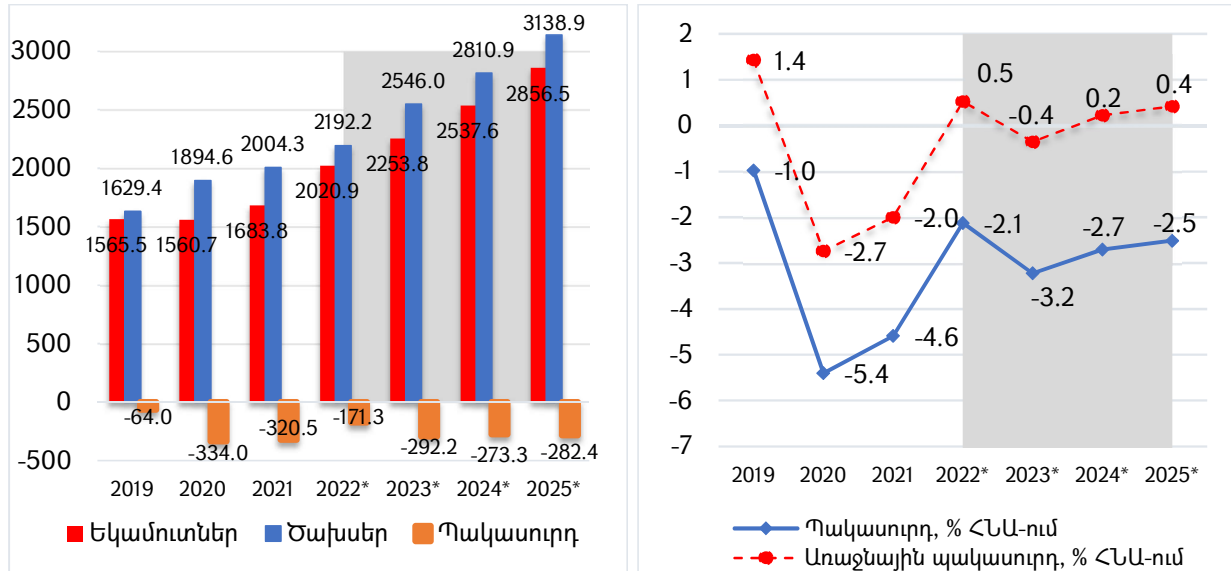
Պետական բյուջեի պակասուրդը (հավելուրդը): Վերոնշյալ զարգացումների արդյունքում պետական բյուջեն եղել է հավելուրդային: 2022 թվականի առաջին չորս ամիսներին ձևավորվել է պետական բյուջեի 55.7 մլրդ դրամ հավելուրդ՝ նախորդ տարվա նույն ժամանակահատվածի 52.2 մլրդ դրամ պակասուրդի դիմաց:

Կարճաժամկետ և միջնաժամկետ կանխատեսումներ

2022թ. նպատակ ունենալով նպաստել տնտեսական աճի ներուժի բարձրացմանը և միաժամանակ ապահովել հարկաբյուջետային կայունություն՝ հարկաբյուջետային քաղաքականությամբ թիրախավորվել է էապես բարձրացնել պետական ներդրումների մակարդակը և միաժամանակ ապահովել ՀՀ կառավարության պարտքի բեռի նվազող միտումը: 2022թ.-ին նախատեսվել է ապահովել ամբողջական վերադարձ ՀՀ օրենսդրությամբ բնականոն իրավիճակների համար սահմանված ծախսային կանոններին, այդ թվում՝ պետական ֆինանսների «ոսկե կանոնների» և ընթացիկ առաջնային ծախսերի աճի տեմպի՝ երկարաժամկետ տնտեսական աճի միջին տեմպով սահմանափակման կանոնի ամբողջական պահպանմանը, միաժամանակ ապահովելով պարտք/ՀՆԱ հարաբերակցության նվազող հետագիծ և ծախսերի կառուցվածքի բարելավում:

2022թ.-ին օրենսդրական բարեփոխումների և հարկային վարչարարության բարելավմանն ուղղված միջոցառումների արդյունքում ակնկալվում է, որ հարկային եկամուտները ՀՆԱ-ի նկատմամբ կբարելավվեն շուրջ 0.8 տոկոսային կետով՝ կազմելով 23.5% կամ 1900,0 մլրդ դրամ: Մինչև նույն ժամանակ, պետական բյուջեի ընդհանուր ծախսերը ՀՆԱ-ի նկատմամբ կնվազեն շուրջ 1.5 տոկոսային կետով՝ կազմելով 27.2%: Ծախսերի ծավալը, սակայն, կաճի նախորդ տարվա համեմատ շուրջ 9.4%-ով՝ կազմելով 2,192.2 մլրդ դրամ: Արդյունքում, պետական բյուջեի պակասուրդը 2021 թվականի նկատմամբ կնվազի՝ կազմելով շուրջ 171.3 մլրդ դրամ, կամ ՀՆԱ-ի շուրջ 2.1%-ը, իսկ հարկաբյուջետային քաղաքականության ազդեցությունը ամբողջական պահանջարկի վրա կլինի 1.2% զսպող (եկամուտների -0.6% և ծախսերի -0.6% զսպող ազդեցություններով): Վերջինս տնտեսական աճի հետ կնպաստի կառավարության պարտք/ՀՆԱ հարաբերակցության նվազմանը, որը կկազմի շուրջ 58.4 տոկոս՝ նախորդ տարվա համեմատ նվազելով 1.9 տոկոսային կետով:

Գծապատկեր 2.2. Պեղական բյուջեի եկամուտները, ծախսերը և պակասուրդը, մլրդ դրամ

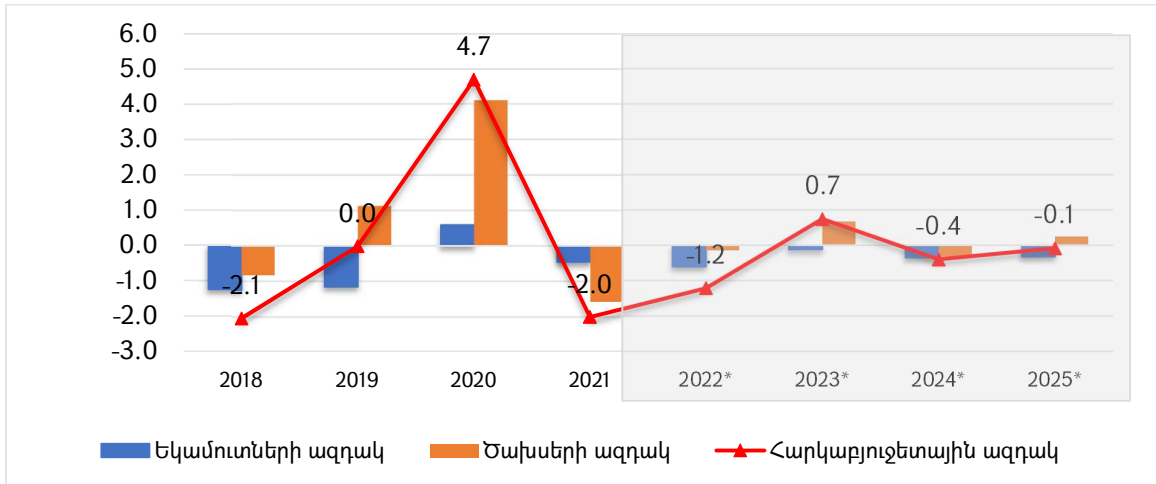

Աղբյուրը՝ ՀՀ ՖՆ

Միջնաժամկետում բարձր տնտեսական աճի ապահովման և պարտքային կայուն միջավայրի պահպանման անհրաժեշտությունից ելնելով՝ ծրագրավորվում է ամբողջական պահանջարկի վրա ազդեցության տեսանկյունից սկզբնական փուլում իրականացնել փոքր խթանող, այնուհետև չեզոք հարկաբյուջետային քաղաքականություն, իսկ կապիտալ ներդրումների բարձր մակարդակի ապահովմամբ՝ խթանել ամբողջական առաջարկը և տնտեսության ներուժը: Այդ համատեքստում, տնտեսական աճի ներուժը բարձրացնելու նպատակով 2023թ. էականորեն կաճեն կապիտալ ծախսերը՝ հասնելով ՀՆԱ-ի 5.7%-ին (2022թ. սպասվող 4.3%-ի համեմատ աճելով 1.3 տոկոսային կետով), իսկ ընթացիկ ծախսերը կնվազեն՝ հասնելով ՀՆԱ-ի 22.4%-ին (2022թ. սպասվող 22.8%-ի համեմատ նվազելով 0.4 տոկոսային կետով):

Միջնաժամկետ հորիզոնում բարձր կապիտալ ծախսերի մակարդակը կպահպանվի, իսկ հարկաբյուջետային քաղաքականության ազդեցությունն ամբողջական պահանջարկի վրա կլինի չեզոք՝ թիրախավորելով ՀՀ կառավարության պարտք/ՀՆԱ-ի աստիճանական նվազում՝ 2025 թվականին հասնելով այն 55.0%-ին: 2023-2025 թվականներին, կառավարության պարտքի թիրախին հասնելու նպատակով նախատեսվում է իրականացնել սահուն հարկաբյուջետային կոնսոլիդացիա՝ նվազեցնելով պետական բյուջեի պակասուրդը և մինչև 2025 թվականը հասցնելով այն ՀՆԱ-ի նկատմամբ 2.5%-ին: Միջնաժամկետում ՀՀ կառավարության պարտք/ՀՆԱ ցուցանիշի նվազմանը նպաստող հիմնական գործոնը կլինի տնտեսական աճը և հարկաբյուջետային քաղաքականության հետևանքով պետական բյուջեի առաջնային հաշվեկշռի բարելավումը:

Գծապատկեր 2.3. Հարկաբյուջետային ազդակը

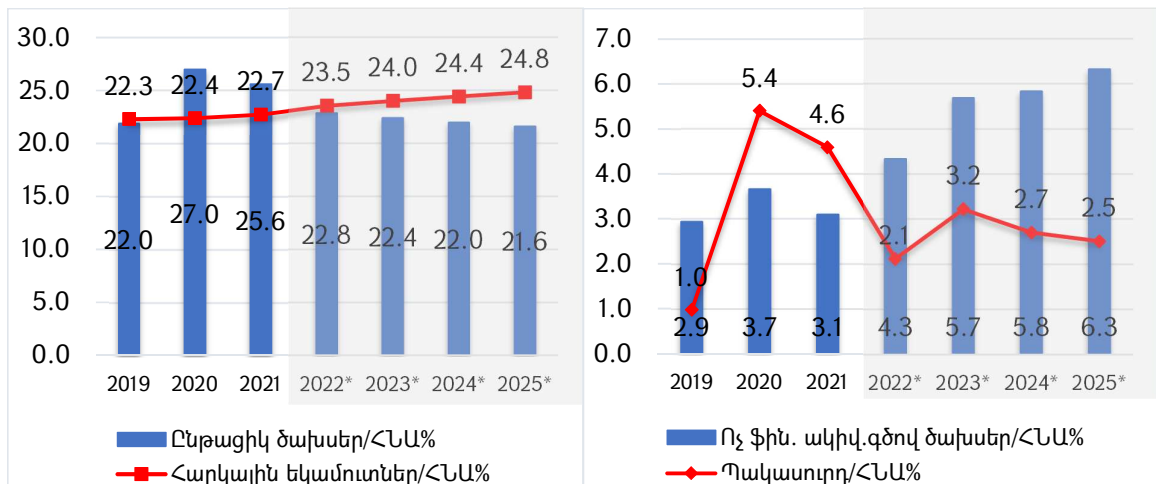

Աղբյուրը՝ ՀՀ ՖՆ գնահատականներ

Միջնաժամկետում կպահպանվի հարկաբյուջետային կանոններով սահմանված պետական ֆինանսների «ոսկե կանոնների» տրամաբանությունը: Մասնավորապես, ընդհանուր ծախսերում կապիտալ ծախսերի մասնաբաժնի մեծացման արդյունքում կապիտալ ծախսերի ծավալը միջնաժամկետի վերջում զգալիորեն կգերազանցի պետական բյուջեի պակասուրդի մեծությունը: Բացի այդ, հարկեր/ՀՆԱ հարաբերակցության բարելավման և ընթացիկ ծախսերի՝ հարկաբյուջետային կանոններին համապատասխան սահմանափակ աճի պայմաններում, կանխատեսվող հորիզոնի վերջում հարկային եկամուտներ/ՀՆԱ-ն կգերազանցի ընթացիկ ծախսերի մակարդակը շուրջ 3.2 տոկոսային կետով:

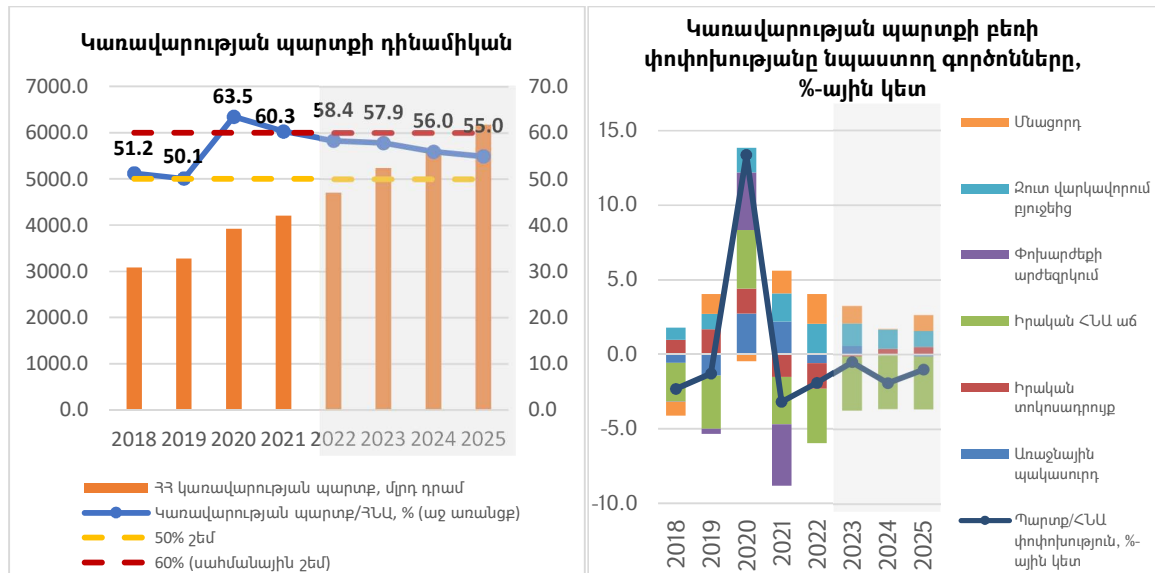
Տնտեսության վերականգնման, հարկային վարչարարության բարելավման և ստվերի դեմ պայքարի արդյունքում միջնաժամկետում ակնկալվում է ՀՆԱ-ի նկատմամբ հարկային եկամուտների բարելավում միջինը տարեկան շուրջ 0.4 տոկոսային կետով: Հարկային եկամուտներ/ՀՆԱ ցուցանիշի բարելավումը հնարավորություն կընձեռի ավելի մեծ ռեսուրսներ հատկացնել երկարաժամկետ տնտեսական աճը խթանող կապիտալ ծախսերի իրականացմանը՝ մեծացնելով դրանց կշիռը ՀՆԱ-ում և 2025թ.-ին հասցնելով 6.4%-ի:

Գծապատկեր 2.4. Ոսկե կանոններից շեղումը 2020-2021թթ.-ին և վերադարձը դրանց պահպանմանը միջնաժամկետում

Աղբյուրը՝ ՀՀ ՖՆ

Գծապատկեր 2.5. ՀՀ կառավարության պարտքի դինամիկան և այն պայմանավորող գործոնները¹⁶

Աղբյուրը՝ ՀՀ ՖՆ

2.4. ՀԱՐԿԱԲՅՈՒՋԵՏԱՅԻՆ ՌԻՍԿԵՐ

Հարկաբյուջետային կանխատեսումները հիմնված են մի շարք ենթադրությունների և հիմնական դատողությունների վրա, որոնց համար օգտագործվել է տվյալ պահի դրությամբ առկա և հասանելի ամբողջ տեղեկատվությունը¹⁷: Ինչպես ցանկացած կանխատեսում, հարկաբյուջետային կանխատեսումները նույնպես պարունակում են ռիսկեր կապված նրա հետ, որ փաստացի իրադարձությունները կարող են տարբերվել սպասումներից: 2023-2025թթ. ՄԺԾԾ հիմնական մակրոտնտեսական հարկաբյուջետային ռիսկերը հետևյալն են՝

Ռուս-Ուկրաինական հակամարտության հնարավոր ազդեցությունները: 2022թ. փետրվարից սրված ռուս-ուկրաինական հակամարտության և դրա արդյունքում ՌԴ-ի նկատմամբ կիրառվող աննախադեպ պատժամիջոցները, կարող են բացասական ազդեցություններ ունենալ ՀՀ տնտեսական ակտիվության վրա, ինչի արդյունքում կարող են առաջանալ ինչպես հարկային եկամուտների թերհավաքագրման ռիսկեր, այնպես էլ տնտեսությանը հարկաբյուջետային աջակցության միջոցառումների իրականացման անհրաժեշտություն՝ ստեղծելով լրացուցիչ ֆինանսավորման կարիք: Մինևույն ժամանակ, նշված պատճառներով էապես մեծացել են դեպի ՀՀ

¹⁶ Կառավարության պարտքի բեռի փոփոխության տրոհումը ըստ գործոնների հաշվարկվել է բաց տնտեսությունում «պարտքի շարժման» բանաձևի օգնությամբ, որտեղ պարտքի փոփոխությունը ֆունկցիա է տնտեսական աճից, բյուջեի առաջնային հաշվեկշիռից, փոխարժեքից, իրական տոկոսադրույքից և պարտք առաջացնող այլ հոսքերից (ՀՀ համար՝ զուտ վարկավորում պետական բյուջեից): Հաշվարկման ընթացքում այս գործոններով չբացատրված պարտքի փոփոխության չափը արտացոլվում է որպես «մնացորդ», և, կարող է բնութագրել քրոս (արժույթների միմյանց նկատմամբ) փոխարժեքների փոփոխությամբ պայմանավորված վերագնահատման ազդեցությունները:

¹⁷ Հարկաբյուջետային կանխատեսումների համար հիմք է հանդիսացել 2022թ.-ի ապրիլի վերջի դրությամբ առկա տեղեկատվությունը՝ ռուս-ուկրաինական հակամարտության, ինչպես նաև համավարակի և Արցախյան պատերազմի տնտեսական ազդեցությունների, միջազգային կազմակերպությունների կանխատեսումների, ինչպես նաև հարկաբյուջետային քաղաքականության ուղղությունների վերաբերյալ:

ՌԴ քաղաքացիների ինչպես նաև արտարժույթի ներհոսքը, ինչը կարող է էականորեն մեղմել վերոնշյալ ռիսկերը:

Ռուս-ուկրաինական հակամարտության և ՌԴ նկատմամբ կիրառվող աննախադեպ սանկցիաների հետևանքով ստեղծված աշխարհաքաղաքական իրավիճակում համաշխարհային տնտեսության և ՀՀ տնտեսության զարգացումների հետ կապված անորոշություններ: Ինչպես ներկայացվել է ՄԺԾԾ «1.5. Մակրոտնտեսական կանխատեսումների ռիսկերը» բաժնում տնտեսական աճի անորոշությունները պահպանվում են և առկա են տնտեսական աճի երկկողմանի ռիսկեր: Տնտեսական աճի բացասական ռիսկերի ի հայտ գալու պարագայում հարկային եկամուտները այս ՄԺԾԾ հարկաբյուջետային շրջանակից ավելի ցածր կլինեն: Հաշվի առնելով նաև այն, որ ընթացիկ ծախսերը, համաձայն հարկաբյուջետային կանոնների, 2022թ.-ին սահմանափակված են հարկային եկամուտներով, իսկ միջնաժամկետում՝ նախորդ 7 տարիների անվանական ՀՆԱ-ի աճի տեմպով, ապա կառավարության հնարավորությունները ընթացիկ ծախսերի իրականացման գծով տնտեսական աճի՝ կանխատեսումներից ավելի ցածր լինելու պարագայում նույնպես կկրճատվեն: Այդ ռիսկերի առարկայանալու պարագայում պետք է վերանայվեն համապատասխան ծախսային ծրագրերը:

Արցախյան պատերազմի և համավարակի հետևանքների մեղմանն ուղղված ՀՀ կառավարության միջոցառումների ընթացքը: Արցախյան պատերազմի հետևանքները դեռևս պահպանվում են և դրանց մեղմանն ուղղությամբ հնարավոր է առաջիկայում նախատեսվեն լրացուցիչ միջոցառումներ՝ առաջացնելով պետական բյուջեի լրացուցիչ ֆինանսավորման կարիք: Մինևույն ժամանակ Թեև 2022թ. մարտից COVID-19 համավարակի հետ կապված իրավիճակն էականորեն բարելավվել է, համավարակի նոր ալիքի ի հայտ գալու հավանականությունը դեռևս առկա է, ինչը ստեղծում է ռիսկեր համավարակի բացասական ազդեցություններին հակազդման ուղղված սոցիալ-տնտեսական միջոցառումների իրականացման կարիքի առաջացման ուղղությամբ:

Կապիտալ ծախսերի թերակատարում: 2023-2025թթ. ՄԺԾԾ սցենարում նախատեսվել է կապիտալ ծախսերի զգալի աճ՝ մինչև 2025 թվականը հասցենելով դրանց մակարդակը ՀՆԱ-ի 6.4%-ին: Սակայն հաշվի առնելով նախորդ տարիների փաստացի կատարողականները (չնայած այն հանգամանքին, որ առկա է եղել կատարողականների բարելավման միտում), առկա է ծրագրավորված ցուցանիշների թերակատարման ռիսկ, ինչը կարող է բացասական ազդեցություն ունենալ տնտեսական աճի վրա, ինչպես նաև ազդել հարկաբյուջետային շրջանակի ցուցանիշների վրա:

Հարկաբյուջետային շրջանակի հնարավոր փոփոխությունները մակրոտնտեսական կանխատեսումների շեղումների դեպքում և սթրես թեստերի ներքո¹⁸.

• **Հարկային եկամուտներ:** Միջնաժամկետ հորիզոնում ՀՀ պետական բյուջեի հարկային եկամուտների վրա գնահատված է մակրոտնտեսական ցուցանիշների՝ իրական ՀՆԱ-ի աճի, գնաճի, փոխարժեքի տատանողականության և ներմուծման ռիսկերի շեղման ամփոփ գնահատականը: Հարկային եկամուտների վրա ազդող վերոնշյալ ռիսկերի միաժամանակյա ի հայտ գալու պարագայում հարկային եկամուտների ծրագրված մակարդակից շեղումը կկազմի շուրջ 29.1 մլրդ ՀՀ դրամ 2023 թվականին, 39.9 մլրդ ՀՀ դրամ 2024 թվականին և 49.5 մլրդ ՀՀ դրամ 2025 թվականին:

¹⁸ Այս հատվածում նկարագրված ռիսկերի առավել մանրամասն վերլուծությունը ներկայացված է այս փաստաթղթի ՄԱՍ IV-ի «Պետական բյուջեի վրա մակրոտնտեսական կանխատեսված ցուցանիշներից շեղման ռիսկերի ազդեցության քանակական գնահատում» և «ՀՀ կառավարության պարտքի կայունության վերլուծություն» բաժիններում:

- **Պետական բյուջեի ծախսեր:** Կանխատեսումներում մեծ ուշադրություն է դարձվում նաև պետական բյուջեի ծախսերի պլանավորված մակարդակների ապահովումը խաթարող ռիսկերին, որոնք կարող են հանգեցնել լրացուցիչ ֆինանսավորման պահանջի առաջացման: ՀՀ պետական բյուջեի ծախսերի վրա գնահատված է ինչպես մակրոտնտեսական ցուցանիշների՝ իրական ՀՆԱ-ի աճի, գնաճի, փոխարժեքի տատանողականության և ներմուծման ռիսկերի շեղման ամփոփ գնահատականը, որոնց միաժամանակյա ի հայտ գալու պարագայում 2023-2025 թվականներին ՀՀ պետական բյուջեի դեֆիցիտի լրացուցիչ ֆինանսավորման պահանջը կկազմի շուրջ 24–48 մլրդ ՀՀ դրամ կամ ՀՆԱ-ի 0.3-0.4%-ը: Ընդ որում՝ ՀՀ կառավարության տնտեսական քաղաքականության հիմնական նպատակադրումը լինելու է սոցիալական բնույթի ծախսերի կրճատման բացառումը, իսկ հնարավորության դեպքում՝ բյուջեի ծախսերի ամբողջական իրականացումը:

Ամփոփելով հարկաբյուջետային ռիսկերի նկարագրությունը կարող ենք նշել, որ ինչպես 2020թ. ճգնաժամային իրավիճակով և դրա դրսևորումների շարունակությամբ, այնպես էլ 2022թ. փետրվարից ռուս-ուկրաինական համամարտության սրմամբ պայմանավորված ռիսկերն առավելապես վերաբերում են առկա անորոշություններին: Մասնավորապես, անորոշություններ են առկա ինչպես ՌԴ նկատմամբ կիրառված սանկցիաների՝ ՀՀ տնտեսության վրա հնարավոր ազդեցությունների, այնպես էլ տնտեսության վերականգնման և հետագա աճի տեմպի հետ կապված: Նշված ռիսկերի ի հայտ գալու կամ անորոշությունների վերաբերյալ նոր տեղեկատվության առկայության պայմաններում, առաջիկա տարիների հարկաբյուջետային շրջանակը կարող է վերանայվել:

2.5. ՀԱՐԿԱԲՅՈՒՋԵՏԱՅԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ՀԱՐԿԱԲՅՈՒՋԵՏԱՅԻՆ ԿԱՆՈՆՆԵՐԻՆ

ՀՀ հարկաբյուջետային կանոնների ներկա համակարգը գործարկվել է ՀՀ Ազգային ժողովի կողմից 2017 թվականի դեկտեմբերի 20-ին «ՀՀ բյուջետային համակարգի մասին» և «Պետական պատքի մասին» ՀՀ օրենքներում փոփոխություններ և լրացումներ կատարող օրենքների, ինչպես նաև են ՀՀ Կառավարության՝ 2018 թվականի օգոստոսի 23-ի N 942-Ն որոշման ընդունմամբ: Կանոնների համակարգը ներառում է ծախսային կանոններ, որոնք ուժի մեջ են մտնում պարտքի սահմանված շեմերը գերազանցելիս: Մասնավորապես.

- Երբ կառավարության պարտք/ՀՆԱ հարաբերակցությունը գերազանցում է 40%-ը, պետական բյուջեի կապիտալ ծախսերը չպետք է փոքր լինեն բյուջեի պակասուրդից:

- Կառավարության պարտք/ՀՆԱ 50-60% միջակայքում ընթացիկ առաջնային ծախսերի աճի տեմպը սահմանափակվում է նախորդ 7 տարիների ՀՆԱ-ների միջին աճով, ինչպես նաև հաջորդ տարում կազմվող պետական միջնաժամկետ ծախսերի ծրագրում կառավարությունը ներկայացնում է միջոցառումների ծրագիր՝ համախառն ներքին արդյունքի նկատմամբ կառավարության պարտքի մակարդակի կանխատեսվող հետագիծը 5 տարիների ընթացքում 50 տոկոսից նվազեցնելու համար:

- Երբ Կառավարության պարտքը գերազանցում է ՀՆԱ 60%-ը, ընթացիկ առաջնային ծախսերի աճի տեմպը սահմանափակվում է նախորդ 7 տարիների ՀՆԱ-ների միջին աճից 0.5 տոկոսային կետով նվազեցված ցուցանիշով, ընթացիկ ծախսերը սահմանափակվում են հարկերի և տուրքերի մեծությամբ, ինչպես նաև Կառավարությունը Ազգային ժողովի ֆինանսավարկային և բյուջետային ու տնտեսական հարցերի մշտական հանձնաժողովների քննարկմանը ներկայացնում է

միջոցառումների ծրագիր՝ ՀՆԱ նկատմամբ կառավարության պարտքի մակարդակի կանխատեսվող հետագիծը 5 տարիների ընթացքում 60 տոկոսից նվազեցնելու համար:

- Ներկայացված սահմանափակումները չեն գործում կառավարության որոշմամբ սահմանված բացառիկ դեպքերում՝ ելնելով խոշորածավալ տարերային և տեխնաժին աղետների, պատերազմական գործողությունների, տնտեսությունը խաղաղ ժամանակաշրջանից պատերազմական ժամանակաշրջանի փոխադրման, տնտեսական ցնցման հանգամանքներով պայմանավորված բացասական տնտեսական զարգացումների պարագայում:

2021 թվականին «բացառիկ դեպքի» կարգավորումների ներքո պետական բյուջեի կատարումը շարունակել է շեղվել հարկաբյուջետային կանոնների բնականոն իրավիճակների տրամաբանությունից՝ համահունչ 2021 թվականի ՀՀ պետական բյուջեի ուղերձում նախանշված քաղաքականությանը: Մասնավորապես, հիմք ընդունելով այն հանգամանքը, որ 2020 թվականին «բացառիկ դեպքի» կարգավորումների հիմք հանդիսացած գործոնների՝ COVID-19 համավարակի և Արցախյան պատերազմի տնտեսական և հարկաբյուջետային հետևանքները ոչ ամբողջությամբ էին հաղթահարված, 2021 թվականի համար ևս սահմանվել էր այդ կարգավորումների պահպանում և բնականոն իրավիճակներում գործող կանոններին համապատասխանության անցում 2022 թվականից: Արդյունքում բյուջեի պակասուրդը շարունակել է գերազանցել կապիտալ ծախսերին, իսկ ընթացիկ առաջնային ծախսերի աճը գերազանցել է նախորդ 7 տարիների անվանական ՀՆԱ-ի աճի միջին տեմպը: Այնուամենայնիվ, շեղումների չափը երկու դեպքում էլ որոշակիորեն կրճատվել է՝ հատկապես ընթացիկ ծախսերի համապատասխանության գծով՝ ՀՆԱ 3.3%-ից նվազելով մինչև 2.4%:

2022թ.-ին նախատեսվում է ապահովել ամբողջական վերադարձ ՀՀ օրենսդրությամբ բնականոն իրավիճակների համար սահմանված ծախսային կանոններին, այդ թվում՝ պետական ֆինանսների «ոսկե կանոնների» և ընթացիկ առաջնային ծախսերի աճի տեմպի՝ երկարաժամկետ տնտեսական աճի միջին տեմպով սահմանափակման կանոնի ամբողջական պահպանմանը, միաժամանակ ապահովելով պարտք/ՀՆԱ հարաբերակցության նվազող հետագիծ և ծախսերի կառուցվածքի բարելավում:

Միջնաժամկետում ՀՀ կառավարությունը կշարունակի 2021թ.-ին սկսված հարկաբյուջետային կոնսոլիդացիան՝ ծախսային կանոնների ամբողջական պահպանման ներքո: Ծախսային կանոնների, մասնավորապես՝ պետական ֆինանսների «ոսկե կանոնների» և ընթացիկ առաջնային ծախսերի աճի տեմպի՝ երկարաժամկետ տնտեսական աճի միջին տեմպով սահմանափակման կանոնի պահպանումը հնարավորություն է տալիս զսպել եկամուտ գեներացնելու կարողություններին պարտավորությունների (ընթացիկ ծախսերի գծով ստանձնվող օրենսդրական պարտավորությունների և պարտքային պարտավորությունների ձևով) առաջանցիկ ավելացումը: Մասնավորապես, մշակված հարկաբյուջետային շրջանակը նախանշում է կառավարության պարտքի բեռի նվազեցման շարունակականության ապահովում 2023-2025 թվականներին, ինչի արդյունքում 2025թ.-ին կառավարության պարտք/ՀՆԱ ցուցանիշը 2021թ.-ի փաստացի ցուցանիշից 2025թ.-ին ցածր կլինի 5.3%-ային կետով (առավել մանրամասն տես՝ «Հարկաբյուջետային քաղաքականության հիմնական ուղղությունները և կանխատեսումները հատվածում»):

Աղյուսակ 2.2. Փաստացի և ծրագրավորված հարկաբյուջեբային քաղաքականության համապատասխանությունը հարկաբյուջեբային կանոններին

Կանոնի ցուցանիշ	Ուղենիշային ցուցանիշ	2020		2021		2022		2023		2024		2025	
		Սահմ.	Փաստ.	Սահմ.	Փաստ.	Սահմ.	Պլան	Սահմ.	Պլան	Սահմ.	Պլան	Սահմ.	Պլան
Պետական բյուջեի ոչ ֆինանսական ակտիվների գծով ծախսեր	>= պետական բյուջեի պակասուրդ, մլրդ դրամ	334.0	226.2	320.5	216.3	171.3	350.0	292.2	515.3	273.3	589.7	282.4	710.8
Պետական բյուջեի ընթացիկ առաջնային ծախսերի աճի տեմպ	</= նախորդ 7 տարիների անվանական ՀՆԱ աճի միջին տեմպ, %	5.9	14.8	6.3	12.8	4.1	4.1	5.1	5.1	8.9	8.8	9.1	9.0
Պետական բյուջեի ընթացիկ ծախսեր	</= հարկային եկամուտների և տուրքերի ծավալ, մլրդ դրամ	-	1668.5	-	1788.0	1900.0	1842.2	2176.4	2030.7	-	2221.2	-	2428.1
Կառավարության պարտք/ՀՆԱ, %		63.5		60.3		58.4		57.9		56.0		55.0	

«-»-ը նշանակում է, որ պետական պարտքի առկա չափի դեպքում կիրառելի չէ

2.6. ՊԵՏԱԿԱՆ ԲՅՈՒՋԵԻ ՑՈՒՑԱՆԻՇՆԵՐԻ ԿԱՆԽԱՏԵՍՈՒՄՆԵՐԻ ՀԱՄԵՄԱՏԱԿԱՆ ԱՂՅՈՒՍԱԿՆԵՐ

Աղյուսակ 2.3. Պերական բյուջեի եկամուտների կանխապեստումների համեմատական աղյուսակը (մլրդ դրամ)

Ընդունման տարին	Ծրագիր	2021	2022	2023	2024	2025
-	Փաստացի	1,683.8				
	%-ով՝ ՀՆԱ-ի նկատմամբ	24.1%				
2020	ՄԺԾԾ 2021-2023	1,669.9	1,885.9	2,082.9		
	%-ով՝ ՀՆԱ-ի նկատմամբ	23.4%	24.0%	24.3%		
	2021թ. Պետական բյուջե	1,509.5				
	%-ով՝ ՀՆԱ-ի նկատմամբ	23.6%				
2021	ՄԺԾԾ 2022-2024	1,617.3	1,819.2	1,966.7	2,148.3	
	%-ով՝ ՀՆԱ-ի նկատմամբ	23.5%	24.0%	24.1%	24.3%	
	2022թ. Պետական բյուջե	1,656.9	1,947.8			
	%-ով՝ ՀՆԱ-ի նկատմամբ	23.6%	24.8%			
2022	ՄԺԾԾ 2023-2025		2,020.9	2,253.8	2,537.6	2,856.5
	%-ով՝ ՀՆԱ-ի նկատմամբ		25.0%	24.9%	25.1%	25.4%

Աղյուսակ 2.4. Պերական բյուջեի հարկային եկամուտների կանխապեստումների համեմատական աղյուսակը (մլրդ դրամ)

Ընդունման տարին	Ծրագիր	2021	2022	2023	2024	2025
-	Փաստացի	1,586.9				
	%-ով՝ ՀՆԱ-ի նկատմամբ	22.7%				
2020	ՄԺԾԾ 2021-2023	1,600.3	1,819.7	2,027.1		
	%-ով՝ ՀՆԱ-ի նկատմամբ	22.4%	23.2%	23.6%		
	2021թ. Պետական բյուջե	1,440.1				
	%-ով՝ ՀՆԱ-ի նկատմամբ	22.5%				
2021	ՄԺԾԾ 2022-2024	1,540.5	1,733.5	1,889.9	2,084.0	
	%-ով՝ ՀՆԱ-ի նկատմամբ	22.4%	22.9%	23.1%	23.6%	
	2022թ. Պետական բյուջե	1,581.0	1,843.9			
	%-ով՝ ՀՆԱ-ի նկատմամբ	22.5%	23.4%			
2022	ՄԺԾԾ 2023-2025		1,900.0	2,176.4	2,467.0	2,790.3
	%-ով՝ ՀՆԱ-ի նկատմամբ		23.5%	24.0%	24.4%	24.8%

Աղյուսակ 2.5. Պետական բյուջեի ծախսերի կանխարեստումների համեմատական աղյուսակը (մլրդ դրամ)

Ընդունման տարին	Ծրագիր	2021	2022	2023	2024	2025
-	Փաստացի	2,004.3				
	%-ով՝ ՀՆԱ-ի նկատմամբ	28.7%				
2020	ՄԺԾԾ 2021-2023	1,879.00	2,026.10	2,241.40		
	%-ով՝ ՀՆԱ-ի նկատմամբ	26.3%	25.8%	26.1%		
	2021թ. Պետական բյուջե	1,850.90				
	%-ով՝ ՀՆԱ-ի նկատմամբ	28.90%				
2021	ՄԺԾԾ 2022-2024	1,936.0	2,000.9	2,135.5	2,312.0	
	%-ով՝ ՀՆԱ-ի նկատմամբ	28.1%	26.4%	26.1%	26.2%	
	2022թ. Պետական բյուջե	1,986.0	2,184.0			
	%-ով՝ ՀՆԱ-ի նկատմամբ	28.2%	27.8%			
2022	ՄԺԾԾ 2023-2025		2,192.2	2,546.0	2,810.9	3,138.9
	%-ով՝ ՀՆԱ-ի նկատմամբ		27.2%	28.1%	27.8%	27.9%

Աղյուսակ 2.6. Պետական բյուջեի ընթացիկ ծախսերի կանխարեստումների համեմատական աղյուսակը (մլրդ դրամ)

Ընդունման տարին	Ծրագիր	2021	2022	2023	2024	2025
-	Փաստացի	1,788.0				
	%-ով՝ ՀՆԱ-ի նկատմամբ	25.6%				
2020	ՄԺԾԾ 2021-2023	1,629.0	1,699.9	1,836.7		
	%-ով՝ ՀՆԱ-ի նկատմամբ	22.8%	21.6%	21.4%		
	2021թ. Պետական բյուջե	1,634.6				
	%-ով՝ ՀՆԱ-ի նկատմամբ	25.6%				
2021	ՄԺԾԾ 2022-2024	1,738.9	1,708.3	1,827.3	1,958.1	
	%-ով՝ ՀՆԱ-ի նկատմամբ	25.3%	22.6%	22.4%	22.2%	
	2022թ. Պետական բյուջե	1,762.2	1,842.2			
	%-ով՝ ՀՆԱ-ի նկատմամբ	25.1%	23.4%			
2022	ՄԺԾԾ 2023-2025		1,842.2	2,030.7	2,221.2	2,428.1
	%-ով՝ ՀՆԱ-ի նկատմամբ		22.8%	22.4%	22.0%	21.6%

Աղյուսակ 2.7. Պեղական բյուջեի ոչ ֆինանսական ակտիվների գծով զույգ ծախսերի կանխարեեսումների համեմատական աղյուսակը (մլրդ դրամ)

Ընդունման տարին	Ծրագիր	2021	2022	2023	2024	2025
-	Փաստացի	216.3				
	%-ով՝ ՀՆԱ-ի նկատմամբ	3.1%				
2020	ՄԺԾԾ 2021-2023	250.0	326.2	404.8		
	%-ով՝ ՀՆԱ-ի նկատմամբ	3.5%	4.2%	4.7%		
	2021թ. Պետական բյուջե	216.3				
	%-ով՝ ՀՆԱ-ի նկատմամբ	3.40%				
2021	ՄԺԾԾ 2022-2024	197.2	292.6	308.1	353.9	
	%-ով՝ ՀՆԱ-ի նկատմամբ	2.9%	3.9%	3.8%	4.0%	
	2022թ. Պետական բյուջե	223.8	341.9			
	%-ով՝ ՀՆԱ-ի նկատմամբ	3.2%	4.3%			
2022	ՄԺԾԾ 2023-2025		350.0	515.3	589.7	710.8
	%-ով՝ ՀՆԱ-ի նկատմամբ		4.3%	5.7%	5.8%	6.3%

Աղյուսակ 2.8. Պեղական բյուջեի պակասուրդի ֆինանսավորման կանխարեեսումների համեմատական աղյուսակը (մլրդ դրամ)

Ընդունման տարին	Ծրագիր	2021	2022	2023	2024	2025
-	Փաստացի	320.5				
	%-ով՝ ՀՆԱ-ի նկատմամբ	4.6%				
2020	ՄԺԾԾ 2021-2023	209.1	140.2	158.6		
	%-ով՝ ՀՆԱ-ի նկատմամբ	2.9%	1.8%	1.8%		
	2021թ. Պետական բյուջե	341.4				
	%-ով՝ ՀՆԱ-ի նկատմամբ	5.30%				
2021	ՄԺԾԾ 2022-2024	318.8	181.7	168.8	163.7	
	%-ով՝ ՀՆԱ-ի նկատմամբ	4.6%	2.4%	2.1%	1.9%	
	2022թ. Պետական բյուջե	329.1	236.3			
	%-ով՝ ՀՆԱ-ի նկատմամբ	4.7%	3.0%			
2022	ՄԺԾԾ 2023-2025		171.3	292.2	273.3	282.4
	%-ով՝ ՀՆԱ-ի նկատմամբ		2.1%	3.2%	2.7%	2.5%

ԳԼՈՒԽ 3. ՀՀ 2023–2025ԹԹ ՊԵՏԱԿԱՆ ԲՅՈՒՋԵՆԵՐԻ ԵԿԱՄՈՒՏՆԵՐԻ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ԿԱՆԽԱՏԵՍՈՒՄ

3.1. ՊԵՏԱԿԱՆ ԵԿԱՄՈՒՏՆԵՐԻ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ 2023-2025 ԹՎԱԿԱՆՆԵՐԻՆ

ՄԺԾԾ առանցքային հարցերից են պետական եկամուտների քաղաքականության ուղղությունները և դրանց կանխատեսելիությունը միջնաժամկետ հեռանկարում: Պետական ծախսերը ներքին ֆինանսական ռեսուրսներով ապահովելու պահանջը, ինչպես և նախորդ տարիներին, պետական եկամուտների քաղաքականության հիմնական խնդիրն է, որի լուծումը ՀՀ կառավարությանը հնարավորություն է ընձեռում ի հաշիվ սեփական ռեսուրսների իրականացնել արդյունավետ ծախսային քաղաքականություն: Այս թիրախի հասանելիության տեսանկյունից առավել ընդգծվում է հարկային քաղաքականության դերը:

Հարկային եկամուտների չափը մեծապես կախվածության մեջ կլինի մի կողմից մակրոտնտեսական զարգացումների կանխատեսվող և արձանագրվելիք միտումների համապատասխանությունից, իսկ մյուս կողմից՝ հարկ վճարողների վարքագծից ու ՀՀ կառավարության վարչարարական միջոցառումների և օրենսդրական փոփոխությունների իրականացման արդյունավետությունից:

Եկամուտների քաղաքականության հիմնական նպատակները.

Պետության հարկային և մաքսային համակարգի արդյունավետությունն ուղղակիորեն կախված է հարկային և մաքսային վարչարարության արդյունավետ մեթոդների առկայությունից և փոփոխություններին համահունչ մոտեցումների կիրառումից: Տնտեսական և գործարար միջավայրում շարունակական փոփոխություններն անհրաժեշտություն են ստեղծում կանխատեսել նոր մարտահրավերները և համապատասխան քայլեր ձեռնարկել դրանց արձագանքելու համար: Հայաստանի Հանրապետության պետական եկամուտների կոմիտեի զարգացման և վարչարարության բարելավման ռազմավարական ծրագիրը մշակվել է՝ որպես լրացում Հայաստանի Հանրապետության կառավարության 2019 թվականի դեկտեմբերի 12-ի թիվ 1830-Լ որոշմամբ հաստատված Հայաստանի Հանրապետության պետական եկամուտների կոմիտեի 2020-2024 թվականների զարգացման և վարչարարության բարելավման ռազմավարական ծրագրին:

2023-2025 թվականներին մասնավորապես, կարևորվելու են եկամուտների քաղաքականության հետևյալ ուղղությունները.

- հարկային արտոնությունների շրջանակի և հարկային ծախսերի կրճատման ուղղությամբ վերլուծությունների իրականացում և արդյունավետ չգնահատված հարկային արտոնությունները վերացնելու նպատակով առաջարկությունների ներկայացում,
- շրջանառության հարկի գծով հարկային բեռի վերանայում՝ նպատակ ունենալով վերացնել հարկման տարբեր համակարգերի միջև գոյություն ունեցող հարկային բեռի տարբերությունները,
- գյուղատնտեսական արտադրանքի իրացման գործարքների փաստաթղթավորման հետ կապված խնդիրների կարգավորում՝ նպատակ ունենալով ստեղծել գյուղատնտեսական

արտադրանքի իրացման գործարքների փաստաթղթավորման համար նոր՝ գործնականում կիրառելի փաստաթղթավորման համակարգ,

- տնտեսական շարժառիթների հիման վրա գործող՝ եկամուտների հայտարարագրման համակարգի ներդրում, որի շրջանակներում ֆիզիկական անձինք, հարկման բազայից որոշակի նվազեցումներ կատարելու և տարվա ընթացքում այսպես կոչված «ավել վճարված» հարկի գումարը հետ ստանալու իրենց իրավունքից օգտվելու համար, տարեկան մեկ անգամ կներկայացնեն իրենց համախառն եկամուտների (այդ թվում՝ տարվա ընթացքում հարկային գործակալի կողմից հարկված) վերաբերյալ համախմբված հայտարարագիր:

Հարկային և մաքսային մարմինների ռազմավարական նպատակները.

ՊԵԿ հիմնական խնդիրներն են հարկային և մաքսային օրենսդրության ամբողջական և համահավասար կիրառումը, ՀՀ պետական բյուջեի եկամուտների ապահովումը, արդյունավետ հարկային և մաքսային հսկողության իրականացումը, ՀՀ տնտեսական անվտանգությանը նպաստումը, հարկ վճարողների և արտաքին տնտեսական գործունեություն իրականացնողների կողմից պարտավորությունների օրինաչափ և հարմարավետ կատարման նպատակով՝ ժամանակակից և մրցունակ համակարգերի միջոցով որակյալ ծառայությունների մատուցումը և սպասարկումը:

Կարևորվելու են հետևյալ ուղղությունները.

Միջազգային լավագույն փորձին համահունչ նորագույն լուծումներով հարկային և մաքսային հսկողության արդյունավետության բարձրացում, ստվերի կրճատում եկամուտների գեներացում:

Ստվերային տնտեսության կրճատմանն ու մրցունակ բիզնես միջավայրի ձևավորմանն ուղղված հարկային քաղաքականության ուղղում տնտեսության ներդրումային գրավչության բարձրացմանն ու տնտեսական ակտիվության մակարդակի բարելավմանը:

Առկա ենթակառուցվածքների արդիականացում՝ հարկային և մաքսային ընթացակարգերի ավտոմատացման, ԵԱՏՄ շրջանակներում տեղեկատվության փոխանակման և համագործակցության ապահովման համար արդյունավետ մեխանիզմի ներդրման նպատակով:

ՊԵԿ գործունեության նկատմամբ հանրության վստահության բարձրացման և հարկային կարգապահության բարելավման նպատակով հասարակության հետ դինամիկ հետադարձ կապի հնարավորությունների ընդլայնում, հարկ վճարողների և ՊԵԿ փոխգործակցության համար արդյունավետ հարթակի ապահովում:

Ներդրումային գրավչության բարձրացման նպատակով մաքսային սահմանի անցման գործընթացի հնարավորին չափ պարզեցում, <<Մեկ կանգառ, մեկ պատուհան>> համակարգի ներդրում:

Հարկեր/ՀՆԱ ցուցանիշի շարունակական աճի ապահովում առավելագույն հնարավորի սահմաններում:

3.2. ՀՀ 2023-2025 ԹՎԱԿԱՆՆԵՐԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ԲՅՈՒՋԵՆՆԵՐԻ ԵԿԱՄՈՒՏՆԵՐԻ ԿԱՆԽԱՏԵՍՈՒՄԸ

ՀՀ 2023-2025 թվականների պետական բյուջեների եկամուտները կանխատեսվել են համապատասխանաբար՝ 2,253.8, 2,537.6 և 2,856.5 մլրդ դրամի չափով: Եկամուտների տարեկան ծրագրային ծավալները կապահովվեն հիմնականում ի հաշիվ հարկային եկամուտների:

Աղյուսակ 3.2.1. 2019-2025թթ փաստացի և ծրագրված եկամուտները (մլրդ դրամ)

Եկամտատեսակը	2019թ	2020թ	2021թ	2022թ	2023թ	2024թ	2025թ
	Փաստ			Սպասում	Կանխատեսում		
Պետական բյուջեի եկամուտներ, որից՝	1,565.5	1,560.7	1,683.8	2,020.9	2,253.8	2,537.6	2,856.5
հարաբերությունը ՀՆԱ-ի նկատմամբ (%-ով)	23.9%	25.2%	24.1%	25.0%	24.9%	25.1%	25.4%
1. Հարկային եկամուտներ և պետական տուրքեր	1,464.3	1,385.2	1,586.9	1,900.0	2,176.4	2,467.0	2,790.3
հարաբերությունը ՀՆԱ-ի նկատմամբ (%-ով)	22.3%	22.4%	22.7%	23.5%	24.0%	24.4%	24.8%
տոկոսով ընդհանուրի նկատմամբ	93.5%	88.8%	94.2%	94.0%	96.6%	97.2%	97.7%
2. Այլ եկամուտներ	88.8	122.2	84.6	77.2	57.7	59.0	57.3
հարաբերությունը ՀՆԱ-ի նկատմամբ (%-ով)	1.4%	2.0%	1.2%	1.0%	0.6%	0.6%	0.5%
տոկոսով ընդհանուրի նկատմամբ	5.7%	7.8%	5.0%	3.8%	2.6%	2.3%	2.0%
3. Պաշտոնական դրամաշնորհներ	12.4	53.2	12.4	43.7	19.7	11.6	9.0
հարաբերությունը ՀՆԱ-ի նկատմամբ (%-ով)	0.2%	0.9%	0.2%	0.5%	0.2%	0.1%	0.1%
տոկոսով ընդհանուրի նկատմամբ	0.8%	3.4%	0.7%	2.2%	0.9%	0.5%	0.3%

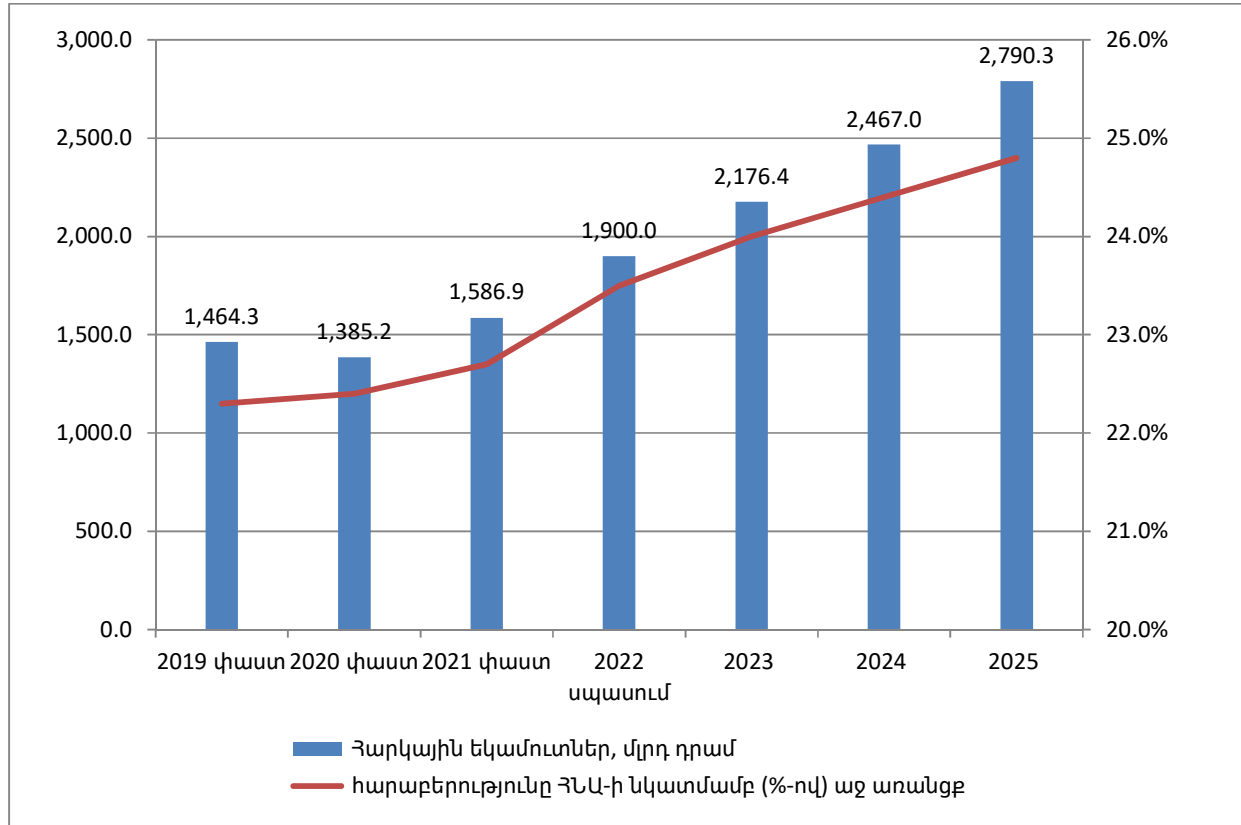
ՀՀ 2023-2025 թվականների պետական բյուջեների եկամուտները ծրագրելիս օգտագործվել են այն մակրոտնտեսական ցուցանիշների կանխատեսումները, որոնք էական ազդեցություն ունեն առանձին եկամտատեսակների բազայի ձևավորման կամ հաշվարկման վրա: Առանձին դեպքերում հաշվի են առնվել նաև պայմանագրային հարաբերություններով կարգավորվող ցուցանիշները:

Հարկային եկամուտների գծով 2023-2025թթ բյուջետային մուտքերը ծրագրվել են հարկային եկամուտներ/ՀՆԱ ցուցանիշի տարեկան միջինը 0.4 տոկոսային կետ աճ ապահովելու սկզբունքի հիման վրա: Հաշվարկներում լրացուցիչ ենթադրվել է, որ հարկերի գծով 2022 թվականի համար հարկային եկամուտներ/ՀՆԱ ցուցանիշի սպասողական մակարդակը ապահովելու համար բավարար հիմքեր կստեղծեն առկա օրենսդրական նախադրյալները, կիրառվելիք վարչարարական միջոցառումները, ինչպես նաև մակրոտնտեսական զարգացումները:

Անվանական ՀՆԱ-ի աճերը 2023-2025թթ համար ծրագրավորվել են համապատասխանաբար 12.4%, 11.5%, և 11.3%, որով պայմանավորված հարկային եկամուտների աճերը կկազմեն 2023թ.՝ 276.4 մլրդ դրամ, 2024թ.՝ 290.6 մլրդ դրամ և 2025թ.՝ 323.3 մլրդ դրամ:

Ըստ թիրախային (բարձր) տնտեսական աճի սցենարի¹⁹ ՀՀ կառավարությունը 2022-2026թթ համար նպատակադրում է ապահովել տարեկան միջինում առնվազն 7.0% տնտեսական աճ՝ ՀՆԱ-ի նկատմամբ հարկային եկամուտների տարեկան միջինում շուրջ 0.4 տոկոսային կետով առաջանցիկ աճի բարելավմամբ:

Գծապատկեր 3.2.1. ՀՀ 2019-2025թթ հարկային եկամուտները մլրդ դրամով և կշիռը ՀՆԱ-ի նկատմամբ

Պաշտոնական դրամաշնորհները 2023-2025թթ համար ծրագրվել են՝ հաշվի առնելով առկա պայմանագրերը և դոնորների հետ ձեռքբերված նախնական համաձայնությունները: Նպատակային դրամաշնորհները 2023-2025թթ համար ծրագրվել են համապատասխանաբար 19.7 մլրդ դրամի, 11.6 մլրդ դրամի և 9.0 մլրդ դրամի չափով (2023-2025թթ համար Եվրամիությունից դրամաշնորհներ չեն ակնկալվում):

Այլ եկամուտները ներառում են բանկերում և ֆինանսավարկային հաստատություններում պետական բյուջեի ժամանակավոր ազատ միջոցների տեղաբաշխումից և դեպոզիտներից ստացվող տոկոսավճարները, իրավաբանական անձանց կապիտալում կատարված ներդրումներից ստացվող շահաբաժինները, պետական ձեռնարկությունների գույքի օգտագործման վճարները, պետության կողմից տրված վարկերի օգտագործման դիմաց վճարները (տոկոսավճարները), իրավա-

¹⁹ Թիրախային (բարձր) տնտեսական աճի սցենարը նկարագրված է Գլոխ 1-ի 1.3-ի կետի, 1.3.1 ենթակետում:

խախտումների համար գործադիր և դատական մարմինների կողմից կիրառվող պատժամիջոցներից ստացվող մուտքերը, պետական մարմինների կողմից ապրանքների մատակարարումից և ծառայությունների մատուցումից մուտքերը և այլ եկամուտները:

Այլ եկամուտները 2023-2025թթ համար ծրագրվել են համապատասխանաբար 57.7 մլրդ դրամի, 59.0 մլրդ դրամի և 57.3 մլրդ դրամի չափով, հաշվի առնելով գանձման համար պատասխանատու պետական կառավարման մարմինների կողմից ՀՀ 2023 թվականի բյուջետային գործընթացի շրջանակում համապատասխան հայտերով ներկայացված կանխատեսումները, կատարված օրենսդրական փոփոխությունները, ինչպես նաև առանձին եկամտատեսակների գծով նախորդ տարիներին արձանագրված միտումները:

Այլ եկամուտների ՄԺԾԾ կանխատեսումների ընդհանուր պատկերն ըստ եկամտի հիմնական աղբյուրների հետևյալն է.

Աղյուսակ 3.2.3 *Այլ եկամուտների կազմում հաշվառվող եկամտատեսակների գծով ՀՀ 2023-2025թթ ՄԺԾԾ շրջանակներում կատարված կանխատեսումները (մլրդ դրամ)*

Այլ եկամուտներ	2023թ	2024թ	2025թ
	Կանխատեսում		
Ընդամենը, այդ թվում՝	57.7	59.0	57.3
1. Պետական սեփականություն հանդիսացող գույքի վարձակալությունից եկամուտներ	4.4	5.0	5.2
2. Տոկոսավճարների և շահաբաժինների տեսքով ստացվող եկամուտներ	22.4	22.7	20.5
3. Իրավախախտումների համար գործադիր, դատական մարմինների կողմից կիրառվող պատժամիջոցներից մուտքեր	11.7	11.7	11.7
4. Ապրանքների մատակարարումից և ծառայությունների մատուցումից եկամուտներ, որից՝	18.2	18.6	18.9
5. Օրենքով և այլ իրավական ակտերով սահմանված՝ պետական բյուջե մուտքագրվող այլ եկամուտներ	1.0	1.0	1.0

ԳԼՈՒԽ 4. ԲՅՈՒՋԵՏԱՅԻՆ ՇՐՋԱՆԱԿ

4.1. ՊԵՏԱԿԱՆ ԲՅՈՒՋԵԻ ԴԵՖԻՑԻՏԸ

Պետական բյուջեի ձևավորումը առաջիկա տարիներին շարունակելու է ընթանալ բյուջետային եկամուտների նկատմամբ ծախսերի գերազանցմամբ, ընդ որում՝ բյուջետային դեֆիցիտի ֆինանսավորման համար միջոցների ներգրավումն իրականացվելու է ինչպես ներքին, այնպես էլ արտաքին աղբյուրներից:

Ստորև ներկայացվում են ՀՀ 2019-2025 թվականների պետական բյուջեների դեֆիցիտի ֆինանսավորման աղբյուրները (տես Աղյուսակ 4.1.1):

Աղյուսակ 4.1.1. ՀՀ 2019-2025 թթ պետական բյուջեների դեֆիցիտի ֆինանսավորման աղբյուրները (մլրդ դրամ)

Ցուցանիշներ	2019թ	2020թ	2021թ	2022թ	2023թ	2024թ	2025թ
	Փաստ			Բյուջե	Կանխատեսում		
Պետական բյուջեի դեֆիցիտի ֆինանսավորման աղբյուրները	64.0	334.0	320.5	236.2	292.2	273.3	282.4
Ա.Ներքին աղբյուրներ	(13.3)	359.4	101.2	272.2	248.4	350.1	260.4
Բ. Արտաքին աղբյուրներ	77.3	(25.4)	219.3	(36.0)	43.8	(76.9)	21.9

Պետական բյուջեի դեֆիցիտի հարաբերակցությունը ՀՆԱ-ի նկատմամբ 2023-2025 թվականին կտատանվի ՀՆԱ-ի 3.2 %-ից 2.5% միջակայքում: Ինչպես նախորդ միջնաժամկետ ծախսային ծրագրերում, ՀՀ 2023-2025թթ ՄԺԾԾ-ում նույնպես պահպանվել է ՀՀ պետական բյուջեի կախվածությունն արտաքին ֆինանսավորման աղբյուրներից (արտասահմանյան վարկերից և պաշտոնական դրամաշնորհներից):

Աղյուսակ 4.1.2. Ընդհանուր և առաջնային դեֆիցիտները (%-ով ՀՆԱ-ի նկատմամբ) 2023-2025թթ

Ցուցանիշներ	2023	2024	2025
	կանխատեսում	կանխատեսում	կանխատեսում
Ընդհանուր դեֆիցիտ՝ Ընդհանուր եկամուտների և ծախսերի տարբերությունը	3.2	2.7	2.5
Առաջնային դեֆիցիտ՝ Ընդհանուր եկամուտների և ծախսերի (առանց տոկոսավճարների) տարբերությունը	0.4	-0.2	-0.4

Քանի որ պետական բյուջեի դեֆիցիտի զգալի մասը ֆինանսավորվում է փոխառու միջոցների հաշվին, ապա դրա մեծությունը և կառուցվածքը էապես առնչվում են պետական ներքին և արտաքին պարտքը բնութագրող ցուցանիշներին:

4.2. ՀՀ ՊԵՏԱԿԱՆ ԲՅՈՒՋԵԻ ՌԵՍՈՒՐՍՆԵՐԻ ԵՎ ԾԱԽՍԵՐԻ ՓԱԹԵԹՈՒՄ 2023-2025ԹԹ ԿԱՆԽԱՏԵՍՎՈՂ ՓՈՓՈԽՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

ՀՀ 2023-2025 թվականների պետական բյուջեների կանխատեսվող մուտքերի վերլուծությունից երևում է, որ 2022 թվականի սպասվող մակարդակի համեմատ, 2023 թվականի անվանական ՀՆԱ-ի շուրջ 12.4% աճի պայմաններում, ՀՀ 2023 թվականի պետական բյուջեի ծախսերի ծավալի ավելացումը ծրագրավորվում է շուրջ 353.8 մլրդ դրամով: Միաժամանակ, 2023 թվականին 2022 թվականի մակարդակի համեմատ պետական բյուջեի մուտքերի ծավալի 16.1% աճ է կանխատեսվում (անվանական ՀՆԱ-ի 12.4% կանխատեսվող աճի պայմաններում), 2024 թվականին 2023 թվականի մակարդակի համեմատ կանխատեսվում է պետական բյուջեի մուտքերի ծավալի 10.4% աճ (անվանական ՀՆԱ-ի 11.5% կանխատեսվող աճի պայմաններում), իսկ 2025 թվականին՝ 11.7 %-ով աճ 2024 թվականի մակարդակի համեմատ (անվանական ՀՆԱ-ի 11.3 % կանխատեսվող աճի պայմաններում):

Աղյուսակ 4.2.1. Բյուջեարային ռեսուրսների փաթեթում 2023-2025թթ կանխատեսվող փոփոխությունները

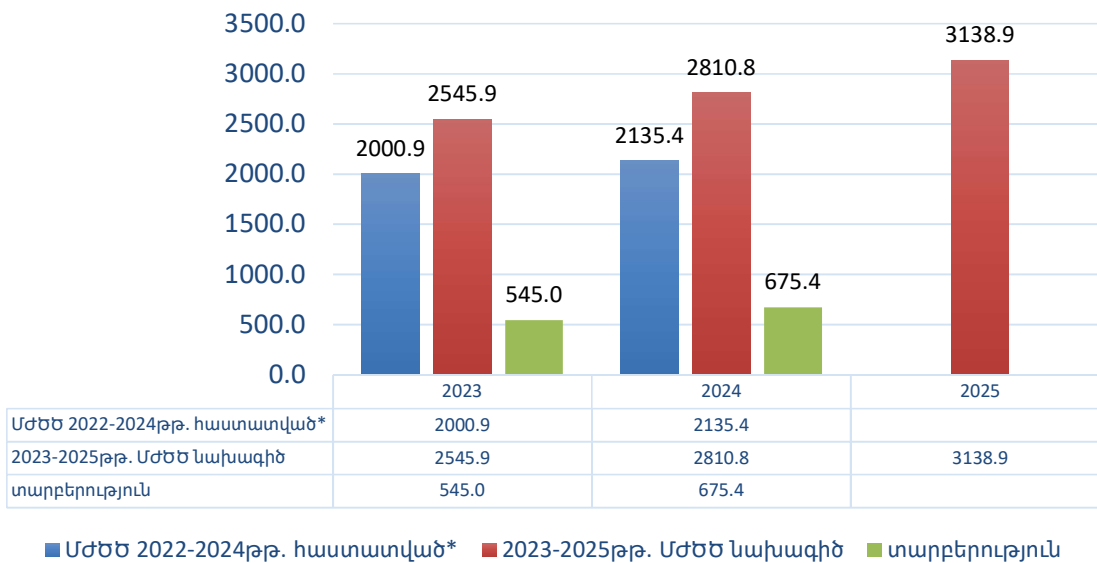
(մլրդ դրամ)

Ցուցանիշներ	2023թ ծրագիր	2024թ ծրագիր	2025թ ծրագիր
1. Եկամուտներ	2,253.8	2,537.6	2,856.5
Հարաբերությունը ՀՆԱ-ի նկատմամբ (%)	24.9	25.1	25.4
2. Դեֆիցիտի ֆինանսավորման զուտ աղբյուրներ	292.2	273.3	282.4
Հարաբերությունը ՀՆԱ-ի նկատմամբ (%)	3.2	2.7	2.5
ԸՆԴԱՄԵՆԸ ՄՈՒՏՔԵՐ	2,546.0	2,810.9	3,138.9
Հարաբերությունը ՀՆԱ-ի նկատմամբ (%)	28.1	27.8	27.9
ՆՈՒՅՆԸ՝ ԸՍՏ 2022-2024ԹԹ ՄԺԾԾ-ի	2,135.5	2,312.0	x
Հարաբերությունը ՀՆԱ-ի նկատմամբ (%)	26.1	26.2	x

4.3. 2023-2025ԹԹ ՊԵՏԱԿԱՆ ԲՅՈՒՋԵՆՆԵՐԻ ԾԱԽՍԵՐԻ ԿԱՆԽԱՏԵՍՈՒՄԸ՝ ԸՍՏ ՈԼՈՐՏՆԵՐԻ

2023-2025թթ ծախսային չափաքանակների հնարավորությունները մակրոտնտեսական շրջանակի կանխատեսումներով ճշգրտված՝ նախորդ հաստատված 2022-2024 թվականների բյուջետային ծախսերի չափաքանակների համեմատ զգալի բարձր են:

Գծապատկեր 4.3.1. Միջնաժամկետ ծախսերի կանխատեսումների համեմատականը

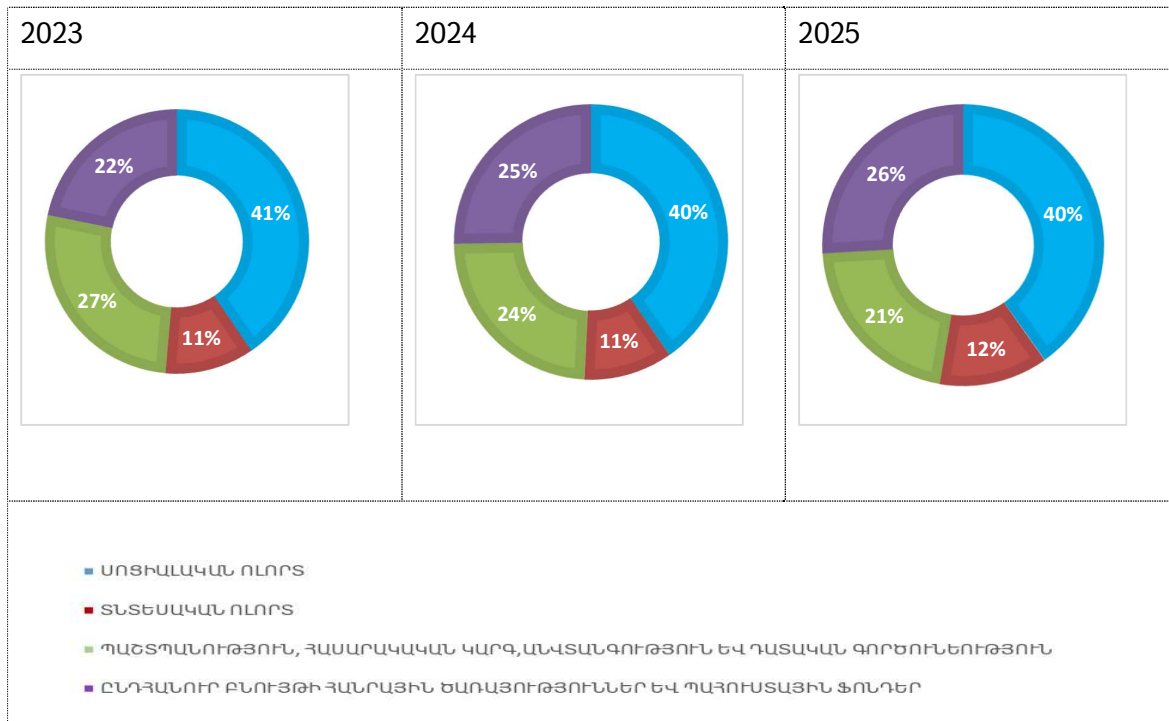
« 2023-2025 թվականների պետական բյուջեների ծախսերի կանխատեսումները՝ ըստ ոլորտների բնութագրվում են ստորև ներկայացված աղյուսակի ցուցանիշներով:

Աղյուսակ 4.3.1 « 2023-2025թթ պետական բյուջեների ծախսերը՝ ըստ ոլորտների (մլն դրամ)

Ցուցանիշներ	2022թ հաստատված	2023թ ծրագիր	2024թ ծրագիր	2025թ ծրագիր
ԸՆԴԱՄԵՆԸ	2,184,040.1	2,545,993.6	2,810,860.1	3,138,893.4
Հարաբերությունը ՀՆԱ-ի նկատմամբ (%)	27.8	28.0	27.8	27.9
ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԲՆՈՒՅԹԻ ՀԱՆՐԱՅԻՆ ԾԱՌԱՅՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ԵՎ ՊԱՀՈՒՍԱՅԻՆ ՖՈՆԴԵՐ	498,427.9	557,764,3	691,973.1	803,658.0
Հարաբերությունը ՀՆԱ-ի նկատմամբ (%)	6.3	6.2	6.8	7.1
տեսակարար կշիռը ծախսերի ամբողջ ծավալում (%)	22.8	21.9	24.6	25.6

Ցուցանիշներ	2022թ հաստատված	2023թ ծրագիր	2024թ ծրագիր	2025թ ծրագիր
ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅՈՒՆ, ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ԿԱՐԳ, ԱՆՎՏԱՆԳՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ԴԱՏԱԿԱՆ ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹՅՈՒՆ	518,619.0	668,804.7	675,023.5	697,368.1
Հարաբերությունը ՀՆԱ-ի նկատմամբ (%)	6.6	7.4	6.7	6.2
տեսակարար կշիռը ծախսերի ամբողջ ծավալում (%)	23.7	27.0	24.0	21.4
ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՈԼՈՐՏ	237,390.2	283,545.7	312,378.9	375,622.8
Հարաբերությունը ՀՆԱ-ի նկատմամբ (%)	3.0	3.1	3.1	3.4
տեսակարար կշիռը ծախսերի ամբողջ ծավալում (%)	10.9	11.0	11.1	12.0
ՍՈՑԻԱԼԱԿԱՆ ՈԼՈՐՏ	929,603.0	1,035,879.4	1,131,484.7	1,262,244.5
Հարաբերությունը ՀՆԱ-ի նկատմամբ (%)	11.8	11.4	11.2	11.2
տեսակարար կշիռը ծախսերի ամբողջ ծավալում (%)	42.6	40.7	40.3	40.2

« 2023-2025 թվականների պետական բյուջեի ծախսերի ըստ ոլորտների կանխատեսումները գրաֆիկորեն ունեն հետևյալ տեսքը.

Միջնաժամկետ կտրվածքում պետական բյուջեի ընդամենը ծախսերում գերակայելու են սոցիալական ոլորտի՝ (կրթություն, սոց. պաշտպանություն, առողջապահություն և այլն) միջինում

40.4 %, պաշտպանության, հասարակական կարգի, անվտանգության և դատական գործունեությանն՝ միջինում 24.1%, ընդհանուր բնույթի հանրային ծառայություններ և պահուստային ֆոնդերը՝ միջինում 24.0%, տնտեսական ոլորտի՝ միջինում 11.4% ոլորտների ֆինանսավորումը:

Սոցիալական ոլորտի խմբում 2023-2025 թվականներին կարևորվելու է հատկապես սոցիալական ապահովության, կրթության և առողջապահության բնագավառների զարգացման ռազմավարական ծրագրերի իրականացումը:

Աղյուսակ 4.3.1 Սոցիալական ոլորտի բյուջեպային ծախսերը (մլն դրամ)

Ցուցանիշներ	2022թ հաստատված	2023թ ծրագիր	2024թ ծրագիր	2025թ ծրագիր
ՍՈՑԻԱԼԱԿԱՆ ՈԼՈՐՏ ԸՆԴԱՄԵՆԸ	929,603.0	1,035,879.4	1,131,484.7	1,262,244.5
Հարաբերությունը ՀՆԱ-ի նկատմամբ (%)	11.8	11.4	11.2	11.2
տեսակարար կշիռը ծախսերի ամբողջ ծավալում (%)	42.6	40.7	40.3	40.2
այդ թվում՝				
1. ԿՐԹՈՒԹՅՈՒՆ	193,026.5	211,457.4	235,319.9	292,065.9
Հարաբերությունը ՀՆԱ-ի նկատմամբ (%)	2.5	2.33	2.33	2.60
տեսակարար կշիռը ծախսերի ամբողջ ծավալում (%)	8.8	8.31	8.37	9.30
2. ՍՈՑԻԱԼԱԿԱՆ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅՈՒՆ	581,318.0	645,034.5	698,492.7	748,318.5
Հարաբերությունը ՀՆԱ-ի նկատմամբ (%)	7.4	7.11	6.91	6.65
տեսակարար կշիռը ծախսերի ամբողջ ծավալում (%)	26.6	25.3	24.8	23.8
3. ԱՌՈՂՋԱՊԱՀՈՒԹՅՈՒՆ	122,484.1	144,665.2	163,326.3	188,130.2
Հարաբերությունը ՀՆԱ-ի նկատմամբ (%)	1.6	1.60	1.62	1.67
տեսակարար կշիռը ծախսերի ամբողջ ծավալում (%)	5.6	5.7	5.8	6.0
4. ՀԱՆԳԻՍՏ, ՄՇԱԿՈՒՅԹ ԵՎ ԿՐՈՆ	32,774.3	34,722.3	34,345.7	33,729.9
Հարաբերությունը ՀՆԱ-ի նկատմամբ (%)	0.42	0.38	0.34	0.30
տեսակարար կշիռը ծախսերի ամբողջ ծավալում (%)	1.5	1.4	1.2	1.1

Միջնաժամկետ կտրվածքում կրթության ոլորտին հատկացվող միջոցները նախատեսվում է համամասնորեն ուղղել կրթության առանձին տեսակների՝ նախադպրոցական, միջնակարգ,

նախնական, միջին մասնագիտական, բարձրագույն, հետբուհական, ինչպես նաև կրթությանը տրամադրվող օժանդակ ծառայությունների ֆինանսավորմանը:

Առողջապահության ոլորտի ֆինանսավորման համար նախատեսվել է 2023-2025թթ համապատասխանաբար՝ 144,665.2, 163,326.3և 188,130.2 մլն. դրամ: Հաշվի առնելով առողջապահության համակարգի համաշխարհային արդի մարտահրավերները՝ միջնաժամկետ հատվածում ոլորտի ֆինանսավորումն ուղղվելու է նոր իրավիճակներին ադապտացմանը, առողջապահական համակարգի ռիսկերին արագ և համարժեք արձագանքմանը:

Սոցիալական պաշտպանության ոլորտի ֆինանսավորումը 2023-2025թթ միջնաժամկետ կտրվածքում նկատելիորեն աճել է՝ կազմելով 645,034.4, 698,492.7 և 748,318.5 մլն. դրամի չափով: Սոցիալական պաշտպանության ոլորտի զգալի մասը (միջինում 73%) ուղղվելու են տարեցներին և հաշմանդամներին աջակցության տրամադրմանը, մնացած (միջինում 27%) ծախսերը նախատեսվում է ուղղել գործազրկության, սոցիալական հատուկ արտոնությունների, բնակարային ապահովման, ընտանեկան նպաստների տրամադրման և այլ սոցիալական ծառայությունների ապահովմանը:

Աղյուսակ 4.3.2 Տնտեսական ոլորտի 2023-2025թթ բյուջեպային ծախսերը (մլն դրամ)

Ցուցանիշներ	2022թ հաստատված	2023թ ծրագիր	2024թ ծրագիր	2025թ Ծրագիր
ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՈԼՈՐՏ ԸՆԴԱՄԵՆԸ	237,390.2	283,545.7	312,378.9	375,622.8
Հարաբերությունը ՀՆԱ-ի նկատմամբ (%)	3.0	3.1	3.0	3.5
տեսակարար կշիռը ծախսերի ամբողջ ծավալում (%)	10.9	11.0	10.5	12.5
այդ թվում՝				
1.ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՀԱՐԱԲԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ	211,599.0	252,857.0	268,540.4	356,216.1
Հարաբերությունը ՀՆԱ-ի նկատմամբ (%)	2.69	2.79	2.81	3.17
տեսակարար կշիռը ծախսերի ամբողջ ծավալում (%)	9.7	9.9	10.1	11.3
2.ՇՐՋԱԿԱ ՄԻՋԱԿԱՅՐԻ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅՈՒՆ	9,766.5	8,931.0	6,690.4	13,206.3
Հարաբերությունը ՀՆԱ-ի նկատմամբ (%)	0.12	0.10	0.07	0.12
տեսակարար կշիռը ծախսերի ամբողջ ծավալում (%)	0.45	0.35	0.24	0.42
3. ԲՆԱԿԱՐԱՆԱՅԻՆ ՇԻՆԱՐԱՐՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ԿՈՄՈՒՆԱԼ ԾԱՌԱՅՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ	16,024.6	21,757.6	21,148.0	6,200.4
Հարաբերությունը ՀՆԱ-ի նկատմամբ (%)	0.20	0.24	0.21	0.06
տեսակարար կշիռը ծախսերի ամբողջ ծավալում (%)	0.73	0.85	0.75	0.20

Տնտեսության ճյուղերի 2023-2025 թվականների ծախսերը նպատակաուղղված են լինելու ենթակառուցվածքների, տնտեսության իրական հատվածի, բարձր տեխնոլոգիական արդյունաբերական, ինչպես նաև բնապահպանական բարձր չափանիշներին համապատասխանող՝ արտահանմանը միտված մրցունակ և ներառական տնտեսության կառուցմանն ուղղված ծրագրերի իրականացմանը:

2023-2025թթ. ժամանակահատվածում պետական բյուջեների ծախսերի ընդհանուր ծավալը որոշ կախվածության մեջ կլինի նաև արտաքին հոսքերից:

Աղյուսակ 4.3.3 Արտաքին աղբյուրներից 2023-2025թթ ստացվելիք միջոցների (վարկերի և պաշտոնական դրամաշնորհների) հաշվին ֆինանսավորվող ծախսերը

Ցուցանիշներ	2022թ հաստատված	2023թ ծրագիր	2024թ ծրագիր	2025թ ծրագիր
Արտաքին աղբյուրների հաշվին ֆինանսավորվող ծախսերի ծավալը (մլն դրամ)	129,388,967.4	236,488,871.5	274,771,224.0	314,106,745.8
հարաբերությունը ՀՆԱ-ի նկատմամբ (%)	1.6%	2.6%	2.7%	2.8%
տեսակարար կշիռը ծախսերի ամբողջ ծավալում (%)	5.9%	9.3%	9.8%	10.0%

Արտաքին աղբյուրներից վարկերի և պաշտոնական դրամաշնորհների տեսքով ստացվելիք միջոցների հաշվին կանխատեսվող 2023-2025 թվականների ծախսերի միջին տարեկան տեսակարար կշիռը բյուջետային ծախսերի ամբողջ ծավալում կազմում է 9.7 % և ՀՆԱ-ի նկատմամբ՝ 2.7%:

4.4. ԿԱՆԽԱՏԵՍՎՈՂ ՓՈՓՈԽՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐՆ ԸՍՏ ՏՆՏԵՍԱԳԻՏԱԿԱՆ ԴԱՍԱԿԱՐԳՄԱՆ

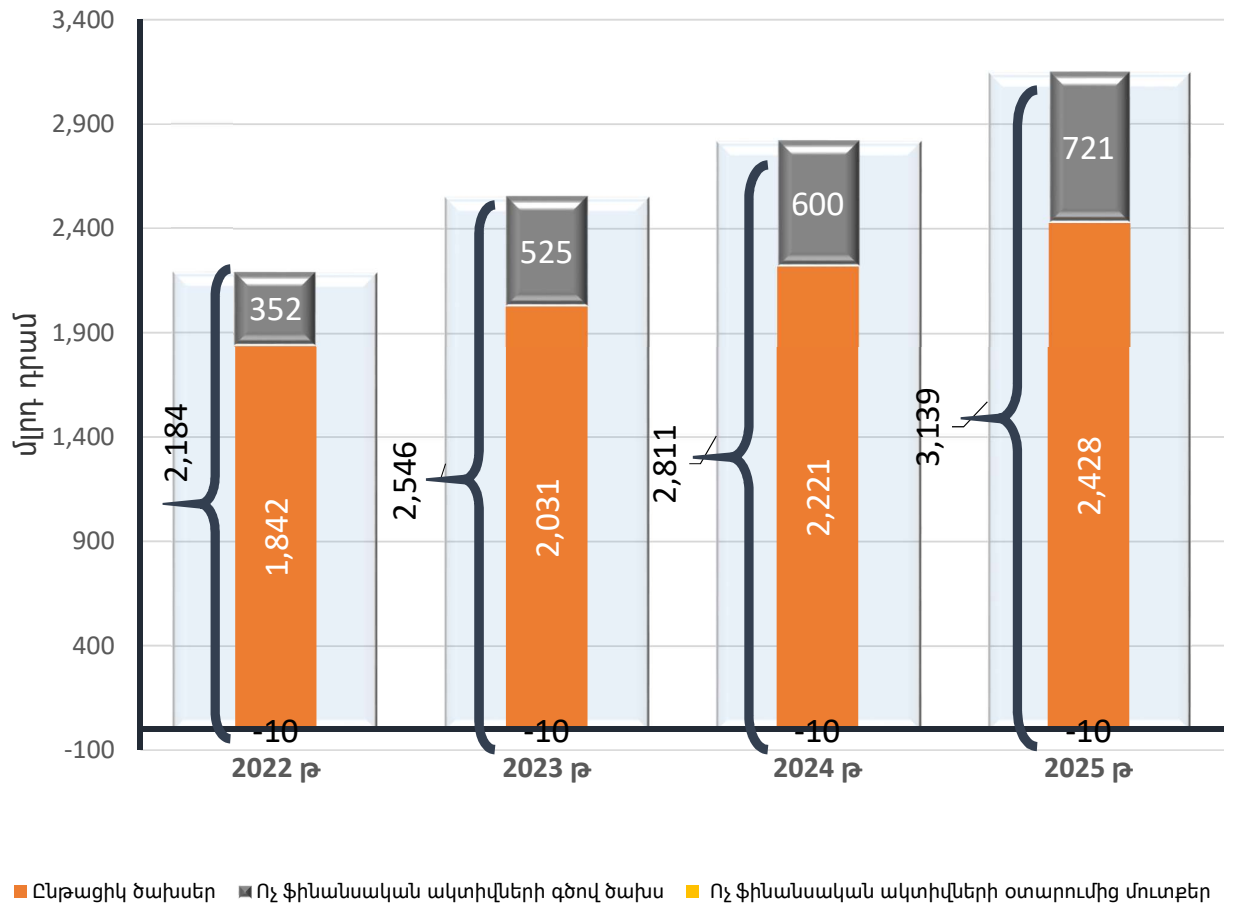
2023-2025թթ. ժամանակահատվածում պետական բյուջեի ընթացիկ ծախսերի հարաբերակցությունը ՀՆԱ-ի նկատմամբ կտատանվի 22.4%-ից 21.6%-ի միջակայքում: Նույն ժամանակահատվածում ոչ ֆինանսական ակտիվների գծով զուտ ծախսերի հարաբերակցությունները ՀՆԱ-ի նկատմամբ կտատանվի համապատասխանաբար 5.8%-ից 6.4% միջակայքում:

Աղյուսակ 4.4.1 2022-2025թթ ընթացիկ և ոչ ֆինանսական ակտիվների գծով ծախսերը և հարաբերակցության միտումները

Ցուցանիշներ	2022թ հաստատված	2023թ. ծրագիր	2024թ. ծրագիր	2025թ. ծրագիր
ԸՆԴԱՄԵՆԸ ԾԱԽՍԵՐ, (մլն դրամ)	2,184,040	2,545,994	2,810,860	3,138,893
այդ թվում՝				
ընթացիկ ծախսեր, (մլն դրամ)	1,842,155	2,030,703	2,221,157	2,428,062
%-ով՝ ՀՆԱ-ի նկատմամբ	23.4%	22.4%	22.0%	21.6%
ոչ ֆինանսական ակտիվների գծով զուտ ծախսեր, (մլն դրամ)	351,944	525,290	599,703	720,832
%-ով՝ ՀՆԱ-ի նկատմամբ	4.5%	5.8%	5.9%	6.4%
ոչ ֆինանսական ակտիվների օտարումից մուտքեր, (մլն դրամ)	(10,059)	(10,000)	(10,000)	(10,000)

Գծապատկեր 4.4.1. 2022-2025թթ. ընթացիկ և ոչ ֆինանսական ակտիվների գծով ծախսերի փոփոխության և հարաբերակցության միտումները

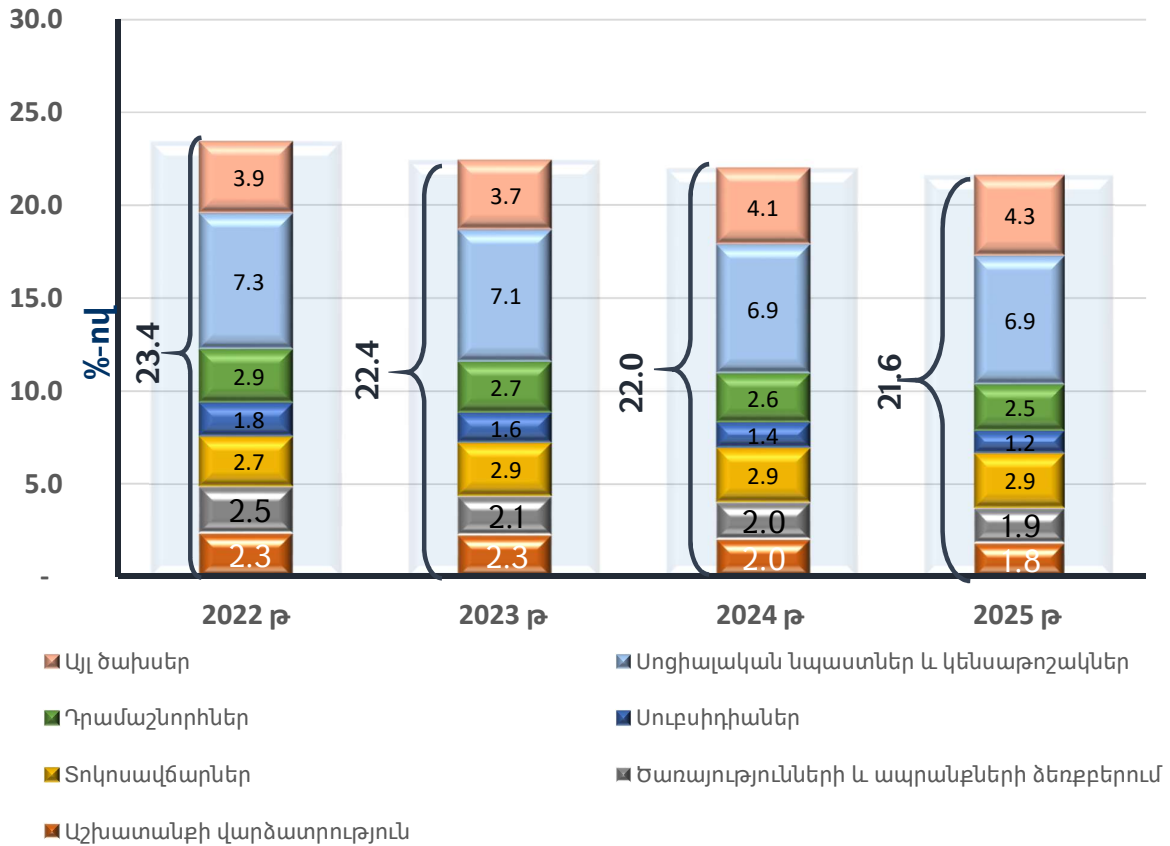

2023-2025թթ. ծախսերի ընդհանուր ծավալի միջին տարեկանի շուրջ 78.7%-ը կկազմեն **ընթացիկ ծախսերը**, (2022թ. այդ ցուցանիշը ծրագրվել է 84.3%):

Դիտարկվող ժամանակահատվածում ընթացիկ ծախսերն ուղղված կլինի ծառայությունների մատուցման, տրանսֆերտների տրամադրման, ֆինանսավորման ծախսերի իրականացման և հանրության կողմից անմիջականորեն օգտագործվող ակտիվների հետ կապված միջոցառումներին:

2022-2025թթ. ընթացիկ ծախսերի ֆինանսավորման ըստ տնտեսագիտական դասակարգման կառուցվածքի ծախսերի հարաբերակցությունը ՀՆԱ-ի նկատմամբ ներկայացված է ստորև:

Գծապատկեր 4.4.2. 2022-2025թթ. ընթացիկ ծախսերի ֆինանսավորման ըստ տնտեսագիտական դասակարգման կառուցվածքի ծախսերի հարաբերակցությունը ՀՆԱ-ի նկատմամբ

2023-2025թթ. ժամանակահատվածում պետական բյուջեից աշխատավարձերին ուղղվող ծախսերը կկազմեն համապատասխանաբար՝ 204.3, 205.2 և 204.6 մլրդ դրամ:

2023-2025թթ. ժամանակահատվածում տոկոսավճարների գծով ծախսերը կազմում են համապատասխանաբար՝ 260.3, 295.6 և 329.9 մլրդ դրամ:

2023-2025թթ. ժամանակահատվածում պետական բյուջեից կազմակերպություններին նախատեսվում է տրամադրել համապատասխանաբար՝ 147.0, 139.2 և 137.7 մլրդ դրամի սուբսիդիաներ:

2023-2025թթ. ժամանակահատվածում սոցիալական նպաստների և կենսաթոշակների վճարների գծով պետական բյուջեի ծախսերը կկազմեն համապատասխանաբար՝ 644.2, 699.1 և 777.0 մլրդ դրամ:

2023-2025թթ միջնաժամկետ ժամանակահատվածում պետական բյուջեից նախատեսվում է տրամադրել դրամաշնորհներ համապատասխանաբար՝ 248.1, 266.8 և 280.0 մլրդ դրամ:

2023-2025թթ. միջնաժամկետ ժամանակահատվածում «Սահմանամերձ համայնքների սոցիալական աջակցության մասին» ՀՀ օրենքի կիրարկմամբ պայմանավորված նախատեսվել է պետական աջակցություն տրամադրել սահմանամերձ համայնքներին՝ յուրաքանչյուր տարվա համար շուրջ 1.0 մլրդ դրամի չափով:

Աղյուսակ 4.4.2 2022-2025թթ ընթացիկ ծախսերի ֆինանսավորման կառուցվածքը ըստ տնտեսագիտական դասակարգման

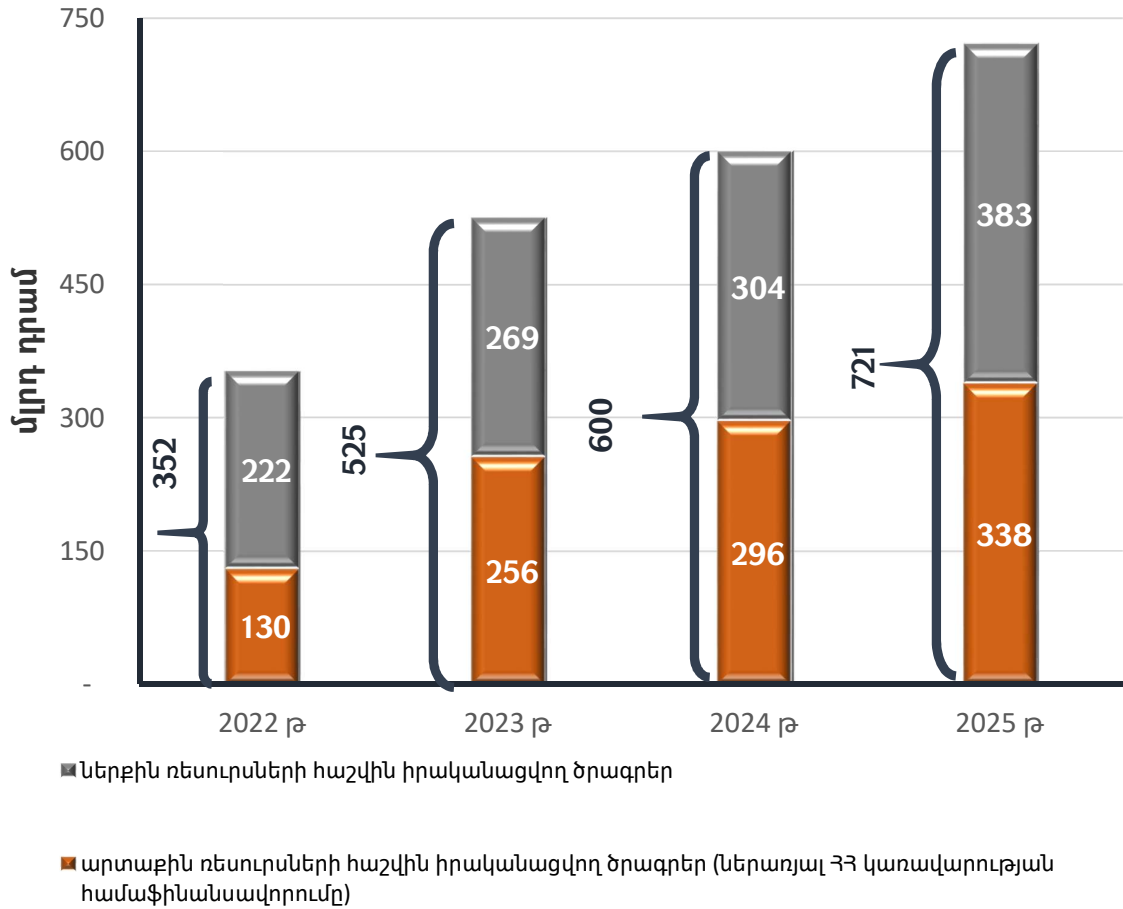
մլն դրամ

Ցուցանիշներ	2022թ հաստատված	2023թ ծրագիր	2024թ ծրագիր	2025թ ծրագիր
ԸՆԹԱՑԻԿ ԾԱԽՍԵՐ	1,842,155	2,030,703	2,221,157	2,428,062
այդ թվում՝				
ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ ՎԱՐՁԱՏՐՈՒԹՅՈՒՆ	184,638	204,332	205,162	204,592
ԾԱՌԱՅՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԵՎ ԱՊՐԱՆՔՆԵՐԻ ՁԵՌՔԲԵՐՈՒՄ	195,905	188,152	198,875	211,622
ՏՈԿՈՍԱՎՃԱՐՆԵՐ	213,845	260,344	295,857	329,874
ՍՈՒԲՍԻԴԻԱՆԵՐ	141,828	146,985	139,222	137,730
ԴՐԱՄԱՇՆՈՐՀՆԵՐ	226,777	248,121	266,822	279,969
ՍՈՑԻԱԼԱԿԱՆ ՆՊԱՍՏՆԵՐ ԵՎ ԿԵՆՍԱԹՈՇԱԿՆԵՐ	574,371	644,170	699,136	777,009
ԱՅԼ ԾԱԽՍԵՐ	304,791	338,599	416,083	487,264

2023-2025թթ. ծախսերի ընդհանուր ծավալի միջին տարեկանի շուրջ 31.7%-ը կկազմեն ոչ ֆինանսական ակտիվների գծով ծախսերը:

2023-2025թթ. ընթացքում ոչ ֆինանսական ակտիվների գծով ծախսերի ֆինանսավորման կառուցվածքում արձանագրվում է արտաքին և ներքին աղբյուրների ծավալի ավելացում: Ընդ որում արտաքին աղբյուրների ծավալի ավելացումը կրում է առաջանցիկ բնույթ:

Գծապատկեր 4.4.3. 2022-2025թթ. ոչ ֆինանսական ակտիվների գծով ծախսերի ֆինանսավորման կառուցվածքը

Ընդ որում միջնաժամկետ հատվածում ընդհանուր ծավալի կանխատեսվող 1,870.8 մլրդ դրամ ոչ ֆինանսական ակտիվների գծով ծախսերի շուրջ 48.2%-ը (889.6 մլրդ դրամ) նախատեսվում է ֆինանսավորել արտաքին աղբյուրների, իսկ 51.8%-ը (956.1 մլրդ դրամ)՝ ներքին աղբյուրների հաշվին: Ոչ ֆինանսական ակտիվների գծով ծախսերի իրականացման գերակայությունները հանդիսանալու են ինչպես ենթակառուցվածքային, այնպես էլ սոցիալական ոլորտներում ներդրումները:

Աղյուսակ 4.4.3 2022-2025թթ ոչ ֆինանսական ակտիվների գծով ծախսերի ֆինանսավորման կառուցվածքը ըստ արտաքին և ներքին աղբյուրների

Ցուցանիշներ	2022թ հաստատված	2023թ ծրագիր	2024թ ծրագիր	2025թ ծրագիր
Ընդամենը	351,944	525,290	599,703	720,832
արտաքին աղբյուրներ	130,358	255,835	295,881	337,911
ներքին աղբյուրներ	221,586	269,456	303,823	382,920
Տրանսպորտ, այդ թվում	99,505	108,331	151,648	142,450
արտաքին աղբյուրներ	52,404	63,562	73,382	98,987
ներքին աղբյուրներ	47,101	44,769	78,266	43,463
Էներգետիկա, այդ թվում	1,088	3,000	3,989	6,657
արտաքին աղբյուրներ	1,088	3,000	3,989	6,657
ներքին աղբյուրներ	0	0	0	0
Շրջակա միջավայր և գյուղատնտեսություն	5,758	3,717	2,113	9,269
արտաքին աղբյուրներ	5,157	2,815	1,700	8,856
ներքին աղբյուրներ	602	902	413	413
Զրային տնտեսություն	34,699	54,369	63,964	87,874
արտաքին աղբյուրներ	25,542	46,419	57,967	80,311
ներքին աղբյուրներ	9,156	7,951	5,997	7,564
Առողջապահություն	7,177	12,277	18,825	28,000
արտաքին աղբյուրներ	7,177	3,477	134	
ներքին աղբյուրներ	0	8,800	18,690	28,000
Կրթություն, գիտություն մշակույթ և սպորտ	33,346	52,752	60,015	89,209
արտաքին աղբյուրներ	8,963	14,078	10,498	4,697
ներքին աղբյուրներ	24,382	38,674	49,518	84,513
Սոցիալական	2,927	1,993	1,323	1,008
արտաքին աղբյուրներ	2,615	1,555		
ներքին աղբյուրներ	312	438	1,323	1,008
Ուժային	131,313	256,381	264,075	287,718

արտաքին աղբյուրներ	0	100,000	138,000	137,000
ներքին աղբյուրներ	131,313	156,381	126,075	150,718
Այլ	36,132	32,470	49,751	77,646
արտաքին աղբյուրներ	27,412	20,928	10,210	1,404
ներքին աղբյուրներ	8,719	11,542	23,541	67,242

4.5. 2023-2025ԹԹ ՄԺԾԾ ԺԱՄԱՆԱԿԱՀԱՏՎԱԾՈՒՄ ՀՀ ՊԵՏԱԿԱՆ ԲՅՈՒՋԵԻՑ ՀԱՄԱՅՆՔՆԵՐԻՆ ՏՐՎՈՂ ՀԱՏՎԱՑՈՒՄՆԵՐԸ

2023-2025թթ միջանաժամկետ ժամանակահատվածում պետական բյուջեից նախատեսվել է տրամադրել հատկացումներ ՀՀ համայնքներին, մասնավորապես՝ համայնքների բյուջեներին ֆինանսական համահարթեցման սկզբունքով դոտացիաների տրամադրման (ներառյալ օրենքների կիրարկման արդյունքում համայնքների բյուջեների եկամուտների կորուստների փոխհատուցման) նպատակով 2023 թվականին նախատեսվում է տրամադրել շուրջ 94,8 մլրդ դրամ կամ ընդհանուր բյուջետային ծախսերի 4.2 և ՀՆԱ-ի 1.0 տոկոսը, 2024 թվականին՝ 104,2 մլրդ դրամ կամ ընդհանուր բյուջետային ծախսերի 4.1 և ՀՆԱ-ի 1.0 տոկոսը իսկ 2025 թվականին 113,2 մլրդ դրամ կամ ընդհանուր բյուջետային ծախսերի 3.3 և ՀՆԱ-ի 1.0 տոկոսը: 2023-2025 թվականների ՄԺԾԾ նախատեսվել է համայնքներին տրամադրել նաև այլ ընթացիկ դրամաշնորհներ՝ 2023 թվականին՝ շուրջ 470.4 մլն, 2024 թվականին՝ 265.9 մլն և 2025 թվականին 83.6 մլն: Միջանաժամկետ ժամանակահատվածում նախատեսվել է համայնքներին տրամադրել սուբվենցիաներ՝ 2023 թվականին՝ շուրջ 23.6 մլրդ կամ ընդհանուր բյուջետային ծախսերի 1.0 տոկոսը, 2024 թվականին՝ 19.4 մլրդ կամ ընդհանուր բյուջետային ծախսերի 0.8 տոկոսը և 2025 թվականին նույնպես 19.1 մլրդ կամ ընդհանուր բյուջետային ծախսերի 0.7 տոկոսը: Միջանաժամկետ ժամանակահատվածում «Սահմանամերձ համայնքների սոցիալական աջակցության մասին» ՀՀ օրենքի կիրարկմամբ պայմանավորված նախատեսվել է պետական աջակցություն տրամադրել սահմանամերձ համայնքներին՝ յուրաքանչյուր տարվա համար շուրջ 973.7 մլն դրամի չափով:

Աղյուսակ 4.6.1 ՀՀ պետական բյուջեից համայնքներին տրվող հատկացումների վերաբերյալ

հազ. դրամ

Ցուցանիշներ	2021թ փաստայի	2022թ հաստատ- ված	2023թ ծրագիր	2024թ ծրագիր	2025թ ծրագիր
ԸՆԴԱՄԵՆԸ	86,581,371.0	84,082,742.1	94,821,568.3	104,201,058.2	113,322,018.1
Ֆինանսական համահարթեցման դոտացիաներ	64,596,984.0	64,349,123.0	69,754,656.6	83,521,420.4	93,154,098.5
Այլ ընթացիկ դրամաշնորհներ համայնքներին	28,219.3	265,232.3	470,422.4	265,871.7	83,621.7
Սուբվենցիաներ համայնքներին, այդ թվում	21,028,722.5	18,313,181.0	23,622,816.7	19,440,093.5	19,110,625.3
<i>ընթացիկ սուբվենցիաներ</i>	<i>7,135,964.7</i>	<i>313,181.0</i>	<i>1,022,816.7</i>	<i>840,093.5</i>	<i>510,625.3</i>
<i>կապիտալ սուբվենցիաներ</i>	<i>13,892,757.8</i>	<i>18,000,000.0</i>	<i>22,600,000.0</i>	<i>18,600,000.0</i>	<i>18,600,000.0</i>
Պետական աջակցություն սահմանամերձ համայնքներին	927,445.2	1,155,205.8	973,672.6	973,672.6	973,672.6

**ՄԱՍ II. ԾԱԽՍԱՅԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ
ՌԱԶՄԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆԸ**

« 2023-2025ԹԹ. ՊԵՏԱԿԱՆ ԲՅՈՒՋԵՆՆԵՐԻ ԾԱԽՍԱՅԻՆ ԳԵՐԱԿԱՅՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

Ծախսային քաղաքականության ռազմավարությունը շարադրող փաստաթղթում ընդհանուր գծերով ներկայացվում են 2023-2025թթ. ժամանակահատվածում պետական բյուջեի ծախսերի ըստ բնագավառների քաղաքականության գերակայությունները: Այս գերակայությունները բխում են Կառավարության ընդհանուր ռազմավարական գերակայությունների համատեքստից (Կառավարության ծրագիր, տարբեր ոլորտներում Կառավարության կողմից ընդունված մի շարք միջնաժամկետ և երկարաժամկետ ծրագրեր և այլն) և պետք է ծառայեն որպես հիմք՝ « 2023 թվականի պետական բյուջեի նախագծի մշակման համար:

Ինչպես արդեն վերը նշվել էր Կառավարությունն առաջիկա տարիների համար առավել կարևորում է պետական բյուջեի հիմնական ծախսային հետևյալ գերակայությունները.

(i) սոցիալական ոլորտի առանձին ճյուղերում (մասնավորապես՝ կրթություն, առողջապահություն, սոցիալական պաշտպանություն), ինչպես նաև պետական կառավարման բնագավառներում պետական մարմինների գործունեության արդյունավետության, նպատակաուղղվածության և հասցեականության մակարդակի բարձրացման, նրանց կողմից հանրությանը մատուցվող ծառայությունները բնակչության համար ավելի մատչելի դարձնելու նպատակով իրականացվող բարեփոխումների ֆինանսական ապահովում,

(ii) հանրապետության տարածքային ամբողջականությունը, տարածաշրջանում կայունությունը և Ղարաբաղյան հակամարտության կողմերի ուժերի հավասարակշռությունը պահպանելու նպատակով պաշտպանության և ազգային անվտանգության կառույցների կենսագործունեության համար անհրաժեշտ ֆինանսական ապահովում,

(iii) տնտեսության առանձին ոլորտներում (մասնավորապես՝ գյուղատնտեսություն, ջրային տնտեսություն, ճանապարհային տնտեսություն և էներգետիկա) ենթակառուցվածքների վերականգնման և զարգացման ծրագրերի իրականացում:

1. ԿՐԹՈՒԹՅՈՒՆ, ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ, ՄՇԱԿՈՒՅԹ, ՍՊՈՐՏ ԵՎ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴՈՒԹՅՈՒՆ

Կրթության ոլորտ

Կրթությունը մարդու հիմնարար իրավունք է, և պետության պարտավորությունն է ապահովել համընդհանուր հավասարապես հասանելի, ներառական և որակյալ կրթություն: Կրթության ոլորտը կարևոր դերակատարություն ունի ինչպես անհատի կայացման, այնպես էլ հասարակության սոցիալական և տնտեսական զարգացման բոլոր ոլորտներում: Դրանով է պայմանավորված, որ այն դասվում է կառավարության ծրագրի գերակայությունների շարքում: « Կառավարության 2021 թվականի օգոստոսի 18-ի N1363-Ա որոշման 4.3-րդ կետի համաձայն՝ կառավարության համար գերակա խնդիր է կրթության զարգացումը, ինչի շնորհիվ է միայն հնարավոր հասնել կայուն ու ներառական զարգացման և համընդհանուր բարեկեցության:

Կրթության ոլորտի գլխավոր հիմնախնդիրն է միջազգայնորեն ընդունված չափանիշներին համապատասխան որակի ապահովումը: Այս տեսանկյունից ոլորտային քաղաքականությունը ներառում է 3 հիմնական ուղղություններ.

- դասավանդող անձնակազմի, մասնավորապես՝ ուսուցիչների, մասնագիտական որակական բարելավումը: Մասնավորապես նախատեսվում է, որ դասավանդող ուսուցիչների առնվազն 46%-ը կանցնի ատեստավորում մասնագիտական նոր չափանիշներին համապատասխան,

- կրթական ծրագրերի բովանդակային արդիականացումն ու համապատասխանեցումը աշխատաշուկայի և տնտեսության զարգացող պահանջներին: Հանրակրթության ոլորտում կներդրվեն նոր առարկայական չափորոշիչները, ուսումնական պլանը և առարկայական ծրագրերը՝ նպատակ ունենալով խթանել սովորողների քննական մտածողությունը, նորարարությունը, վերլուծական և ստեղծագործական հմտությունները: Առանձնակի ուշադրություն կհատկացվի ԲՏՃՄ առարկաների և օտար լեզուների դասավանդմանը, քաղաքացիական, ֆինանսական և ձեռնարկատիրական կրթությանը: Մասնագիտական կրթության ոլորտում կմշակվեն և կներդրվեն տնտեսության ժամանակակից պահանջներից բխող նոր մասնագիտությունների կրթական ծրագրեր՝ մեծացնելով շրջանավարտների մրցունակությունն աշխատաշուկայում, բարձրագույն կրթության ծրագրերում կխթանվի գիտահետազոտական աշխատանքների իրականացումը,

- ուսումնական հաստատությունների արդիական նյութատեխնիկական հենքի ապահովումը և սովորողակենտրոն միջավայրի ստեղծումը: Կշարունակվեն նախադպրոցական, դպրոցական և մասնագիտական ուսումնական հաստատությունների շենքերի վերանորոգումն ու կառուցումը՝ ներառելով նաև գյուղական փոքրաթիվ աշակերտական համակազմ ունեցող դպրոցները: Միաժամանակ, հաստատությունները կապահովվեն ժամանակակից ուսումնական գույքով և սարքավորումներով, 2023 թվականին բոլոր մարզերի հանրակրթական դպրոցներում կներդրվի «Կայուն դպրոցական սնունդ» ծրագիրը:

Կրթության ոլորտի հաջորդ կարևոր խնդիրն է մատչելիության ապահովումը, որի ուղղությամբ նախատեսվում են հետևյալ միջոցառումները.

- կընդլայնվի նախադպրոցական ծառայությունների մատուցման շրջանակը, համայնքներին ցուցաբերվող նպատակային օժանդակության շնորհիվ կմեծանա երեխաների ընդգրկվածությունը, պետությունը կապահովի սոցիալապես խոցելի խավերի երեխաների ընդգրկվածությունը նախադպրոցական ուսումնական հաստատություններում,

- համընդհանուր ներառական կրթությունը կներդրվի նախադպրոցական կրթության ոլորտում, կիրականացվեն ոլորտի աշխատակազմի վերապատրաստումներ,

- մասնագիտական կրթության գծով հատկացվող միջոցները կուղղվեն խոցելի խմբերի երիտասարդների ընդգրկվածության մեծացմանը: Կընդլայնվի մասնագիտական կրթության՝ պետական բյուջեից ֆինանսավորվող տեղերի թիվը, կընդլայնվեն ուսման վարձի զեղչային համակարգից օգտվող շահառուների խմբերը:

«Հանրակրթություն» ծրագրի գլխավոր նպատակն է՝ ապահովել դպրոցահասակ երեխաների պարտադիր կրթության՝ ՀՀ Սահմանադրությամբ ամրագրված իրավունքը՝ օրենսդրությամբ սահմանված չափորոշիչների և ծրագրերի շրջանակում: Ծրագրի թիրախներից մեկը միջնաժամկետ հատվածում սովորողների համախառն ընդգրկվածության ցուցանիշի 99% ապահովումն է: Թիրախ է սահմանվել նաև նախադպրոցական հաստատություններում 3-5 տարեկան երեխաների համախառն ընդգրկվածությունը, որը նախատեսվում է 61.3%-ից 2025 թվականին հասցնել 85%-ի: Միաժամանակ, ծրագրում ներառված են քաղաքականության միջոցառումներ՝ միտված

սովորողներին մատուցվող ծառայությունների որակի և մատչելիության ապահովմանը, ինչպես նաև հավասար մեկնարկային պայմաններ ստեղծելու համար հանրակրթական դպրոցների հենքի վրա ստեղծված նախադպրոցական ծառայությունների ֆինանսավորմանը:

«Նախնական (արհեստագործական) և միջին մասնագիտական կրթություն» ծրագրի նպատակն է՝ հիմնական կրթությունից հետո ապահովել 12-ամյա պարտադիր կրթության պահանջն այն շրջանավարտների համար, որոնք չեն հավակնում բարձրագույն կրթության և նախընտրում են մասնագիտական որակավորումը, ինչպես նաև հիմնական և միջնակարգ կրթությունից հետո երեխաներին և երիտասարդներին պատրաստելու ինքնուրույն աշխատանքային գործունեության: Ծրագրի հիմնական թիրախներն են՝ աշխատաշուկայի պահանջներից ելնելով նոր մասնագիտությունների ներդրումը, ինչպես նաև հիմնական և միջնակարգ դպրոցների շրջանավարտների թվում՝ նախնական (արհեստագործական) և միջին մասնագիտական ուսումնական հաստատություններ ընդունվածների թվաքանակի ավելացումը:

«Բարձրագույն և հետբուհական մասնագիտական կրթություն» ծրագրի գլխավոր նպատակն է՝ ապահովել մատչելի, որակյալ և մրցունակ բարձրագույն և հետբուհական մասնագիտական կրթություն: Միաժամանակ խրախուսվելու է խոցելի խմբերի համար բարձրագույն կրթության մատչելիությունը և աջակցությունը լավագույն առաջադիմություն ցուցաբերող ուսանողներին: 2020 թվականի Արցախյան պատերազմի հետևանքով կտրուկ աճել է հաշմանդամների և սոցիալապես խոցելի ուսանողների թիվը: Ոլորտում կշարունակվեն եվրոպական բարձրագույն կրթական տարածքի ամբողջական ինտեգրմանն ուղղված բարեփոխումները: Բուհերի մրցունակությունը բարձրացնելու նպատակով անցում է կատարվելու արդյունքային ցուցանիշների հիմքով բուհերի ֆինանսավորմանը:

Գիտության ոլորտ

«Գիտության ոլորտում պետական քաղաքականության հիմնական նպատակներն են գիտության կայուն զարգացման ապահովումը, գիտության ֆինանսավորման արդյունավետության բարձրացումը և կատարողականի վրա հիմնված ֆինանսավորման մեխանիզմների ներդրումը, միջազգայնորեն մրցունակ հիմնարար ուսումնասիրությունների, տնտեսության պահանջներից բխող կիրառական հետազոտությունների, ինչպես նաև երկակի նշանակություն ունեցող գիտելիքների ձեռքբերմանն ուղղված գիտահետազոտական աշխատանքների խթանումը, գիտական կադրերի վերարտադրության արդյունավետ համակարգի ներդրումը, գիտության ենթակառուցվածքների արդիականացումը, կրթություն-գիտություն կապի ամրապնդումը, գիտական արդյունքի առևտրայնացումը, միջազգային գիտական համագործակցության զարգացումը, մտավոր սեփականության արդյունավետ պաշտպանությունը, գիտության ֆինանսավորման բյուջետային և ոչբյուջետային միջոցների ավելացումը:

«Գիտության ոլորտի զարգացման հիմնական թիրախները շարադրված են ՀՀ ԱԺ 2021 թվականի օգոստոսի 26-ի ԱԺՈ-002-Ն որոշմամբ հավանության արժանացած ՀՀ կառավարության ծրագրի «Գիտության ոլորտին» վերաբերող բաժնով առաջարկվող դրույթներում և ՀՀ կառավարության 2021 թվականի նոյեմբերի 18-ի N 1902-Լ որոշմամբ հաստատված ՀՀ կառավարության 2021-2026 թվականների գործունեության միջոցառումների ծրագրում:

Այդ թիրախներն են՝

մրցունակ գիտական գործունեության համար նպաստավոր ենթակառուցվածքների զարգացում.

գիտության ոլորտում աշխատողների որակավորման բարձրացում և երիտասարդ կադրերի ներգրավում.

գիտության ոլորտում պետական ֆինանսավորման արդյունավետության բարձրացում.

գիտության ոլորտը կարգավորող իրավական դաշտի կատարելագործում:

Վերոնշյալ նպատակների ձեռքբերման ուղղությամբ 2023-2025 թվականներին իրականացվելու են հետևյալ միջոցառումները՝

գիտական կենտրոնները ժամանակակից սարքավորումներով վերազինում ու համատեղ օգտագործման գիտական սարքավորումների կենտրոնների ստեղծում,

գիտական կենտրոնների վերանորոգում,

հետազոտության բնագավառով մոտ փոքր գիտական կազմակերպությունները խոշոր գիտական կենտրոններում միավորմանն ուղղված պետական ծրագրերի իրականացում,

տնտեսության պահանջներից բխող հետազոտությունների պատվերների ձևավորման մեխանիզմների մշակում և ներդրում,

ասպիրանտների և երիտասարդ հայցորդների հետազոտությունների աջակցությանն ուղղված ծրագրերի իրականացում,

հետդոկտորական հետազոտությունների ծրագրերի իրականացում,

արտերկրի լավագույն գիտական կենտրոններում գիտական կազմակերպությունների աշխատակիցների մասնագիտական վերապատրաստման և որակավորման բարձրացման միջին և երկարաժամկետ ծրագրերի իրականացում,

երկակի նշանակության ծրագրերի իրականացում,

վերահիտեզրման կամ հեռավար դեկավարվող լաբորատորիաների ստեղծում,

հասարակական, հայագիտության և հումանիտար գիտությունների բնագավառների հետազոտությունների աջակցությանն ուղղված ծրագրերի իրականացում,

գերակա ուղղություններով հետազոտությունների աջակցությանն ուղղված ծրագրերի իրականացում,

հետազոտությունների միջազգային չափանիշների սահմանում և կատարողականի գնահատման մեխանիզմների մշակում և ներդրում,

աշխարհի առավել զարգացած պետությունների և դրանց գերատեսչությունների կամ միջազգային կազմակերպությունների հետ համագործակցության զարգացման մակարդակի բարձրացում:

Միաժամանակ, համաձայն ՀՀ կառավարության 2021 թվականի մայիսի 13-ի «Հայաստանի Հանրապետության կառավարության 2001 թվականի նոյեմբերի 17-ի N 1121 որոշման մեջ փոփոխություններ և լրացումներ կատարելու մասին» N 747-Լ որոշման՝ 2022 թվականի հունվարի 1-ից առավելագույնը մեկ տարի առաջ գիտական կադրերի որակավորում անցած գիտատեխնիկական գործունեության բազային ֆինանսավորման ծրագրերում ընդգրկված գիտական կադրերի աշխատավարձը աստիճանական կավելանա, որը կնպաստի գիտության ոլորտը երիտասարդ կադրերով համալրելու խնդրի լուծմանը, գիտական կադրերի սոցիալ-տնտեսական և աշխատանքային պայմանների բարելավմանը, գիտության և տեխնիկայի բնագավառի բարձր

որակավորում ունեցող կադրերի թվաքանակի կայուն աճին և գիտական ներուժի արդյունավետ նպատակային վերարտադրության ապահովմանը:

Մշակույթի ոլորտ

«Կառավարության վարած մշակութային քաղաքականությանը համապատասխան մշակույթի ոլորտում իրականացվում են մշակութային ժառանգության (նյութական և ոչ նյութական) պահպանության, պաշտպանության, ուսումնասիրության, ազգային արվեստների հենքի և ավանդույթների հիմքի վրա ժամանակակից մարդու ընկալումներին ու ձգտումներին համահունչ ժամանակակից արվեստի ստեղծման և տարածման, ազգաբնակչության ստեղծագործական ներուժի խթանման, նոր մտահղացումների ու գաղափարների ներդրման անհրաժեշտ պայմանների ապահովման, ժամանակակից մշակութային մրցունակ արտադրանքի ստեղծման, մշակութային միջոցառումների իրականացման և այլ ծառայությունների:

Մշակույթի ոլորտը կարգավորվում է մի շարք «Օրենքներով և «Կառավարության 2021 թվականի օգոստոսի 18-ի ««Կառավարության ծրագրի մասին» N 1363-Ա որոշմամբ («4.9 Մշակույթ» բաժին):

Մշակույթի ոլորտի քաղաքականության հիմնական թիրախներն են.

- Կինոարվեստի, կինոարտադրության զարգացմանն աջակցություն, հայկական ավանդույթների շարունակականության ապահովում, միջազգային համագործակցության ընդլայնում, կինոարվեստի հանրահռչակում:

Արդյունք. Կինոարվեստի զարգացում, կինոարտադրության ծավալների ընդլայնում (այդ թվում՝ համատեղ կինոարտադրության), տարածում, հայկական կինոժառանգության պահպանում և միջազգայնացում, հասարակության կինոհաղորդակցության բարելավում:

- Մշակութային ժառանգության պահպանում, օգտագործում, համալրում և հանրահռչակում:

Արդյունք. Մշակութային ժառանգության շարունակական պահպանում, մշակութային զբոսաշրջության զարգացում և խթանում:

- Գրական դաշտի բոլոր օղակների հավասարաչափ զարգացում, գրական արտադրանքի միջոցով գրական-մշակութային ժառանգության պահպանում, զարգացում, տարածում և հանրահռչակում, քաղաքացիական հասարակության ձևավորում, ստեղծագործական ներուժի վերարտադրում և զարգացման համար պայմանների ստեղծում:

Արդյունք. Գրքի և գրական արտադրանքի բազմազանության ապահովում, ստեղծագործական գործընթացների խթանում:

- Նպաստում ազգային հենքի վրա ժամանակակից թատերարվեստի, երաժշտարվեստի, կերպարվեստի և պարարվեստի զարգացմանը և հանրահռչակմանը:

Արդյունք. Մրցունակ արվեստային արտադրանքի ստեղծում, ստեղծագործական գործընթացների խթանում, արվեստի նոր նախագծերի ներդրում և մշակութային կյանքին հասարակության ներգրավում:

- Մարզերում մշակութային կյանքի և մշակութաստեղծ գործունեության ակտիվացում:

Արդյունք. համայնքներում մշակույթի հասանելիության և մշակութային կյանքին մարզային բնակչության ընդգրկվածության ընդլայնում:

- Երեխաների հոգևոր և գեղագիտական ընդունակությունների բացահայտում և զարգացում;

Արդյունք. ստեղծագործական ունակությունների ձևավորում և սերնդափոխության հիմքերի ապահովում:

Սպորտի ոլորտ

Սպորտի ոլորտում պետական քաղաքականությունն ուղղված է առողջ ապրելակերպի խթանմանը՝ մասսայական սպորտային միջոցառումներում բնակչության տարիքային և սոցիալական տարբեր խմբեր ներգրավելու միջոցով, ինչպես նաև սպորտի ոլորտում ՀՀ միջազգային հեղինակության բարձրացմանը՝ միջազգային և տեղական մրցումներին հայ մարզիկների մասնակցության միջոցով:

Սպորտի ոլորտը կարգավորվում է մի շարք ՀՀ օրենքներով և 2021 թվականի օգոստոսի 18-ի ՀՀ կառավարության N1363-Ա որոշմամբ («4.8 Սպորտ» բաժին):

ՀՀ կառավարության քաղաքականությունն է՝ ֆիզիկական կուլտուրայի և սպորտի բնագավառում առաջնորդվել հետևյալ սկզբունքներով.

- բնակչության առողջության ամրապնդումը,
- անհատի ներդաշնակ զարգացումը,
- հայրենիքի պաշտպանությանը պատրաստ երիտասարդության ֆիզիկական պատրաստականության ապահովումը,
- բարձրակարգ մարզիկների պատրաստումը և միջազգային մրցասպարեզներում Հայաստանի Հանրապետության հավաքական թիմերի և մարզիկների մասնակցության ապահովումը:

Ոլորտային քաղաքականության հիմնական թիրախներն են.

- «Մեծ նվաճումների սպորտ» ծրագրի հիմնական նպատակն է բնակչության շրջանում առողջ ապրելակերպի արմատավորումը, անհատի բազմակողմանի ու ներդաշնակ զարգացման գործում ֆիզիկական կուլտուրայի և սպորտի դերի բարձրացումը: Նպատակի իրականացման համար ապահովվում է մարզաձևերի ազգային ֆեդերացիաների և հաշմանդամային մարզական հասարակական կազմակերպությունների կողմից մարզիկների պատրաստումը, ՀՀ առաջնությունների անցկացումը, օլիմպիական, պարաօլիմպիկ խաղերին, աշխարհի, Եվրոպայի և այլ միջազգային առաջնություններին մասնակցությունը:

Արդյունք. ՀՀ առաջնությունների ընդլայնում, միջազգային սպորտային միջոցառումներին մասնակցության և նվաճումների ապահովում:

- «Մասսայական սպորտ» ծրագրի նպատակն է՝ բնակչության շրջանում առողջ ապրելակերպի արմատավորումը և բնակչության առողջության ամրապնդումը, անհատի բազմակողմանի ու ներդաշնակ զարգացման գործում ֆիզիկական կուլտուրայի և սպորտի դերի բարձրացումը և բնակչության շրջանում հայկական ժողովրդական ավանդական խաղերի վերածնունդն ու տարածումը:

Արդյունք. սպորտի նկատմամբ հետաքրքրվածության և մասնակցության ընդլայնում, բնակչության կենցաղում առողջ ապրելակերպի արմատավորում:

Երիտասարդության ոլորտ

Երիտասարդական պետական քաղաքականությունը Հայաստանի Հանրապետության պետական քաղաքականության բաղկացուցիչ մասն է և կոչված է ստեղծելու իրավական և տնտեսական պայմաններ երիտասարդության համակողմանի զարգացման, ինքնահաստատման և ինքնադրսևորման համար:

Երիտասարդական պետական քաղաքականությունն առաջնահերթությունների, ծրագրերի, միջոցառումների և մեխանիզմների համակարգ է, որն ուղղված է երիտասարդության մասնակցության, սոցիալականացման և ինքնաիրացման համար անհրաժեշտ պայմանների ստեղծմանը, երիտասարդության ներուժի ներգրավմանն ու դրա զարգացմանը:

Երիտասարդության ծրագրի նպատակն է՝ երիտասարդության ներուժի իրացման և զարգացման, երիտասարդական մասնակցության խթանման համար սոցիալ-տնտեսական, իրավաքաղաքական, հոգևոր-մշակութային պայմանների ստեղծումը՝ ուղղված Հայաստանի Հանրապետության զարգացմանը և հզորացմանը, ազգային անվտանգության ամրապնդմանը:

Երիտասարդության ոլորտը կարգավորվում է 2021 թվականի օգոստոսի 18-ի ՀՀ կառավարության N1363-Ա որոշմամբ («4.7 Երիտասարդություն» բաժին):

Ոլորտային քաղաքականության հիմնական թիրախներն են.

- Հայաստանի մարզային համայնքներում «Երիտասարդական կենտրոնների» ստեղծում,
- Հանրային միջոցառումներին երիտասարդների մասնակցություն,
- «Բնակարան երիտասարդ ընտանիքներին» ծրագրի շահառուների աճ,
- Երիտասարդության՝ միջազգային միջոցառումներին մասնակցություն:

2. ԱՌՈՂՋԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

Առողջապահության ոլորտի հետագա զարգացումը, մատուցվող ծառայությունների մատչելիության ու որակի, բնակչության առողջությունը բնութագրող ցուցանիշների բարելավումը մեծապես կախված են ոլորտի ֆինանսավորման մակարդակից: Ծրագրային ժամանակահատվածում առողջապահության ոլորտը պետք է լինի պետական ծախսային առաջնահերթություններից մեկը, և ոլորտին հատկացումներն աճեն ավելի արագ, քան բյուջեի ընդհանուր ծախսերը:

Պետական առողջապահական ծախսերի նպատակայնության հետևողական բարձրացման, հատկացվող ֆինանսական միջոցների վերահսկման և մատուցվող ծառայությունների որակի կառավարման գործունե մեխանիզմների շարունակական բարելավման շնորհիվ առողջապահական համակարգի շահառուն ստիպված չի լինի հավելյալ վճարել պետության կողմից անվճար և արտոնյալ պայմաններով մատուցվող ծառայությունների համար և կստանա որակյալ բժշկական օգնություն և ծառայություններ: Անվճար բժշկական օգնությունը պետք է տրամադրվի միայն սոցիալական արդարության սկզբունքի հիման վրա: Միաժամանակ պետությունը պետք է կանգնած լինի անհետաձգելի բժշկական օգնության կարիք ունեցող ցանկացած մարդու կողքին:

Բնակչության առողջության առաջնային պահպանումը միջնաժամկետ հեռանկարում շարունակելու է մնալ ռազմավարական կարևոր ուղղություն: Միջնաժամկետ հատվածում շարունակականորեն ապահովելով առաջնային օղակի դերի բարձրացումը և մատուցվող ծառայությունների որակի բարելավումը՝ ապահովվելու է որակյալ և մատչելի առաջնային բուժօգնություն, ինչպես նաև սոցիալական արդարության և հավասարության սկզբունքներ հանրապետության ողջ բնակչության համար՝ անկախ սեռից ու տարիքից:

Մոր և մանկան առողջությունը շարունակելու է առանցքային դեր խաղալ պետական ծախսային քաղաքականության մեջ:

Հղիների նախածննդյան և ծննդյան որակյալ բուժօգնության տրամադրման, կանանց, հղիների և նորածինների լայնածավալ սքրինինգային ծրագրերի, կանանց համար մեծ դիսկ ներկայացնող

հիվանդությունների դեպքերի վաղ հայտնաբերման ու կանխարգելման, երեխաների պատվաստումներում ընդգրկվածության մեծացման արդյունքում ակնկալվում է զգալի կրճատել մանկական և մայրական մահացության ցուցանիշները:

Միջնաժամկետ ժամանակահատվածում շարունակվելու են լրացուցիչ միջոցներ ուղղվել պետության կողմից երաշխավորված անվճար բժշկական օգնության և սպասարկման շրջանակներում կյանք փրկող գլխուղեղի սուր և ենթասուր իշեմիկ կաթվածների թրոմբոլիտիկ բուժման և մեխանիկական թրոմբէկտոմիա ծառայության զարգացմանը:

Վարակիչ և ոչ վարակիչ հիվանդությունների կանխարգելումը ռազմավարական մեկ այլ կարևոր նպատակ է, որի շրջանակներում ապահովվելու է առավել տարածված ոչ վարակիչ հիվանդությունների վաղ հայտնաբերման, ախտորոշման ու կանխարգելման ճանապարհով բնակչության առողջության հիմնական ցուցանիշների բարելավում և այդ հիվանդությունների բարդությունների, հաշմանդամության և մահացության ցուցանիշների կրճատում, ինչպես նաև վարակիչ հիվանդություններով հիվանդացության նվազեցում, կառավարելի վարակիչ հիվանդություններից մահվան դեպքերի կանխում և վարակիչ հիվանդությունների նկատմամբ բնակչության անընկալության ապահովում:

Առողջապահության նախարարության հիմնական խնդիրներից է հանրապետությունում ուռուցքաբանական ծառայությունների շարունակական բարելավումը: Ուռուցքաբանական վիրահատությունների գների վերանայման, ճառագայթային բուժման դեպքերի, քիմիաթերապիայի դեղերի ցանկի ընդլայնման և պետության կողմից երաշխավորված անվճար պալիատիվ ծառայության ներդրման միջոցով ուռուցքաբանական հիվանդություններով հիվանդ քաղաքացիներին մատուցվելու են որակյալ բժշկական օգնության և սպասարկման ծառայություններ:

Նոր տեխնոլոգիաների կիրառմամբ շարունակվելու են իրականացվել մարդու օրգանների (երիկամ և լյարդ) և ոսկրածուծի/ցողունային բջիջների փոխպատվաստման ծառայությունները, որոնք կբարելավեն քրոնիկ երիկամային և լյարդային անբավարարությամբ ու արյան չարորակ հիվանդություններով տառապող անձանց կյանքի որակի և տևողության ցուցանիշը:

3. ՍՈՑԻԱԼԱԿԱՆ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

Սոցիալական պաշտպանությունը պատմականորեն հանդիսացել և շարունակում է հանդես գալ որպես ՀՀ պետական քաղաքականության գերակա ուղղություններից մեկը: Սոցիալական պաշտպանության ոլորտում պետական քաղաքականության հիմնական նպատակն է երկրում աղքատության մակարդակի էական կրճատումը, ժողովրդագրական իրավիճակի բարելավումն և ՀՀ բնակչության առանձին խմբերի համար սոցիալական երաշխիքների ապահովումը: Վերոհիշյալ նպատակին հասնելու համար սոցիալական պաշտպանության ոլորտում իրականացվում է լայնածավալ պետական միջամտություն, որն ուղղակի կամ անուղղակի առնչվում է կրթության և գիտության, մշակույթի և սպորտի, առողջապահության, պաշտպանության, տարածքային կառավարման և ենթակառուցվածքների և այլ նախարարությունների հետ:

- Խրախուսելով մասնավոր կազմակերպությունների մուտքը սոցիալական ծառայությունների մատուցման ոլորտ՝ ձևավորել մրցակցային միջավայր, ներդնել ֆինանսավորման այլընտրանքային մոդելներ, խթանել սոցիալական ծառայությունների բազմազանությունը:

- Ժողովրդագրական իրավիճակի բարելավումը խթանելու նպատակով կյանքի կոչել ծնելիության խրախուսման, երիտասարդ և երեխաներ ունեցող ընտանիքների աջակցության ծրագրեր, իրագործել միջոցառումներ, որոնց արդյունքում ակնկալվում է, որ կբարձրանա ծնելիության գումարային գործակիցը:

- Պարբերաբար բարձրացնել պետական կենսաթոշակների չափերը՝ ապահովելով գնաճի նկատմամբ միջին կենսաթոշակի չափի առաջանցիկ աճ:

- Բնակչության աղքատ խավի շրջանում կրթության և աշխատանքի քաջալերումը, գործարարությունը խթանող ծրագրերի իրականացումը, զբաղվածության կարգավորման ծրագրերի հասցեականության բարձրացումը, աշխատաշուկայում երիտասարդների, հաշմանդամություն ունեցող անձանց, կանանց մրցունակության բարձրացմանն ուղղված ծրագրերի իրականացումը, գործազրկության մակարդակի նվազումը:

- Հաշմանդամություն ունեցող անձանց իրավունքների իրացում՝ հնարավորինս բացառելով խտրականության դրսևորումը նրանց հանդեպ:

- Հետևողական լինել երեխաների մուտքը մանկատներ կանխարգելելու, նրանց ընտանիք վերադարձնելու, ինչպես նաև մանկատնից դուրս եկող երիտասարդների անկախ կյանքի կազմակերպման գործընթացը սահուն կազմակերպելու հարցում:

Խնամքի ծառայությունների գծով հիմնական թիրախներն են.

- պետական միջոցների շրջանակում շահառուներին մատուցվող խնամքի ծառայությունների շարունակականության ապահովումը՝ խրախուսելով ծառայությունների պատվիրակումը մրցութային եղանակով ընտրված կազմակերպություններին,

- շահառուներին մատուցվող ծառայությունների որակի բարելավումը,

- խնամքի ծառայությունների ապահիստիտուցիոնալացման գործընթացի համատեքստում այլընտրանքային ծառայությունների ընդլայնումը՝ ներգրավելով համայնքի ներուժը,

- վերը նշված գործընթացների իրականացումն ապահովելու նպատակով օրենսդրական դաշտի կատարելագործումը:

4. ՇՐՋԱԿԱ ՄԻՋԱՎԱՅՐ

Շրջակա միջավայրի կառավարման քաղաքականությունն ուղղված է շրջակա միջավայրի և բնական ռեսուրսների համալիր պահպանությանը, բարելավմանը, վերականգնմանը և ողջամիտ օգտագործմանը՝ հավասարակշռելով այն սոցիալական արդարության և տնտեսական արդյունավետության հետ:

Շրջակա միջավայրի կառավարման հիմնական խնդիրն է նվազագույնի հասցնել շրջակա միջավայրի՝ օդի, կլիմայի, ջրի, հողերի, բուսական և կենդանական աշխարհի վրա վնասակար ազդեցությունները, բացառել բնական ռեսուրսների գերշահագործումը և ապօրինի օգտագործումը, ապահովել կանխարգելման միջոցառումների իրականացումը: Ելնելով նշվածից՝ շրջակա միջավայրի կառավարման առաջնահերթ ուղղություններն են՝

- ջրային ռեսուրսների կառավարման արդյունավետության բարձրացումը և ջրախնայող ժամանակակից մեթոդների կիրառումը՝ բացառելով ռեսուրսի գերշահագործումը.

- Սևանա լճի էկոլոգիական հավասարակշռության վերականգնումը և պահպանությունը, Արարատյան արտեզյան ավազանի և գետային էկոհամակարգերի պահպանությունը և կառավարումը,

- անտառների կայուն կառավարումը, անտառաձածկ տարածքների ընդլայնումը, անտառավերականգնումը և անատառապատումը, դրանց իրականացմանն ուղղված կարողությունների շարունակական զարգացումը,

- կլիմայի փոփոխության հետևանքով առաջացող խնդիրների մեղմման և կանխարգելման, ինչպես նաև հարմարվողականության գործողությունների իրականացումը՝ համաձայն միջազգային համաձայնագրերով ստանձնած պարտավորությունների,

- բնության հատուկ պահպանվող տարածքների հզորացումը, հարակից բնակավայրերի կարողությունների զարգացումը,

- կենսաբազմազանության պահպանությունը և կենսաանվտանգության ապահովումը,

- շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության փորձաքննական գործընթացի արդյունավետ իրականացումը,

- կանաչ տնտեսության և կայուն զարգացման երկարաժամկետ նպատակի խթանմանն ուղղված քաղաքականության մշակումն ու իրականացումը,

- շրջակա միջավայրի կառավարման ոլորտում գործող միջազգային կառույցների հետ շարունակական համագործակցության ապահովումը, մասնակցությունը նոր նախաձեռնություններին,

- շրջակա միջավայրի կառավարման տնտեսական մեխանիզմների և լծակների ճկուն համակարգի ներդրմանը, միջազգային կառույցների հետ համատեղ ֆինանսավորման նորարարական մեխանիզմների (ներառյալ բնապահպանական ծրագրերով պարտավորությունների հաշվանցման մեխանիզմի) մշակման և ներդրմանն ուղղված աշխատանքների իրականացում,

- բնապահպանական օրենսդրության ներդաշնակեցումը ՀՀ-ԵՄ համապարփակ և ընդլայնված գործընկերության համաձայնագրի դիրեկտիվներին և այդ համատեքստում միջազգային համագործակցության ընդլայնումը՝ ճանապարհային քարտեզով նախանշված գործողությունների իրականացման արդյունավետության բարձրացման նպատակով,

- անտառներում և բնության հատուկ պահպանվող տարածքներում էկոտուրիզմի զարգացումը,

- էկոլոգիական իրազեկման, էկոկրթության, մշակույթի, դաստիարակության լայնածավալ միջոցառումների իրականացումը, էկոլոգիական գիտության դերի բարձրացումը:

Վերոհիշյալ ուղղությունները (թիրախները) բխում են ՀՀ կառավարության 18 օգոստոսի 2021 թվականի N 1363-Ա որոշմամբ հավանության արժանացած ՀՀ կառավարության ծրագրի 4.10 կետում (Շրջակա միջավայրի պահպանություն) ամրագրված առաջնահերթ ուղղություններից:

5. ԲԱՐՁՐ ՏԵԽՆՈԼՈԳԻԱԿԱՆ ԱՐԴՅՈՒՆԱԲԵՐՈՒԹՅՈՒՆ

Կառավարությունը նպատակադրվել է Հայաստանը դարձնել բարձր տեխնոլոգիական, արդյունաբերական երկիր:

Կառավարությունը ռազմարդյունաբերական համալիրի զարգացումը սահմանում է որպես զինված ուժերի մարտունակության ապահովման և բարձրացման, տնտեսական աճի, գիտական և տեխնոլոգիական առաջընթացի առանցքային գործոններից մեկը:

Բարձր տեխնոլոգիաների և ռազմարդյունաբերության զարգացման համար անհրաժեշտ միջոցառումների շրջանակներում նախատեսվում է.

- Ուսումնասիրել տեխնոլոգիական ոլորտում մասնագետների վերապատրաստման կարիքները, մշակել կադրերի վերապատրաստման համապատասխան ծրագրեր և իրականացնել վերապատրաստման դասընթացներ:

- Նպաստել ԲՈՒՀ-մասնավոր հատված համագործակցությանը: Արդյունքում նախատեսվում է աջակցել Հայաստանի Հանրապետությունում բարձր տեխնոլոգիական և տեղեկատվական հանրության կայացմանը, ինչպես նաև ՀՀ, որպես գիտելիքահեն տնտեսություն, առաջատար դիրքի ձևավորմանը՝ թե տարածաշրջանում և թե աշխարհում: Երևանում, մարզերում համապատասխան որակներով մասնագետներ կրթելը կնպաստի նոր տեխնոլոգիական կենտրոնների/լաբորատորիաների ստեղծմանն ու զարգացմանը, ինչպես նաև արդեն իսկ գոյություն ունեցող կենտրոնների արդյունավետ գործունեության ապահովմանը՝ ներգրավելով բավարար տեխնոլոգիական և մարդկային ռեսուրսներ:

- Ապակենտրոնացնել ԲՏ ոլորտում վերապատրաստված մասնագետների խտացումը մայրաքաղաքում՝ նպաստելով Երևանի ու մարզերի միջև առկա սոցիալ-տնտեսական անհամամասնությունների կրճատմանը: Կադրերի վերապատրաստման համապատասխան ծրագրի իրականացման հիման վրա՝ ընձեռել հնարավորություն սկսնակ մասնագետներին տեխնոլոգիական ոլորտում անցնել պրակտիկա:

- Զարգացնել բարձր տեխնոլոգիական ոլորտի համար անհրաժեշտ էկոհամակարգը ներառյալ թիրախավորված գիտահետազոտական աշխատանքների, ստեղծագործական խմբերի, նորաստեղծ ընկերությունների ֆինանսավորումը, ինչպես նաև միջազգային հայտնի աքսելերացիոն ծրագրերին մասնակցելու համար տրամադրվող աջակցության ապահովումը:

- Հայկական Սփյուռքի ներգրավվածությունն ապահովելու նպատակով նախատեսվում է տարբեր ֆորմատներում շարունակական համագործակցության հարթակ ստեղծել հայկական ընկերությունների, կազմակերպությունների և անհատների հետ, որի շնորհիվ հնարավորություն կստեղծվի օգտագործել Սփյուռքի ոչ միայն ֆինանսական այլ նաև ինտելեկտուալ և շուկայական կապերի ռեսուրսը:

- Ռազմարդյունաբերության զարգացման ուղղությամբ պլանավորվում է ավելացնել նոր տեխնոլոգիական ուղղություններով գիտահետազոտական աշխատանքների ֆինանսավորումը, ինչպես նաև ապահովել արտադրական կարողությունների զարգացումը:

Ոլորտի հիմնական թիրախներն են.

- Տնտեսության միջնաժամկետ և երկարաժամկետ կայուն աճի շարժիչ ուժը պետք է հանդիսանա նորարարությունը և առաջադեմ տեխնոլոգիաների ստեղծումն ու կիրառումը: Միաժամանակ Հայաստանի զարգացման հենասյունը կրթված, ստեղծագործ և ազատ քաղաքացին է, ուստի գիտելիքահենք տնտեսության զարգացման համար անհրաժեշտ է խրախուսել նորարարությունը և նախաձեռնողականությունը:

- Ապահովել տեխնոլոգիական ընկերությունների կողմից ստեղծված բարձրորակ կրթական ծրագրերի լայն կիրառումը ԲՈՒՀ-երում ինչպես նաև Հայաստանի տարբեր քաղաքներում գտնվող տեխնոլոգիական կենտրոններում և կրթական այլ հաստատություններում:

- Խրախուսել գիտության և մասնավոր հատվածի միջև համագործակցությունը, գիտական հետազոտությունների արդյունքների առևտրայնացումը՝ դրամաշնորհային ծրագրերի իրագործման և ներդրողների ներգրավման միջոցով:

- Ստարտափ էկոհամակարգի զարգացման և միջազգային շուկաներում հայկական ընկերությունների առաջխաղացման և ամրապնդման նպատակով օժանդակել ընկերություններին

մասնակցել միջազգային հայտնի աքսելերացիոն կազմակերպությունների ուսուցողական ծրագրերին:

- Աջակցել միջազգային շուկաներում հայկական բարձր տեխնոլոգիական ընկերությունների, նրանց ստեղծած արտադրանքի և ծառայությունների պատշաճ ներկայացմանը և միջազգային G2G (կառավարություն-կառավարության) և B2B (բիզնես-բիզնես) համագործակցության պլատֆորմների զարգացմանը:

- ՀՀ մարզերի համահարթ զարգացման նպատակով խթանել մարզերում ժամանակակից հագեցած տեխնոլոգիական կենտրոնների արդյունավետ գործունեությունը, և ձեռնարկել միջոցներ Հանրապետության տարածքում նոր կենտրոնների ստեղծման ուղղությամբ:

- Նպաստավոր պայմաններ ստեղծել միջազգային բարձր տեխնոլոգիական ընկերությունների Հայաստան մուտքի համար՝ գիտահետազոտական, արտադրական և կրթական կենտրոններ հիմնելու նպատակով:

6. ՏԱՐԱԾՔԱՅԻՆ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒՄ ԵՎ ԵՆԹԱԿԱՌՈՒՑՎԱԾՔՆԵՐ

ՀՀ տարածքային կառավարման և ենթակառուցվածքների նախարարությունը մշակում և իրականացնում է՝ տարածքային կառավարման և ենթակառուցվածքների գործունեության արդյունավետության բարձրացման, բնակչության տեղաշարժերի ընթացքում առաջացող իրավահարաբերությունների կարգավորման և պետական գույքի կառավարման արդյունավետության բարձրացման ոլորտներում Կառավարության քաղաքականությունը: Մասնավորապես նախանշվել են ոլորտի հետևյալ հիմնական թիրախները.

- Երկրի ճանապարհատրանսպորտային ենթակառուցվածքների գործունեության արդյունավետության բարձրացումը, ինչպես նաև տնտեսության և ազգաբնակչության պահանջների բավարարման որակի բարձրացման միջոցով՝ անվտանգ և արդյունավետ տրանսպորտային ծառայությունների ապահովումը: Այս ուղղությամբ կշարունակվեն ՀՀ կառավարության ծրագրով նախատեսված նպատակների և այլ ռազմավարական ուղենիշների և թիրախների ապահովմանն ուղղված միջոցառումների իրականացումը: Մասնավորապես կշարունակվեն ռազմավարական նշանակություն ունեցող Հյուսիս-Հարավ ճանապարհային միջանցքի, Մ6 Վանաձոր-Ալավերդի-Վրաստանի սահման և այլ ավտոմոբիլային ճանապարհների կառուցման, հիմնանորոգման աշխատանքները, ավտոմոբիլային ճանապարհների և դրանց վրա գտնվող կառույցների պահպանվածությունը: Կմեկնարկվեն ռազմավարական նշանակություն ունեցող Սիսիան-Քաջարան ճանապարհի և Քաջարանի թունելի, ինչպես նաև Երևան քաղաքի Իսակով-Արշակունյաց ճանապարհի կառուցմանն ուղղվող միջոցառումները:

Կայուն էներգետիկայի զարգացումը՝ էներգախնայողության, վերականգնվող էներգիայի, ինչպես նաև էներգետիկ անվտանգության ցուցանիշներին համապատասխան՝ Հայաստանի էներգետիկ անկախություն ապահովելու նպատակադրմամբ: Կառավարության քաղաքականությունն էներգետիկայի ոլորտում ուղղված է լինելու երկրի էներգետիկ անկախության ապահովմանն ու անվտանգության բարձրացմանը, տարածաշրջանային ինտեգրման գործընթացի ապահովմանը, էներգետիկ ոլորտի կայուն զարգացմանը՝ հենվելով տեղական առաջնային (վերականգնվող) էներգապաշարների լիիրավ և արդյունավետ օգտագործման, ատոմային էներգետիկայի հետագա զարգացման, էներգակիրների մատակարարման տարատեսականացման և էներգաարդյունավետ

ու նոր տեխնոլոգիաների ներդրման վրա: Կառավարության քաղաքականությունը հանքարդյունաբերության ոլորտում ուղղված է թափանցիկության, հանրության առջև բարձր հաշվետվողականության ապահովմանը: Բնական պաշարների արդյունավետ և թափանցիկ կառավարման դեպքում երկիրը կարող է ստանալ տնտեսական արդյունքներ, որոնք կօգնեն ապահովել տնտեսական աճ: Բնական ռեսուրսների կայուն կառավարումը, ընդերքի ռացիոնալ և համալիր օգտագործումն ապահովելու, բնական պաշարների գերշահագործումը բացառելու նպատակով նախատեսվում է հանքարդյունաբերության ոլորտի զարգացման ռազմավարության մշակում, ընդերքի մասին տեղեկության կառավարման թվային համակարգերի ստեղծում և վարում, օգտակար հանածոների հանքավայրերի և հանքերևակումների պետական կադաստրի և օգտակար հանածոների պաշարների պետական հաշվեկշռի վարում, օգտակար հանածոների պաշարների շարժի վերաբերյալ հաշվետվությունների ընդունում և շարժի վարում, ստորերկրյա հանքային ջրերի հանքավայրերի հորատանցքերի և աղբյուրների գույքագրում և բազային տվյալների թարմացում, ընդերքօգտագործման իրավունքների տրամադրում, ընդերքօգտագործման իրավունքների միասնական մատյանի վարում և երկրաբանական ուսումնասիրության աշխատանքների պետական հաշվառում և այլն:

- Խմելու ջրի որակի բարձրացումը, յուրաքանչյուր սոցիալական խմբի և շահառուի համար ծառայությունների հասանելիության ապահովումը, ոռոգման ջրի կայուն մատակարարումը, ոռոգվող հողատարածքների ընդլայնումը, ջրամբարաշինության ծրագրերի նախապատրաստումը և իրականացումը, կոլեկտորադրենաժային ծառայությունների մատուցումը, «Արփա-Սևան» թունելի անվտանգ շահագործումը, ինչպես նաև, ջրային տնտեսության համակարգի զարգացման ու բարեփոխումների շարունակականությունը:

- Միգրացիոն քաղաքականության շրջանակում ապահովել անձանց ազատ և անվտանգ տեղաշարժը՝ հավասարակշռելով այն երկրի ազգային անվտանգության ապահովման հետ, ինչպես նաև միգրանտների, այդ թվում՝ վերադարձող միգրանտների տնտեսական և մարդկային ներուժի ուղղորդումը երկրի զարգացման գործին:

- Պետական գույքի կառավարման ապահովումը, այդ թվում առկա համակարգերի բարեփոխումը, պետական գույքի մասնավորեցման, օտարման գործընթացներում հրապարակայնության և թափանցիկության ապահովումը, վաճառքի կազմակերպման ժամանակակից ձևերի և մեթոդների կիրառումը, վարձակալության գործընթացի մեկ միասնական կանոնակարգով և մոտեցմամբ իրականացումը, վարչարարության պարզեցումը և կրճատումը, ինչպես նաև անհատույց օգտագործման տրամադրման գործընթացում մրցակցային դաշտի ապահովումը:

7. ԷԿՈՆՈՄԻԿԱ

Առաջիկա տարիներին տնտեսական քաղաքականության հիմնական նպատակը լինելու է Հայաստանի քաղաքացիների բարեկեցության բարձրացումը՝ տնտեսական կյանքում նրանց մասնակցային հնարավորությունների ավելացման միջոցով, ինչը դրսևորվելու է մրցունակ մասնավոր հատվածում աշխատատեղերի և յուրաքանչյուր մարդու աշխատանքային եկամուտների զգալի ավելացման ձևով: Նպատակի իրականացմանն ուղղված քաղաքականությունների շրջանակն ամփոփվում է մրցունակության բարձրացման գաղափարի ներքո, որի հիմքում ընկած է արտադրողականության աճը: Ցածր արտադրողականությունը հայաստանյան տնտեսության

հիմնական ռիսկն է: Երկարաժամկետ կտրվածքով բնակչության բարեկեցությունը բարելավելու կարողությունը գրեթե լիովին կախված է լինելու մեկ աշխատողի հաշվով թողարկման մակարդակը բարձրացնելու ունակությունից:

Հայաստանի Հանրապետության ագրարային հատվածում կառավարության կողմից իրականացվող քաղաքականությունը առաջիկա տարիներին կնպաստակաուղղվի ճյուղի և նրան սպասարկող ոլորտների գործունեության արդյունավետության բարձրացմանը և դրա հիման վրա պայմաններ կստեղծվեն գյուղատնտեսության հետագա զարգացման և ընդլայնված վերարտադրության կազմակերպման, գյուղացիական տնտեսությունների իրական եկամուտների ավելացման, հանրապետության պարենային ապահովության և պարենային անվտանգության մակարդակի բարձրացման, բնակչության աղքատության մակարդակի կրճատման համար:

Կանխատեսելի և վստահելի գործարար միջավայրը լինելու է ներդրումների ներգրավման հիմնական գրավականը և ապահովելու է ինչպես ներքին գործարար ներուժի իրացման արդյունավետ կենսամիջավայր, այնպես էլ օտարերկրյա ներդրումների կայուն ներհոսք: Մեծ են հավակնությունները օտարերկրյա ուղղակի ներդրումների ներգրավման ասպարեզում, որոնք ամրապնդվելու են ոչ միայն երկրի ու Կառավարության հանդեպ ձևավորված վստահության աննախադեպ պաշարով, այլև ինստիտուցիոնալ ու օրենսդրական դաշտում նոր նախաձեռնություններ մեկնարկելու և մեկնարկած մի շարք բարեփոխումների գծով արդյունավետ ու արագ ընթացք ապահովելու պատրաստակամությամբ:

Տնտեսական զարգացման շարժիչը լինելու են նորարարությունը և ստեղծագործելու ձիրքը, գործարար նախաձեռնողականությունը, արդյունավետություն փնտրող ներդրումները և տեխնոլոգիական տարածումը՝ այդպիսով ընդլայնելով հնարավորի սահմանները: Հիմնական նպատակը ներքին և արտաքին հնարավորությունները զարգացման իրական ներուժի վերածելու առումով տնտեսության արդյունավետության և ունակության բարձրացումն է:

Տնտեսական զարգացման քաղաքականությունը խարսխվելու է երեք հենասյուների վրա, որոնք ըստ էության նաև լավագույնս արտացոլում են այն լրջագույն մարտահրավերները, որոնց անտեսումը նշանակալի սպառնալիք կդառնա երկրի երկարաժամկետ կայուն զարգացման և տնտեսական անվտանգության ապահովման տեսակետից: Այսպես, առաջին հենասյունը արտադրողականությունն ու մրցունակությունն է՝ որպես առանցք ունենալով ինովացիոն զարգացման իրական հիմքերի ձևավորումը և ընդլայնելով տնտեսության առանձին ոլորտների՝ տեխնոլոգիական առաջընթացի ձեռքբերումները կլանելու ունակությունը: Հաջորդը ներառականությունն է՝ որպես տնտեսական զարգացման շարժիչ ուժ դիտարկելով ձեռներեցությունը, ինքնազբաղվածությունը, փոքր և միջին ձեռնարկատիրությունը, երկրի ողջ տարածքի ներուժն ու տնտեսական, սոցիալական, աշխարհագրական, բնակլիմայական, պատմամշակութային բազմազանությունը: Մյուս հենասյունը արտահանման ուղղվածությունն է՝ ակտիվացնելով նպատակային ջանքերը, որպեսզի էապես ընդլայնվի տնտեսության ունակությունը՝ օգտագործելու միջազգային առևտրատնտեսական հարաբերությունների հնարավոր օգուտները:

ՓՄՁ սուբյեկտները, հատկապես սկսնակ գործարարները, ձեռնարկատիրական անհրաժեշտ կրթության և կարողությունների զարգացման կարիք ունեն նոր տեխնոլոգիաների, շուկայավարման, բիզնես պլանավորման, հաշվապահական հաշվառման, մարդկային ռեսուրսների և ֆինանսական կառավարման և այլ հարցերում:

Արդյունաբերական արտադրության ներկայիս կառուցվածքը պայմանավորված է հիմնականում ներքին պահանջարկի բնույթով և արտաքին շուկաներում կոնկրետ ապրանքների

մրցունակությամբ, ինչպես նաև՝ արտադրական կարողությունների զարգացման մակարդակով: Տեղական արտադրանքի նկատմամբ արտաքին պահանջարկը հիմնականում պայմանավորված է մրցունակ արտադրանքի թողարկման առկա հնարավորություններով: Այնինչ, պակաս կարևոր չէ միջազգային շուկաներում հայրենական ապրանքների պատշաճ ներկայացումը և արտահանման հետ կապված լոգիստիկ հիմնախնդիրների լուծումը:

«Կառավարության ծրագրով նպատակ է դրվել գյուղատնտեսության արդյունավետության բարձրացումը, պարենային անվտանգության մակարդակի բարձրացումը, արդի տեխնոլոգիաների ներմուծումը, արտահանման ծավալների ավելացումը, գյուղատնտեսական ամբողջ արժեչղթայում ընդգրկված բոլոր սուբյեկտների՝ փոքր տնային տնտեսությունների, գյուղացիական կոոպերատիվների, վերամշակողների և արտահանողների եկամտաբերության բարձրացումը:

8. ԱՐՏԱԿԱՐԳ ԻՐԱՎԻՃԱԿՆԵՐ

Հայաստանի Հանրապետության ազգային անվտանգության ապահովման կարևորագույն ոլորտներից մեկը՝ արտակարգ իրավիճակների համակարգը, իրականացնում է հանրապետությունում քաղաքացիական պաշտպանության և արտակարգ իրավիճակներում բնակչության պաշտպանության բնագավառներում միասնական պետական քաղաքականության մշակման, բնական, արհեստական և տեխնածին աղետներ առաջացնող երևույթների ուսումնասիրության, կանխարգելման, հակազդման, հետևանքների վերացման, բնակչության վաղաժամ իրազեկման և ուսուցման գործառույթները:

Արտակարգ իրավիճակներին դիմագրավելու համար ոլորտում գործում են Փրկարար ծառայությունը, Պետական ռեզերվների գրասենյակը, Սեյսմիկ պաշտպանության ծառայությունը, Տեխնիկական անվտանգության ազգային կենտրոնը, Ճգնաժամային կառավարման պետական ակադեմիան, և Ռուս հայկական մարդասիրական կենտրոնը: Նպատակը՝ աղետների հետևանքով հասարակությանը և տնտեսությանը հասցվող վնասների ռիսկի նվազեցումն է, ինչպես նաև բնակչությանը և շրջակա միջավայրի պաշտպանությանն ուղղված գործառույթություններն են:

Ոլորտի հիմնական թիրախներն են՝ արտակարգ իրավիճակների բնագավառի պետական քաղաքականության մշակում՝ ծրագրերի համակարգում, արտակարգ իրավիճակների արդյունավետ արձագանքում, արտակարգ իրավիճակների կանխում, հնարավոր հետևանքների նվազեցում և վերացում, քաղաքացիական պաշտպանություն, բնակչության և տնտեսության օբյեկտների (տարածքների) պաշտպանություն, փրկարարական, վթարային փրկարարական, անհետաձգելի վթարավերականգնողական, հրդեհաշիջման և այլ աշխատանքների իրականացում, սեյսմիկ ռիսկերի գնահատում և նվազեցում, արտադրական վտանգավոր օբյեկտների շահագործմամբ պայմանավորված տեխնածին վթարների և դրանց հետևանքով հասարակությանը և տնտեսությանը պատճառվող վնասների ռիսկերի նվազեցում, ճգնաժամային կառավարման կարողությունների զարգացում, արտակարգ իրավիճակներում ռազմավարական նշանակության պաշարներով ապահովում և այլն, որոնք ներառված էն աղետների ռիսկի կառավարման ազգային ռազմավարության իրականացման գործողությունների ծրագրում:

9. ԱՐԴԱՐԱԴԱՏՈՒԹՅՈՒՆ

ՄԺԾԾ ժամանակահատվածում արդարադատության ոլորտում «Կարդարադատության նախարարությունը շարունակաբար մշակելու և իրականացնելու է կառավարության

քաղաքականությունը, մասնավորապես՝ հարկադիր կատարման, քրեակատարողական, պրոբացիայի, սնանկության, փաստաբանության, հաշտարարության, նոտարական գործունեության, քաղաքացիական կացության ակտերի պետական գրանցման, իրավաբանական անձանց պետական գրանցման և հաշվառման, անհատ ձեռնարկատերերի հաշվառման, զանգվածային լրատվության միջոցների հաշվառման, անձնական տվյալների պաշտպանության, շարժական գույքի նկատմամբ ապահովված իրավունքների գրանցման, իրավական փորձաքննության, միջազգային իրավական փոխօգնության, հակակոռուպցիոն և պետական ծառայությունների մատուցման միասնական գրասենյակների գործունեության ոլորտներում:

Վերոնշյալ ոլորտների շրջանակներում նախարարությունը առանձնացնում է ոլորտային քաղաքականության հիմնական թիրախները և դրանք արտացոլում Կառավարության ծրագրում: Մասնավորապես՝ հիմնական թիրախային ուղղությունները տեղ են գտել Կառավարության միջոցառումների ցանկում: Առանձնացվել է դատաիրավական ոլորտը, որն ուղղված է լինելու Սահմանադրական բարեփոխումների անցկացմանը, դատական իշխանության անկախության և անաչառության ամրապնդմանը, դատավորի թեկնածուի հավակնորդների բարեվարքության ստուգմանը, դատարանների շենքերի և նյութատեխնիկական պայմանների բարելավմանը, պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմինների կողմից մատուցվող ծառայությունների միասնական հարթակի ապահովմանը, սնանկության համակարգի արդյունավետության բարձրացմանը, վեճերի լուծման այլընտրանքային եղանակների զարգացմանը, էլեկտրոնային արդարադատության միասնական համակարգի ներդրմանը: Հակակոռուպցիոն բնագավառում իրականացվելու են կոռուպցիոն հանցագործությունների բացահայտման մեխանիզմների բարեփոխումներ, հանրային իրազեկման ծրագրերի շարունակական իրականացում, Հակակոռուպցիոն և վերաքննիչ հակակոռուպցիոն դատարանների գործունեության ապահովում: Մարդու իրավունքների պաշտպանության ոլորտում իրականացվելու են մասնավորապես՝ Մարդու իրավունքների պաշտպանության և մարդու ազատ ստեղծագործելու, արժանապատիվ ու երջանիկ ապրելու համար նպաստավոր պայմանների ստեղծում, բոլորի՝ օրենքի առջև հավասարության երաշխավորում, խտրականության դրսևորումների կանխում, ինչպես նաև հավասար իրավունքների իրագործում Ազգային փոքրամասնություններին պատկանող անձանց իրավունքների առավել արդյունավետ պաշտպանություն, օրենսդրական երաշխիքների ամրագրում, անվճար իրավաբանական օգնության տրամադրման շրջանակների ընդլայնում:

Քրեակատարողական և պրոբացիայի համակարգում իրավիճակը բարելավվելու, ինչպես նաև քրեական պատիժների նպատակային իրագործումն առավել արդյունավետ դարձնելու համար թիրախավորվել են հետևյալ առանցքային նպատակները՝ միջազգային չափանիշներին համահունչ մարդու և քաղաքացու հիմնական իրավունքների և ազատությունների պաշտպանության մեխանիզմների կատարելագործումը, ազատությունից զրկված անձանց պահման պայմանների բարելավումը, ազատությունից զրկված անչափահաս անձանց պահման պայմանների բարելավումը, ազատությունից զրկված և հաշմանդամություն ունեցող անձանց համար մատչելի պայմանների ապահովումը, ազատությունից զրկված անձանց բժշկական օգնության և սպասարկման պայմանների բարելավումը, դատապարտյալների և պրոբացիայի շահառուների վերասոցիալականացումը, քրեակատարողական հիմնարկների օպտիմալացումն ու արդիականացումը, քրեակատարողական ծառայության և քրեակատարողական հիմնարկների կառավարման մոդելի և կադրային քաղաքականության կատարելագործումը, կոռուպցիայի հաղթահարումը, պրոբացիայի ծառայության գործունեության արդյունավետության բարձրացումը:

Ոլորտային քաղաքականության թիրախների (վերջնական արդյունքների) ապահովման նպատակով ՄԺԾԾ ժամանակահատվածում հիմնական ծախսային գերակայություններն են.

1. Արդարադատության ոլորտում քաղաքականության մշակում, ծրագրերի համակարգում, խորհրդատվության և մոնիտորինգի իրականացում, նախարարության գործունեության արդյունավետության, նպատակաուղղվածության և բարձրացման, հանրությանը մատուցվող ծառայությունները բնակչության համար ավելի մատչելի դարձնելու նպատակով իրականացվող բարեփոխումներ:

2. Քրեակատարողական համակարգի կատարելագործում, քրեակատարողական հիմնարկների օպտիմալացում և արդիականացում, արտաքին աշխարհի հետ կապի ամրապնդման, պահման պայմանների բարելավման ապահովում:

3. Քրեակատարողական հիմնարկներում պահվող ազատագրվածներին բժշկական ծառայությամբ ապահովում, տրամադրվող բժշկական օգնության և սպասարկման որակի բարձրացում:

4. Պրոբացիայի ծառայության գործունեության արդյունավետության բարձրացում:

5. Հարկադիր կատարման համակարգի բարեփոխումներ:

10. ԱՐՏԱՔԻՆ ՀԱՐԱԲԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Գլոբալ և տարածաշրջանային մակարդակներում աշխարհաքաղաքական և աշխարհատնտեսական վերադասավորումների ուրվագծվող միտումների, 44-օրյա պատերազմի արդյունքում ՀՀ և Արցախի անվտանգային միջավայրի խարխլման, իսկ ներկայումս նաև ուկրաինական իրադարձությունների և ՌԴ-Արևմուտք դիմակայության, ՀՀ ռազմավարական դաշնակից ՌԴ նկատմամբ սահմանված պատժամիջոցների պատճառով ՀՀ անվտանգային մարտահրավերների բևեռացման պայմաններում առաջիկա տարիներին արտաքին քաղաքականության ոլորտում ՀՀ արտաքին գործերի նախարարությունը շարունակելու է էլ ավելի ինտենսիվորեն և առավելագույն ակտիվությամբ իրականացնել արտաքին գործերի, դիվանագիտական ծառայության, միջազգային հարաբերություններում Հայաստանի Հանրապետության շահերի և իրավունքների ներկայացման, օտարերկրյա պետություններում Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիների և իրավաբանական անձանց իրավունքների ու օրինական շահերի պաշտպանության, Հայաստանի Հանրապետության միջազգային իրավապայմանագրային հարաբերությունների, օտարերկրյա պետությունների և միջազգային կազմակերպությունների հետ դիվանագիտական կամ հյուպատոսական հարաբերությունների իրականացման, համաշխարհային քաղաքական և տնտեսական ներկա բարդ իրադրության, օտարերկրյա պետությունների արտաքին ու ներքին քաղաքականության, միջազգային կազմակերպությունների գործունեության վերլուծության հիման վրա համապատասխան առաջարկությունների ներկայացման, համաշխարհային և տարածաշրջանային հիմնախնդիրների լուծման գործում Հայաստանի Հանրապետության դերի բարձրացման, Հայաստանի Հանրապետության պետական արարողակարգի գործառույթների իրականացման, պետական մարմիններին իրենց գործունեության համար արտաքին քաղաքականության վերաբերյալ անհրաժեշտ համապարփակ տեղեկատվությամբ ապահովման ոլորտներում Կառավարության քաղաքականությունը:

«Արտաքին քաղաքականությունն ուղղված է ՀՀ ինքնիշխանության պաշտպանությանը, Հայաստանի և Արցախի անվտանգության ապահովմանը, Հայաստանի Հանրապետության կառավարության ծրագրում ամրագրված՝ խաղաղության օրակարգի առաջնդմանը:

Գլոբալ և տարածաշրջանային մակարդակներում խմորվող ներկայիս բազմաբարդ գործընթացների խորապատկերում էլ ավելի են կարևորվում Հայաստանի միջազգային հեղինակության բարձրացմանը, բարեկամ պետությունների հետ փոխշահավետ և իրավահավասար հարաբերությունների շարունակական զարգացմանը, միջազգային և տարածաշրջանային գործընթացներին Հայաստանի ներգրավվածության ավելացմանը, երկկողմ և բազմակողմ ձևաչափերում համագործակցության խորացմանը, Հայաստանի կայուն զարգացմանը և տնտեսության արդիականացմանը, նոր շուկաներ մուտքի ապահովմանը, դեպի Հայաստան և Արցախ օտարերկրյա ներդրումների ավելացմանը նպատակաուղղված քաղաքականության արդյունավետությանն ուղղված դիվանագիտական քայլերն ու ջանքերը:

Համաձայն ՀՀ կառավարության գործունեության 2021-2026թթ. ծրագրի և դրանից բխող հնգամյա միջոցառումների ցանկի՝ ՀՀ ԱԳՆ գործունեության նպատակներն ու հիմնական թիրախներն են՝

- ԵԱՀԿ Մինսկի խմբի համանախագահության հովանու ներքո Ղարաբաղյան հիմնախնդրի խաղաղ կարգավորման շուրջ բովանդակային բանակցությունների լիարժեք վերսկսմանը և ծավալմանը՝ ուղղված Արցախի կարգավիճակի հստակեցմանը միջազգային իրավունքի սկզբունքների, մասնավորապես՝ ինքնորոշման իրավունքի և «անջատում հանուն փրկության» բանաձևի հիման վրա:

- Արցախի ժողովրդի անվտանգության ապահովման և իրավունքների պաշտպանության հավելյալ միջազգային երաշխիքների ձևավորմանը:

- Ադրբեջանում ապօրինաբար պահվող հայ ռազմագերիների և պատանդների ազատ արձակմանը, խնդրի ներկայացմանը միջազգային բարձրաստիճան պաշտոնյաներին, պետությունների ղեկավարներին, խորհրդարանականներին, մարդու իրավունքների պաշտպանությամբ զբաղվող կազմակերպություններին և փորձագետներին՝ օգտագործելով ՄԱԿ, ԵԽ, ԵԱՀԿ համապատասխան ընթացակարգերը:

- Համագործակցությունը մշակութային արժեքների պաշտպանության ոլորտում գործող միջազգային կազմակերպությունների (ՅՈՒՆԵՍԿՕ) հետ՝ ուղղված Արցախի հայկական մշակութային և կրոնական ժառանգության երաշխավորված պաշտպանությանը:

- Տարածաշրջանային խաղաղության հաստատմանը, խաղաղության օրակարգի առաջնդմանը, տարածաշրջանի ապաշրջափակմանը և կայուն զարգացման պայմանների ապահովմանը:

- Աջակցությանը ցեղասպանության և մարդկության դեմ զանգվածային ոճրագործությունների կանխարգելման միջազգային ջանքերին, մասնավորապես՝ ՄԱԿ Մարդու իրավունքների խորհրդում «Ցեղասպանության կանխարգելում» Հայաստանի կողմից մշակված և երկու տարին մեկ ներկայացվող բանաձևի պարբերական ընդունման ապահովմանը, Ցեղասպանությունների հիշատակման և կանխարգելման միջազգային օրակարգով այլ միջոցառումների իրականացմանը, այդ թվում՝ «Ընդդեմ ցեղասպանության հանցագործության չորրորդ գլոբալ ֆորումի» կազմակերպմանը:

- Հայոց ցեղասպանության միջազգային ճանաչման օրակարգի առաջնդմանը՝ Հայաստանի անվտանգության երաշխիքների համակարգի ամրապնդման համատեքստում:

- Ռուսաստանի հետ դաշնակցային հարաբերությունների և ռազմավարական գործընկերության ամրապնդմանը և Հայաստան-Ռուսաստան երկկողմ համագործակցության օրակարգի ընդլայնմանը բոլոր ուղղություններով, ներառյալ՝ ռազմաքաղաքական, տնտեսական, էներգետիկ, տրանսպորտային, հումանիտար, մշակութային ոլորտները:

- Ռուսաստանի հետ ԵԱՏՄ, ՀԱՊԿ, ԱՊՀ և բազմակողմ այլ ձևաչափերում համագործակցության խորացմանը:

- ԵԱՏՄ շրջանակներում նախաձեռնողական և փոխշահավետ համագործակցությանը՝ միտված կառույցի ընձեռած հնարավորությունների առավելագույն կիրառմանը, գործընկերակրների հետ առևտրաշրջանառության ծավալների աճին:

- Ակտիվ ներգրավվածությունը ՀԱՊԿ աշխատանքներին, կազմակերպության կառուցակարգերի ամրապնդմանը՝ ի նպաստ անդամ պետությունների և տարածաշրջանային անվտանգության ապահովման:

- Ակտիվ մասնակցությանը ԱՊՀ շրջանակներում համագործակցությանը և կազմակերպության ընթացիկ գործընթացներին, ԱՊՀ երկրների հետ երկկողմ հարաբերությունների զարգացմանը:

- Հարևան երկրների հետ բարեկամական առանձնահատուկ բարիդրացիական հարաբերությունների հետագա զարգացմանը, փոխվստահության ամրապնդմանը և շարունակական երկխոսությանը:

- ՀՀ-ԱՄՆ գործընկերության զարգացմանը և խորացմանը, ժողովրդավարական բարեփոխումների, օրենքի գերակայության, կոռուպցիայի դեմ պայքարի հարցերում փոխգործակցության ընդլայնմանը, տնտեսական և քաղաքական ոլորտներում երկխոսության ակտիվացմանը:

- Ֆրանսիայի Հանրապետության հետ առանձնաշնորհյալ հարաբերությունների ամրապնդմանը և զարգացմանը:

- Եվրոպական երկրների և Եվրոպական միության հետ երկկողմ և բազմակողմ համագործակցության ընդլայնմանը՝ Հայաստան-ԵՄ Համապարփակ և ընդլայնված գործընկերության համաձայնագրի (ՀԸԳՀ) և այլ փաստաթղթերի հիման վրա:

- Եվրոպայի խորհրդում ՀՀ ակտիվ ներգրավվածության և նախաձեռնողական քաղաքականությանը:

- Չինաստանի, Հնդկաստանի, Ճապոնիայի հետ բարեկամական և փոխշահավետ կապերի ամրապնդմանը, համագործակցային նոր հարաբերությունների կայացմանը, Ասիական և խաղաօվկիանոսյան այլ երկրների հետ համագործակցության զարգացմանը, այդ թվում՝ համագործակցության բազմակողմ ձևաչափերում:

- Համագործակցության ընդլայնմանը Մերձավոր և Միջին Արևելքի երկրների հետ փոխադարձ հետաքրքրություն ներկայացնող ոլորտներում, ներառյալ՝ հակամարտության գոտիներում բնակվող մեր հայրենակիցների անվտանգության ապահովմանը:

- Համագործակցության զարգացման ամերիկյան մայրցամաքի պետությունների հետ:

- Ակտիվ համագործակցությանը ՄԱԿ շրջանակներում՝ կարևորելով կառույցի դերն ինչպես տարածաշրջանային խնդիրների հաղթահարման, այնպես էլ համաշխարհային/համընդհանուր մարտահրավերների ձևակերպման և դրանց հաղթահարման շուրջ աշխատանքների կազմակերպման առումով:

- Ակտիվ մասնակցությանը ԵԱՀԿ շրջանակներում ընթացող գործընթացներին՝ ելնելով այն հանգամանքից, որ ԵԱՀԿ-ն տարածաշրջանային անվտանգության և խաղաղության խնդիրների հասցեագրման կարևոր հարթակ է:
  - Անվտանգության ոլորտի միջազգային երկկողմ համագործակցությանը, այդ թվում՝ ՆԱՏՕ-ի հետ քաղաքական երկխոսության շարունակականությանը, Անհատական գործընկերության գործողությունների ծրագրի հետևողական իրականացմանը:
  - Օտարերկրյա պետություններում Հայաստանի քաղաքացիների և իրավաբանական անձանց իրավունքների ու շահերի պաշտպանությանը:
  - Հայաստան-Սփյուռք գործակցության զարգացմանը:
  - Հանրային արդյունավետ դիվանագիտության իրագործմանը՝ միջազգային ասպարեզում Հայաստանի դրական կերպարի ձևավորման, Հայաստանի մշակութային և պատմական ժառանգության հանրահռչակման, հակահայկական քարոզչության հակազդման նպատակով:
  - Միջազգային առևտրատնտեսական համագործակցության ընդլայնմանը և խորացմանը:

11. ՖԻՆԱՆՍՆԵՐ

Առաջիկա տարիներին ֆինանսների ոլորտում հիմնական նպատակը լինելու է կառավարության միասնական պետական քաղաքականության ապահովումը, պետական ֆինանսների և պետական պարտքի արդյունավետ կառավարումը, հարկաբյուջետային քաղաքականության մշակումը և իրականացման ապահովումը, ներառյալ՝ բյուջետային գործընթացի կառավարումը, պետական գնումների արդյունավետության բարձրացմանն ուղղված շարունակական բարեփոխումների իրականացումը:

ՀՀ ռազմավարական պլանավորման և բյուջետային շրջանակների համապատասխանության գնահատման, պետական բյուջեում ներառված բոլոր ծրագրերի գործող ռազմավարություններին համապատասխանեցման նպատակով առաջին անգամ փորձ է արվել համապետական մակարդակով գնահատել ռազմավարական պլանավորման և բյուջետային շրջանակի միջև կապերը և պետական բյուջեում ներառված բոլոր ծրագրերը համապատասխանեցնել գործող ռազմավարություններին: ՀՀ ռազմավարական և բյուջետավորման գործող համակարգի քարտեզագրումը և կապերի գնահատումը հնարավորություն կտա ՀՀ կառավարությանը և պետական մարմիններին բացահայտել գործող ռազմավարական փաստաթղթերի և գործող բյուջետային ծրագրերի միջև առկա անհամապատասխանությունները՝ հնարավորություններ ստեղծելով դրանց հետագա շտկման համար:

Պետական բյուջետային Ծրագրերի արդյունավետության և օգտավետության բարձրացման նպատակով մշակվել և ՀՀ վարչապետի 2022 թվականի ապրիլի 28-ի թիվ 446-Ա որոշմամբ հաստատվել է բյուջետային ծրագրերի գնահատման հայեցակարգը, որի բացակայությունը սահմանափակում է բյուջետային ծրագրերի արդյունքները և ազդեցությունը գնահատելու, բյուջետային ծրագրերը վերանայելու և բարելավելու ՀՀ կառավարության հնարավորությունները: Առաջիկայում պլանավորվում է իրականացնել փորձնական 3 ծրագրերի գնահատումներ, որից հետո գործընթացը կկրի կանոնավոր բնույթ: Բյուջետային ծրագրերի պարբերական և կանոնավոր գնահատման գործընթացի ներդրումը հիմքեր կստեղծի Ծրագրային բյուջետավորման (ԾԲ) բարեփոխումների շրջանակներում բյուջետային ծրագրերի վերանայման և ռազմավարական պլանավորման համակարգի ներդաշնակեցման գործընթացների առաջնղման համար:

Ոլորտի խնդիրների և կանոնադրական գործառույթների համակարգված իրագործումը նախատեսվում է ապահովել հետևյալ ծախսային ծրագրերով.

«Պետական պարտքի կառավարում» ծրագրի նպատակն է կառավարության ֆինանսական կարիքների բավարարման մշտական հնարավորության ապահովումը՝ երկարաժամկետ հատվածում նվազեցնելով պարտքի սպասարկման մեծությունը: Ծրագրի վերջնական արդյունքն է կառավարության պարտքի օպտիմալ կառուցվածքի ձևավորումը՝ հաշվի առնելով պոտենցիալ ռիսկերը:

«Հանրային հատվածի ֆինանսական ոլորտի մասնագետների վերապատրաստում» ծրագրի նպատակն է հանրային հատվածի ֆինանսական ոլորտի մասնագետների աշխատանքի արդյունավետության բարելավումը, հանրային ֆինանսների կառավարման նոր գիտելիքների և փորձի յուրացումը: Նախատեսվում է, որ ծրագրի շրջանակներում շարունակական վերապատրաստում կանցնեն և արդյունքում կապահովվի որակավորված ներքին աուդիտորների, ֆինանսական և ծրագրային մասնագետների, ինչպես նաև գնումների համակարգողների ամբողջական ընդգրկվածություն համապատասխան վերապատրաստման միջոցառումներում:

«Հանրային ֆինանսների կառավարման բնագավառում պետական քաղաքականության մշակում, ծրագրերի համակարգում և մոնիտորինգ» ծրագրի նպատակն է հարկաբյուջետային քաղաքականության մշակումը և իրականացման ապահովումը, հանրային ֆինանսների արդյունավետ կառավարումը:

«Գնումների գործընթացի կարգավորում և համակարգում» ծրագրի նպատակն է հանրային միջոցների ծախսման արդյունավետության բարձրացումը և կոռուպցիոն ռիսկերի նվազեցումը:

12. ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

Պաշտպանության ապահովում, Ռազմաբժշկական սպասարկում և առողջապահական ծառայություններ, Ռազմական ուսուցում և վերապատրաստում, Միջազգային ռազմական համագործակցություն, Հումանիտար ականագերծման և փորձագիտական ծառայություններ, (ՀՈՒՅԺ ԳԱՂՏՆԻ):

13. ՈՍՏԻԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

«Ոստիկանության մասին» և «Ոստիկանության զորքերի մասին» ՀՀ օրենքներով ոստիկանությունը պարտավոր է ապահովել՝ մարդու անվտանգությունը, նրանց իրավունքներն ու ազատությունները, հանցագործությունների նախականխումը, կանխումը, խափանումը, հայտնաբերումը և բացահայտումը, հասարակական կարգի պահպանությունը և հասարակական անվտանգության, ճանապարհային երթևեկության անվտանգության ապահովումը, սեփականության բոլոր ձևերի հավասար պաշտպանությունը, զենքի պահպանման և օգտագործման նկատմամբ պետական վերահսկողության իրականացումը, անձնագրային ռեժիմի պահպանումը, օրենքով նախատեսված սահմաններում ֆիզիկական և իրավաբանական անձանց իրենց իրավունքներն ու օրինական շահերը պաշտպանելիս օգնություն ցույց տալը և այլն:

ՀՀ կառավարության ծրագրին համահունչ՝ ոստիկանության առաջնահերթ հիմնախնդիրներն են.

- Ներքին գործերի նախարարության ձևավորումը՝ Ոստիկանության և Միգրացիոն ծառայության հիմքով:

- Ոստիկանության զորքերի կարգավիճակի վերանայումը, խնդիրների և գործառույթների վերաիմաստավորումը, Ոստիկանության զորքերի ծառայության կազմակերպարավական նոր ձևի սահմանումը:

- Հայաստանի Հանրապետության ողջ տարածքում Ոստիկանության պարեկային ծառայության և օպերատիվ կառավարման կենտրոնի ստորաբաժանումների ներդրման շարունակականության ապահովումը:

- Հանցավորության մակարդակի շարունակական նվազումը, կանխարգելման աշխատանքների արդյունավետության բարձրացումը, հանցագործությունների հայտնաբերման և բացահայտման մակարդակի շարունակական աճը:

- Ոստիկանության վստահելիության մակարդակի բարձրացումը, համակարգում կոռուպցիայի բացառումը, քաղաքացի-ոստիկան համագործակցության ամրապնդումը:

- Ոստիկանության գործունեության բնագավառում հնարավոր խոշտանգումների դեպքերի բացառման ուղղությամբ գործուն միջոցառումների իրականացումը:

- ՀՀ ռազմավարական նշանակության օբյեկտների և ենթակառուցվածքների անվտանգության ապահովումը, անվտանգության մակարդակի բարձրացմանն ուղղված խնդիրների և դրանցից բխող միջոցառումների իրականացումը:

- Ներպետական և անդրազգային կազմակերպված հանցավորության դեմ արդյունավետ պայքարը, մասնավորապես՝ թմրամիջոցների և հոգեմետ նյութերի ապօրինի շրջանառության, մարդկանց թրաֆիքինգի ու շահագործման, ահաբեկչության և փողերի լվացման դեմ պայքարի ոլորտներում համալիր միջոցառումների իրականացումը:

- Գործունեության թափանցիկության և հաշվետվողականության պատշաճ մակարդակի ապահովումը:

- Փորձաքրեագիտական ներուժի զարգացումը, այդ թվում տեխնիկական հագեցվածության ապահովումը և արդիականացումը:

- Ոստիկանության տարբեր ստորաբաժանումներում կրթության ոլորտի կարիքների վերհանումը և ըստ անհրաժեշտության ուսումնական գործընթացի կազմակերպման մեթոդաբանության ոլորտում փոփոխությունների իրականացումը:

- Զենքի շրջանառության հետ կապված հարաբերությունների հստակեցման, զենքի ոլորտում լիցենզավորման և թույլտվությունների տրամադրման գործընթացները կարգավորելու նպատակով «Զենքի մասին» նոր օրենքի մշակում:

Միջնաժամկետ հեռանկարում նախատեսվում է բարձրացնել առկա ուժերի և միջոցների կառավարման արդյունավետությունը, բարելավել շահառուներին մատուցվող ծառայությունների որակը, ըստ ամենայնի բացառել համակարգում կոռուպցիոն ռիսկերը, դրանով իսկ նպաստելով հասարակական կարգի և անվտանգության, հանցավորության դեմ պայքարի, քաղաքացիների իրավունքների և ազատությունների պաշտպանության արդյունավետության հետագա բարձրացմանը, ոստիկանության նկատմամբ հասարակության վստահության ամրապնդմանը, հասարակության առջև հաշվետվողականության բարելավմանը, ոստիկանի նոր կերպարի ձևավորմանը:

14. ԱԶԳԱՅԻՆ ԱՆՎՏԱՆԳՈՒԹՅՈՒՆ

Հայաստանի Հանրապետության ազգային անվտանգությունը պետության և հասարակության այնպիսի կացություն է, երբ ապահովված է անձի, հասարակության և պետության

անվտանգությունը, երկրի տարածքային ամբողջականությունը, ինքնիշխանությունը, սահմանադրական կարգը, տնտեսության բնականոն զարգացումը, հասարակության նյութական և հոգևոր արժեքների, քաղաքացիների իրավունքների և ազատությունների, շրջակա միջավայրի պաշտպանությունը ներքին և արտաքին սպառնալիքներից:

Պետական պահպանության ծառայությունն իրականացնում է պետական պահպանության ենթակա օբյեկտների անվտանգության ապահովման և պետական օբյեկտների պաշտպանության ոլորտի գործառույթ, իրավական, կազմակերպական, պահպանական, ռեժիմային, օպերատիվ-հետախուզական, տեխնիկական և այլ միջոցառումների համակցմամբ:

Հայաստանի Հանրապետության արտաքին և ներքին անվտանգության ապահովման կարևորագույն նախապայմանն անվտանգության միջավայրի համակողմանի գնահատման հիման վրա արտաքին, ներքին և պաշտպանական քաղաքականության ճկուն գործիքակազմի ձևավորումն է, ինչը հնարավորություն կտա Կառավարության քաղաքական առաջնահերթությունները կյանքի կոչելու համար ստեղծել կայուն և կանխատեսելի մթնոլորտ, իսկ արտաքին անվտանգության ապահովման երաշխիքների համար՝ բավարար կարողություններ: Կառավարության առաջնահերթությունների թվում են Հայաստանի Հանրապետության ռազմավարական նշանակության օբյեկտների և ենթակառուցվածքների անվտանգության ապահովումը, անվտանգության մակարդակի բարձրացմանն ուղղված խնդիրների և դրանցից բխող միջոցառումների իրականացումը:

Ազգային անվտանգության ծառայության նպատակներն են հետախուզական գործունեությունը, հակահետախուզական գործունեությունը, ռազմական հակահետախուզական գործունեությունը, պետական սահմանի պահպանությունը և պայքարը հանցագործությունների դեմ: Այս առումով վերջնական արդյունքներն են ՀՀ ազգային անվտանգության սպառնալիքների մասին տեղեկությունների ստացումը և կանխարգելիչ միջոցառումների անցկացումը, օտարերկրյա պետությունների հատուկ ծառայությունների և այլ կազմակերպությունների, ինչպես նաև առանձին անձանց հետախուզական գործունեության բացահայտումը, կանխումը և խափանումը, օպերատիվ-հետախուզական միջոցառումների շնորհիվ հանցագործությունների բացահայտումը, կանխումը և խափանումը, ՀՀ պետական սահմանի անձեռնմխելիության ապահովումը, սահմանափակումների կանխումը և խափանումը:

Պետական պահպանության ծառայության նպատակներն են՝ իր իրավասության սահմաններում կազմակերպել պետական պահպանության ենթակա օբյեկտների անվտանգությունը, կանխատեսել և բացահայտել այդ օբյեկտներին սպառնացող վտանգը և նրանց կանխարգելման համար իրականացնել համալիր միջոցառումներ, պետական պահպանության օբյեկտների անվտանգությունն ապահովել նրանց մշտական կամ ժամանակավոր գտնվելու վայրում, իր իրավասության շրջանակներում մասնակցել ահաբեկչության դեմ պայքարին, պաշտպանել պահպանվող օբյեկտները, կանխել և խափանել պահպանվող օբյեկտներում հանցագործությունները և այլ իրավախախտումները, ապահովել սահմանված անցագրային ռեժիմն ու կարգը:

15. ՊԵՏԱԿԱՆ ԵԿԱՄՈՒՏՆԵՐ

Առաջիկա տարիներին ՊԵԿ-ի կողմից իրականացվող հիմնական նպատակն է լինելու հարկային և մաքսային օրենսդրության ամբողջական և համահավասար կիրառումը:

«1023. Հարկային և մաքսային ծառայություններ» ծրագրի նպատակն է՝

1. Հարկային և մաքսային վարչարարության պլանավորումը, մոնիտորինգը, հարկային և մաքսային օրենսդրության ամբողջական և համահավասար կիրառումը, ծրագրերի համակարգումը, գանձման, վերահսկողության և աջակցության ծառայությունները, որոնք նպաստում են ՀՀ-ում արդյունավետ հարկային և մաքսային վարչարարության իրականացմանը:

2. ՀՀ հարկային օրենսգրքի համաձայն ակցիզային հարկով հարկման ենթակա ապրանքների համար տնտեսվարող սուբյեկտներին ակցիզային դրոշմանիշերով ապահովման դերը էական է հարկային եկամուտների հավաքագրման տեսանկյունից: Բացի այդ, «Առևտրի և ծառայությունների մասին» ՀՀ օրենքի և Եվրասիական տնտեսական միության մաքսային օրենսգրքի համաձայն պարտադիր դրոշմավորման ենթակա ապրանքների համար դրոշմապիտակների տրամադրումն ունի ռազմավարական նշանակություն հարկերի հավաքագրման և բյուջետային եկամուտների ապահովման տեսանկյունից:

3. Հարկային և մաքսային ծառայությունների համար անհրաժեշտ նյութատեխնիկական բազայով ապահովումը նպաստում է ՀՀ ՊԵԿ բնականոն գործունեության անխափան ընթացքին:

4. Յուրաքանչյուր ոք ունի իրավաբանական օգնություն ստանալու իրավունք: Համաձայն ՀՀ Սամանադրության իրավաբանական օգնությունը ցույց է տրվում պետական միջոցների հաշվին: Յուրաքանչյուր տարի հարկային և մաքսային ծառայողների առնվազն մեկ երրորդը ենթակա է պարտադիր վերապատրաստման: Վերջիններիս մասնագիտական որակների կատարելագործումը միմիայն կնպաստի առավել որակյալ կադրային ապահովվածության իրականացմանը և որակյալ ծառայությունների մատուցմանը հասարակությանը:

5. ՀՀ ՊԵԿ-ի նոր շենքերի և շինությունների շինարարությունը (նախագծումը) նպաստում է համակարգի գործունեության ընդլայնմանը, բարելավում է աշխատակիցների աշխատանքային պայմանները, իսկ ազատ տնտեսական գոտիների ընդլայնումը խթան է հանդիսանում ՀՀ-ում ներդրումային միջավայրի գրավչության բարձրացման համար: Նշված գործոններում իր կարևոր դերն ունի սահմանային անցակետերում վերափոխված շենքային պայմանների բարելավումը, որը հնարավորություն կստեղծի ժամանակակից չափանիշներին համապատասխան ընթացակարգեր կիրառելուն՝ խթանելով բեռնափոխադրումների արագ սպասարկումը: «Մեղրիի անցակետի արդիականացմամբ կգործի «մեկ պատուհան» համակարգը, ինչի արդյունքում բեռնափոխադրողները և սահմանային անցակետը հատողները կշփվեն մեկ մարմնի հետ:

16. ԱՆՇԱՐԺ ԳՈՒՅՔԻ ԿԱԴԱՍՏ

Վերջին տարիներին անշարժ գույքի կադաստրի վարման միջազգային առաջադեմ փորձի ուսումնասիրությունը ցույց տվեց, որ ուսումնասիրված երկրներում կադաստրի համակարգերի անվիճելի առավելությունը դրանց վարման գործընթացներում տեղեկատվական տեխնոլոգիաների կիրառման չափազանց բարձր մակարդակն է և համոզված լինելով, որ համակարգի հետագա զարգացումը, գործառույթների իրականացման որակի բարձրացումը և համակարգի գործունեության թափանցիկության ապահովումը, համակարգում կոռուպցիոն ռիսկերի նվազեցումը հնարավոր չէ առանց համակարգում արմատական բարեփոխումների իրականացման:

«Անշարժ գույքի կադաստրի վարման բնագավառում պետական քաղաքականության իրականացում».

Հասարակության տեղեկատվական պահանջները բավարարելու նպատակով կոմիտեն 2023-2025 թվականների զարգացման հատվածում ամբողջապես կփորձի անցնելու առցանց ծառայությունների ինքնաշխատ համակարգի՝ հրաժարվելով թղթային

փաստաթղթաշրջառանությունից: Համակարգում առկա կոռուպցիոն ռիսկերը նվազեցնելու նպատակով կիրականացվեն կառուցվածքային բարեփոխումներ, որի ռազմավարական նպատակները և գերակա վերջնական արդյունքներն առցանց, հնքնաշխատ, անթուղթ անշարժ գույքի կադաստրի ստեղծումն է:

Անշարժ գույքի հարկման համակարգի բարեփոխումների շրջանակներում Հայաստանի Հանրապետությունում արդեն ներդրվել է անշարժ գույքի միասնական գնահատման և հարկման համակարգ, որը հնարավորություն է տալիս անշարժ գույքի հարկով արդարացի հարկման մեխանիզմներ իրականացնելու, ապահովելով անշարժ գույքի շուկայի գնային իրավիճակի վերաբերյալ վերլուծական տեղեկատվական բազայի ստեղծմանը:

Բարեփոխումներ են իրականացնել նաև գույքի շուկայական գնահատման ոլորտում, մասնավորապես օրենսդրական փոփոխություններով կկարգավորվեն նաև ոչ միայն անշարժ գույքի, այլ նաև գույքի մյուս տեսակների՝ շարժական, բիզնեսի, ոչ նյութական ակտիվների և այլն շուկայական գնահատումները:

Նշված ռազմավարության պահանջների խթանումը գեոդեզիական, քարտեզագրական և երկրատեղեկատվական համակարգի հիման վրա ՀՀ ինտեգրված, միասնական կադաստրի ստեղծումն է:

Ստեղծված քարտեզագեոդեզիական հիմքով երկրատեղեկատվական համակարգը հանդիսանալու է գերատեսչական տարբեր ոլորտների և առանձին տարածքների զարգացման ու արդյունավետ պլանավորման համար որպես բազա: Գեոդեզիայի ու քարտեզագրության բնագավառի զարգացման նպատակով նախատեսվում է ավարտել հանրապետության ամբողջ տարածքի օդալուսանկարահանման աշխատանքները:

Ստեղծված քարտեզագեոդեզիական հիմքով երկրատեղեկատվական համակարգը հանդիսանալու է գերատեսչական տարբեր ոլորտների և առանձին տարածքների զարգացման ու արդյունավետ պլանավորման համար՝ որպես բազա: Գեոդեզիայի ու քարտեզագրության բնագավառի զարգացման նպատակով 2023-2025 թվականներին նախատեսվում է ավարտել հանրապետության ամբողջ տարածքի օդալուսանկարահանման աշխատանքները, իրականացնել Հայաստանի Հանրապետության սեյսմակտիվ շրջաններում երկրակեղևի գործող խզվածքների բացահայտման համար I դասի ընթացքների կրկնակի նիվելիրացման աշխատանքները, ՀՀ թվային տեղագրական քարտեզները ԵՏՀ միջավայրում ստեղծելու աշխատանքները, օրթոֆոտոհատակագծերով ծածկված համայնքների կադաստրային թաղամասերի ճշգրտման, թաղամասերի ուղղման նպատակով լրացուցիչ կետերի դիտարկման և թաղամասերի արտաքին սահմանների ամբողջական ուղղման աշխատանքները:

17. ՀՀ ՎԱՐՉԱՊԵՏԻ ԱՇԽԱՏԱԿԱԶՄ

Վարչապետի աշխատակազմի ռազմավարական նպատակն է կառավարության, վարչապետի և փոխվարչապետերի գործունեության աջակցությունը՝ ՀՀ կառավարության և վարչապետի որոշումների ու հանձնարարականների կատարման վերահսկողության ապահովումը, աշխատակազմին վերապահված լիազորությունների լիարժեք և արդյունավետ իրականացումը, քաղաքացիական իրավահարաբերություններին նրա մասնակցությունը՝ աշխատակազմի խնդիրների և գործառույթների անվերապահորեն կատարման, դրանց կատարման արդյունավետության բարձրացման և աշխատանքների կատարման կանոնակարգերի կատարելագործման ճանապարհով:

Համաձայն «Կառավարության կառուցվածքի և գործունեության մասին» օրենքի՝ աշխատակազմի խնդիրն է ապահովել վարչապետի և փոխվարչապետերի լիազորությունների իրականացումը, ինչպես նաև կառավարության նիստերի անցկացումը:

Աշխատակազմի կողմից իրականացվող ծրագրերի շրջանակներում ապահովվում է նաև Հայաստանում, սփյուռքի համայնքներում, արտերկրում Հայաստանի մասին լիարժեք և հավաստի տեղեկատվության մատչելիություն, տեղեկատվության միջոցով արտաքին աշխարհի հետ հաղորդակցություն ու կապի ամրապնդում, հասարակական, քաղաքական, մշակութային և այլ ոլորտների վերաբերյալ իրադարձությունների լուսաբանում և տարածում, որի նպատակն է տեղեկատվության տարածման միջոցով մերօրյա իրականության, հայ ժողովրդի գրական-մշակութային ժառանգության տարածումը և հանրահոգակումը, Հայոց պատմությանը, մշակույթին, հայ մեծերին նվիրված հաղորդումների, հոդվածների, ակնարկների և լրագրության այլ ժանրերով նյութերի պատրաստումն ու հրապարակումը: Մեծ կարևորություն է տրվում Ազգային ինքնության պահպանմանը՝ տոների և հիշատակի օրերին նվիրված միջոցառումների անցկացմանը:

Աշխատակազմի կողմից իրականացվող ծրագրերի և միջոցառումների շրջանակներում աջակցություն է ցուցաբերվում հասարակական կազմակերպություններին, այդ թվում՝ ազգային փոքրամասնությունների թվով 11 հասարակական կազմակերպությունների, որոնք իրականացնում են՝ կրթական, մշակութային միջոցառումներ, տոնախմբություններ, զանազան քննարկումներ, /ներառյալ գրասենյակների պահպանման ծախսերը/՝ վերջիններիս կողմից ներկայացված ֆինանսավորման հայտերի հիման վրա:

Հանրային իրազեկման և հասարակական-քաղաքական հետազոտությունների շրջանակում իրականացվում է նաև Կառավարության գործունեության լուսաբանում, աջակցություն է ցուցաբերվում պետական մամուլի հրատարակման, ինչպես նաև տեղեկատվության պահպանմանն ու արխիվացման գործընթացներին:

Վարչապետի աշխատակազմի կողմից մեծ ուշադրություն է դարձվում քաղաքացիական ծառայության բնագավառում պետական քաղաքականության իրականացմանը, մասնավորապես քաղաքացիական ծառայողների վերապատրաստմանը՝ պետական համակարգում պատրաստված և մրցունակ մասնագետներ ունենալու համար: 2020 թվականից իրականացվում է վերապատրաստման նոր ձևաչափի ներդրում, համաձայն որի քաղաքացիական ծառայողների վերապատրաստման գործընթացը իրականացվում է առկա և հեռավար ուսուցման միջոցով:

Վարչապետի աշխատակազմի կողմից իրականացվող ծրագրի շրջանակներում ֆինանսավորվում է Մաքսային միությանը և Միասնական տնտեսական տարածությանը Հայաստանի Հանրապետության անդամակցության շրջանակում միասնական տեղեկատվական տարածության և ինտեգրացված տեղեկատվական համակարգերի պահպանումը, արդիականացումը և զարգացումը: Վերջինիս համար ապահովվում է ինտեգրացիոն շյուզի սարքավորման սպասարկումն ու գործունակությունը:

Վարչապետի աշխատակազմի գծով ծրագրերի շրջանակներում իրականացվում է Միջազգային դատարաններում, միջազգային արբիտրաժներում և այլ միջազգային ատյաններում ՀՀ շահերի ներկայացման և պաշտպանության, դրանց կողմից ընդունված վճիռների և որոշումների կատարման ապահովման գործընթացում Արբիտրաժային և այլ վեճերի շրջանակներում ՀՀ շահերը ներկայացնելու և պաշտպանելու համար փաստաբանական, իրավաբանական, փորձագիտական ծառայությունների, վեճը լուծող հաշտարարի ծառայությունների, ՀՀ շահերից բխող խորհրդատվական բնույթի ծառայությունների ձեռքբերման, ինչպես նաև Միջազգային

արբիտրաժային տրիբունալի կամ օտարերկրյա ներպետական դատարանի ծախսերի վճարման ապահովում:

Մարմնի կողմից իրականացվում են նաև միջազգային պայմանագրերի շրջանականներում միջոցառումներ՝

Արդյունահանող ճյուղերի զարգացման ծրագիր.

2021թ. մայիսի 17-ին Հայաստանի Հանրապետության և Համաշխարհային բանկի միջև ստորագրվել է 500,000 ԱՄՆ դոլար գումարի չափով «Հայաստանի արդյունահանող ճյուղերի թափանցիկության նախաձեռնությանն աջակցություն. լրացուցիչ ֆինանսավորում» դրամաշնորհային ծրագրի (ԱՃԳԾԱ Դրամաշնորհ թիվ TF0B4808) համաձայնագիրը, որի միջոցներով 2021-2024թթ. շարունակվելու է աջակցությունը Հայաստանի արդյունահանող ճյուղերի թափանցիկության նախաձեռնությանը, մասնավորապես, ֆինանսավորվելու են արդյունահանող ոլորտում միջազգային ստանդարտին համապատասխան կոնտեքստուալ և ֆինանսական թափանցիկության ապահովման աշխատանքները, տվյալների համակարգված բացահայտումների ավտոմատացված էլեկտրոնային նորարարական համակարգի ստեղծումը, առաջիկա 2 տարիների ԱՃԹՆ-ի ազգային զեկույցների կազմումը և հրապարակումը, ոլորտի հիմնական շահառուների կարողությունների հզորացման միջոցառումները, բազմաշահառու խմբի կողմից ոլորտի վերաբերյալ հանրային բանավեճի մշակույթի ձևավորմանն ուղղված աշխատանքները:

Սփյուռքի գծով ծրագրեր.

Համաձայն ՀՀ կառավարության 2021 թվականի օգոստոսի 18-ի N 1363-Ա որոշման 2021-2026թթ.ծրագրի 1-ին բաժնի (Անվտանգություն և արտաքին քաղաքականություն) 1.4 մասի (Սփյուռքի հետ կապեր), սփյուռքի ոլորտում Կառավարությունը՝

- որդեգրում է գիտական, մասնագիտական, կրթամշակութային, տնտեսական և այլ ոլորտներում համահայկական ցանցերի ստեղծման և զարգացման քաղաքականությունը,

- կարևորում է Հայաստանի զարգացմանը սփյուռքի ներուժի լիարժեք ներգրավումը, սփյուռքի հայ համայնքների՝ բնակության երկրի և Հայաստանի միջև կայուն հարաբերությունների կամրջող դերի մեծացումը, Հայաստան-սփյուռք գործակցության խորացման և ընդլայնման համար այնպիսի քայլերի ու ծրագրերի իրականացումը, որոնք կնպաստեն սփյուռքի մասնակցությանը՝ Հայաստանի հանրային կյանքին,

- առաջնահերթություն է համարում հայրենադարձության խթանումը, ինչպես նաև Հայաստանում սփյուռքահայերի ինտեգրման գործընթացին աջակցումը.

- կարևորում է համահայկական ազգային, հոգևոր, գիտակրթական, մշակութային և այլ կառույցների ամրապնդումը և նրանց դերակատարումը համահայկական խնդիրների լուծման գործում և ջանքեր է գործադրելու սփյուռքը ներկայացնող ներկայացուցչական կազմակերպություն ստեղծելու ուղղությամբ:

Սփյուռքի գծով հիմնական թիրախներն են.

- Հայաստանի և հայկական սփյուռքի միջև կապերի ամրապնդմանը և զարգացմանը նպաստելը,

- Սփյուռքի ներուժի վերհանումն ու քարտեզագրումը, տեղեկատվական համակարգերի ստեղծումը, ՀՀ զարգացման գործընթացներում ներգրավվածությունը, Հայաստան- Սփյուռք համատեղ ծրագրերի իրականացումը, ըստ ոլորտների համահայկական մասնագիտական ցանցերի ստեղծումը:

18. ՌԱԴՒՈ ԵՎ ՀԵՌՈՒՍՏԱՀԱՂՈՐԴՈՒՄՆԵՐԻ ՀԵՌԱՐՁԱԿՈՒՄ

Ռադիո և հեռուստահաղորդումների հեռարձակման ոլորտը կարգավորվում է «Տեսալսողական մեդիայի մասին» ՀՀ օրենքով: Նույն օրենքի համաձայն՝ Հանրային հեռարձակողի խորհուրդը (այսուհետ՝ Խորհուրդ) հանդիսանում է «Հայաստանի հանրային հեռուստաընկերություն», «Հայաստանի հանրային ռադիոընկերություն» և «Հոգևոր-մշակութային հանրային հեռուստաընկերություն» փակ բաժնետիրական ընկերությունների (այսուհետ՝ Ընկերություններ) կառավարման մարմինը, և իր աշխատանքները կազմակերպում է աշխատակազմի միջոցով: Խորհրդի աշխատակազմը «Հանրային հեռարձակողի խորհրդի աշխատակազմ» պետական հիմնարկն է:

Հանրային հեռարձակողի խորհրդի կողմից իրականացվող «Ռադիո և հեռուստահաղորդումների հեռարձակում» ծրագրի նպատակն է՝ ապահովել բազմազան տեղեկատվական, ճանաչողական, կրթական, ժամանցային հեռուստատեսային և ռադիո հաղորդումների արտադրություն և հեռարձակում:

Ոլորտային քաղաքականության հիմնական թիրախներն են.

- Ստեղծել և տարածել շուրջօրյա հեռուստատեսային, ռադիո և տեսալսողական տեղեկատվություն,
- Ապահովել բազմազան տեղեկատվական, ճանաչողական, կրթական, ժամանցային բովանդակություն,
- Տրամադրել անաչառ լրատվություն Հայաստանում և աշխարհում տեղի ունեցող կարևոր իրադարձությունների մասին:

Արդյունքը. Բազմազան տեղեկատվական, ճանաչողական, կրթական, ժամանցային հեռուստատեսային և ռադիո հաղորդումների արտադրության և հեռարձակման ապահովում:

19. ՔԱՂԱՔԱՇԻՆՈՒԹՅՈՒՆ

Քաղաքաշինության ոլորտում իրականացվող ծախսային գերակայությունները բխում են կառավարության ծրագրից, Սահմանադրությամբ և օրենքներով սահմանված գործառնություններից, որոնք ուղղված են մարդու կենսագործունեության համար բարենպաստ տարածական միջավայրի ստեղծմանը: Ոլորտում առաջնահերթ ռազմավարական նպատակներից է՝

• միջազգային և եվրոպական ստանդարտներին ներդաշնակ շինարարական նորմերի, տեխնիկական կանոնակարգերի, ստանդարտների, շինարարական նորմերի կանոնների հավաքածուների և այլ նորմատիվ փաստաթղթերի մշակումն ու բազայի ընդլայնումը՝ նպատակ ունենալով խթանել տեխնոլոգիաների զարգացմանը, ինչպես նաև նախագծային և շինարարական աշխատանքների որակի բարձրացմանն ու անվտանգության պահանջների ապահովմանը: Քաղաքաշինական նորմատիվ փաստաթղթերի միջազգային և եվրոպական նորմերին ու ստանդարտներին համապատասխանեցումը,

• քաղաքաշինական պլանավորման հիման վրա համայնքների տարածքային համաչափ զարգացման ապահովումը, նաև կիրառելով միկրոռեգիոնալ մակարդակի պլանավորում: Հանրապետության ողջ տարածքը կապահովվի համակցված տարածական պլանավորման փաստաթղթերով: Պլանավորման փաստաթղթերի հիման վրա տարածքային զարգացումը կապահովվի՝

- մարդկանց կյանքի անվտանգությունը, բարենպաստ միջավայրի ձևավորումն ու պահպանումը,

- պլանավորման ու կառուցապատման որակական երաշխիքների ապահովումը,
- շենքերի, շինությունների, ինժեներատրանսպորտային ենթակառուցվածքների կայունության ու երաշխավորված շահագործման, քաղաքաշինական և բնական միջավայրերի միջև ներդաշնակության ապահովման համար նվազագույն պարտադիր պահանջների սահմանումը,
  - Քաղաքաշինության բնագավառում պետական ծրագրերի իրականացման ապահովումը:

Նշված նպատակները բխում են «Քաղաքաշինության մասին», «Տեղական ինքնակառավարման մասին» ՀՀ օրենքների, ՀՀ հողային օրենսգրքի դրույթներից, այլ օրենքներից և իրավական ակտերից, համահունչ են ՄԱԿ-ի Կայուն զարգացման նպատակներին, համապատասխանում են նշված բնագավառում միջազգային պրակտիկային, «Լանդշաֆտի Եվրոպական կոնվենցիայի» գաղափարախոսությանը:

20. ՎԻՃԱԿԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ

ՀՀ վիճակագրական կոմիտեն ՀՀ պաշտոնական վիճակագրության գլխավոր արտադրողն է և համակարգում է ազգային վիճակագրական համակարգում պաշտոնական վիճակագրության մշակմանը, արտադրությանը և տարածմանն ուղղված ողջ գործունեությունը, բացառությամբ ՀՀ կենտրոնական բանկի:

Համաձայն «Պաշտոնական վիճակագրության մասին» օրենքի Գլուխ 10-ի հոդված 33-ի, Կոմիտեն իր իրավասությունների շրջանակում ակտիվորեն մասնակցում է վիճակագրական ստանդարտների և ուղեցույցների մշակմանն ու ներդրմանն ուղղված միջազգային գործունեությանը, համակարգում է պաշտոնական վիճակագրության բնագավառում միջազգային համագործակցության բոլոր միջոցառումները, ինչպես նաև միջազգային կազմակերպությունների կողմից Կոմիտեին տրվող բոլոր այն գնահատականները, որոնք վերաբերում են պաշտոնական վիճակագրությանը՝ անկախ վիճակագրության ոլորտից և արտադրողից:

Կոմիտեն համակարգում է պաշտոնական վիճակագրության տվյալների փոխանցումը միջազգային և այլ կազմակերպությունների:

Պաշտոնական վիճակագրության ոլորտում որդեգրված ռազմավարությունն ուղղորդված է «Պաշտոնական վիճակագրության մասին» օրենքով սահմանված հիմնական խնդիրների իրագործման ապահովմանը և խարսխվում է պաշտոնական վիճակագրության հիմնարար սկզբունքների վրա, համաձայն որոնց՝ վիճակագրությունը պետական մարմինների, միջազգային կազմակերպությունների, հանրության, բիզնեսի պահանջմունքների բավարարման համար ծրագրային աշխատանքի ընթացքում պետք է ապահովի անկողմնակալություն (անկախություն), տեղեկատվությունից օգտվելու հավասար մատչելիություն, պրոֆեսիոնալ ստանդարտներ, արդյունավետություն, հաշվետվողականություն և թափանցիկություն, սկզբնական (անվանական) տվյալների գաղտնիություն և այլն: Քաղաքական, վարչական, գերատեսչական շահերի միջև առկա բախումներում պաշտոնական վիճակագրությունը չներքաշելու երաշխիքները սահմանված են պաշտոնական վիճակագրության հիմնարար սկզբունքներով:

Ոլորտի հետևյալ հիմնական թիրախն է

- Ազգային պաշտոնական վիճակագրության արտադրություն և տարածում՝ միջազգային վիճակագրական ստանդարտների (ներառյալ՝ Արժույթի միջազգային հիմնադրամի Տվյալների

տարածման հատուկ ստանդարտը) պահանջներին համապատասխան (այդ թվում՝ ռեսուրսների մասով, հոդված 13, մաս 1 և հոդված 14, մաս 2 և 3),

«Ազգային պաշտոնական վիճակագրության արտադրություն և տարածում» ծրագրի (դասիչ՝ 1143) նպատակն է տնտեսական և հասարակական գործընթացների վերաբերյալ պաշտոնական վիճակագրության մշակումը, արտադրումն ու տարածումը: Որպես վերջնական արդյունք, նախատեսվում է ծրագրով նախատեսված ժամկետներով և պարբերականությամբ ամբողջական, համադրելի, արդիական և օգտատերերին հավասար մատչելիությամբ հասանելի պաշտոնական վիճակագրության ապահովում:

Ոլորտը ներառում է Սահմանադրությամբ և օրենքով ստեղծված պետական մարմինների պահպանմանն ուղղված բյուջետային ծրագրերի ու միջոցառումների շրջանակը, որն ընդգրկում է պետական իշխանության մարմինների (օրենսդիր, գործադիր և դատական), Սահմանադրությամբ և օրենքով ստեղծված ինքնավար և անկախ մարմինների ընթացիկ պահպանումը և տեխնիկական միջոցներով ապահովումը:

Ընդհանուր առմամբ, պետական կառավարման համակարգի բարեփոխումները միտված են պետական կառավարման համակարգում կոռուպցիոն երևույթների բացառմանը՝ միաժամանակ պետական իշխանության մարմինների գործունեության թափանցիկության, պետական կառավարման գործընթացներին քաղաքացիական հասարակության ներկայացուցիչների մասնակցության աստիճանի բարձրացման և այլ մեխանիզմների գործարկմամբ:

Հանրային կառավարման թափանցիկության և հաշվետվողականության ապահովման, վարչական կոռուպցիայի հաղթահարման նպատակով կարևորվում է պետության կողմից ծառայությունների մատուցման ոլորտում էլեկտրոնային գործիքների ներդրման միջոցով քաղաքացի-պետություն շփման հնարավորինս սահմանափակումը, այդ թվում՝ մեկ պատուհանի սկզբունքով ծառայությունների մատուցման նպատակով միասնական կենտրոնների ստեղծման և գործարկման միջոցով, պետական մարմինների գործունեության թափանցիկության, հաշվետվողականության, էլեկտրոնային տվյալների համակարգերի միասնականության և ավտոմատացման ապահովումը, ինչը կբարձրացնի որոշումների ընդունման ժամանակ կիրառվող տեղեկատվության հուսալիության և ամբողջականության աստիճանը:

Պետական կառավարման համակարգում Կառավարությունը դրսևորում է պետական ռեսուրսների կառավարումը արդյունավետ, օգտավետ և խնայողաբար իրականացնելու մոտեցում:

Պետական կառավարման համակարգի պահպանման գծով գոյություն ունեցող բյուջետային ծրագրերը՝ դրանք հանրային իշխանության մարմինների պահպանմանն ու տեխնիկական կարողությունների զարգացմանն ուղղված ծախսային ծրագրերն ու միջոցառումներն են, որոնց գծով ծախսերի մակարդակը կախված է պետական կառավարման համակարգում տեղի ունեցող փոփոխություններից, այդ թվում՝ կառուցվածքային կամ գործառույթային փոփոխություններից, ինչպես նաև տնտեսության մեջ տեղի ունեցող գնային և սակագնային տարբեր գործոնների փոփոխություններից:

2023-2025թթ. ՄԺԾԾ չափաքանակները հաշվարկվել են հիմք ընդունելով ՀՀ 2022 թվականի պետական բյուջեի ցուցանիշները և 2022 թվականի ընթացքում որոշակի իրավական կարգավորումների արդյունքում կատարված օրենսդրական փոփոխությունները: Հանրային իշխանության մարմինների պահպանման ծախսերը ծրագրավորվում են միասնական սկզբունքի կիրառմամբ:

22. ՀԱՆՐԱՅԻՆ ԻՇԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ԱՅԼ ՄԱՐՄԻՆՆԵՐԻ ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ՈՒՂՂՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ԵՎ ԳԵՐԱԿԱՅՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

22.1. ՆԱԽԱԳԱՀԻ ԱՇԽԱՏԱԿԱԶՄ

Հանրապետության նախագահի աշխատակազմն ապահովում է Հանրապետության նախագահի՝ Սահմանադրությամբ սահմանված լիազորությունների լիարժեք և արդյունավետ իրականացումը:

«Հանրապետության նախագահի աշխատակազմ» պետական մարմինը ձևավորվել և իր գործունեությունն սկսել է իրականացնել 2018թ. ապրիլի 9-ից: Հանրապետության նախագահի աշխատակազմի կանոնադրական գործառույթներն ամրագրված են Հանրապետության նախագահի ապրիլի 18-ի ՆՀ-264-Լ հրամանագրով:

Հանրապետության նախագահի աշխատակազմի միջնաժամկետ նպատակներն են՝

1. Հանրության կողմից Հանրապետության նախագահի և նրա աշխատակազմի գործառույթների հստակ ընկալում, հանրության վստահության ձեռք բերում և ամրապնդում: Այս նպատակին հասնելու համար նախատեսվում է՝

- Հանրապետության նախագահի և աշխատակազմի կողմից բարեգործական թիրախային ծրագրերի իրականացում, այդ ծրագրերի պատշաճ լուսաբանում,
- Պաշտոնական ինտերնետային կայքի միջոցով Նախագահի լիազորությունների հստակ և հանրամատչելի եղանակով ներկայացում,
- Նախագահի նստավայրում այցելուների կենտրոնի ստեղծում, մշակութային միջոցառումների կազմակերպում,
- Սոցիալական մեդիայում ակտիվ գործունեության շարունակություն, հետևորդների թվի ավելացում,
- Հանրապետության նախագահի և աշխատակազմի իրականացրած ծրագրերի վերաբերյալ հաշվետվողականության ապահովում, ընկալելի ձևով դրանց ներկայացում վերջնական արդյունքի ցուցադրմամբ,
- Նախագահին դիմած անձանց նկատմամբ հոգատար վերաբերմունքի ցուցաբերում, արագ արձագանքի ապահովում, հետևողականություն:

2. Նոր գաղափարներ գեներացնող և ռազմավարական ծրագրեր մշակող լոկոմոտիվի դերի ստանձնում և այդ դերի ճանաչելիություն հանրության կողմից: Այս նպատակին հասնելու համար նախատեսվում է՝

- Հանդես գալ նախաձեռնություններով, հայեցակարգերով, զարգացման տեսլականներով տարբեր ոլորտների վերաբերյալ՝ առաջարկելով նորարար լուծումներ,
- Կազմակերպել թեմատիկ կոնֆերանսներ, գիտաժողովներ և քննարկումներ՝ լավագույն միջազգային փորձագետների և շահագրգիռ անձանց ներգրավմամբ,
- Մրցույթների միջոցով վեր հանել երկրի զարգացմանն ուղղված գաղափարները, աշխատել այդ գաղափարների իրագործման հայեցակարգերի մշակման ուղղությամբ:

3. ՀՀ-ի և Արցախի, ՀՀ-ի և սփյուռքի, ՀՀ-ի և այլ երկրների միջև առանձնահատուկ կամուրջի դերի ստանձնում և այդ դերի ճանաչելիություն հանրության կողմից:

Այս նպատակին հասնելու համար նախատեսվում է՝

- Համաշխարհային հարթակներում Հայաստանի ներկայացում, օրինակ՝ գիտաժողովներին, ցուցահանդեսներին մասնակցություն,
- Հայկական պատմամշակութային ժառանգությանն ու արժեքների պահպանությանը և դրանց ճանաչմանն ուղղված միջոցառումների իրականացում,
- Հայաստանի ճանաչելիության բարձրացմանն ուղղված միջոցառումների կազմակերպում, միջազգային հեղինակավոր միջոցառումների հյուրընկալում Հայաստանում:

4. Նախագահի աշխատակազմի դիրքավորում՝ որպես ցանկալի աշխատավայր: Այս նպատակին հասնելու համար նախատեսվում է՝

- Նախագահի աշխատակազմում ապահովել աշխատակցի հարմարավետության համար անհրաժեշտ ենթակառուցվածքներ,
- Ստեղծել աշխատակիցների վերապատրաստման մեխանիզմներ, այդ թվում՝ հեռակա ուսուցման հնարավորությամբ,
- Ապահովել աշխատակցի առաջխաղացման մեխանիզմները և պարբերաբար գնահատել աշխատանքից բավարարվածությունը:

22.2. ԱԶԳԱՅԻՆ ԺՈՂՈՎ

Հայաստանի Հանրապետությունը խորհրդարանական կառավարման երկիր է և Ազգային ժողովը ոչ միայն ժողովրդի ներկայացուցչական մարմինն է և իրականացնում է Հայաստանի Հանրապետության օրենսդիր իշխանությունը, այլև օժտված է իրականացնելու սահմանադրությամբ իրեն վերապահված գործադիր իշխանության գործունեության վերահսկողական գործառույթ: Որպես լեգիտիմ և ժողովրդավար խորհրդարան՝ Ազգային ժողովը ձգտում է հնարավորինս բաց և թափանցիկ լինել հանրության առջև՝ ապահովելով ՀՀ-ում արդյունավետ օրենսդրական դաշտ:

ՀՀ Ազգային ժողովը գործում է Սահմանադրությանը և իր կանոնակարգին համապատասխան՝ ձևավորելով և կատարելագործելով օրենսդրական դաշտը:

ՀՀ Ազգային ժողովի միջնաժամկետ նպատակներն են՝

- Իրականացնել ՀՀ ԱԺ դերի բարձրացմանն ուղղված միջոցառումներ ամրապնդելով խորհրդարանի և հանրության կապը,
- միջազգային խորհրդարանական կազմակերպությունների ներգրավմամբ համաշխարհային հարթակներում իրականացնել հայկական պատմամշակութային ժառանգության և արժեքների պահպանման և ճանաչմանն ուղղված միջոցառումներ,
- հանդես գալ երկրի զարգացմանն ուղղված նոր գաղափարների և ռազմավարական ծրագրերի հայեցակարգերի մշակմամբ,
- կազմակերպել Հայաստանի ճանաչելիության բարձրացմանն ուղղված միջոցառումներ՝ հյուրընկալելով միջազգային հեղինակավոր միջոցառումների,
- ստեղծել այցելուների կենտրոն,
- բարձրացնել ՀՀ Ազգային ժողովի աշխատակազմի փորձագիտական և վերլուծական ներուժը խորհրդարանական վերահսկողության ոլորտում,

- իրականացնել ՀՀ ԱԺ աշխատակազմի կարողությունների հզորացմանն ուղղված միջոցառումների՝ այդ թվում այլ երկրների խորհրդարանների աշխատակազմերի հետ համագործակցության հաստատում և գործող կապերի խորացում
- ՀՀ ԱԺ աշխատակազմը դարձնել հրապուրիչ աշխատավայր՝ աշխատակցի համար ապահովելով վերապատրաստման, առաջխաղացման և գնահատման անհրաժեշտ մեխանիզմներ:

22.3. ԴԱՏԱԽԱՉՈՒԹՅՈՒՆ

ՀՀ դատախազության գործունեության հիմնական ոլորտներն են՝

- 1) Կոռուպցիայի և կազմակերպված հանցավորության դեմ պայքարի ոլորտ
  - 2) Քրեական հետապնդում հարուցելու ոլորտ
  - 3) Հետաքննության և նախաքննության օրինականության նկատմամբ հսկողության իրականացման ոլորտ
  - 4) Պատիժների և հարկադրանքի այլ միջոցների կիրառման օրինականության նկատմամբ հսկողության իրականացման ոլորտ
  - 5) Դատարանում մեղադրանքի պաշտպանության և վճիռների, դատավճիռների և որոշումների բողոքարկման ոլորտներ
  - 6) Պետական շահերի պաշտպանության ոլորտ
  - 7) Ապօրինի ծագում ունեցող գույքի բռնագանձման ոլորտ
- Կոռուպցիայի և կազմակերպված հանցագործության դեմ պայքարի ոլորտում ՀՀ դատախազության կողմից, մասնավորապես.

- ձեռնարկվելու են անհրաժեշտ միջոցառումներ՝ կոռուպցիոն բնույթի և կազմակերպված հանցագործությունները ժամանակին հայտնաբերելու և բացահայտելու հարցում այլ իրավապահ մարմինների հետ համագործակցությունը խորացնելու ուղղությամբ,
- իրականացվելու են համապատասխան միջոցառումներ՝ ուղղված կոռուպցիոն երևույթների ծագման, դրանց պատճառների և նպաստող պայմանների, օրենսդրական թերի կարգավորումների հայտնաբերմանը՝ օրենսդրական բարեփոխումների իրականացմանը նպաստելու նպատակով,
- միջոցներ են ձեռնարկվելու կոռուպցիայի դեմ պայքարի ոլորտում իրավապահ մարմինների նկատմամբ հանրության վստահությունը բարձրացնելու ուղղությամբ, այդ թվում՝ հասարակական հնչեղություն ունեցող կոռուպցիոն հանցագործությունների քննության ընթացքի և ավարտի մասին հանրությանն իրազեկելու միջոցով,
- ակտիվացվելու է համագործակցությունը կոռուպցիայի դեմ պայքարի ոլորտում գործունեություն իրականացնող մարմինների, ինչպես նաև հասարակական կազմակերպությունների հետ,
- շարունակվելու են միջոցներ ձեռնարկվել Հայաստանի Հանրապետության հակակոռուպցիոն ռազմավարության և Հայաստանի Հանրապետությունում կազմակերպված հանցավորության դեմ պայքարի արդյունավետության բարձրացման ազգային ծրագրով նախատեսված միջոցառումների իրականացման ուղղությամբ:

Քրեական հետապնդում հարուցելու ոլորտում ՀՀ դատախազությունը.

- ապահովելու է առերևույթ հանցանք կատարած յուրաքանչյուր անձի նկատմամբ օրենքով սահմանված դեպքերում և կարգով քրեական հետապնդման հարուցումը:

- Հետաքննության և նախաքննության օրինականության նկատմամբ հսկողության ոլորտում ՀՀ դատախազության կողմից.

- ուժեղացվելու է հսկողությունը հետաքննության և նախաքննության մարմինների կողմից հանցագործությունների վերաբերյալ հաղորդումների գրանցման, հաշվառման և ընթացքը լուծելու նկատմամբ,

- հետաքննության և նախաքննության լրիվության, օբյեկտիվության, բազմակողմանիության և արդյունավետության ապահովման նպատակով ուժեղացվելու է ըստ անհրաժեշտության դատախազական ներգործության միջոցների (ցուցումներ, միջնորդագրեր, միջնորդություններ և այլն) կիրառման պրակտիկան,

- հիշյալ ոլորտում դատախազական գործունեության արդյունավետությունը բարձրացնելու, առաջնահերթությունները նախանշելու նպատակով շարունակաբար վերլուծվելու և ամփոփվելու են հանցավորության վիճակի, կառուցվածքի և շարժընթացի վերաբերյալ վիճակագրական տվյալները,

- միջոցներ են ձեռք առնվելու կոնվենցիոն ու քրեադատավարական հիմնադրույթների պահպանմամբ յուրաքանչյուր քրեական գործով արդյունավետ քննություն ապահովելու, միասնական իրավակիրառ պրակտիկա ձևավորելու նպատակով իրավապահ բոլոր մարմինների ջանքերի համախմբման ուղղությամբ:

Պատիժների և հարկադրանքի այլ միջոցների կիրառման օրինականության նկատմամբ հսկողության ոլորտում ՀՀ դատախազության կողմից.

- խստացվելու է հիշյալ ոլորտում դատախազական հսկողության առարկա հանդիսացող իրավական ակտերի և մյուս փաստաթղթերի օրինականության և հիմնավորվածության նկատմամբ հսկողությունը և, ըստ անհրաժեշտության, դատախազական ներգործության միջոցներ կիրառելու պրակտիկան,

- շարունակվելու են հետևողականորեն միջոցներ ձեռնարկվել՝ ուղղված ազատագրկման վայրերում կոռուպցիոն երևույթների հայտնաբերմանը և մեղավոր անձանց պատասխանատվության ենթարկելուն,

- ուժեղացվելու է հսկողությունը ազատագրկման վայրերում պահվող անձանց հիմնարար իրավունքների, հատկապես վերջիններիս բժշկական օգնություն ստանալու իրավունքի պատշաճ իրացումն ապահովելու նկատմամբ,

- պարբերաբար ուսումնասիրվելու և ամփոփվելու է պատիժների ու հարկադրանքի այլ միջոցների կիրառման օրինականության ոլորտում դատախազական հսկողության պրակտիկան և, ըստ այդմ, կանխորոշվելու են պատիժների և հարկադրանքի այլ միջոցների կիրառման օրինականության նկատմամբ հսկողության ոլորտի գերակա ուղղությունները:

Դատարանում մեղադրանքի պաշտպանության և վճիռների, դատավճիռների և որոշումների բողոքարկման ոլորտում ՀՀ դատախազության կողմից.

- բարձրացվելու է դատարանում մեղադրանքի պաշտպանության որակը,

- ապահովվելու է մեղադրանքի պաշտպանության գործառույթի ինքնուրույնությունը և ակտիվությունը՝ մինչդասական վարույթից դրա անբաժանելիությունը չափավոր բացառելու միջոցով,

- վեր են հանվելու մեղադրանքի պաշտպանության և դատական ակտերի բողոքարկման գործառույթների իրականացման հետ կապված իրավակարգավորման խնդիրները ու նախաձեռնողականություն է ցուցաբերվելու դրանք հստակ ուղղություններով լուծելու հարցում,

- սահմանվելու և ապահովվելու են վերահսկողության մեխանիզմներ մեղադրանքի պաշտպանության նկատմամբ՝ նկատի ունենալով այդ դատավարական փուլի առանձնահատկությունները,

- ապահովվելու է գործի ելքի վրա ազդող դատավարական գործողությունների՝ մեղադրանքը փոփոխելու և մեղադրանքից հրաժարվելու լիազորությունների օրինականությունը,

- իրականացվելու է միասնական պատժողական քաղաքականություն՝ ապահովելով պատիժների կիրառման համաչափությունը,

- ուժեղացվելու է վերահսկողությունը դատական ակտերի բողոքարկման ոլորտում՝ պատշաճ բողոքներ նախապատրաստելու և ներկայացնելու, վճռաբեկ բողոքարկման ոլորտում հատկապես իրավունքի զարգացման խնդիրներ առաջադրելու նպատակով:

Պետական շահերի պաշտպանության ոլորտում ՀՀ դատախազության կողմից.

- ակտիվացվելու է օրենքով սահմանված կարգով և դեպքերում քաղաքացիական դատավարության կարգով պետության գույքային շահերի, վարչական դատավարության կարգով պետության գույքային և ոչ գույքային շահերի և քրեական դատավարության կարգով հանցագործությամբ պետությանը ուղղակի պատճառված գույքային վնասի հատուցման հայց հարուցելու համար անհրաժեշտ ուսումնասիրությունների կատարման պրակտիկան,

- բարձրացվելու է դատախազության տարածքային ստորաբաժանումների կողմից պետությանը պատճառված վնասի հատուցման ուղղությամբ ձեռնարկվող միջոցառումների արդյունավետությունը, հաշվի առնելով դատախազների ծանրաբեռնվածության աստիճանը՝ ակտիվացվելու է տարածքային դատախազությունների համագործակցությունը հանրապետական և տեղական հսկողական-տեսչական մարմինների հետ՝ դրանց ակտերով արձանագրված վնասների կապակցությամբ դատախազական ներգործության միջոցներ ձեռնարկելու միջոցով:

Ապօրինի ծագում ունեցող գույքի բռնագանձման ոլորտում ՀՀ դատախազության կողմից.

- ապօրինի ծագում ունեցող գույքի առկայության, դրա ծավալների և շահագրգիռ անձանց շրջանակի վերաբերյալ տվյալներ ձեռք բերելու նպատակով իրականացվելու են հայց հարուցելու հիմքերի ուսումնասիրություններ, այդ նպատակով պահանջվելու են անհրաժեշտ իրավական ակտեր, փաստաթղթեր, տեղեկություններ (այդ թվում՝ հարկային կամ մաքսային գաղտնիք համարվող), նախնական քննության տվյալներ,

- ուսումնասիրության արդյունքներով դիմումներ են ներկայացվելու առաջին ատյանի դատարան՝ հայցի նախնական ապահովման միջոցներ, ինչպես նաև ապացույցների նախնական ապահովում կիրառելու մասին.

- ներկայացրած նյութերի և հավաքված ապացույցների հիման վրա կազմվելու են ուսումնասիրության արդյունքների վերաբերյալ եզրակացություններ, հարուցվելու են գույքի քաղաքացիական բռնագանձման հայցեր, կնքվելու են հաշտության համաձայնություններ.

- նոր երևան եկած կամ նոր հանգամանքներ ի հայտ գալու դեպքում, ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքով սահմանված կարգով դատական ակտի վերանայման բողոք նախապատրաստելու և ներկայացնելու նպատակով վերսկսվելու են ավարտված ուսումնասիրությունները:

22.4. ՔՆՆՉԱԿԱՆ ԿՈՄԻՏԵ

«Քննչական կոմիտեի լիազորություններն են Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարության օրենսգրքով իր իրավասությանը վերապահված՝ ենթադրյալ հանցագործությունների կապակցությամբ նախաքննության կազմակերպումը և իրականացումը: Որպես միջդատական վարույթ իրականացնող մարմին՝ «Քննչական կոմիտեն սերտ փոխհամագործակցում է իրավապահ մյուս մարմինների հետ, մասնավորապես՝ հետաքննության մարմինների, «Ղատախազության հետ: Դատախազությունը հսկողություն է իրականացնում միջդատական քրեական վարույթի օրինականության նկատմամբ:

«Քննչական կոմիտեն՝ որպես նախաքննություն իրականացնող մարմին պարտավոր է ձեռնարկել բոլոր միջոցառումները, որպեսզի քրեական օրենսգրքով չջրվատված արարք կատարած յուրաքանչյուր ոք հայտնաբերվի և ենթարկվի պատասխանատվության: «Քննչական կոմիտեի քննիչները քրեական գործի պատշաճ քննությունն ու դրա արդյունավետությունն ապահովելու նպատակով կատարում են օրենքով իրենց վերապահված բազմաթիվ քննչական գործողություններ՝ հարցաքննություններ, խուզարկություններ, զննություններ, առգրավումներ, անձանց կամ իրերի ճանաչումներ, քննչական փորձարարություններ, նշանակում են տարաբնույթ փորձաքննություններ և այլն: Քրեական գործերի նախաքննության ընթացքում վարույթ իրականացնող մարմինը պարզում է նաև հանցագործությունների կատարմանը նպաստող պատճառներն ու պայմանները, որից հետո դրանք վերացնելու և կանխելու նպատակով համապատասխան մարմիններին ներկայացնում է միջնորդագրեր: Բացի այդ քննչական կոմիտեն զբաղվում է հանցագործությունների քննության մեթոդիկայի ուսումնասիրությամբ, ձեռնարկում է միջոցառումներ՝ քննության դրական փորձը քննչական պրակտիկայում ներդնելու ուղղությամբ: Բացի այդ՝ քննարկում և լուծում է ստացված դիմումներն ու բողոքները: Այս ամբողջ գործունեության վերջնական արդյունքը՝ քննության բազմակողմանիության, լրիվության, օբեկտիվության և արդյունավետության, մարդու և քաղաքացու իրավունքների, հիմնարար ազատությունների, անձնական անձեռնմխելիության և մյուս իրավունքների պաշտպանության ապահովումն է, ինչպես նաև նախաքննության ժամկետների անհարկի ձգձգումների բացառումը, պետությանը և քաղաքացիներին պատճառված վնասի վերականգնման ապահովումը, «Քննչագալիսն պայմանագրերով նախատեսված քրեական գործերով իրավական օգնություն ցույց տալու հարցերի լուծումը, կոռուպցիոն երևույթների ծագման, դրանց պատճառների և նպաստող պայմանների բացահայտմանն ու դրանց կանխմանն ուղղված գործողությունների իրականացումը, որը բխում է «Քննչական կոմիտեի 2019 թվականի ծրագրից:

«Քննչական կոմիտեի կողմից իրականացվող գործունեության հիմնական նպատակն է քրեական գործերի քննությունը, որի շրջանակներում կարող է անհրաժեշտություն առաջանալ նշանակել մի շարք փորձաքննություններ, դատավարական փաստաթղթերը ներկայացնել թարգմանության, իրավական օգնության համար կազմել և ուղարկել միջազգային հարցումներ՝ համապատասխան երկրի պաշտոնական լեզվով: Բացի այդ քննչական կոմիտեի գործունեության ընթացքում քննիչների վերապատրաստման և պատրաստման գործընթացն ապահովելու համար նրանց ներգրավվում են մի շարք դասընթացներում, համապատասխան վերապատրաստման ծրագրերում, մասնագիտական պատրաստում անցնող ունկնդիրներին տրամադրվում է

կրթաթոշակ, ինչպես նաև աշխատանքներ են տարվում ՀՀ քննչական կոմիտեի տեխնիկական հագեցվածության բարելավման ուղղությամբ:

22.5. ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ

ՀՀ սահմանադրական դատարանը Հայաստանի Հանրապետության իրավակարգում ապահովելով Սահմանադրության գերակայությունը և անմիջական գործողությունը, որպես ռազմավարական առաջնահերթ խնդիր Հայաստանի Հանրապետությունում իրականացնում է սահմանադրական արդարադատություն:

ՀՀ սահմանադրական դատարանն օրենքով սահմանված կարգով շարունակելու է որոշել օրենքների, Ազգային ժողովի որոշումների, Հանրապետության Նախագահի հրամանագրերի, կառավարության, վարչապետի, ՏԻՄ որոշումների, մինչև միջազգային պայմանագրերի վավերացումը նրանցում ամրագրված պարտավորությունների համապատասխանությունը ՀՀ սահմանադրությանը, ինչպես նաև լուծելու է հանրահավաքների արդյունքների ու պատգամավորների ընտրությունների արդյունքներով ընդունված որոշումների հետ կապված վեճերը:

ՀՀ սահմանադրական դատարանի գործունեության ապահովում ծրագրով նախատեսված ՀՀ սահմանադրական դատարանի առաջնահերթ ռազմավարական նպատակներն են.

- Բարձրացնել սահմանադրական արդարադատության արդյունավետությունը, ապահովել Հայաստանի Հանրապետությունում սահմանադրության գերակայությունն ու անմիջական գործողությունը,
- իր գործունեությամբ նպաստել սահմանադրության և նրանում ամրագրված իրավունքների ու պարտավորությունների նկատմամբ հասարակության վստահության բարձրացմանը,
- սահմանված կարգով որոշում կայացնել օրենքների, Ազգային ժողովի որոշումների և այլ նորմատիվ ակտերի սահմանադրությանը համապատասխանության մասին,
- շարունակել Հանրապետությունում իրավունքի գերակայության ապահովման ուղղությամբ գործունեությունը:

Հիմնական գերակա վերջնական արդյունքները, որոնց վրա գերատեսչությունը ձգտում է ներազդել, նրանց իրագործման ռազմավարությունով ՀՀ սահմանադրական դատարանը հետամուտ կլինի հետևյալ արդյունքներին, մասնավորապես՝

Օրենքով սահմանված կարգով որոշել օրենքների, Ազգային ժողովի որոշումների, այլ նորմատիվ ակտերի համապատասխանությունը Սահմանադրությանը, մինչև վավերացումը որոշել միջազգային պայմանագրերում ամրագրված պարտավորությունների համապատասխանությունը ՀՀ սահմանադրությանը, լուծել հանրաքվեների հետ կապված վեճերը:

Սահմանադրական դատարանի այս լիազորությունը սահմանված է Սահմանադրությամբ և առաջնահերթ է հանդիսանում առաջիկա տարիների համար:

ՀՀ սահմանադրական դատարանի գործունեության ապահովում ծրագրի իրականացման արդյունքնում ակնկալվում է Օրենքով սահմանված կարգով լուծելով ընդունված որոշումների, օրենքների, իրավական այլ ակտերի սահմանադրությանը համապատասխանությունը՝ ապահովելով նրանց արդյունավետ գործողությունը: Սահմանադրական արդարադատություն իրականացնելիս

սահմանադրական դատարանն անկախ է և ենթարկվում է միայն Սահմանադրությանը: Սահմանադրական դատարանի որոշումներին բնորոշ են պարտադիրությունը, վերջնական լինելը, անմիջական գործողությունը:

ՍԴ-ի՝ գործով ըստ էության ընդունված որոշումները պարտադիր են բոլոր պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմինների, դրանց պաշտոնատար անձանց, ինչպես նաև ֆիզիկական և իրավաբանական անձանց համար ՀՀ-ի ամբողջ տարածքում: ՍԴ-ի խնդիրը վիճարկվող իրավական նորմի հետագա իրավաբանական ճակատագրի որոշումն է: Կախված ՍԴ-ի որոշումից՝ վիճարկվող իրավական ակտը կամ կորցնում է իր իրավաբանական ուժը, կամ շարունակում է պահպանել իր գործողությունը: Այդ իսկ պատճառով ՍԴ-ի որոշումները տարածվում են ոչ միայն վիճարկվող նորմի կիրառման հետ կապված կոնկրետ գործի վրա: Վիճարկվող նորմատիվ ակտի հակասահմանադրականության վերաբերյալ ՍԴ-ի որոշումն ունի գործողության այնպիսի ոլորտ, ինչպիսին որ ունի նորաստեղծ մարմնի նորմատիվ ակտը:

22.6. ՄԱՐԴՈՒ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԻ ՊԱՇՏՊԱՆ

ՀՀ մարդու իրավունքների պաշտպանը՝ որպես անկախ սահմանադրական ինստիտուտ, հետևում է պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմինների ու պաշտոնատար անձանց, իսկ օրենքով սահմանված դեպքերում՝ նաև կազմակերպությունների կողմից մարդու իրավունքների և ազատությունների պահպանմանը, նպաստում է խախտված իրավունքների և ազատությունների վերականգնմանը, իրավունքներին ու ազատություններին առնչվող նորմատիվ իրավական ակտերի կատարելագործմանը:

Մարդու իրավունքների պաշտպանի գործունեությունն ընդգրկում է հետևյալ հիմնական ուղղությունները.

- անհատական բողոքների և դիմումների քննարկում, մշտադիտարկման այցեր, դրանց արդյունքներով համակարգային խնդիրների վերհանում,
- մարդու իրավունքներին և ազատություններին վերաբերող նորմատիվ իրավական ակտերի նախագծերի վերաբերյալ իրավասու մարմին կարծիքների տրամադրում,
- մարդու իրավունքների ու ազատությունների ապահովմանն ուղղված օրենսդրական նախագծերի մշակում,
- օրենքների, Ազգային ժողովի որոշումների, Հանրապետության նախագահի հրամանագրերի և կարգադրությունների, Կառավարության և վարչապետի որոշումների, ենթաօրենսդրական նորմատիվ իրավական ակտերի Սահմանադրության 2-րդ գլխի դրույթներին համապատասխանության հարցերով Սահմանադրական դատարան դիմումների հասցեագրում,
- Սահմանադրական դատարանում քննվող՝ Սահմանադրության 2-րդ գլխի դրույթներին հակասությանը վերաբերող դիմումների վերաբերյալ հատուկ կարծիքների ներկայացում,
- մարդու իրավունքների կրթությանն ու իրազեկմանն ուղղված շարունակական միջոցառումների անցկացում,
- մարդու իրավունքների մանդատ ունեցող միջազգային և տարածաշրջանային կազմակերպությունների հետ աշխատանք՝ միտված Հայաստանում մարդու իրավունքների պաշտպանության իրավիճակի ներկայացմանն ու բարելավմանը:

22.7. ԲԱՐՁՐԱԳՈՒՅՆ ԴԱՏԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴ

Բարձրագույն դատական խորհուրդն անկախ պետական մարմին է, որը Սահմանադրությամբ և «ՀՀ դատական օրենսգրիք» ՀՀ սահմանադրական օրենքով սահմանված լիազորություններն իրականացնելու միջոցով երաշխավորում է դատարանների և դատավորների անկախությունը: Բարձրագույն դատական խորհրդի գլխավոր նպատակն է նախադրյալներ ստեղծել Հայաստանում ձևավորելու արդարադատության անկախության, անաչառության, մատչելիության, թափանցիկության, հաշվետվողականության և արդյունավետության նոր մշակույթ: Բարձրագույն դատական խորհրդի կողմից որդեգրվել են փոխկապակցված ու փոխլրացնող ռազմավարական ուղղություններ, մոտեցումը համակարգային է, հատվածական կամ այսրոպեական լուծումները չեն կարող ակնկալվող արդյունքներն ապահովել: Հստակ առանձնացվում են ճգնաժամային և ֆունկցիոնալ կառավարման խնդիրներ:

Բարձրագույն դատական խորհրդի կողմից մշակված արդյունավետ արդարադատության արդյունավետության ռազմավարական առաջնահերթությունների շրջանակներում նախատեսվում են օրենսդրական և կազմակերպչական բնույթի այնպիսի քայլեր, ինչպիսիք են արդարադատության ծախսատարության կրճատումը, էլեկտրոնային արդարադատության փուլային ներդրումը, դատական գործերի կառավարման ժամանակակից թվայնացված համակարգի ներդրումը, արդարադատության համակարգային մշտադիտարկումը, դատական արխիվների և ընթացիկ գործերի ամբողջական թվայնացման համակարգի արմատավորումը, դատարանների շենքային ու նյութատեխնիկական պայմանների որակական բարելավումը, դատարանների ու դատավորների նյութական ու սոցիալական անկախության անհրաժեշտ ու բավարար երաշխիքների ապահովումը, դատավորների օպտիմալ ծանրաբեռնվածության ապահովումը:

ՄԺԾԾ ժամանակահատվածում հիմնական ծախսային գերակայություններն են.

Սահմանված ժամանակահատվածում, ինչպես նաև հաջորդող տարիներին թիրախային նպատակը համարվում է WEF-ի ցուցանիշի՝ դատական համակարգի անկախությունը իշխանության այլ ճյուղերի, անհատների կամ ընկերությունների ազդեցությունից, բարելավումը՝ միջազգային հարթակում դիրքի ամրապնդման համար, անկախ, անաչառ, մատչելի, արդյունավետ ու հաշվետու արդարադատություն ունենալու համար, ինչն էլ իր հերթին կհանգեցնի ՀՀ-ում մակրոտնտեսական ցուցանիշների բարելավմանը, մասնավորապես՝ զգալի կավելանան ներդրումները, ինչն էլ մեծապես կնպաստի ՀՆԱ-ի աճին:

22.8. ԿՈՌՈՒՊՑԻԱՅԻ ԿԱՆԽԱՐԳԵԼՄԱՆ ՀԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎ

Հանձնաժողովի գործունեության ոլորտն առնչվում է.

1. ՀՀ Կառավարության 2019 թվականի հոկտեմբերի N 1332-Ն որոշմամբ սահմանված կոռուպցիայի կանխարգելման քաղաքականությանը՝ ինստիտուցիոնալ համակարգի ներդրման և կայացման առումով,

2. «Հանրային ծառայության մասին» օրենքով սահմանված հայտարարագրման համակարգին, ինչպես նաև

3. «Կոռուպցիայի կանխարգելման հանձնաժողովի մասին» օրենքով Հանձնաժողովի հետևյալ լիազորությունների իրականացմանը

- պետական պաշտոն զբաղեցնող անձանց, համայնքների ղեկավարների, նրանց տեղակալների, Երևան համայնքի վարչական շրջանների ղեկավարների, նրանց տեղակալների պաշտոն զբաղեցնող անձանց կողմից «Հանրային ծառայության մասին» օրենքով սահմանված անհամատեղելիության պահանջների և այլ սահմանափակումների, ինչպես նաև պետական պաշտոն զբաղեցնող անձանց (բացառությամբ պատգամավորի, դատավորի, Բարձրագույն դատական խորհրդի անդամի, դատախազի, քննիչի), համայնքների ղեկավարների, նրանց տեղակալների, Երևան համայնքի վարչական շրջանների ղեկավարների, նրանց տեղակալների պաշտոն զբաղեցնող անձանց վարքագծի կանոնների խախտումների և իրավիճակային շահերի բախման դեպքերի վերաբերյալ դիմումների քննություն և որոշումների կայացում,

- հայտարարատու պաշտոնատար անձանց, այդ թվում՝ «Կուսակցությունների մասին» սահմանադրական օրենքով նախատեսված՝ կուսակցությունների ղեկավար մարմինների պաշտոնատար անձանց և հայտարարագրերի ռեեստրի վարում, հայտարարագրի ձևանմուշի, հայտարարագրի լրացմանը ներկայացվող պահանջների, հայտարարագրերի ռեեստրի տվյալների ցանկի, հայտարարագրի ներկայացման և հայտարարագրված տվյալներում փոփոխություն կատարելու, հայտարարագրի արխիվացման կարգերի, ինչպես նաև հայտարարագրերի վերլուծության մեթոդաբանության և ռիսկային չափորոշիչների սահմանում

- հայտարարագրմանն առնչվող խախտումների վերաբերյալ գործերի քննում,

- պետական պաշտոն զբաղեցնող անձանց (բացառությամբ պատգամավորի, դատավորի, Բարձրագույն դատական խորհրդի անդամի, դատախազի, քննիչի), համայնքների ղեկավարների, նրանց տեղակալների, Երևան համայնքի վարչական շրջանների ղեկավարների, նրանց տեղակալների պաշտոն զբաղեցնող անձանց վարքագծի կանոնների վերաբերյալ խորհրդատվական բնույթի պարզաբանումներ, ինչպես նաև շահերի բախման իրավիճակի լուծմանն ուղղված քայլեր ձեռնարկելու վերաբերյալ առաջարկությունների ներկայացում,

- անհամատեղելիության պահանջների և այլ սահմանափակումների, վարքագծի կանոնների խախտումների, շահերի բախման դեպքերի վիճակագրության վարում,

- Հանրային ծառայողների կողմից նվերների հաշվառման ռեեստրի ներդրում և վարում

- պետական կառավարման և տեղական ինքնակառավարման մարմիններում կոռուպցիոն ռիսկերի կառուցակարգերի ներդրում և կիրառում

- կոռուպցիայի դեմ պայքարին առնչվող ռազմավարությունների և միջոցառումների ծրագրերի (այդ թվում՝ ոլորտային) նախագծերի փորձագիտական վերլուծություն և դրանց վերաբերյալ ներկայացնում է առաջարկություններ իրավասու մարմին,

- կոռուպցիայի կանխարգելման ծրագրերի մշակում և դրանց ներկայացում Կառավարությանը,

- կոռուպցիայի դեմ պայքարին առնչվող հարցերով կրթական և հանրային իրազեկման բարձրացման ծրագրերի և իրականացնում միջոցառումների մշակում,

- իր մշակած հակակոռուպցիոն ծրագրերի և դրանց իրականացման միջոցառումների ծրագրի (այդ թվում՝ ոլորտային) կատարման վերաբերյալ մոնիտորինգի զեկույցների մշակում, դրանց վերաբերյալ առաջարկությունների ներկայացում իրավասու մարմիններին,

- «Հանրային ծառայության մասին» օրենքով սահմանված դեպքերում և կարգով պետական պաշտոններում նշանակման ենթակա անձանց բարեվարքության ուսումնասիրության իրականացում,

- պետական պաշտոն զբաղեցնող անձանց (բացառությամբ պատգամավորի, դատավորի, Բարձրագույն դատական խորհրդի անդամի, դատախազի, քննիչի), համայնքների ղեկավարների, նրանց տեղակալների, Երևան համայնքի վարչական շրջանների ղեկավարների, նրանց

տեղակալների պաշտոն զբաղեցնող անձանց, հանրային ծառայողի վարքագծի տիպային կանոնների (կանոնագիրքը) ընդունում,

- կուսակցությունների ընթացիկ ֆինանսական գործունեության նկատմամբ վերահսկողության իրականացում, ներառյալ՝ կուսակցությունների տարեկան հաշվետվությունների ներկայացման պահանջների պահպանման և դրանցում առկա տեղեկատվության և տվյալների արժանահավատության և ամբողջականության ստուգում, դրանց առնչվող խախտումների վերաբերյալ գործերի քննում և լուծում, տարեկան հաշվետվությունների աուդիտի կազմակերպում, կուսակցությունների ղեկավար մարմինների պաշտոնատար անձանց հայտարարագրում (համակարգի ներդրում, ռեսուրսի վարում, հայտարարագրերի ստուգում և վերլուծություն, դրանց առնչվող խախտումների վերաբերյալ գործերի քննում և լուծում), «Կուսակցությունների մասին» սահմանադրական օրենքով նախատեսված պետական նպատակային ֆինանսավորման միջոցների օգտագործման ստուգում, թեկնածուների, ընտրություններին մասնակցող կուսակցությունների (կուսակցությունների դաշինքների) նախընտրական հիմնադրամներ, քարոզչության հիմնադրամ կատարված նվիրատվությունների և դրանց օգտագործման վերաբերյալ հայտարարագրերի ներկայացման պահանջների պահպանման, դրանցում առկա տեղեկատվության և տվյալների արժանահավատության ու ամբողջականության ստուգում և այլն:

2023-2025 թվականների համար Կոռուպցիայի կանխարգելման հանձնաժողովը սահմանել է հետևյալ հիմնական թիրախները՝

1. հայտարարագրերի վերլուծության և հնարավոր խախտումների հայտնաբերման մեխանիզմների արդյունավետության բարձրացում,

2. պետական կառավարման, տեղական ինքնակառավարման համակարգում հանրային պաշտոն զբաղեցնող անձանց կողմից շահերի բախման, անհամատեղելիության, վարքագծի կանոնների և այլ սահմանափակումների խախտումների նվազեցում,

3. պետական պաշտոնների նշանակման ենթակա անձանց/թեկնածուների բարեվարքության ուսումնասիրության օրենսդրական և գործնական հնարավորությունների ընդլայնում,

4. պետական կառավարման և տեղական ինքնակառավարման մարմիններում կոռուպցիոն ռիսկերի բացահայտման, վերլուծության և ռիսկերի կառավարման մեթոդաբանության մշակում և ներդնում (էլեկտրոնային համակարգերի ներդրման միջոցով տեղեկատվության անվտանգ հավաքագրում և վերլուծություն)

5. Հանրային ծառայողների կողմից նվերների ընդունման արգելքի հայեցակարգի մշակում և կիրառում(էլեկտրոնային համակարգերի ներդրման միջոցով տեղեկատվության անվտանգ հավաքագրում և վերլուծություն):

6. կոռուպցիայի կանխարգելման և դրա հիմնական թիրախների վերաբերյալ հանրային իրազեկման մակարդակի բարձրացում և կոռուպցիայի կանխարգելմանն ուղղված ֆորմալ և ոչ ֆորմալ կրթության ապահովում,

7. Հանձնաժողովին վերապահված նոր՝ կուսակցությունների տարեկան հաշվետվությունների ստուգման, պարտադիր աուդիտի կազմակերպման, կուսակցությունների հայտարարտու պաշտոնատար անձանց հայտարարագրմանն առնչվող, գործառույթների և լիազորությունների արդյունավետ իրականացում, ինչպես նաև նախընտրական հիմնադրամներ կատարվող նվիրատվությունների, ծախսերի և դրանց հաշվարկման նկատմամբ վերահսկողության, հանրաքվեի և տեղական հանրաքվեի քարոզչության նպատակով կատարված նվիրատվությունների, ծախսերի և դրանց հաշվարկման նկատմամբ վերահսկողության արդյունավետ իրականացում:

8. Հանձնաժողովի միջազգային համագործակցության խթանում

Կոռուպցիայի կանխարգելման հանձնաժողովի ծախսային ծրագրային գերակայությունները բխում են գործունեության հիմնական նպատակից, այն է՝ ապահովել պետական կառավարման և տեղական ինքնակառավարման ոլորտում կոռուպցիայի կանխարգելման համակարգային և անհատական գործուն մեխանիզմների ներդրումն ու արդյունավետ շահագործումը:

22.9. ՄՐԳԱԿԳՈՒԹՅԱՆ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՆՁՆԱԺՈՂՎ

Մրցակցության պաշտպանության հանձնաժողովը պետական ինքնավար մարմին է, որն ապահովում է տնտեսական գործունեության ազատությունը, ազատ տնտեսական մրցակցությունը, բարեխիղճ մրցակցության և ձեռնարկատիրության զարգացման համար անհրաժեշտ միջավայրը և իրականացնում է սպառողների շահերի պաշտպանությունը: Հանձնաժողովի առջև դրված խնդիրներն են՝

- ձեռնարկատիրության զարգացման և սպառողների շահերի պաշտպանության նպատակով տնտեսական մրցակցության պաշտպանումը ու խրախուսումը,
- բարեխիղճ և ազատ մրցակցության համար անհրաժեշտ միջավայրի ապահովումը,
- հակամրցակցային գործունեության կանխարգելումը, սահմանափակումը և նախազգուշացումը,
- տնտեսական մրցակցության պաշտպանության նկատմամբ վերահսկողությունը:

Հանձնաժողովը, համաձայն ծրագրային բյուջետավորման գործընթացի, յուրաքանչյուր տարի պարտավոր է իրականացնել 100 ուսումնասիրություն և լայն սպառման պարենային և ոչ պարենային նշանակության ապրանքների և ծառայությունների հինգ շուկաների (ոլորտների) ուսումնասիրություններ: Ապրանքային շուկայի մրցակցային իրավիճակը գնահատող ուսումնասիրությունները սահմանում են ապրանքային շուկայի կառուցվածքը, կենտրոնացվածության աստիճանը, օրենսդրական խնդիրները և մրցակցությունը սահմանափակող երևույթները:

«Տնտեսական մրցակցության պաշտպանություն» ծրագրի շրջանակներում Հանձնաժողովի ոլորտային ծախսերի գերակա ուղղություններն են.

- Տնտեսական մրցակցության պաշտպանությանն ուղղված միջոցառումների իրականացում,
- «Տնտեսական մրցակցության պաշտպանության մասին» օրենքում և հարակից մի շարք օրենքներում կատարված փոփոխությունների և լրացումների հիման վրա նորմատիվ իրավական ակտերի լրամշակում և նոր նորմատիվ իրավական ակտերի ընդունում,
- Ապրանքային շուկաներում «Տնտեսական մրցակցության պաշտպանության մասին» ՀՀ օրենքով սահմանված չարաշահումների սահմանափակումը, կանխումը, արգելումը, ձեռնարկատիրության զարգացման նպաստումը,
- Միջազգային համանման կառույցներին ինտեգրվելը և փորձի փոխանակումը:

22.10. ՀԵՌՈՒՍԱՏԵՍՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ՌԱԴԻՈՅԻ ՀԱՆՁՆԱԺՈՂՎ

Հեռուստատեսության և ռադիոյի հանձնաժողովը (այսուհետ՝ Հանձնաժողով) սահմանադրական կարգավիճակ ունեցող անկախ պետական մարմին է, որն ապահովում է հեռարձակվող լրատվության միջոցների ազատությունը, անկախությունը և

բազմազանությունը, վերահսկում է տեսալսողական մեդիածառայություն մատուցողների, ցանցային և մուլտիպլեքս օպերատորների, ինչպես նաև տեսալսողական ծրագրերի դիստրիբյուտորների գործունեությունը:

Հանձնաժողովի հիմնական գործառույթներն են՝

1) հանրային մուլտիպլեքսում սլոթի օգտագործման լիցենզավորման մրցույթների անցկացում.

2) լսողական ծրագրի հաճախականության օգտագործման լիցենզավորման մրցույթների անցկացում.

3) մասնավոր մուլտիպլեքս օպերատորի գործունեության լիցենզավորման մրցույթների անցկացում.

4) ցանցային օպերատորի գործունեության լիցենզավորում.

5) տեսալսողական մեդիածառայություն մատուցողի կարգավիճակի տրամադրում՝ հեղինակազորում.

6) տեսալսողական ծրագրերի դիստրիբյուտորների ծանուցումների հաստատում.

7) ոչ գծային տեսալսողական տեղեկատվության հեռարձակման գործունեություն իրականացնելու թույլտվությունների տրամադրում.

8) լիցենզիա ստացած անձանց ցուցակի կազմում և հրապարակում, լիցենզիայում նշված պայմանների և «Տեսալսողական մեդիայի մասին» օրենքի (այսուհետ՝ Օրենք) պահանջների կատարման նկատմամբ հսկողության իրականացում.

9) տեսալսողական հաղորդումների տեսագրությունների և ձայնագրությունների ընտրանքային դիտարկման միջոցով օրենսդրության և լիցենզիայի պահանջներին դրանց համապատասխանության պարզում.

10) «Տեսալսողական մեդիայի մասին» օրենքի խախտման կամ իր որոշումները չկատարելու դեպքում պատասխանատվության միջոցների կիրառում.

11) տեսալսողական մեդիածառայություն մատուցողների կողմից նախընտրական քարոզչության՝ Հայաստանի Հանրապետության ընտրական օրենսգրքով սահմանված կարգի պահպանման նկատմամբ վերահսկողություն.

12) տեսալսողական մեդիածառայություն մատուցողների, ցանցային և մուլտիպլեքս օպերատորների և տեսալսողական ծրագրերի դիստրիբյուտորների գործունեության վերաբերյալ բողոքների, առաջարկությունների և հարցումների ուսումնասիրում և պատասխանում կամ եզրակացության տրամադրում.

13) տեսալսողական մեդիածառայություն մատուցողների և ցանցային օպերատորների գործունեության մշտադիտարկում.

14) «Հայաստանի Հանրապետությունում ստուգումների կազմակերպման և անցկացման մասին» օրենքով սահմանված կարգով և դեպքերում ստուգումների և ուսումնասիրությունների իրականացում.

15) Հանրային հեռարձակողի ծրագրերում տեղեկատվական, կրթական, մշակութային և ժամանցային բնույթի հաղորդումների բազմազանության ապահովման համար վերահսկողության իրականացում:

16) օրենքով սահմանված դեպքերում կարգերի, մեթոդաբանությունների և այլ ենթաօրենսդրական նորմատիվ իրավական ակտերի ընդունում:

ՄԺԾԾ ժամանակահատվածում Հանձնաժողովի կողմից իրականացվելիք հիմնական ծրագրերն են՝

- Տեսալսողական մեդիայի ոլորտը կարգավորող օրենսդրության, ինչպես նաև լիցենզիայի պայմանների պահպանման վերահսկում, ինչը կնպաստի ոլորտային նպատակների իրագործմանը:
- Տեսալսողական մեդիաձառայությունների լիցենզավորման մրցույթների անցկացում, ներառյալ մարզային մրցույթների, ինչը տեղեկատվություն ստանալու ավելի լայն ընտրության հնարավորություն կտա սպառողներին, իսկ մարզերի բնակչությանը՝ մշտապես իրազեկ լինելու տեղական նորություններին և մարզերին առնչվող խնդիրներին:
- Մասնավոր մուլտիպլեքս օպերատորի գործունեության լիցենզավորման մրցույթի անցկացում, ինչը կնպաստի տեսալսողական ծրագրերի հեռարձակման թվայնացման համակարգի կայուն գործարկմանը, ինչպես նաև կապահովի նոր սուբյեկտների մուտքը տեսալսողական շուկա՝ նպաստելով մեդիաների միջև հավասարակշռված մրցակցային միջավայրի ստեղծմանը:

22.11. ԿԵՆՏՐՈՆԱԿԱՆ ԸՆՏՐԱԿԱՆ ՀԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎ

Հայաստանի Հանրապետության կենտրոնական ընտրական հանձնաժողովը սահմանադրական կարգավիճակով օժտված անկախ պետական մարմին է, որը կազմակերպում է Ազգային ժողովի և տեղական ինքնակառավարման մարմինների ընտրությունները, հանրաքվեները, ինչպես նաև վերահսկողություն է իրականացնում դրանց օրինականության նկատմամբ:

Հանձնաժողովի աշխատանքներն ուղղված են ընտրական գործընթացների պատշաճ կազմակերպմանն ու անցկացմանը, դրանց բարելավմանն ու կատարելագործմանը, ընտրական իրավունքի և ընտրական գործընթացների վերաբերյալ ուսուցումների և դասընթացների կազմակերպմանը, դասավանդման նոր մեթոդաբանության, ուսուցման նոր հարթակների մշակմանն ու ներդրմանը և ընտրական գործընթացների վերաբերյալ հանրային իրազեկման ապահովմանն ու ընդլայնմանը:

Վերոգրյալի ապահովման համար իրականացվում են վերլուծություններ, ուսումնասիրություններ, կազմակերպվում են Հանձնաժողովի անդամների և Հանձնաժողովի աշխատակիցների վերապատրաստումներ, անցկացվում են սեմինարներ, կոնֆերանսներ, ապահովվում են շփումներ շահագրգիռ մասնակիցների հետ (կուսակցությունների ներկայացուցիչներ, հասարակական կազմակերպություններ, զանգվածային լրատվության միջոցների ներկայացուցիչներ, տարածքային ընտրական հանձնաժողովներ և այլն):

Հանձնաժողովը անդամակցում է Եվրոպայի ընտրական իշխանությունների ասոցիացիա (ACEEEO) կազմակերպությանը:

Հանձնաժողովը համագործակցել է՝

1) 2016-2017 թվականներին՝ Միավորված Ազգերի Զարգացման Ծրագիր «Աջակցություն ընտրական գործընթացին Հայաստանում» ծրագրի շրջանակներում

2) 2018-2020 թվականներին՝ Միավորված Ազգերի Զարգացման Ծրագիր «Հայաստանում ընտրական գործընթացի աջակցություն» ծրագրի շրջանակներում:

Կենտրոնական ընտրական հանձնաժողովի կանոնադրության համաձայն՝ Հանձնաժողովի նպատակն է Ազգային ժողովի և տեղական ինքնակառավարման մարմինների ընտրությունների, ինչպես նաև հանրաքվեների կազմակերպումն ու անցկացումը:

Հանձնաժողովի խնդիրներն են՝

1. կազմակերպել և անցկացնել Ազգային ժողովի և տեղական ինքնակառավարման մարմինների ընտրությունները, ամփոփել արդյունքները,

2. կազմակերպել և անցկացնել հանրաքվեները, ամփոփել արդյունքները,

3. վերահսկողություն իրականացնել ընտրությունների և հանրաքվեների կազմակերպման և անցկացման օրինականության նկատմամբ:

Հանձնաժողովը համագործակցում է հասարակական կազմակերպությունների հետ՝ հաշվանդամություն ունեցող անձանց համար ընտրական գործընթացներն առավել մատչելի դարձնելու ուղղությամբ: Նշված աշխատանքները կնպաստեն նաև ՀՀ կառավարության ծրագրով սահմանված նպատակին, ըստ որի՝ «վերահաստատելով հաշմանդամություն ունեցող անձանց իրավունքների պաշտպանությանն ուղղված հետևողական ջանքերը՝ Կառավարությունը շարունակելու է ձեռնարկել անհրաժեշտ բոլոր միջոցները՝ բացառելու համար հաշմանդամության հիմքով խտրականությունը կյանքի բոլոր ոլորտներում», և ՀՀ կառավարության ծրագրով սահմանված՝ հաշմանդամություն ունեցող անձանց իրավունքների և արժանապատվության պաշտպանությանը և նրանց սոցիալական ներառման ապահովման խնդրի լուծմանը:

Հանձնաժողովը ապահովում է կանանց լիարժեք և արդյունավետ մասնակցությունը և հավասար հնարավորությունները քաղաքական, տնտեսական և հանրային կյանքում որոշումների կայացման բոլոր մակարդակներում ղեկավար դիրք զբաղեցնելու համար (և՛ հանձնաժողովների անդամների, և՛ թեկնածուների շրջանում):

Հաշվի առնելով, որ քաղաքացիների իրազեկումը առաջնային է Կենտրոնական ընտրական հանձնաժողովի համար, Կենտրոնական ընտրական հանձնաժողովը միջոցներ է ձեռնարկելու ընդլայնելու համար իրազեկման աշխատանքները (այդ թվում՝ բաց դասեր անցկացնելով, երիտասարդների ներգրավելով և այլն):

Կենտրոնական ընտրական հանձնաժողովն իր նպատակները սահմանելիս առաջնորդվում է Հայաստանի Հանրապետության կողմից վավերացված միջազգային պայմանագրերով և այն միջազգային կազմակերպությունների ընդունած փաստաթղթերով և ծրագրերով, որոնց հետ Հանձնաժողովը համագործակցում է:

2016-2020 թվականների «Աջակցություն ընտրական գործընթացներին Հայաստանում» և «Հայաստանում ընտրական գործընթացների աջակցություն» ծրագրերի շրջանակներում Կենտրոնական ընտրական հանձնաժողովին տրամադրվել են ծրագրատեխնիկական միջոցներ:

«Հայաստանի Հանրապետության ընտրական օրենսգիրք» ՀՀ սահմանադրական օրենքի 8 և 8.1 հոդվածների պահանջները, ինչպես նաև ընտրական օրենսգրքի այլ դրույթներով, «Հանրաքվեի մասին» ՀՀ սահմանադրական օրենքի, «Տեղական հանրաքվեի մասին» ՀՀ օրենքի և այլ իրավական ակտերի պահանջներից ելնելով Հայաստանի Հանրապետության կենտրոնական ընտրական հանձնաժողովում ներդրված են և շահագործվում են մի շարք համակարգեր և առցանց հարթակներ՝ դրանք են.

1. «Ընտրություններ» ավտոմատացված համակարգ
2. <https://www.elections.am/> - Կենտրոնական ընտրական հանձնաժողովի համացանցային կայք
3. Հայաստանի Հանրապետության ընտրողների ռեգիստր
4. <https://www.online.elections.am/> - Էլեկտրոնային եղանակով քվեարկության համակարգ
5. Տեղամասում ընտրողների նույնականացման համակարգ
6. Ընտրողների կենտրոնական տեղեկատվական համակարգ (CVIS)
7. <https://initiative.elections.am/> - Էլեկտրոնային եղանակով ստրագրությունների՝ առցանց ստորագրահավաքի համակարգ
8. <https://eapp.elections.am/> - մասնագիտական դասընթացներին մասնակցելու հայտերի առցանց ընդունման, դասընթացների կազմակերպման, անցկացման և ամփոփման համակարգ,
9. <https://search.elections.am/> դասընթացների մասնակցելու դիմումների առցանց հետևելու համակարգ
10. <https://elearning.elections.am> - հեռահար ուսուցման համակարգ
11. <https://vad.elections.am> - ընտրողների գրանցումն իրականացնող տեխնիկական սարքավորումների (VAD) մասնագետների ռեեստրի վարման համակարգ,
12. <https://e-lists.elections.am> Կուսակցությունների, կուսակցությունների դաշինքների կողմից ընտրական ցուցակների առցանց ներկայացման համակարգ
13. <https://e-lists.elections.am> տեղամասային ընտրական հանձնաժողովների անդամների հայտերի առցանց ներկայացման համակարգ
14. <https://dashboards.elections.am/> - Քվեարկության արդյունքների իրական ժամանակում առցանց հրապարակման համակարգ
15. <http://dashboards.elections.local/> Քվեարկության արդյունքների իրական ժամանակում առցանց հրապարակման համակարգի կառավարման վահանակ,
16. <https://cms.elections.local/> - Հանձնաժողովի կայքի, ներդրված համակարգերի կառավարման վահանակ,
17. <https://accreditation.elections.am/> ՋԼՍ ներկայացուցիչների և դիտորդների տվյալների առցանց ընդունման համակարգ:

Կենտրոնական ընտրական հանձնաժողովի ծախսային գերակայություններն են՝

1. Կենտրոնական ընտրական հանձնաժողովի գործունեության ապահովումը, ընտրական ծրագրերի համակարգման, կազմակերպման, անցկացման և մոնիտորինգի իրականացումը, ընտրությունների կազմակերպումն ու անցկացումը.

2. Տեղական ինքնակառավարման մարմինների ընտրությունների կազմակերպումը.

3. Երևանի ավագանու ընտրությունների կազմակերպումը.

4. Ընտրական հանձնաժողովների անդամների մասնագիտական դասընթացների կազմակերպումը:

22.12. ՀԱՆՐԱՅԻՆ ԾԱՌԱՅՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ԿԱՐԳԱՎՈՐՈՂ ՀԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎ

Հայաստանի Հանրապետության հանրային ծառայությունները կարգավորող հանձնաժողովի առաջնահերթ գործառույթներից է կարգավորման օրենսդրական դաշտի շարունակական կատարելագործումը, և միջազգային առաջավոր փորձի վրա հիմնված բազմակողմանի և առավել ճկուն իրավական կարգավորումը՝ ելնելով սպառողների և կարգավորվող անձանց իրավունքների պաշտպանության, նրանց շահերի հավասարակշռման, մրցակցային միջավայրի զարգացման համար անհրաժեշտ պայմանների ստեղծման, կարգավորվող ենթակառուցվածքներում արդյունավետ ներդրումների խրախուսման և կարգավորման դաշտի թափանցիկության ապահովման առաջնահերթություններից, հանրային ծառայությունների ոլորտում միջազգային համագործակցության անհրաժեշտությունից:

Հանձնաժողովը, իր կողմից հիմնարար նշանակություն ունեցող հանրային շահերի պաշտպանության սահմանադրաիրավական մանդատի իրագործման ուղղված խնդիրների առավել համակողմանի և արդյունավետ լուծումների ապահովման, հանրային ծառայություններից օգտվող սպառողների և ոլորտի կարգավորվող անձանց շահերի հավասարակշռման և վերջիններիս նկատմամբ խտրականության բացառման անհրաժեշտությունից ելնելով, շարունակելու է հետամուտ լինել կարգավորվող ոլորտների իրավական ակտերի լրամշակման աշխատանքներին:

Հանձնաժողովը, մասնավորապես, մասնակցելու է կարգավորման խնդիրների լուծմանը նպաստող ծրագրերի, իրավական ակտերի և այլ փաստաթղթերի մշակմանը, կատարելագործմանը և իրականացմանը:

Կշարունակվեն նաև ոլորտում ներդրումների խթանմանն ուղղված էներգետիկայի բնագավառում գործունեության լիցենզավորման կարգի կատարելագործման աշխատանքները:

2023-2025թթ. և շարունակվելու են էներգետիկայի բնագավառում լիցենզավորման գործընթացները:

2023-2025թթ. և շարունակվելու են աշխատանքները սակագնային քաղաքականության իրականացման ու կատարելագործման, էներգետիկայի բնագավառում իրականացվող ներդրումային ծրագրերի ուսումնասիրման, համապատասխան կազմակերպությունների կողմից կազմված և հրապարակված գնումների պլանների վերլուծության և շուկայի ազատականացման իրավական դաշտի կատարելագործման ուղղությամբ: Մասնավորապես, հաշվի առնելով 2022թ. փետրվարի 1-ից գործարկված էլեկտրաէներգետիկական նոր շուկայի անցումային փուլի

արդյունքները, ըստ անհրաժեշտության, կլրամշակվեն ՀՀ էլեկտրաէներգետիկական մեծածախ և մանրածախ շուկայի առևտրային կանոնները և համապատասխան պայմանագրերի օրինակելի ձևերը: Էլեկտրաէներգետիկական նոր շուկայի կարգավորումներին համապատասխան, ըստ անհրաժեշտության, կլրամշակվեն նաև սակագների հաշվարկման մեթոդիկաները: Աշխատանքներ կտարվեն նաև էլեկտրաէներգետիկական շուկայի գործունեության մշտադիտարկման, հնարավոր խնդիրների վերհանման և դրանց լուծման ուղղությամբ:

2023-2025թթ. կշարունակվեն իրականացվել էներգետիկայի բնագավառում էներգետիկ հաշվեկշիռների, կարգավորվող ընկերությունների կողմից լիցենզավորված գործունեության իրականացման համար անհրաժեշտ ծախսերի ու պարտավորությունների, իրականացված ներդրումների և սակագների վրա ազդող մի շարք այլ գործոնների վերլուծության և էներգետիկայի բնագավառի սակագների վերանայման աշխատանքները, կճշգրտվեն փոքր հիդրոէլեկտրակայաններից և վերականգնվող այլ աղբյուրների կիրառմամբ գործող կայաններից առաքվող էլեկտրական էներգիայի վաճառքի սակագները:

2023-2025թթ. նախատեսվում է իրականացնել «Վեոլիա ջուր» ՓԲԸ-ի կողմից վարձակալության պայմանագրային հաշվետու տարվա համար ներկայացված խմելու ջրի մատակարարման և ջրահեռացման (կեղտաջրերի մաքրման) ծառայությունների մատուցման սակագների վերանայման (ճշգրտման) հայտի ուսումնասիրման, խմելու ջրի ծավալների մոնիթորինգի իրականացման աշխատանքներ և խմելու ջրի մատակարարման և ջրահեռացման (կեղտաջրերի մաքրման) սակագների սահմանման աշխատանքներ:

2023-2025թթ. փոստային կապի ազգային օպերատորի կողմից սակագների վերանայման հայտի ներկայացման դեպքում կշարունակվեն իրականացվել փոստային կապի ունիվերսալ ծառայությունների սակագների վրա ազդող գործոնների վերլուծության և, ըստ անհրաժեշտության, սակագների վերանայման աշխատանքները:

Բաժանորդների կողմից բարձրացված խնդիրների ուսումնասիրության արդյունքում՝ մատակարար-սպառող կարգավորվող իրավահարաբերությունների բարելավման նպատակով 2023-2025 թվականներին կլրամշակվեն էլեկտրաէներգետիկական շուկայի բաշխման ցանցային կանոնները, էլեկտրաէներգետիկական մանրածախ շուկայի առևտրային կանոնները, բնական գազի մատակարարման և օգտագործման, ինչպես նաև խմելու ջրի մատակարարման և ջրահեռացման (կեղտաջրերի մաքրման) ծառայությունների մատուցման կանոնները:

Էլեկտրաէներգետիկական համակարգում ֆինանսական կայունություն և առաքված էլեկտրաէներգիայի և մատուցված ծառայությունների դիմաց «Հայաստանի էլեկտրական ցանցեր» փակ բաժնետիրական ընկերության կողմից 100% վճարումներ ապահովելու նպատակով 2023-2025 թվականներին ևս հանձնաժողովը կշարունակի վերահսկել իր կողմից ներդրված հատուկ հաշվի մեխանիզմի բնականոն աշխատանքը՝ երաշխավորելով արտադրողներին և շուկային ծառայություններ մատուցող ընկերություններին վճարումների կատարումը:

Հաշվի առնելով, ՀՀ-ում սպառողների պահանջի աճը ինտերնետի նկատմամբ՝ հանձնաժողովը նախատեսում է շարունակել աշխատանքները (այդ թվում՝ օպերատորների հետ համագործակցության, ինչպես նաև լիցենզիաների և ռադիոհաճախականությունների օգտագործման թույլտվությունների տրամադրմամբ) ենթակառուցվածքների զարգացման և ՀՀ բնակավայրերում (առավելապես սահմանամերձ բնակավայրերում) ամրակցված (լարային և անլար տեխնոլոգիաների) լայնաշերտ ինտերնետ հասանելիության ծառայությունների զարգացման

ուղղությամբ, որոնցով պայմանավորված ակնկալվում է լայնաշերտ տեխնոլոգիայի վրա հիմնված օպտիկամանրաթելային ցանցերի հասանելիության և ամրակցված լայնաշերտ ինտերնետ հասանելիության բաժանորդների թվաքանակի աճ:

Բացի այդ, հաշվի առնելով ՀՀ էլեկտրոնային հաղորդակցության ոլորտի առկա ձեռքբերումները, նախատեսվում է ոլորտի իրավասու և շահագրգիռ պատկան այլ մարմինների հետ քննարկումների արդյունքում իրականացնել հանձնաժողովի տնօրինմանը հանձնված ռադիոհաճախականությունների 700ՄՀց տիրույթի՝ 703-733ՄՀց և 758-788ՄՀց և 800ՄՀց տիրույթի՝ 791-801ՄՀց և 832-842ՄՀց հատվածների (ինչպես նաև ռադիոհաճախականությունների մյուս անհրաժեշտ տիրույթները հանձնաժողովի տնօրինմանը հանձնվելուց հետո) տրամադրման մրցույթներ՝ հանրային շարժական կապի 4G տեխնոլոգիայից դեպի 5G տեխնոլոգիայի ցանցերի սահուն անցումն ապահովող նորագույն սերնդի շարժական լայնաշերտ կապի ցանցերի զարգացման (ներդրման) նպատակով:

Հաշվի առնելով էլեկտրոնային հաղորդակցության ոլորտը կարգավորող օրենսդրության բարելավման Եվրոպական միության փորձը, ինչպես նաև ՀՀ և ԵՄ միջև ստորագրված համապարփակ և ընդլայնված գործընկերության համաձայնագրում ամրագրված հանձնառությունները՝ հանձնաժողովը նախատեսում է նախաձեռնել էլեկտրոնային հաղորդակցության ոլորտը կարգավորող օրենսդրության, մասնավորապես՝ «էլեկտրոնային հաղորդակցության մասին» օրենքի հանձնաժողովի իրավական ակտերի բարեփոխումներ:

Միաժամանակ, հաշվի առնելով հանրային ամրակցված և շարժական կապի լայնաշերտ տեխնոլոգիաների ենթակառուցվածքների զարգացման ուղղությամբ իրականացված աշխատանքները՝ հանձնաժողովը ԵՄ արևելյան գործընկերության երկրների հեռահաղորդակցության ոլորտի կարգավորողների խմբի շրջանակում շարունակելու է աշխատանքները ենթակառուցվածքների քարտեզագրման մշակմանն ուղղված աշխատանքներին: ԵՄ արևելյան գործընկերության երկրների հեռահաղորդակցության ոլորտի կարգավորողների խմբի շրջանակում նախատեսվում են նաև կարգավորող մարմինների անկախության ամրապնդմանը, էլեկտրոնային հաղորդակցության շուկաների վերլուծությանը, ԵՄ արևելյան գործընկերության երկրների տարածաշրջանում միջազգային ռումբինգի միասնական տարածք ձևավորելուն և սակագների նվազեցմանն ուղղված աշխատանքների շարունակական մասնակցություն: Բացի այդ, շարունակվելու են աշխատանքները նաև ԵԱՏՄ անդամ պետությունների կապի ոլորտում մրցակցության և խոչընդոտների վերացման հարցերով աշխատանքային խմբի շրջանակում, ինչպես նաև ԵԱՏՄ անդամ պետությունների կապի օպերատորների միջև տրաֆիկի անցման ծառայությունների գնագոյացման կարգավորման վերաբերյալ քննարկումներին:

22.13. ՊԵՏԱԿԱՆ ՎԵՐԱՀՍԿՈՂԱԿԱՆ ԾԱՌԱՅՈՒԹՅՈՒՆ

«Պետական վերահսկողական ծառայության մասին» ՀՀ օրենքով (այսուհետ՝ Օրենք) ՀՀ պետական վերահսկողական ծառայությունը «Պետական կառավարման համակարգի մարմինների մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքով սահմանված պետական վերահսկողության ոլորտում գործող վարչապետին ենթակա մարմին է, որն իրականացնում է Օրենքով իրեն վերապահված վերահսկողական լիազորություններ:

Ծառայությունը պետական վերահսկողության շրջանակներում և Օրենքով սահմանված կարգով՝

1) պետական կառավարման համակարգի մարմիններում և պետական հիմնարկներում իրականացնում է ուսումնասիրություններ.

2) Սահմանադրությամբ և օրենքներով ստեղծված, պետական կառավարման համակարգի մարմին չհանդիսացող մարմիններում իրականացնում է ուսումնասիրություններ պետական միջոցների կառավարման օրինականության վերահսկողության նպատակով.

3) տեղական ինքնակառավարման մարմիններում իրականացնում է ուսումնասիրություններ պետական միջոցների տրամադրման համար հիմք հանդիսացող տեղեկատվության արժանահավատության գնահատման նպատակով.

4) պետական միջոցների ձևավորման գործառույթ իրականացնող լիազորված անձանց մոտ իրականացնում է ուսումնասիրություններ պետական միջոցների ձևավորման օրինականության վերահսկողության նպատակով.

5) Հայաստանի Հանրապետության մասնակցությամբ իրավաբանական անձանց մոտ իրականացնում է ուսումնասիրություններ Հայաստանի Հանրապետության մասնակցությունից ծագող և լիազոր մարմնի, ինչպես նաև կառավարման բարձրագույն և հսկողություն իրականացնող մարմնում Հայաստանի Հանրապետության ներկայացուցչի լիազորություններից բխող վերահսկողության իրականացման նպատակով.

6) Հայաստանի Հանրապետության մասնակցությամբ քաղաքացիաիրավական գործարքների կողմ հանդիսացող անձանց մոտ իրականացնում է ուսումնասիրություններ Հայաստանի Հանրապետության մասնակցությամբ քաղաքացիաիրավական գործարքներից բխող և դրանց պայմանների կատարման նկատմամբ վերահսկողության իրականացման նպատակով, բացառությամբ պայմանագրից բխող ցուցումներ տալու, որն իրականացվում է պայմանագրով Հայաստանի Հանրապետության անունից հանդես եկող լիազոր մարմնի միջոցով.

7) պետությունից, համայնքից, պետական, համայնքային ոչ առևտրային կազմակերպություններից, պետության, համայնքների հիսուն տոկոսից ավելի բաժնեմաս ունեցող կազմակերպություններից նվիրաբերության կամ դրամաշնորհի կարգով միջոցներ ստացած իրավաբանական անձանց մոտ իրականացնում է ուսումնասիրություններ գնումների գործընթացը կանոնակարգող օրենսդրության պահանջների պահպանման նկատմամբ վերահսկողության նպատակով.

8) Հայաստանի Հանրապետությունից սուբսիդիա և դրամաշնորհ ստացած անձանց մոտ իրականացնում է ուսումնասիրություններ պետական միջոց տրամադրելու համար հիմք հանդիսացող տեղեկատվության արժանահավատության գնահատման նպատակով.

9) պետական միջոցների կառավարման և ձևավորման հակաօրինական գործողությունների, չարաշահումների վտանգի և հնարավոր վնասների առաջացման ռիսկերի դեպքերում նշված ռիսկերի հիմնավորվածությունը պարզելու, գնահատելու կամ դրանք նվազագույնի հասցնելու նպատակով վարչապետի համաձայնությամբ իրավասու է առաջարկելու կասեցնել գործարքների կատարումը, ինչպես նաև դրանց կնքմանն ուղղված ընթացակարգերը կամ գործողությունները.

10) վարչապետի հանձնարարությամբ իրականացնում է կարգապահական վարույթներ.

11) ստացված դիմումները, բողոքները և առաջարկությունները հասցեագրում է իրավասու պետական կառավարման համակարգի մարմիններին և վերահսկում դրանց ընթացքը.

12) իրականացնում է հանդիպակաց ուսումնասիրություններ սույն օրենքով սահմանված դեպքերում և կարգով.

13) ներկայացնում է վերահսկողության արդյունքներից բխող պահանջվող միջոցառումների վերաբերյալ առաջարկություններ և իրականացնում դրանց իրականացման նկատմամբ հսկողություն.

14) համագործակցում է պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմինների, միջազգային կազմակերպությունների և օտարերկրյա պետությունների համապատասխան կառույցների հետ.

15) առաջարկություններ է ներկայացնում պետական կառավարման ոլորտում իրավական ակտերի նախագծերի և փոփոխությունների (լրացումների) վերաբերյալ:

«Կառավարության ծրագրով սահմանված քաղաքականության նպատակների և թիրախների հետ կապը արտահայտվում է հետևյալ բաժինների հետ.

- Ինստիտուտների և գործառույթների արդիականացում

Խորքային ֆունկցիոնալ և ինստիտուցիոնալ վերլուծությունների իրականացում՝ պետական հատվածում բոլոր անարդյունավետությունները վեր հանելու և համարժեք վերանայման աշխատանքներ իրականացնելու համար:

- Պետական ծախսեր

Պետական կառավարման համակարգի արդյունավետության բարձրացում՝ կապված հանրային միջոցների արդյունավետ ծախսման հետ:

«Կետական վերահսկողական ծառայության քաղաքականության հիմնական թիրախներից է՝ «Կետական միջոցների կառավարման, ձևավորման և օգտագործման արդյունավետության և օրինականության բարձրացումը:

«Կետական վերահսկողական ծառայության գործունեությունը նպաստում է ՄԱԿ-ի կայուն զարգացման 17 նպատակների և դրանց գծով սահմանված գլոբալ ցուցանիշների ապահովմանը:

«Կետական վերահսկողական ծառայության կողմից կատարվող աշխատանքների գերակայություններն են.

1) պետական կառավարման համակարգի մարմիններում և պետական հիմնարկներում իրականացնում է ուսումնասիրություններ.

2) Սահմանադրությամբ և օրենքներով ստեղծված, պետական կառավարման համակարգի մարմին չհանդիսացող մարմիններում իրականացնում է ուսումնասիրություններ պետական միջոցների կառավարման օրինականության վերահսկողության նպատակով.

3) Հայաստանի Հանրապետության մասնակցությամբ իրավաբանական անձանց մոտ իրականացնում է ուսումնասիրություններ Հայաստանի Հանրապետության մասնակցությունից ծագող և լիազոր մարմնի, ինչպես նաև կառավարման բարձրագույն և հսկողություն իրականացնող

մարմնում Հայաստանի Հանրապետության ներկայացուցչի լիազորություններից բխող վերահսկողության իրականացման նպատակով:

4) Հայաստանի Հանրապետությունից սուբսիդիա և դրամաշնորհ ստացած անձանց մոտ իրականացնում է ուսումնասիրություններ պետական միջոց տրամադրելու համար հիմք հանդիսացող տեղեկատվության արժանահավատության գնահատման նպատակով:

22.14. ՄԻՋՈՒԿԱՅԻՆ ԱՆՎՏԱՆԳՈՒԹՅԱՆ ԿԱՐԳԱՎՈՐՄԱՆ ԿՈՄԻՏԵ

Կոմիտեի գործունեության հիմնական ուղղություններն են՝

- Ատոմային էներգիայի օգտագործման ոլորտի միջուկային և ճառագայթային անվտանգության կարգավորում:

- Ճառագայթային և գեներացնող աղբյուրներ պարունակող ախտորոշիչ սարքերի լիցենզավորում:

- Միջուկային տեղակայնքների և միջուկային նյութերի ֆիզիկական պաշտպանություն՝ ՀՀ ազգային անվտանգության ծառայության հետ:

- Սահմանային անցակետերում միջուկային նյութերի և ճառագայթային աղբյուրների չարտոնված տեղափոխման հսկողություն՝ ՀՀ պետական եկամուտների կոմիտեի հետ:

- Բնակչության և ՀԱԷԿ-ի անձնակազմի պաշտպանություն միջուկային և ճառագայթային վթարների դեպքում, այդ թվում՝ միջուկային տեղակայնքների հրդեհի առաջացման դեպքում՝ ՀՀ արտակարգ իրավիճակների նախարարության հետ:

- ՀՀ միջուկային օրենսդրության համապատասխանեցումը Ատոմային էներգիայի միջազգային գործակալության (ԱԷՄԳ) անվտանգության ստանդարտներին, Եվրոպական միության անվտանգության դիրեկտիվների՝ այդ թվում Արևմտաեվրոպական երկրների կարգավորող մարմինների ասոցիացիայի (WENRA) անվտանգության պահանջներին, «Ատոմային էներգիայի մասին» ՀՀ նոր օրենքի նախագծի մշակումը, միջուկային և ճառագայթային անվտանգության նոր նորմերի, կանոնների, պահանջների, ուղեցույցների, մեթոդների մշակումը, գործող նորմերի ու կանոնների վերանայումը, լրամշակումը, անվտանգությանը վերաբերվող փաստաթղթերի քննարկումը, վերլուծությունը և գնահատումը:

ՀՀ միջուկային անվտանգության կարգավորման կոմիտեն իրականացնում է «Միջուկային և ճառագայթային անվտանգության կարգավորում» ծրագիրը: Ծրագրի նպատակն է՝ ատոմային էներգիայի օգտագործման բնագավառում անվտանգության պետական կարգավորման ապահովումը:

Ծրագրի վերջնական արդյունքն է՝ ՀՀ բնակչության համար թույլատրելի իոնացնող ճառագայթման տարեկան արդյունարար դոզայի արժեքի չգերազանցումը սահմանված չափաքանակներից: Վերջնական արդյունքին հասնելու գերակա ուղղությունները՝

- շրջակա միջավայրի ճառագայթային մոնիթորինգի ժամանակակից համակարգի ներդրումը՝ շրջակա միջավայրի հնարավոր ռադիոակտիվ աղտոտմամբ պայմանավորված բնակչության ճառագայթահարումը վերահսկելու համար

- կոմիտեի գիտատեխնիկական աջակցության զարգացում

- մասնագիտական և տեսչական անձնակազմի որակավորման բարձրացումը, (փորձի փոխանակում, վերապատրաստում, դասընթացներ)

- միջուկային զենքի չտարածման ռեժիմի ուժեղացում, միջուկային նյութի հաշվառման և վերահսկման պետական համակարգի կատարելագործումը
- վթարային հակազդման կենտրոնի համապատասխանեցում ժամանակակից պահանջներին:

22.15. ՀԱՇՎԵՔՆՆԻՉ ՊԱԼԱՏ

ՀՀ հաշվեքննիչ պալատն արտաքին պետական հաշվեքննություն իրականացնող անկախ պետական մարմինն է:

Հաշվեքննիչ պալատի գործունեության նպատակը հանրային ֆինանսների և սեփականության ոլորտում պետական և համայնքային բյուջեների միջոցների, ստացած փոխառությունների և վարկերի, պետական և համայնքային սեփականության օգտագործման օրինականության և արդյունավետության վերաբերյալ Ազգային ժողովին և հանրությանը ժամանակին, մասնագիտական և անկողմնակալ տեղեկատվություն ներկայացնելն է:

Նշված նպատակի ապահովման համար Հաշվեքննիչ պալատն իրականացնում է հանրային ֆինանսների և սեփականության ոլորտում հաշվեքննություն (ստուգում) պետական բյուջեի և համայնքային բյուջեների միջոցների, ստացված փոխառությունների ու վարկերի, պետական և համայնքային սեփականության օգտագործման օրինականության և արդյունավետության նկատմամբ:

Հաշվեքննության նպատակն է պարզել հաշվեքննության առարկայի օրինականության ու տնտեսման, նպատակային և ծախսային արդյունավետության սկզբունքների պահպանումը:

Հաշվեքննությունն իրականացվում է պետական բյուջեի և համայնքային բյուջեների միջոցներից ֆինանսավորվող պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմիններում և հիմնարկներում: Իրավաբանական անձանց մոտ ստուգում իրականացվում է հատուկ դեպքերում՝ օրենքով սահմանված կարգով:

Նկատի ունենալով սահմանադրորեն և օրենքով Հաշվեքննիչ պալատի անկախության համար սահմանված սկզբունքը, Հաշվեքննիչ պալատն ինքնուրույն է սահմանում իր հիմնական թիրախները, այնուամենայնիվ դրանք, ըստ էության, փոխկապակցված են հանրային ֆինանսների և սեփականության ոլորտում ՀՀ կառավարության հիմնական նպատակների և թիրախների հետ: Այդ մասով Հաշվեքննիչ պալատը նպատակադրված է հաշվեքննությունների միջոցով պարզել հաշվեքննության առարկայի օրինականության ու տնտեսման, նպատակային և ծախսային արդյունավետության սկզբունքների պահպանումը:

Այդ նպատակով Հաշվեքննիչ պալատն, իր գործունեության տարեկան ծրագրի հիման վրա իրականացնում է ֆինանսական, համապատասխանության և կատարողականի հաշվեքննություններ, իսկ հաշվեքննության թիրախները սահմանվում են ռիսկերի գնահատման մեթոդաբանությամբ: Այս առումով Հաշվեքննիչ պալատի գերակայություններից է ավելացնել հաշվեքննության թիրախների քանակը, որի իրականացման համար անհրաժեշտ են լրացուցիչ ռեսուրսներ:

Հաշվեքննիչ պալատի ֆինանսական, հսկողության և կառավարչական գործընթացների հետ կապված ռիսկերի կառավարման արդյունավետությունը բարձրացնելու նպատակով հաշվեքննիչ պալատը նպատակադրված է ներսում ներդնել և զարգացնել որակի կառավարման համակարգ, ինչի իրագործման համար նույնպես պետք է ներգրավվի լրացուցիչ ֆինանսական, մարդկային և նյութական ռեսուրսներ, ինչպես նաև պետք է բարձրացվի Հաշվեքննիչ պալատի աշխատակազմի մասնագիտական կարողությունները:

Նպատակային թիրախներն ապահովելու և ծրագիրը հաջող ավարտելու նպատակով Հաշվեքննիչ պալատը ձգտում է հասնել վերջնական արդյունքներին հետևյալ ուղղությունների սահմաններում.

- Արտաքին պետական հաշվեքննության ոլորտի վերաբերյալ ՀՀ օրենսդրության բարելավում՝ նկատի ունենալով Աուդիտի բարձրագույն մարմինների միջազգային կազմակերպության (INTOSAI) ստանդարտներով սահմանված ֆինանսական, գործառնական և կազմակերպչական անկախության հարցերը:

- Հաշվեքննության գործընթացի որակի բարձրացում՝ նկատի ունենալով նաև Հաշվեքննիչ պալատի SS ենթակառուցվածքների զարգացման հարցերը:

- Ազգային ժողովի, կառավարության և այլ շահառուների հետ համագործակցության զարգացում՝ հատկապես նկատի ունենալով հաշվեքննությունից հետո տարվող աշխատանքները՝ follow-up գործընթաց:

- Հաշվեքննիչ պալատում մասնագիտական կարողությունների շարունակական զարգացում:

Հաշվեքննության ոլորտային քաղաքականության թիրախների (վերջնական արդյունքների) ապահովման նպատակով ՄԺԾԾ Ժամանակահատվածում Հաշվեքննիչ պալատի համար գերակա համարվող ուղղություններն են.

- Արտաքին պետական հաշվեքննության ոլորտի վերաբերյալ ՀՀ օրենսդրության բարելավում:

- Հաշվեքննիչ պալատում մասնագիտական կարողությունների շարունակական զարգացում:

- Հաշվեքննության գործընթացի որակի բարձրացում՝ նկատի ունենալով նաև Հաշվեքննիչ պալատի SS ենթակառուցվածքների զարգացման հարցերը:

- Ազգային ժողովի, կառավարության և այլ շահառուների հետ համագործակցության զարգացում՝ հատկապես նկատի ունենալով հաշվեքննությունից հետո տարվող աշխատանքները (follow-up գործընթաց):

22.16. ՀԱԿԱԿՈՌՈՒՊՑԻՈՆ ԿՈՄԻՏԵ

ՀՀ հակակոռուպցիոն կոմիտեն կազմակերպում և իրականացնում է Հայաստանի Հանրապետության քրեական օրենսգրքի 6-րդ հավելվածով սահմանված կոռուպցիոն հանցագործությունների վերաբերյալ գործերով նախաքննությունը և իրականացնում է օպերատիվ-հետախուզական գործունեություն՝ «Օպերատիվ-հետախուզական գործունեության մասին» օրենքով սահմանված կարգով:

ՀՀ հակակոռուպցիոն կոմիտեի կողմից իրականացվող գործունեության հիմնական նպատակն է կոռուպցիոն բնույթի հանցագործությունների բացահայտումն ու քննությունը:

ՀՀ հակակոռուպցիոն կոմիտեն՝ որպես քննչական մարմին, պարտավոր է ձեռնարկել բոլոր միջոցները՝ քրեական օրենսգրքով նախատեսված կոռուպցիոն հանցանք կատարած բոլոր անձանց հայտնաբերելու և պատասխանատվության ենթարկելու ուղղությամբ: ՀՀ հակակոռուպցիոն կոմիտեի քննիչները քրեական վարույթով պատշաճ քննությունն ու դրա արդյունավետությունն ապահովելու նպատակով կատարում են օրենքով իրենց վերապահված բազմաթիվ քննչական գործողություններ՝ հարցաքննություններ, խուզարկություններ, զննություններ, առգրավումներ, անձանց կամ իրերի ճանաչումներ, քննչական փորձարարություններ, նշանակում են տարաբնույթ փորձաքննություններ և այլն:

Կատարվում են նաև բազմաթիվ օպերատիվ-հետախուզական միջոցառումներ: Նախաքննության ընթացքում վարույթ իրականացնող մարմինը պարզում է նաև

հանցագործությունների կատարմանը նպաստող պատճառներն ու պայմանները, որից հետո դրանք վերացնելու և կանխելու նպատակով համապատասխան մարմիններին ներկայացնում է միջնորդագրեր: Հակակոռուպցիոն կոմիտեն ուսումնասիրում է նաև կոռուպցիոն հանցագործությունների քննության մեթոդիկան, ձեռնարկում միջոցառումներ՝ քննության դրական փորձը քննչական պրակտիկայում ներդնելու ուղղությամբ: Բացի այդ, քննարկում և լուծում է ստացված դիմումներն ու բողոքները:

Վերջնական արդյունքը քննության բազմակողմանիության, լրիվության, օբյեկտիվության և արդյունավետության, մարդու և քաղաքացու իրավունքների, հիմնարար ազատությունների, անձնական անձեռնմխելիության և մյուս իրավունքների պաշտպանության ապահովումն է, կոռուպցիոն հանցագործությունների բացահայտումը և դրանց վերաբերյալ քրեական վարույթներով արդյունավետ մինչդատական վարույթի կազմակերպումն ու իրականացումը, պետությանը և քաղաքացիներին պատճառված վնասի վերականգնման ապահովումը, ՀՀ միջազգային պայմանագրերով նախատեսված քրեական վարույթներով իրավական օգնություն ցույց տալու հարցերի լուծումը, կոռուպցիոն դրսևորումների պատճառների և նպաստող պայմանների բացահայտմանն ու դրանց կանխմանն ուղղված գործողությունների իրականացումը, որը բխում է ՀՀ կառավարության 2019 թվականի ծրագրից:

ՀՀ հակակոռուպցիոն կոմիտեի ծառայողների հանձնարարությամբ կամ խնդրանքով օտարերկրյա պետության տարածքում հարցաքննության, զննության, առգրավման, խուզարկության, փորձաքննության և ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքով նախատեսված այլ դատավարական գործողությունների կատարումն իրականացվում են Հայաստանի Հանրապետության միջազգային պայմանագրերին համապատասխան:

Վերջապես՝ ՀՀ հակակոռուպցիոն կոմիտեն առաջնորդվում է ՄԱԿ-ի «Կոռուպցիայի դեմ» կոնվենցիայի դրույթներով, ինչպես նաև ՀՀ-ի կողմից վավերացված մի շարք միջազգային պայմանագրերով ամրագրված կարգավորումներով, մասնավորապես՝ ՄԱԿ-ի «Անդրազգային հանցավորության դեմ պայքարի» կոնվենցիայով, «Քաղաքացիական, ընտանեկան և քրեական գործերով իրավական օգնության և իրավական հարաբերությունների մասին» Մինսկի և Քիշնևի կոնվենցիաներով, «Հանցավոր ճանապարհով ստացված եկամուտների լվացման, հետախուզման, առգրավման ու բռնագրավման և ահաբեկչության ֆինանսավորման դեմ պայքարի մասին» Եվրոպայի խորհրդի կոնվենցիայով և այլն:

ՀՀ հակակոռուպցիոն կոմիտեի բյուջետային ծրագիրը կապված է Հայաստանի Հանրապետության կառավարության 2021-2026 թվականների գործունեության միջոցառումների ծրագրի 5.5-րդ կետի, ինչպես նաև «Հայաստանի Հանրապետության հակակոռուպցիոն ռազմավարությունը և դրա իրականացման 2019-2022 թվականների միջոցառումների ծրագիրը հաստատելու մասին» Կառավարության 2019 թվականի հոկտեմբերի 3-ի թիվ 1332-Ն որոշման 1-ին հավելվածի 74-85-րդ, 175-րդ, 180-188-րդ կետերի հետ:

ՀՀ հակակոռուպցիոն կոմիտեի բյուջետային ծրագիրը կապված է նաև ՄԱԿ-ի «կայուն զարգացման 2030 օրակարգում» ներառված կայուն զարգացման 5-րդ (հասնել գենդերային հավասարության և զորացնել բոլոր կանանց ու աղջիկներին) և 16-րդ (էապես կրճատել կոռուպցիան և կաշառակերությունը իրենց բոլոր ձևերով, խթանել օրենքի գերակայությունը ազգային և միջազգային մակարդակներում և ապահովել արդարադատության հավասար հասանելիություն բոլորի համար, մինչև 2030թ. զգալիորեն կրճատել ֆինանսների և զենքերի ապօրինի հոսքերը, ուժեղացնել գողացված գույքը հետ վերցնելու և վերադարձնելու գործողությունները և պայքարել կազմակերպված հանցավորության բոլոր ձևերի դեմ, ուժեղացնել բոլոր մակարդակների

համապատասխան ազգային հաստատությունները, այդ թվում և միջազգային գործակցության միջոցով, զարգացնելու՝ բնությունները կանխելու և ահաբեկչության ու հանցավորության դեմ պայքարելու կարողությունները մասնավորապես զարգացող երկրներում) նպատակների հետ:

«Հակակոռուպցիոն կոմիտեի կողմից իրականացվող գործունեության հիմնական նպատակն է կոռուպցիոն բնույթի հանցագործությունների բացահայտումն ու քննությունը, որի շրջանակներում նշանակվում են մի շարք փորձաքննություններ, դատավարական և այլ փաստաթղթերի թարգմանություններ, իրավական օգնության համար կազմվում և ուղարկվում են միջազգային հարցումներ՝ համապատասխան երկրի պաշտոնական լեզվով, ծառայողներին վերապատրաստելու և հատուկ ուսուցումը կազմակերպելու համար նրանց ներգրավում են մի շարք դասընթացներում, համապատասխան վերապատրաստման ծրագրերում և այլն:

ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

1. ՀՀ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՊԱՐՏՔԻ ԿԱՌԱՎԱՐՄԱՆ 2023-2025 ԹՎԱԿԱՆՆԵՐԻ ՌԱԶՄԱՎԱՐԱԿԱՆ ԾՐԱԳԻՐ

ՀՀ կառավարության պարտքի կառավարման ռազմավարական ծրագիրը ներկայացնում է ՀՀ պետական բյուջեի դեֆիցիտի ֆինանսավորման համար անհրաժեշտ փոխառու միջոցների ներգրավման, ինչպես նաև ՀՀ կառավարության պարտքի պորտֆելի ռիսկերի կառավարման ռազմավարությունը: Այն եռամյա ծրագիր է, որը վերանայվում և հրապարակվում է տարեկան պարբերականությամբ՝ նպաստելով կառավարության պարտքի կանխատեսելի և թափանցիկ կառավարման ապահովմանը:

ՀՀ կառավարության պարտքի կառավարման ռազմավարությունը պարզաբանում է պարտք ներգրավելու քաղաքականությունը՝ ներառելով կառավարության պարտքի կառավարման ուղենշային ցուցանիշները, բացահայտում և գնահատում է կառավարության պարտքի կառավարման հետ կապված ռիսկերը, ինչպես նաև նախանշում է այն սկզբունքները, նպատակադրումներն ու իրականացվելիք միջոցառումները, որոնց ներքո չի վտանգվի հարկաբյուջետային կայունությունը:

Պարտքի կառավարումը նշանակալի տեղ ունի պետական հատվածի ֆինանսների կառավարման գործընթացում, որտեղ ռեսուրսների սահմանափակության պայմաններում կառավարությունը պարտք է ներգրավում՝ երկարաժամկետ և կայուն տնտեսական աճին նպաստող հարկաբյուջետային քաղաքականություն իրականացնելու նպատակով:

ՀՀ կառավարության պարտքի ընդունելի պորտֆելի ձևավորման նպատակով ՀՀ ֆինանսների նախարարության կողմից իրականացվում են ծախսերի և ռիսկերի վերլուծություններ՝ կիրառելով նաև միջազգային լավագույն փորձի հիման վրա հեղինակավոր միջազգային ֆինանսական կառույցների կողմից մշակված մոտեցումները: Վերլուծությունները հնարավորություն են ընձեռում գնահատել ՀՀ կառավարության պարտքի պորտֆելի ծախսերի ու ռիսկերի ցուցանիշները և դրանց վրա հնարավոր շոկերի ազդեցությունները: ՀՀ կառավարության պարտքի կառավարման ռազմավարությունում ներկայացվում և վերլուծվում են ՀՀ կառավարության պարտքի պորտֆելի շուկայական՝ փոխարժեքի և տոկոսադրույքի ռիսկերը, վերաֆինանսավորման ռիսկը, ինչպես նաև ոչ շուկայական՝ գործառնական ռիսկը: Ռազմավարությունը կազմելիս հաշվի են առնվել նաև ՀՀ կառավարության պարտքի կառավարման այնպիսի սահմանափակումներ, ինչպիսիք են ներքին շուկայի կարողությունը կամ արտաքին վարկերից օգտվելու հնարավորությունները:

Ընդհանուր առմամբ, ՀՀ կառավարության պարտքի կառավարման ռազմավարությունը ներկայացնում է ծախսերի և ռիսկերի համադրման հնարավոր տարբերակներից նախընտրելին, որի ընտրության հիմքում ընկած է ընդունելի ծախսերով ֆինանսական կարիքի բավարարումը:

ՀՀ կառավարության պարտքի կառավարման ռազմավարության նպատակները և ընդգրկման շրջանակը

ՀՀ կառավարության պարտքի կառավարման ռազմավարությունը մշակվում է 2008 թվականին ընդունված «Պետական պարտքի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի դրույթներին համապատասխան:

«Պետական պարտքի մասին» ՀՀ օրենքի համաձայն, ՀՀ կառավարության պարտքի կառավարման հիմնական նպատակը կառավարության ֆինանսական կարիքի բավարարման մշտական հնարավորության ապահովումն է՝ երկարաժամկետ հատվածում նվազեցնելով պարտքի սպասարկման մեծությունը: ՀՀ կառավարության պարտքի կառավարման նպատակներից է նաև կառավարության պարտքի օպտիմալ կառուցվածքի ձևավորումը՝ հաշվի առնելով պոտենցիալ ռիսկերը: Այլ կերպ ասած, ՀՀ կառավարության պարտքի կառավարման նպատակը միջնաժամկետ և երկարաժամկետ հատվածում, հնարավոր նվազագույն ծախսերով և պարտքի պորտֆելի ռիսկերի խելամիտ մակարդակի պայմաններում, կառավարության ֆինանսական կարիքի ապահովումն է:

«Պետական պարտքի մասին» ՀՀ օրենքով սահմանվել են նաև պետական պարտքի ներգրավման նպատակները՝ պետական բյուջեի դեֆիցիտի ֆինանսավորումը և ընթացիկ իրացվելիության ապահովումը, ներքին պետական պարտքի շուկայի պահպանումը և զարգացումը:

ՀՀ կառավարության պարտքի կառավարման ռազմավարությունն ընդգրկում է միայն ՀՀ կառավարության պարտքը (ներառյալ ՀՀ կառավարության կողմից տրամադրված երաշխիքները), և կատարված վերլուծությունները չեն ներառում ՀՀ կենտրոնական բանկի արտաքին պարտքը: Վերջինս ստանձնվում է ՀՀ կենտրոնական բանկի անունից և կողմից: «Պետական պարտքի մասին» ՀՀ օրենքի համաձայն Կենտրոնական բանկի պարտքի կառավարման նպատակները սահմանվում են «ՀՀ կենտրոնական բանկի մասին» ՀՀ օրենքով:

ՀՀ կառավարության պարտքի կառավարման ոլորտում 2021 թվականի տարեսկզբից արձանագրված զարգացումները

2021 թվականի տարեվերջին ՀՀ կառավարության պարտք/ՀՆԱ ցուցանիշը կազմել է 60.3%, որը ինչպես նախորդ տարեվերջին գերազանցել է հարկաբյուջետային կանոններով նախատեսված 60% սահմանային շեմը:

ՀՀ կառավարության պարտքի կառավարման արդյունքում 2021-2023 թվականների ռազմավարական ծրագրով սահմանված բոլոր ուղենշային ցուցանիշները գտնվել են նախանշված միջակայքերում.

	Ուղենիշ	31.12.2021 փաստացի
Վերաֆինանսավորման ռիսկ		
Մինչև մարում միջին ժամկետը	8 – 11 տարի	8.4 տարի
Առաջիկա տարվա ընթացքում մարվող պետական գանձապետական պարտատոմսերի (ՊԳՊ) կշիռը ՊԳՊ-երի ծավալի մեջ (տարեվերջին)	առավելագույնը 20%	10.5 %
Տոկոսադրույքի ռիսկ		
Ֆիքսված տոկոսադրույքով պարտքի կշիռն ընդամենը պարտքի մեջ	առնվազն 80%	82.9 %
Փոխարժեքի ռիսկ		
Ներքին պարտքի կշիռն ընդամենը պարտքի մեջ	առնվազն 25%	29.4 %
ՀՀ դրամով ներգրավված պարտքի կշիռն ընդամենը պարտքի մեջ	առնվազն 25%	28.8 %

2021 թվականի դեֆիցիտի ֆինանսավորումը ներքին փոխառու զուտ միջոցների հաշվին (առանց մուրհակների) կազմել է 240.1 մլրդ դրամ կամ փոխառու զուտ միջոցների հաշվին դեֆիցիտի ֆինանսավորման 40.6%-ը, իսկ արտաքին փոխառու զուտ միջոցների հաշվին՝ 350.9 մլրդ դրամ կամ փոխառու զուտ միջոցների հաշվին դեֆիցիտի ֆինանսավորման 59.4%-ը: Ներքին փոխառու զուտ միջոցների հաշվին (առանց մուրհակների) պակասուրդի ֆինանսավորման ճշտված ծրագիրը և փաստացի կատարողականը ավելացել է 2021 թվականի բյուջեի ծրագրի նկատմամբ՝ հիմնականում պայմանավորված իրացվելիության առկա մակարդակի պայմաններում պետական գանձապետական պարտատոմսերի նկատմամբ ձևավորված պահանջարկով:

2021 թվականի ընթացքում պետական գանձապետական պարտատոմսերի առաջնային տեղաբաշխումների միջին կշռված եկամտաբերությունը կազմել է 9.27%՝ նախորդ տարվա (7.74%) համեմատությամբ աճելով 1.53 տոկոսային կետով:

2021 թվականի տարեսկզբին Հայաստանի Հանրապետությունը միջազգային կապիտալի շուկայում հաջողությամբ տեղաբաշխել է 750 մլն ԱՄՆ դոլար ծավալով, 10 տարի մարման ժամկետով և 3.875% եկամտաբերությամբ եվրապարտատոմսեր, որոնց եկամտաբերությունը ցածր է 2019 թվականին (4.2%) և 2015 թվականին (7.5%) թողարկված 10 տարի մարման ժամկետով եվրապարտատոմսերի եկամտաբերություններից: Նոր թողարկված եվրապարտատոմսերի արժեկտրոնի եկամտաբերությունը կազմել է 3.6%:

Զարգացման միջազգային ընկերակցությունը (ԶՄԸ՝ Համաշխարհային բանկի խմբի մեջ մտնող կառույց) իր անդամ-պետություններին վարկեր տրամադրելիս հաշվի է առնում և վարկային համաձայնագրերով էլ ամրագրում է, որ տրամադրված արտոնյալ վարկերի պայմանները կարող են վերանայվել՝ տվյալ երկրի մեկ շնչին ընկնող համախառն ազգային եկամտի բարելավման դեպքում: Համաշխարհային բանկը, 2013 թվականին ուսումնասիրելով ՀՀ տնտեսական վիճակը, ինչպես նաև հաշվի առնելով, որ Հայաստանը վարկունակ է Վերակառուցման և զարգացման միջազգային բանկի վարկերից ֆինանսավորման համար ու 2015 թվականից այլևս ենթակա չի լինելու ԶՄԸ ռեսուրսներից վարկավորման, 2014 թվականի հուլիսի 1-ից իր կողմից տրամադրված վարկերի մեծամասնության գծով, ի լրումն գործող տոկոսադրույքի, սահմանել է լրացուցիչ տոկոսադրույք՝ տարեկան 1.7%-ի չափով: 2020 թվականի հունիսի 4-ին Համաշխարհային բանկը, հաշվի առնելով COVID-19 համավարակի հետևանքով Հայաստանում տնտեսական իրավիճակի հնարավոր վատթարացումը և հայկական կողմի խնդրանքը, տեղեկացրել է, որ ԶՄԸ-ի կողմից Հայաստանին տրամադրված վարկերից շատերի գծով գործող հավելյալ տոկոսադրույքը (1.7% դրույքաչափով) չի կիրառվելու Համաշխարհային բանկի 2021 թվականի ֆինանսական տարվա (2020 թվականի հուլիսի 1-ից մինչև 2021 թվականի հունիսի 30-ը) ընթացքում. այս պայմանը 2021 թվականի հունիսի 29-ին երկարացվել է ևս մեկ տարով:

ՀՀ ֆինանսների նախարարի 2020 թվականի փետրվարի 7-ի թիվ 30-Ա հրամանով հաստատվել է «ՀՀ պետական պարտքի կառավարման կատարողականի բարելավման միջոցառումների ծրագիրը», որով նախատեսվում է կանոնակարգել պարտքի կառավարման առանձին գործառույթներ, ինչպես նաև բարձրացնել պարտքի կառավարման հաշվետվողականությունն ու թափանցիկությունը: 2020-2021 թվականների ընթացքում արդեն իսկ իրականացվել են վերը նշված ծրագրով նախատեսված միջոցառումների մեծ մասը:

2021 թվականի ընթացքում պետական գանձապետական պարտատոմսերի գծով իրականացվել են հետևյալ գործառնությունները.

2021	Տեղաբաշխված ծավալը	Տեղաբաշխումից մուտքը	Մարման և հետգնման ծավալը	Վճարված տոկոսագումարը
Պետական գանձապետական պարտատոմսեր, մլրդ դրամ	397.5	385.0	145.0	108.3

2021 թվականին արտաքին վարկերի գծով կատարված գործառնությունները.

2021	Մասհանման ծավալը	Մարման ծավալը	Վճարված տոկոսագումարը
Արտաքին վարկեր, մլն ԱՄՆ դոլար	179.0	229.4	74.7
Արտաքին վարկեր, մլրդ դրամ	88.2	116.0	37.7

2021 թվականի ընթացքում արտարժույթային պետական պարտատոմսերի գծով իրականացված գործառնությունները.

2021	Թողարկման ծավալը	Տեղաբաշխում ից մուտքը	Մարման և հետգնման ծավալը	Վճարված տոկոսագումարը
Արտարժույթային պետական պարտատոմսեր, մին ԱՄՆ դոլար	750.0	733.04	-	69.0
Արտարժույթային պետական պարտատոմսեր, մլրդ դրամ	387.5	378.7	-	34.8

ՀՀ կառավարության պարտքի պորտֆելի ծախսերի ու ռիսկերի նկարագիրը

2021 թվականի տարեվերջին ՀՀ կառավարության ծախսերի և ռիսկերի ցուցանիշներն ունեցել են հետևյալ տեսքը.

Աղյուսակ 1. ՀՀ կառավարության պարտքի ծախսերի և ռիսկերի ցուցանիշները 31.12.2021 թվականի դրությամբ

		Արտարժույթային պարտք	Դրամային պարտք	Ընդամենը
ՀՀ կառավարության պարտքի ծավալը (մլրդ դրամ)		2,995.6	1,214.2	4,209.8
ՀՀ կառավարության պարտքի ծավալը (մին ԱՄՆ դոլար)		6,239.0	2,528.9	8,767.9
ՀՀ կառավարության պարտք/ՀՆԱ, (%)		42.9	17.4	60.3
Ծախսի ցուցանիշներ	Տոկոսավճար/ՀՆԱ, (%)	1.0	1.6	2.6
	Միջին կշռված տոկոսադրույքը (%)	2.5	10.1	4.7
Վերաֆինանսավորման ռիսկ	Մինչև մարում միջին ժամկետը (տարի)	7.7	10.3	8.4
	Մեկ տարվա ընթացքում մարվող պարտքի կշիռը (% ընդամենի մեջ)	3.6	10.6	5.6
Տոկոսադրույքի ռիսկ	Մինչև վերաֆիքսում միջին ժամկետը (տարի)	5.9	10.3	7.2
	Առաջիկա տարում վերաֆիքսվող պարտքի կշիռը (% ընդամենի մեջ)	26.9	10.6	22.2
	Ֆիքսված տոկոսադրույքով պարտքի կշիռը (% ընդամենի մեջ)	76.0	100.0	82.9
Փոխարժեքի ռիսկ	Արտարժույթային պարտքի կշիռը (% ընդամենի մեջ)	-	-	71.2

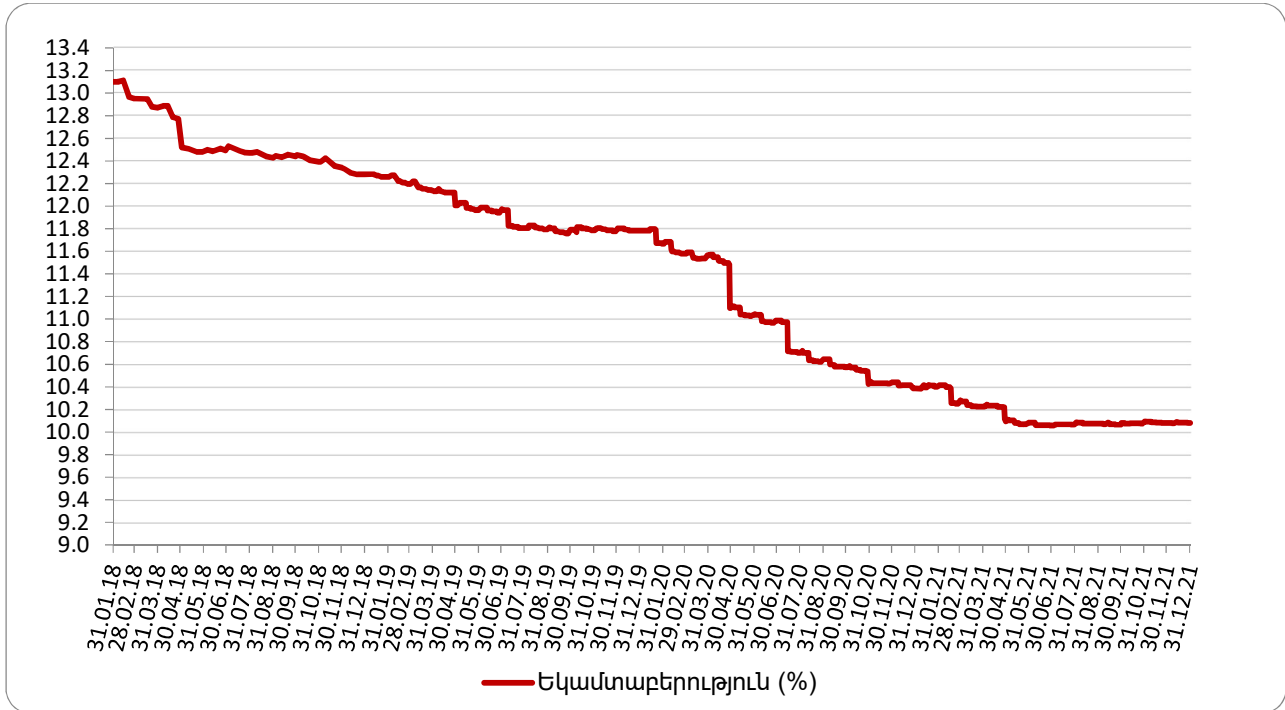
		Արտարժույթային պարտք	Դրամային պարտք	Ընդամենը
	Արտարժույթային կարճաժամկետ պարտք (մարումներ)/միջազգային պահուստներ, (%)	-	-	8.7

Կառավարության պարտքի ծախսերը բնութագրելու համար կիրառվել են հետևյալ ցուցանիշները՝ պարտքի պորտֆելի միջին կշռված տոկոսադրույքը, տոկոսավճարի կշիռը պետական բյուջեի եկամուտների մեջ և տոկոսավճարի կշիռը ՀՆԱ-ի մեջ:

2021 թվականի տարեվերջին ՀՀ կառավարության պարտքի պորտֆելի միջին կշռված տոկոսադրույքը կազմել է 4.7%, ընդ որում՝ դրամային պարտքի համար այն կազմել է 10.1%, իսկ արտարժույթային պարտքի համար՝ 2.5%:

ՀՀ կառավարության պարտքի պորտֆելի միջին տոկոսադրույքը, որը հաշվարկվում է որպես 2021 թվականի ընթացքում վճարված ՀՀ կառավարության պարտքի տոկոսավճարի հարաբերություն նախորդ տարվա վերջի դրությամբ պարտքի մնացորդին, կազմել է 4.6%՝ 2020 թվականի 5.0%-ի դիմաց: Ըստ ռեզիդենտության տարանջատման դեպքում ՀՀ կառավարության արտաքին պարտքի միջին տոկոսադրույքը 2021 թվականի համար կազմել է 2.5%՝ 2020 թվականի 3.0%-ի դիմաց, իսկ ներքին պարտքի միջին տոկոսադրույքը՝ 10.7%՝ նախորդ տարվա 12.1%-ի դիմաց: Արտաքին վարկերի տոկոսադրույքներն ունեն աճի միտում, որովհետև միջին եկամուտ ունեցող երկրների շարքին դասվելու արդյունքում Հայաստանին այլևս հասանելի չեն միջազգային կառույցների կողմից տրամադրվող արտոնյալության բարձր աստիճան ունեցող վարկերը: Ավելին, Համաշխարհային բանկի ու Ասիական զարգացման բանկի կողմից իրականացվել է նախկինում տրամադրված արտոնյալ վարկերի տոկոսադրույքների վերանայում՝ բարձրացման ուղղությամբ: Ինչ վերաբերում է պետական գանձապետական պարտատոմսերի միջին եկամտաբերությանը, ապա 2021 թվականի դեկտեմբերի 31-ի դրությամբ ՊԳՊ-երի միջին կշռված եկամտաբերությունը կազմել է 10.1%՝ 2020 թվականի տարեվերջի 10.4% տոկոսի դիմաց:

Գծապատկեր 1. ՊԳՊ-երի եկամտաբերության դինամիկան 2018-2021 թվականներին

2021 թվականի ընթացքում, ՀՀ ԿԲ-ի կողմից դրամավարկային պայմանների շարունակական խստացման միջավայրում, ՊԳՊ-երի առաջնային տեղաբաշխումների միջին կշռված եկամտաբերությունը կազմել է 9.27%՝ նախորդ տարվա 7.74%-ի համեմատությամբ աճելով 1.53 տոկոսային կետով:

ՀՀ կառավարությունը 2021 թվականի ընթացքում պարտքի գծով վճարել է 180.8 մլրդ դրամ տոկոսավճար, որը կազմել է պետական բյուջեի եկամուտների 10.7%-ը, պետական բյուջեի ծախսերի 9.0%-ը և ՀՆԱ-ի 2.6%-ը: Այս ցուցանիշներն արտահայտում են ՀՀ կառավարության պարտքի ծախսերի չափավոր մակարդակ:

ՀՀ կառավարության պարտքի արդյունավետ կառավարման խնդրի լուծման տեսանկյունից կարևորագույն նշանակություն ունի ռիսկերի կառավարումը:

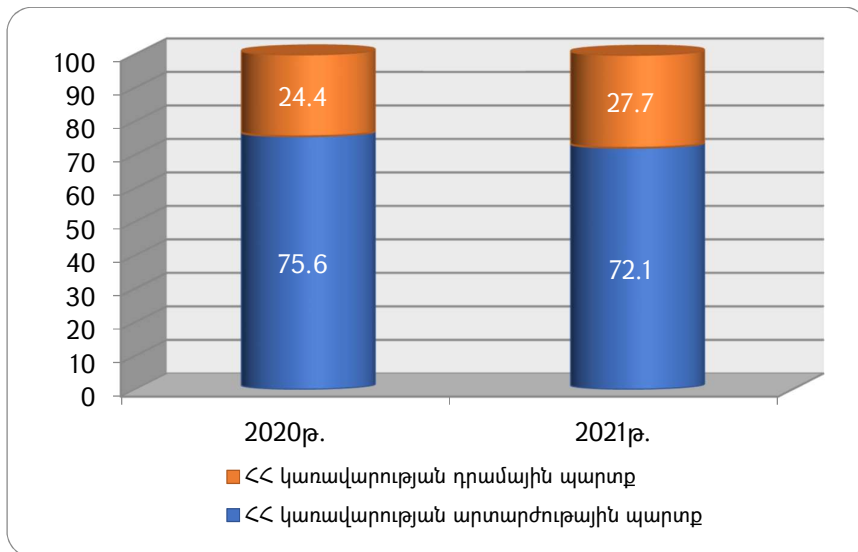
Փոխարժեքի ռիսկ

ՀՀ կառավարության պարտքի առկա պորտֆելում շուկայական ռիսկերից ամենաէականը փոխարժեքի ռիսկն է: Փոխարժեքի ռիսկը հիմնականում չափվում է հետևյալ երկու ցուցանիշներով՝ արտարժույթային պարտքի կշիռն ընդամենը պարտքի մեջ և արտարժույթային կարճաժամկետ պարտքի կշիռը միջազգային պահուստների մեջ:

ՀՀ կառավարության պարտքի ներկայիս պորտֆելը կրում է փոխարժեքի մեծ ռիսկ, քանի որ 2021 թվականի դեկտեմբերի 31-ի դրությամբ պարտքի գերակշիռ մասը՝ 71.2%-ը ներգրավված է արտարժույթով (նախորդ տարվա համեմատ նվազել է 4.4 տոկոսային կետով):

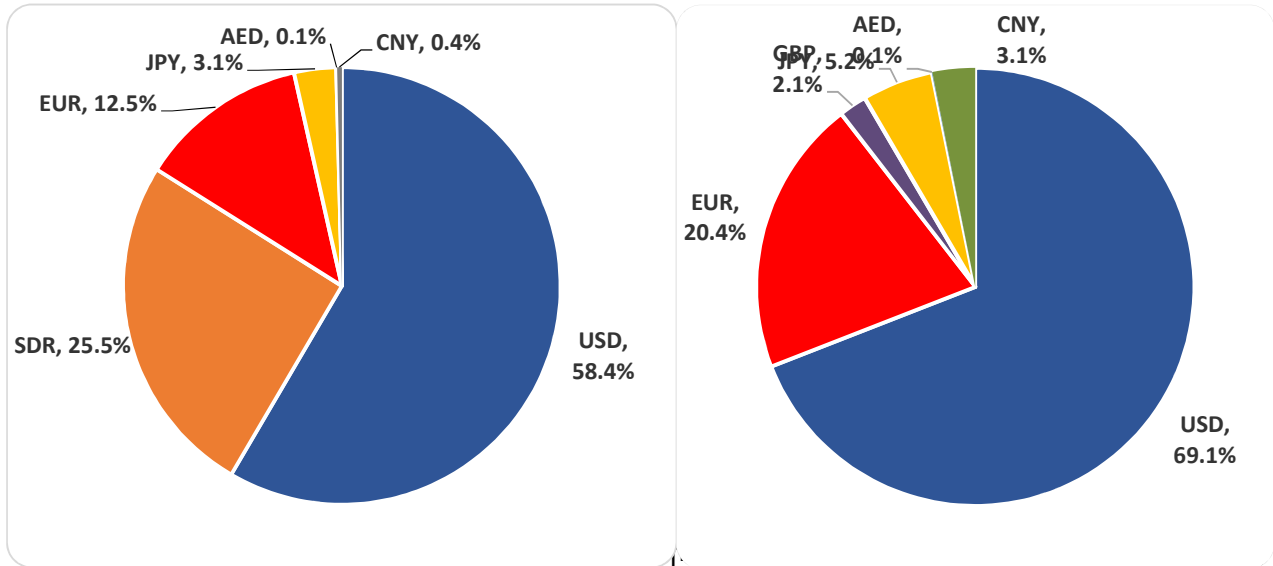

Գծապատկեր 2. ՀՀ կառավարության արտարժույթային և դրամային պարտքերի հարաբերակցությունը 2020-2021 թվականներին (%)

ՀՀ կառավարության արտարժույթով ներգրավված պարտքի պորտֆելի արտարժույթային կառուցվածքը ներկայացված է ստորև.

Գծապատկեր 3. ՀՀ կառավարության արտարժույթային պարտքի պորտֆելի կառուցվածքը 2021 թվականի տարեվերջին

7.4%, ինչը նշանակում է, որ արտարժույթային պարտքի մարումների իրականացման համար առկա է արտարժույթային ակտիվների բավարար ծավալ: Այս ցուցանիշը 2021թ. տարեվերջին նվազել է նախորդ տարվա նկատմամբ 1.4 տոկոսային կետով:

Վերաֆինանսավորման ռիսկ

Կառավարության պարտքի պորտֆելի վերաֆինանսավորման ռիսկը գնահատվում է երեք ցուցանիշներով՝ մինչև մարում միջին ժամկետը, մեկ տարվա ընթացքում մարվող պարտքի կշիռը և կառավարության պարտքի պորտֆելի մարման գրաֆիկը:

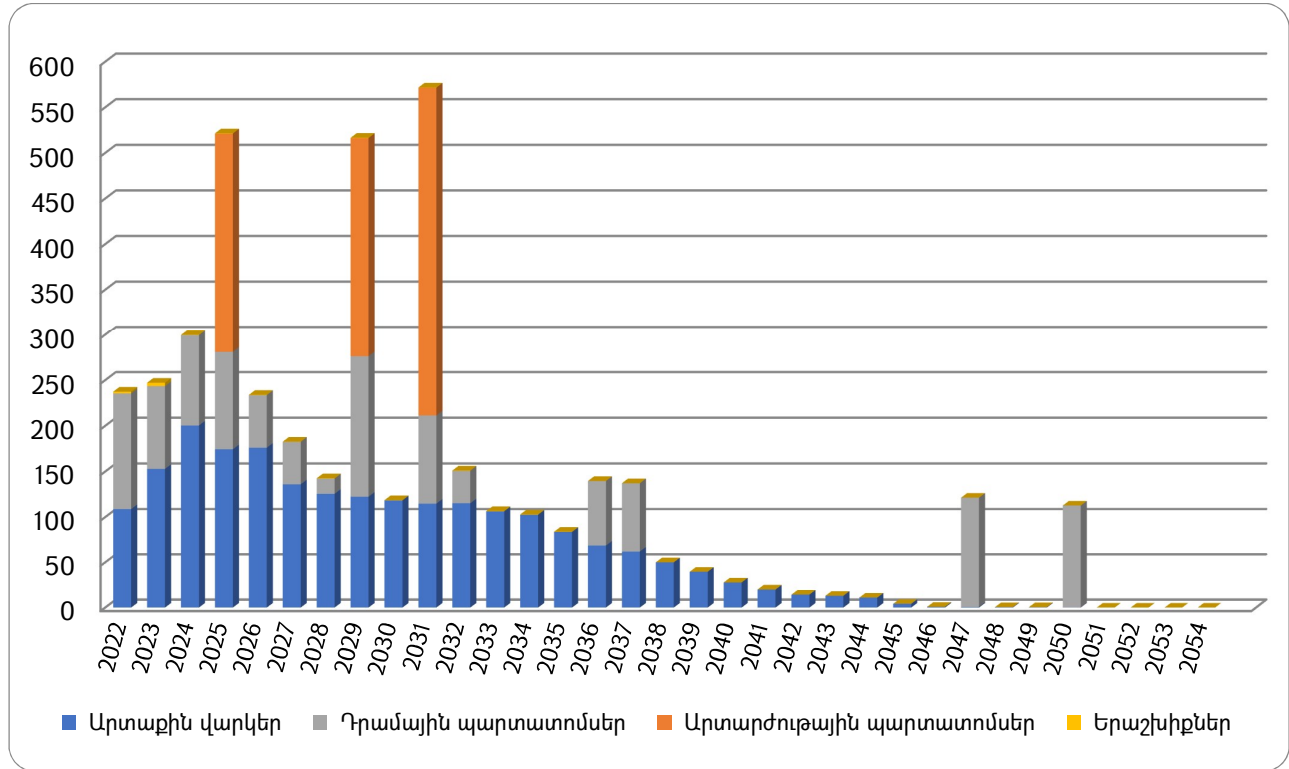
ՀՀ կառավարության պարտքի մինչև մարում միջին ժամկետի ցուցանիշը 2021 թվականի դեկտեմբերի 31-ի դրությամբ կազմել է 8.4 տարի: Ընդ որում, ՀՀ կառավարության արտաքին պարտքի մինչև մարում միջին ժամկետը կազմել է 7.7 տարի՝ նախորդ ժամանակահատվածի 8.1 տարվա դիմաց, իսկ ներքին պարտքինը՝ 10.2 տարի՝ նախորդ ժամանակահատվածի 10.6 տարվա դիմաց: Թեև ցուցանիշները նվազել են և՛ ներքին, և՛ արտաքին պարտքի մասով, այնուամենայնիվ ՀՀ կառավարության պարտքի պորտֆելի վերաֆինանսավորման ռիսկի տեսակետից այս երկու ցուցանիշներն էլ չեն շեղվել կամ աննշան են շեղվել ՀՀ կառավարության պարտքի կառավարման 2022-2024 թվականների ռազմավարությամբ կանխատեսված մակարդակներից:

2021 թվականի դեկտեմբերի 31-ի դրությամբ առաջիկա տարվա ընթացքում մարվող պարտքի կշիռը կազմել է ընդամենը 5.6% և նախորդ տարվա նկատմամբ այն նվազել է 0.2 տոկոսային կետով: Ըստ ռեզիդենտության դիտարկելու դեպքում, ՀՀ կառավարության արտաքին պարտքի մեկ տարվա ընթացքում մարման կշիռը կազմել է 3.7%, իսկ ներքին պարտքի համար՝ 10.4%: ՀՀ կառավարության արտաքին և ներքին պարտքերի՝ մեկ տարվա ընթացքում մարման փոքր ծավալները հնարավոր է վերաֆինանսավորել առանց դժվարությունների, ինչը նշանակում է, որ ՀՀ կառավարության պարտքի պորտֆելը կրում է վերաֆինանսավորման ցածր ռիսկ:

2021 թվականի տարեվերջի դրությամբ կառավարության արտաքին վարկերի մարումները սփռված են եղել մինչև 2054 թվականը, դրամային պարտատոմսերինը՝ մինչև 2050 թվականը,

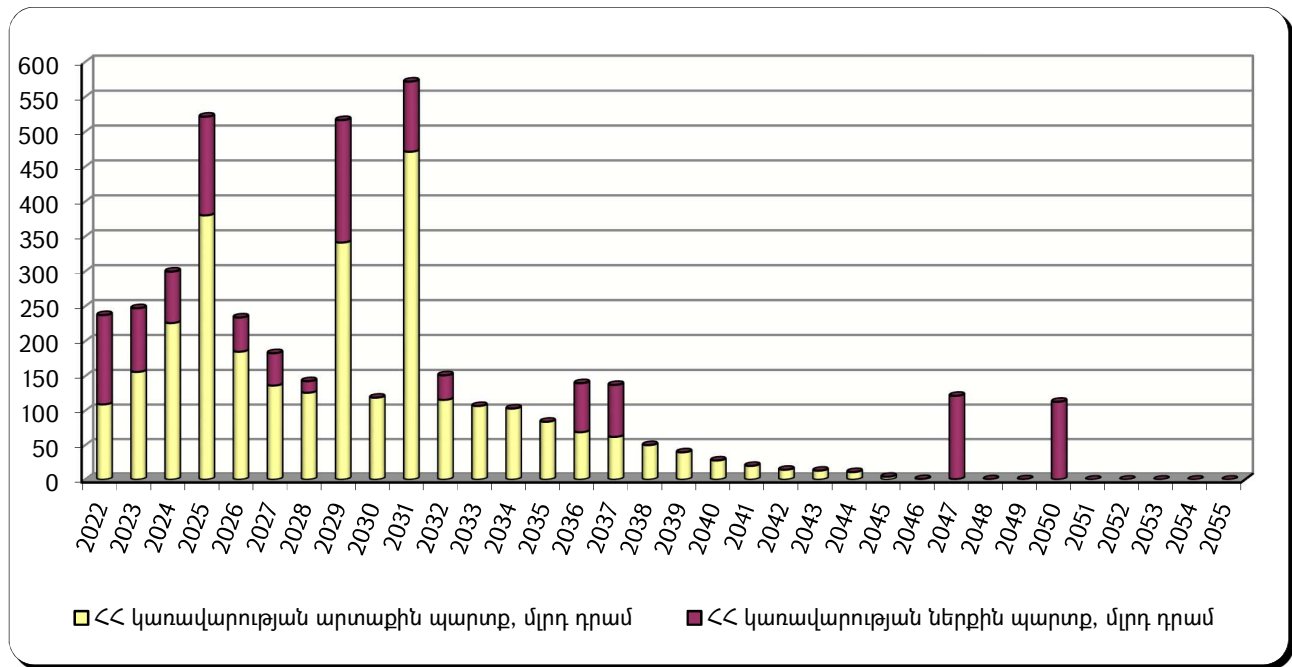
արտարժույթային պարտատոմսերինը՝ մինչև 2031 թվականը, իսկ երաշխիքներինը՝ մինչև 2036 թվականը:

Գծապատկեր 4. Կառավարության պարտքի մարումների գրաֆիկն ըստ գործիքակազմի 31.12.2021 թվականի դրությամբ (մլրդ դրամ)

Կառավարության պարտքի մարումների գրաֆիկն ըստ ներքին և արտաքին պարտքերի տարանջատման, այսինքն ըստ ռեզիդենտության, ունի հետևյալ տեսքը.

Գծապատկեր 5. Կառավարության պարտքի մարումների գրաֆիկը 31.12.2021 թվականի դրությամբ

2021 թվականի տարեվերջին ձևավորված կառավարության արտաքին պարտքի մարումներն ստիպված են մինչև 2054 թվականը, իսկ ներքին պարտքինը՝ մինչև 2050 թվականը:

Տոկոսադրույքի դիսկ

Կառավարության պարտքի պորտֆելի տոկոսադրույքի դիսկը գնահատվում է հիմնականում երեք ցուցանիշներով՝ ֆիքսված տոկոսադրույքով պարտքի կշիռն ընդամենը պարտքի մեջ, առաջիկա տարում վերաֆիքսվող պարտքի կշիռն ընդամենը պարտքի մեջ և մինչև վերաֆիքսում միջին ժամկետը:

«Կառավարության պարտքի 82.9%-ը ֆիքսված տոկոսադրույքով է, ընդ որում արտաքին պարտքի 75.8%-ն է ֆիքսված տոկոսադրույքով, իսկ ներքին պարտքն՝ ամբողջությամբ: Այս պարագայում լողացող տոկոսադրույքով պարտքի տոկոսադրույքների աճը չի կարող հանգեցնել ծախսերի նշանակալի աճի:

Այնուամենայնիվ, «Կառավարության պարտքի 22.2%-ը ենթակա է վերաֆիքսման 2022 թվականին, ուստի այս ցուցանիշի գծով էական դիսկեր չեն արձանագրվել:

Մինչև վերաֆիքսում միջին ժամկետի ցուցանիշը 2021 թվականի վերջին կազմել է 7.2 տարի, որը կարելի է գնահատել որպես պարտքի պորտֆելի տոկոսադրույքի դիսկի ցածր մակարդակ: Այս ցուցանիշն ավելի փոքր է, քան մինչև մարում միջին ժամկետի ցուցանիշը, քանի որ պարտքի 17.1%-ը լողացող տոկոսադրույքով է, որը ևս ենթակա է վերաֆիքսման 2022 թվականի ընթացքում:

Արտաքին ֆինանսավորմամբ իրականացվող վարկային ծրագրերի գծով վերջին տարիներին արձանագրված կատարողականի դանդաղ տեմպերի և դրա հետևանքով վարկային միջոցների մասհանումների վերջնաժամկետների անընդհատ երկարաձգումների արդյունքում ավարտվել են մի շարք վարկերի արտոնյալ ժամկետները, սակայն վարկային միջոցներն ամբողջությամբ չեն մասհանվել, իսկ որոշ դեպքերում՝ մասհանումներ գրեթե չեն կատարվել: Այս իրավիճակում պարտքի վերաֆինանսավորման և տոկոսադրույքի դիսկերը կարող են ավելանալ, քանի որ այլ հավասար

պայմաններում, եթե այդ վարկերի գծով մայր գումարի մարման վերջնաժամկետները մնան անփոփոխ և մասհանումները կատարվեն ավելի արագ տեմպերով, ապա զգալիորեն կկրճատվեն արտաքին վարկերի գծով մինչև մարումը և տոկոսադրույքի վերաֆիքսումը մնացած ժամկետները, ինչպես նաև կավելանան մեկ տարվա ընթացքում մարվող և վերաֆիքսվող պարտքի տեսակարար կշիռները:

«Կառավարության պարտքի առկա պորտֆելի ծախսերի և ռիսկերի վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ պարտքի առկա պորտֆելն ամենաշատը կրում է փոխարժեքի ռիսկի ազդեցությունը, ինչը հաստատվում է նաև «Կառավարության պարտքի պորտֆելի սույն ռազմավարության շրջանակներում կատարված զգայունության վերլուծություններով:

ՀՀ կառավարության պարտքի կառավարման 2023-2025 թվականների նազնավարությունը

Մակրոտնտեսական զարգացումները և կանխատեսումները

- COVID-19 համավարակի հետևանքները դեռևս ամբողջությամբ չհաղթահարած՝ աշխարհը բախվել է ռուս-ուկրաինական հակամարտության շուրջ առաջացրած աշխարհաքաղաքական և տնտեսական մարտահրավերներին, ինչի բացասական հետևանքներն արդեն տեսանելի են ոչ միայն տարածաշրջանում, այլ նաև ամբողջ աշխարհում: ՀՀ հիմնական գործընկեր երկրների տնտեսություններում տեղի են ունեցել տնտեսական աճի էական դանդաղումներ՝ պայմանավորված համաաշխարհային արժեզրեզմաների խաթարումներով, պարենային և հումքային ապրանքների միջազգային գների բարձրացմամբ, դրանց հետևանքով առաջացած բարձր գնաճերին հակազդող զսպող դրամավարկային քաղաքականություններով ու համաաշխարհային ֆինանսական պայմանների խստացմամբ: Այս պայմաններում գործընկեր երկրներից ՌԴ-ում 2022թ. կանխատեսվում է տնտեսական անկում, իսկ մյուսներում՝ աճի էական դանդաղում, իսկ միջնաժամկետում՝ բոլոր գործընկեր երկրների ներուժային աճերի դանդաղում:
- 2021թ. մեկնարկած ՀՀ տնտեսության վերականգնողական աճի բարձր տեմպերը շարունակվեցին նաև 2022թ. տարեսկզբին, սակայն փետրվարի վերջերից սկիզբ առած ռուս-ուկրաինական հակամարտության և Ռուսաստանի դեմ կիրառված պատժամիջոցների բացասական ազդեցություններով պայմանավորված տնտեսության աճի տեմպերը դանդաղեցին և հունվար-մարտին գրանցվեց 8.6% աճ: Այնուամենայնիվ ապրիլ ամսին տնտեսության դանդաղման տեմպերը մեղմվեցին՝ պայմանավորված հիմնականում արդյունաբերության նվազման տեմպերի թուլացմամբ և վերականգնմամբ, ինչպես նաև ծառայությունների, առևտրի և շինարարության ոլորտների աճի տեմպերի արագացմամբ: Այս պայմաններում 2022թ. տնտեսական աճը կպահպանվի ՀՀ կառավարության նախանշած թիրախային 7% աճի մակարդակում:
- ՀՀ կառավարության 2021-2026թթ. ծրագրով նախատեսված տնտեսության և տնտեսական աճի ներուժի բարձրացմանն ուղղված քաղաքականությունների և դրանցից բխող միջոցառումների պայմաններում, միջնաժամկետում թիրախավորվում է 7% տնտեսական աճ, ինչը համահունչ է նպատակադրած տնտեսական աճի թիրախին: Թիրախավորված տնտեսական աճի հիմքում ընկած են այնպիսի միջոցառումներ, ինչպիսիք են մեծածավալ պետական ներդրումների իրականացումը ենթակառուցվածքներում և մարդկային կապիտալի զարգացմանը միտված ոլորտներում, գործարար միջավայրի բարելավման, տեխնոլոգիական առաջընթացի ապահովման, տնտեսության արտահանելի հատվածի և արտահանման խթանմանն ուղղված քաղաքականությունները, որոնք կխթանեն ինչպես ներքին, այնպես էլ օտարերկրյա միջոցներով ֆինանսավորվող մասնավոր ներդրումների իրականացումը, կնպաստեն արտահանման ծավալների մեծացմանը, ինչպես նաև ընդհանուր արտադրողականության բարձրացմանը:
- Տնտեսական ակտիվության և ներքին ու արտաքին պահանջարկների աստիճանական աճի պայմաններում 2022թ. տեղի կունենա և՛ արտահանման, և՛ ներմուծման ծավալների աճ: Հիմնականում ռուս-ուկրաինական հակամարտությամբ և դրա արդյունքում ՌԴ-ի նկատմամբ կիրառվող աննախադեպ պատժամիջոցների բացասական ազդեցություններով դրամական

փոխանցումների անկմամբ պայմանավորված 2022թ. ընթացիկ հաշվի պակասուրդը փոքր-ինչ կվատթարանա՝ մոտենալով ՀՆԱ-ի 4.5% մակարդակին: Միջնաժամկետ հորիզոնի սկզբում ընթացիկ հաշվի պակասուրդը կխորանա, այնուհետև կբարելավվի՝ ձգտելով իր երկարաժամկետ հավասարակշիռ մակարդակին:

- 2022թ. հարկաբյուջետային քաղաքականությունը ՀՀ կառավարության 2021-2026թթ. ծրագրին համահունչ ուղղված կլինի տնտեսական աճի խթանմանը՝ շեշտադրելով պետական ներդրումների մասնաբաժնի էական մեծացումը և ծախսերի իրականացման արդյունավետության բարձրացումը, ինչպես նաև՝ պարտքի կայունության պահպանմանը: 2022-2026թթ. ՀՀ կառավարության պարտքի բեռի նվազեցման ծրագրի նպատակադրումների համահունչ, միջնաժամկետում կշարունակվի սահուն հարկաբյուջետային կոնսոլիդացիան՝ պետական բյուջեի պակասուրդ/ՀՆԱ և կառավարության պարտք/ՀՆԱ ցուցանիշների նվազմամբ՝ ապահովելով մինչև 2026թ. 60% սահմանային շեմից ցածր կառավարության պարտք/ՀՆԱ ցուցանիշը և ստեղծելով «հարկաբյուջետային տարածք» հնարավոր շուկերին արձագանքելու նպատակով:
- Կարճաժամկետ հատվածում ԿԲ-ը կշարունակի իրականացնել գնաճային սպասումների արագացման ռիսկերի չեզոքացմանն ուղղված դրամավարկային քաղաքականություն՝ միևնույն ժամանակ ապահովելով հնարավորին նպաստավոր պայմաններ ամբողջական պահանջարկի վերականգնման համար, իսկ միջնաժամկետ հատվածում գնաճի նպատակային ցուցանիշին հասնելու նպատակով՝ ցանկացած ռիսկերի դրսևորման պարագայում պատրաստ է համապատասխանորեն արձագանքել:
- Ռուս-ուկրաինական հակամարտությունը և Ռուսաստանի դեմ կիրառված աննախադեպ պատժամիջոցները աշխարհում ստեղծել են նոր իրականություն, որի պայմաններում ինչպես աշխարհի և ՀՀ գործընկեր երկրների, այնպես էլ ՀՀ տնտեսական աճի կանխատեսումները իրենց մեջ կրում են մեծ անորոշություն: Այս պայմաններում, ինչպես աշխարհի և ՀՀ գործընկերների, այնպես էլ ՄԺԾՍ շրջանակում ՀՀ տնտեսական աճի կանխատեսումների համար առկա են երկկողմանի ռիսկեր, սակայն դեպի ներքև ռիսկերը համեմատաբար մեծ են:

Աղյուսակ 2. ՀՀ կառավարության պարտքի կառավարման ռազմավարության հիմքում ընկած հիմնական ցուցանիշները 2021-2025 թվականներին

	2021 փաստ.	2022 կանխ.	2023 կանխ.	2024 կանխ.	2025 կանխ.
Իրական ՀՆԱ աճ (%)	5.7	7.0	7.0	7.0	7.0
Գնաճ (միջին, %)	7.2	8.0	5.0	4.0	4.0
ՀՀ կառավարության գործառնությունները (% ՀՆԱ-ի նկատմամբ)					
Եկամուտներ և դրամաշնորհներ	24.1	25.0	24.9	25.1	25.4
Ծախսեր	28.7	27.2	28.1	27.8	27.9
Պակասուրդ (-)	-4.6	-2.1	-3.2	-2.7	-2.5
ՀՀ կառավարության պարտք	63.4	59.2	57.9	56.0	55.0
Արտաքին հատված					

	2021 փաստ.	2022 կանխ.	2023 կանխ.	2024 կանխ.	2025 կանխ.
Ապրանքների և ծառայությունների արտահանում (մլն ԱՄՆ դոլար)	4,880.8	5,895.1	6,682.8	7,828.2	8,849.0
Ապրանքների և ծառայությունների ներմուծում (մլն ԱՄՆ դոլար)	6,035.5	7,264.1	8,267.6	9,380.9	10,501.8
Ընթացիկ հաշվի հաշվեկշիռ (% ՀՆԱ-ի նկատմամբ)	-3.7	-4.5	-6.4	-5.9	-5.9
ՀՀ կառավարության պարտք (մլրդ դրամ)	4,429.6	4,709.9	5,246.3	5,657.3	6,203.4
Անվանական ՀՆԱ (միլիարդ դրամ)	6,983.0	8,069.5	9,066.1	10,108.2	11,248.4

Նպատակադրումներն ու իրականացվելիք միջոցառումները

- Միջնաժամկետ և երկարաժամկետ հատվածներում, շուկայի մասնակիցների կազմի ու կառուցվածքի նպատակաուղղված փոփոխության և թվաքանակի էական մեծացման պայմաններում, պետական բյուջեի դեֆիցիտի ֆինանսավորման աղբյուրներում ներքին փոխառու զուտ միջոցների տեսակարար կշիռը կգերազանցի արտաքին փոխառու զուտ միջոցների մասնաբաժնին: Այն միտված կլինի նվազեցնել փոխարժեքի ռիսկը, ինչպես նաև հիմքեր կստեղծի ֆինանսական շուկայում նոր գործիքների (լոդացող, ինդեքսավորվող, նպատակային և այլն) կիրառման ու շուկայի հետագա զարգացման համար: Կենսաթոշակային և ապահովագրական բարեփոխումների ընթացքով պայմանավորված՝ հնարավոր կլինի արագացնել պետական բյուջեի դեֆիցիտի ֆինանսավորման աղբյուրներում ներքին փոխառու զուտ միջոցների տեսակարար կշռի մեծացման գործընթացը:
- Որպես ներքին պետական պարտքի կառավարման նպատակադրում՝ կշարունակվի դիտարկվել պետական գանձապետական պարտատոմսերի իրացվելիության աճը՝ մեծացնելով շրջանառության մեջ գտնվող պարտատոմսերի ծավալը:
- Ֆինանսական շուկաներում բարենպաստ զարգացումների պայմաններում կդիտարկվի ֆինանսական միջոցների որոշակի կուտակման և կայունացման հաշվի համալրման հնարավորությունը: Ներքին և արտաքին շուկաներում անցանկալի գործընթացների դեպքում այն թույլ կտա ՀՀ պետական բյուջեի կատարումն իրականացնել առանց ցնցումների, ինչպես նաև հարկ եղած դեպքում ճշգրտել պետական գանձապետական պարտատոմսերով դեֆիցիտի ֆինանսավորման չափը:
- Միջազգային լավագույն փորձին համապատասխան կվերանայվի պարտքային գործառնությունները կարգավորող օրենսդրությունը, մասնավորապես, կվերանայվի «Պետական պարտքի մասին» ՀՀ օրենքը և այն կհամապատասխանեցվի միջազգային ֆինանսական կառույցների կողմից կիրառվող նոր չափանիշներին: «Պետական պարտքի մասին» ՀՀ օրենքի բարելավումը, որպես միջոցառում, ներառվել է նաև ՀՀ կառավարության 2019 թվականի

նոյեմբերի 28-ի N 1716-Լ որոշմամբ հաստատված «Պետական ֆինանսների կառավարման համակարգի 2019-2023 թվականների բարեփոխումների ռազմավարությունում» և «Պետական ֆինանսների կառավարման համակարգի բարեփոխումների 2019-2023 թվականների գործողությունների ծրագրում»:

- Պարտքի արդյունավետ կառավարման կարևորագույն գործոններից է թափանցիկության ու հասարակության հետ մշտական հաղորդակցության ապահովումը: Այդ նպատակով կառավարությունը կշարունակի ներդրողների և հանրության հետ բաց ու հրապարակային աշխատանքները և պարտքի վերաբերյալ հաշվետվությունների ներկայացումը:
- 2025 թվականին մարվող եվրապարտատոմսերը վերաֆինանսավորելու նպատակով 2024 թվականին նախատեսվում է իրականացնել նոր եվրապարտատոմսերի թողարկում, որից ստացված միջոցները կուղղվեն 2025 թվականին մարվող եվրապարտատոմսերի հետգնմանը: Այդ գործառնությունները 2024 թվականի ՀՀ պետական բյուջեի պակասուրդի ֆինանսավորման վրա ազդեցություն չեն ունենա:
- ՀՀ ֆինանսների նախարարությունը կշարունակի պետական գանձապետական պարտատոմսերի հետգնումների, փոխանակումների իրականացումը՝ նպատակ ունենալով հարթեցնել պարտքի մարման գրաֆիկը և նվազեցնել վերաֆինանսավորման ռիսկը, ինչպես նաև բարձրացնել տեղաբաշխվող պարտատոմսերի իրացվելիությունը և նպաստել երկրորդային շուկայի զարգացմանը:
- Կներդրվի պետական գանձապետական պարտատոմսերի փոխանակման աճուրդների կազմակերպման էլեկտրոնային համակարգ:
- Կարևորելով պետական գանձապետական պարտատոմսերի մանրածախ շուկայի զարգացումը՝ քայլեր կձեռնարկվեն խնայողական պարտատոմսերի ներդրողների շրջանակը մեծացնելու և ժամկետայնությունը երկարացնելու ուղղությամբ: Այս առումով, կառավարության նկատմամբ վստահության ամրապնդման ուղղությամբ քայլերին զուգահեռ, կիրականացվեն հանրային իրազեկման աշխատանքներ պոտենցիալ ներդրողների շրջանում:
- Համագործակցությունն արտաքին վարկատուների հետ կշարունակվի՝ նախապատվությունը տալով վարկավորման առավել բարենպաստ պայմաններով և ազատ փոխարկելի արժույթով փոխառու միջոցներ տրամադրող վարկատուների հետ համագործակցությանը, և աստիճանաբար անցում կկատարվի շուկայական գործիքներով պակասուրդի ֆինանսավորմանը:

Ուղենշային ցուցանիշները

«Կառավարության պարտքի պորտֆելի արդյունավետ կառավարման նպատակով անհրաժեշտ է բացահայտել և գնահատել «Կառավարության պարտքի պորտֆելին բնորոշ դիսկերը: Այդ պատճառով «Կառավարության պարտքի կառավարման ռազմավարությունը սահմանում է պարտքի պորտֆելի դիսկերի ուղենշային ցուցանիշներ, որոնց նպատակն է որոշակի սահմանափակումների միջոցով պահպանել փոխարժեքի, տոկոսադրույքի և վերաֆինանսավորման դիսկերը վերահսկելիության շրջանակներում: Ուղենշային ցուցանիշները սահմանվել են՝ հաշվի առնելով «Կառավարության պարտքի կառավարման միջավայրին բնորոշ առանձնահատկություններն ու սահմանափակումները:

Աղյուսակ 3. «Կառավարության պարտքի պորտֆելի 2022-2025 թվականների ուղենշային ցուցանիշները

	Ուղենիշ
Վերաֆինանսավորման դիսկ	
Մինչև մարում միջին ժամկետը	7– 10 տարի
Առաջիկա տարվա ընթացքում մարվող պետական գանձապետական պարտատոմսերի (ՊԳՊ) կշիռը ՊԳՊ-երի ծավալի մեջ (տարեվերջին)	առավելագույնը 20%
Տոկոսադրույքի դիսկ	
Ֆիքսված տոկոսադրույքով պարտքի կշիռն ընդամենը պարտքի մեջ	առնվազն 80%
Փոխարժեքի դիսկ	
Ներքին պարտքի կշիռն ընդամենը պարտքի մեջ	առնվազն 30%
«Կառավարության պարտքի կշիռն ընդամենը պարտքի մեջ	առնվազն 30%

«Կառավարության պարտքի կառավարման 2022-2024 թվականների ռազմավարության համեմատությամբ փոփոխվել են պարտքի պորտֆելի հետևյալ ուղենշային ցուցանիշները.

- Մինչև մարում միջին ժամկետի ուղենշային միջակայքը վերանայվել է նվազման ուղղությամբ՝ 8-11 տարի միջակայքից դառնալով 7-10 տարի: Միջնաժամկետ հատվածում ներքին պարտքի աճին և դրամավարկային պայմանների խստացմանը զուգահեռ (կարևոր է փոխարժեքի դիսկի կառավարման համատեքստում) ավելանում են նաև «Կառավարության պարտքի գծով տոկոսավճարները, ուստի պարտքի սպասարկման աճը զսպելու նպատակով ներքին պարտքի թողարկման գործիքակազմը ճշգրտվել է՝ նվազեցնելով երկարաժամկետ և ավելացնելով միջնաժամկետ պարտատոմսերի մասնաբաժինը: Արդյունքում, «Կառավարության պարտքի մինչև մարում միջին ժամկետի ուղենիշը դարձել է 7-10 տարի:

- «Կառավարության պարտքի գծով փոխարժեքի դիսկի նվազեցման հետևողական քաղաքականության շրջանակներում վերանայվել են Ներքին պարտքի կշիռն ընդամենը պարտքի մեջ և «Կառավարության պարտքի կշիռն ընդամենը պարտքի մեջ ցուցանիշները՝ առնվազն 25% մակարդակից դառնալով առնվազն 30%:

«Կառավարության պարտքի կառավարման ռազմավարության ընտրությունը

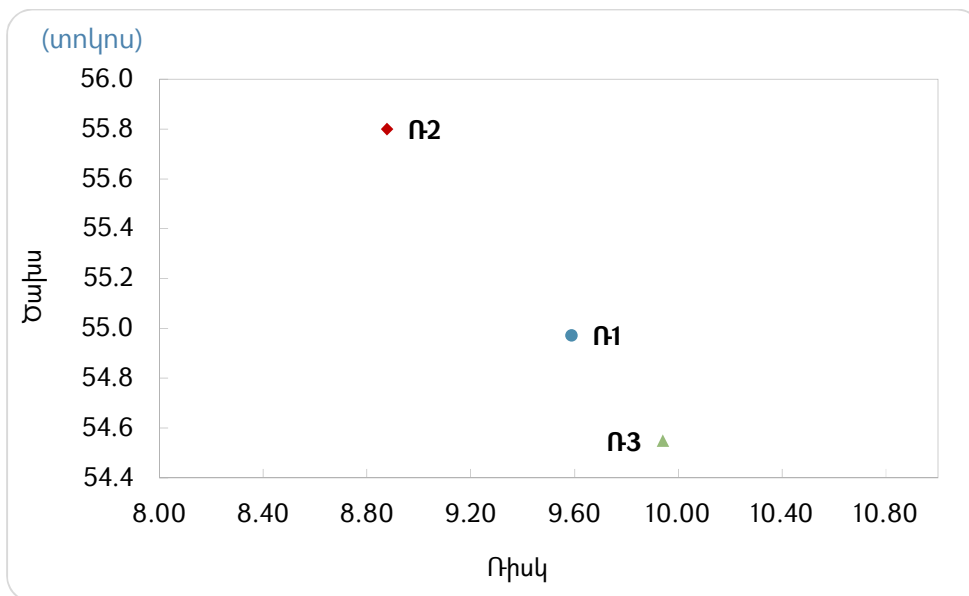
«Կառավարության պարտքի կառավարման հիմնական ռիսկերը կառավարելիության շրջանակներում պահելու, և հատկապես փոխարժեքի բարձր ռիսկը նվազեցնելու նպատակով, որպես ռազմավարական նպատակադրում, դիտարկվում է ներքին պետական պարտքի շուկայի զարգացումը և կառավարության պարտքի մեջ « դրամով ներգրավված պարտքի կշռի ավելացումը:

Ներքին փոխառու զուտ միջոցների հաշվին դեֆիցիտի ֆինանսավորումն իրականացվելու է մինչև մեկ տարի մարման ժամկետով պետական գանձապետական կարճաժամկետ պարտատոմսեր, 3 և 5 տարի մարման ժամկետով միջնաժամկետ արժեկտրոնային պարտատոմսեր, 10 և 30 տարի մարման ժամկետով երկարաժամկետ արժեկտրոնային պարտատոմսեր, ինչպես նաև 6 ամիս, 1, 2 և 3 տարի մարման ժամկետով խնայողական արժեկտրոնային պարտատոմսեր տեղաբաշխելու միջոցով:

Արտաքին փոխառու զուտ միջոցների հաշվին դեֆիցիտի ֆինանսավորումն իրականացվելու է երկկողմ և բազմակողմ միջազգային վարկատուներից նպատակային վարկեր ներգրավելու միջոցով:

Ստորև ներկայացվում է ծախսերի և ռիսկի տեսակետից ընտրված ռազմավարության (Ռ1) ու այլընտրանքային երկու ռազմավարությունների արդյունքները: Որպես այլընտրանքային երկրորդ ռազմավարություն (Ռ2) է դիտարկվել ներքին փոխառու զուտ միջոցների հաշվին դեֆիցիտի կրկնակի ավել ծավալներով ֆինանսավորումը՝ ընտրված ռազմավարության նկատմամբ, և որպես այլընտրանքային երրորդ ռազմավարություն (Ռ3) է դիտարկվել ներքին փոխառու զուտ միջոցների հաշվին դեֆիցիտի կրկնակի պակաս ծավալներով ֆինանսավորումը, կամ որ նույնն է՝ արտաքին փոխառու զուտ միջոցների հաշվին ավելի մեծ ծավալներով դեֆիցիտի ֆինանսավորումը: Ռազմավարությունների ընտրությունը կատարվում է ծախսերի և ռիսկերի ցուցանիշների մի ամբողջ համակարգի ուսումնասիրության և վերլուծության արդյունքում: Արդյունքում ստացվել է հետևյալը.

Գծապատկեր 6. «Կառավարության պարտք/ՀՆԱ ցուցանիշը 2025 թվականին

Գծապատկերը ցույց է տալիս, որ նշված երեք ռազմավարություններից Ռ2-ի «Կառավարության պարտք/ՀՆԱ ցուցանիշը, որպես ծախսի ցուցանիշ, 2025 թվականին կազմում է

55.8% և այն ամենաբարձրն է: Ռ-2 ռազմավարությունը ծախսի տեսակետից Ռ-1 ռազմավարությունից ավելի է 0.8 տոկոսային կետով, սակայն Ռ-1 ռազմավարությունը պարունակում է 0.7 տոկոսային կետով ավելի ռիսկ: 2022 թվականին կիրառված փոխարժեքի 30% շուկի դեպքում ամենամեծ ռիսկը պարունակում է Ռ-3 ռազմավարությունը, որը ՀՀ կառավարության պարտք/ՀՆԱ ցուցանիշի ռիսկի տեսակետից Ռ-1 ռազմավարությունից ավելի է 0.4 տոկոսային կետով, իսկ Ռ-2 ռազմավարությունից՝ 1.1 տոկոսային կետով: Ռ-1 ռազմավարությունը նախընտրելի է Ռ-3 ռազմավարությունից ռիսկի տեսակետից: Ռ-3 ռազմավարությունը ենթադրում է արտարժույթային պարտքի կշռի ավելացում, հետևաբար ավելի մեծ փոխարժեքի ռիսկ, որն արդեն իսկ կառավարության առկա պարտքի գծով ամենաէական ռիսկն է:

Ավելացնենք, որ փոխարժեքի 30% արժեզրկման շուկը Համաշխարհային բանկի և ԱՄՀ կողմից մշակված պարտքի միջնաժամկետ ռազմավարության վերլուծական գործիքում կիրառվող ներքին արժույթի արժեզրկման տիպային առավելագույն շուկն է: ՀՀ դրամի արժեզրկման պատմական առավելագույն մեծությունը արձանագրվել է 2009 թվականին, երբ նախորդ տարեվերջի համեմատ ԱՄՆ դոլարի նկատմամբ ՀՀ դրամի փոխարժեքը արժեզրկվել է 23.6%-ով:

ՀՀ կառավարության պարտքը բնութագրող ծախսերի և ռիսկերի համալիր ուսումնասիրության արդյունքում ընտրվել է այնպիսի ռազմավարություն, որը կնպաստի ներքին պարտքի շուկայի զարգացմանը, կապահովի ՀՀ կառավարության պարտքի գծով ռիսկերի չափավոր մակարդակ, միաժամանակ, միջնաժամկետ հատվածում հնարավորինս կսահմանափակվի պետական պարտքի գծով ծախսերի աճը: Ուստի, համադրելով բոլոր գործոնները, նախընտրելի է համարվել Ռ-1 ռազմավարությունը (հիմնական սցենարը):

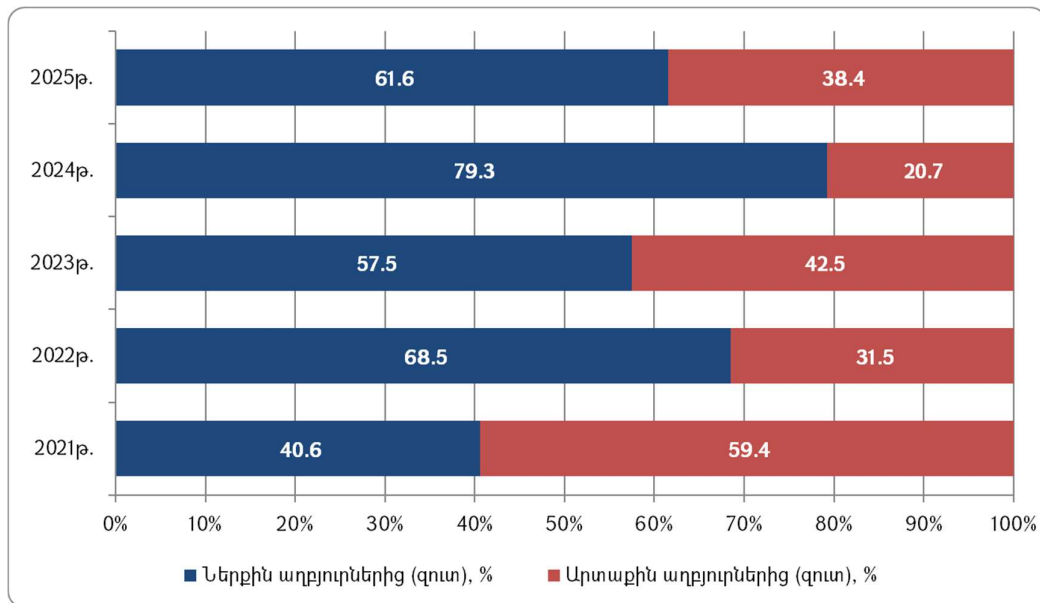
Ներքին փոխառու զուտ միջոցների հաշվին դեֆիցիտի ֆինանսավորման կառուցվածքը նախատեսելիս հաշվի են առնվել տնտեսությունում մակրոմիջավայրի բարելավման միտումները, իրացվելիության առկա մակարդակը, պետական գանձապետական պարտատոմսերի նկատմամբ ձևավորված կայուն պահանջարկը և պարտքի սպասարկման մեծությունը:

2022-2025 թվականների համար պետական բյուջեի դեֆիցիտի ֆինանսավորումը փոխառու զուտ միջոցների հաշվին նախատեսվում է իրականացնել հետևյալ կերպ.

Աղյուսակ 4. Պետական բյուջեի դեֆիցիտի ֆինանսավորումը փոխառու զուտ միջոցների հաշվին 2022-2025 թվականներին (մլրդ դրամ)

	2022 պետբյուջեի ծրագիր	2022 կանխ.	2023 կանխ.	2024 կանխ.	2025 կանխ.
Պետական բյուջեի դեֆիցիտի ֆինանսավորումը փոխառու զուտ միջոցների հաշվին	358.8	365.3	443.4	321.7	430.4
որից՝					
Ներքին փոխառու զուտ միջոցներ (առանց մուրհակների)	250.2	250.2	255.0	255.0	265.0
Արտաքին փոխառու զուտ միջոցներ	108.5	115.1	188.3	66.7	165.4

Գծապատկեր 7. Ներքին և արտաքին փոխառու զուտ միջոցների հաշվին դեֆիցիտի ֆինանսավորման կառուցվածքը 2021-2025 թվականներին

Միջնաժամկետ հատվածում, ՀՀ կառավարության պարտքի կառավարման նպատակադրումներին համապատասխան, ՀՀ պետական բյուջեի դեֆիցիտի ֆինանսավորման կառուցվածքում ներքին փոխառու միջոցներով ֆինանսավորման մասնաբաժինը գերազանցում է արտաքին փոխառու միջոցներով ֆինանսավորման տեսակարար կշռին:

Ընտրված ռազմավարության ծախսերի և ռիսկերի վերլուծությունը

Կանխատեսված մակրոտնտեսական միջավայրի՝ 2023-2025 թվականների պետական միջնաժամկետ ծախսերի ծրագրի հիմնական մակրոտնտեսական սցենարի պայմաններում, ՀՀ կառավարության պարտքի ծախսի ցուցանիշներն ավելանում են կանխատեսվող ժամանակահատվածում:

Աղյուսակ 5. ՀՀ կառավարության պարտքի պորտֆելի ծախսերի ցուցանիշների կանխատեսումները

	2022 պետբյուջեի ծրագիր	2022 կանխ.	2023 կանխ.	2024 կանխ.	2025 կանխ.
ՀՀ կառավարության պարտքի պորտֆելի միջին տոկոսադրույքը (%)	5.4	5.1	5.5	5.6	5.8
Տոկոսավճար/պետական բյուջեի եկամուտներ(%)	11.0	10.6	11.6	11.7	11.5
Տոկոսավճար/պետական բյուջեի ծախսեր (%)	9.8	9.8	10.2	10.5	10.5
Տոկոսավճար/ՀՆԱ (%)	2.7	2.7	2.9	2.9	2.9

Ընդհանուր առմամբ, կանխատեսվում է, որ միջնաժամկետ հատվածում՝ հիմնական մակրոտնտեսական սցենարի դեպքում, տեղի կունենա ՀՆԱ-ի անվանական ծավալի առաջանցիկ աճ պարտքի ծավալի աճի նկատմամբ՝ հանգեցնելով ՀՀ կառավարության պարտք/ՀՆԱ ցուցանիշի նվազմանը, որը 2025 թվականի տարեվերջին կանխատեսվում է 55.0%: ՀՀ կառավարության պարտքի միջին տոկոսադրույքը կանխատեսվող ժամանակահատվածի վերջում կկազմի 5.8%: ՀՀ կառավարության պարտքի տոկոսավճար/պետական բյուջեի եկամուտներ, ՀՀ կառավարության պարտքի տոկոսավճար/պետական բյուջեի ծախսեր և ՀՀ կառավարության պարտքի տոկոսավճար/ՀՆԱ ցուցանիշները միջնաժամկետ հատվածում աճում են 2022թ. ծրագրային ցուցանիշի համեմատությամբ՝ ժամանակահատվածի վերջում կազմելով համապատասխանաբար 11.5%, 10.5% և 2.9%:

Միջնաժամկետ հատվածում ՀՀ կառավարության պարտքի տոկոսավճարների միջին տարեկան աճն առաջանցիկ է պետական բյուջեի եկամուտների, պետական բյուջեի ծախսերի և անվանական ՀՆԱ-ի միջին տարեկան աճերի նկատմամբ: Միջնաժամկետ հատվածում ՀՀ կառավարության պարտքի տոկոսավճարների միջին աճի տեմպը կանխատեսվում է 15.6%, որը միջինում կգերազանցի պետական բյուջեի եկամուտների աճի տեմպին 3.4 տոկոսային կետով, պետական բյուջեի ծախսերի աճի տեմպին՝ 2.9 տոկոսային կետով և անվանական ՀՆԱ-ի աճի տեմպին՝ 3.4 տոկոսային կետով:

Ռիսկերի կառավարման տեսակետից կարևորվել են փոխարժեքի, վերաֆինանսավորման, տոկոսադրույքի ու գործառնական ռիսկերը:

Փոխարժեքի ռիսկ

Ներքին պարտքի կշիռն ընդամենը պարտքի մեջ ցուցանիչի մակարդակը միջնաժամկետ հատվածում կգտնվի սահմանված ուղենշային տիրույթում՝ ժամանակահատվածի վերջում հասնելով 37.3%-ի:

Աղյուսակ 6. ՀՀ կառավարության ներքին պարտքի և ՀՀ դրամով ներգրավված պարտքի տեսակարար կշիռներն ընդամենը պարտքում

	2022 պետբյուջեի ծրագիր	2022 կանխ.	2023 կանխ.	2024 կանխ.	2025 կանխ.
Ներքին պարտք/Ընդամենը պարտք (%)	31.5	33.1	34.4	36.2	37.3
ՀՀ դրամով ներգրավված պարտք/Ընդամենը պարտք (%)	31.0	32.0	33.6	35.7	36.9

2025 թվականի վերջին արտարժույթային պարտքի տեսակարար կշիռը միջնաժամկետ հատվածում նվազում է՝ կազմելով 63.1%, սակայն ՀՀ կառավարության պարտքի պորտֆելի փոխարժեքի ռիսկը առաջիկա տարիներին դեռևս կմնա որպես հիմնական ռիսկ:

Աղյուսակ 7. ՀՀ կառավարության արտարժույթային պարտքի կառուցվածքը 2022-2025 թվականներին փարեվերջի դրությամբ (տոկոս)

	2022 պետբյուջեի ծրագիր	2022 կանխ.	2023 կանխ.	2024 կանխ.	2025 կանխ.
USD	59.4	58.0	59.3	61.7	62.7
SDR	23.4	14.4	17.0	18.9	21.9
EUR	14.0	24.3	20.8	16.8	13.0
JPY	2.9	2.9	2.5	2.4	2.1
AED	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
CNY	0.3	0.3	0.3	0.2	0.2

ՀՀ կառավարության արտարժույթային պարտքի կառուցվածքում ծավալով երկրորդը SDR-ով արտահայտված պարտքն է: Եթե SDR-ը, որը կազմված է հինգ արժույթներից, տարանջատում ենք այդ արժույթների կշիռներին համապատասխան՝ USD – 41.73%, EUR – 30.93%, GBP – 8.09%, JPY – 8.33% և CNY – 10.92%, ապա ՀՀ կառավարության արտարժույթային պարտքի կառուցվածքն ստանում է հետևյալ տեսքը՝

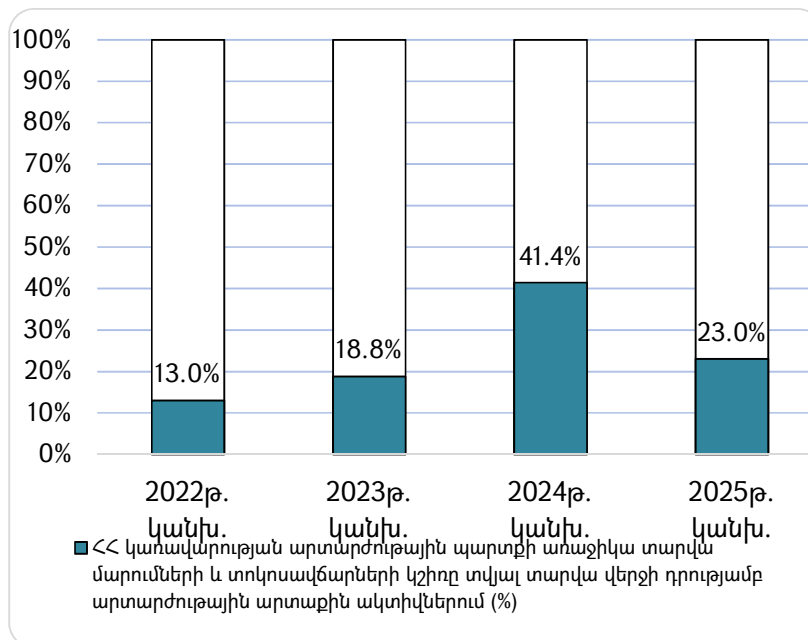
Աղյուսակ 8. ՀՀ կառավարության արտարժույթային պարտքի կառուցվածքը 2022-2025 թվականների տարեվերջի դրությամբ՝ SDR-ի տարանջատմամբ (տոկոս)

	2022 պետրյուջե ի ծրագիր	2022 կանխ.	2023 կանխ.	2024 կանխ.	2025 կանխ.
USD	64.1	64.1	66.4	69.6	71.9
EUR	28.8	28.8	26.1	22.6	19.8
GBP	1.2	1.2	1.4	1.5	1.8
JPY	4.1	4.1	4.0	3.9	3.9
AED	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
CNY	1.9	1.9	2.1	2.3	2.6

Փոխարժեքի ռիսկի նվազման և արդյունավետ կառավարման նպատակով նոր վարկերի պայմանները քննարկելիս, հնարավորության դեպքում, կնվազեցվի մեկ կամ մի քանի արժույթներից կախվածությունը: Միաժամանակ, փոխարժեքի շուկայի զարգացմանը զուգահեռ կօգտագործվեն հեջավորման տարբեր մոտեցումներ (օրինակ՝ արտարժույթային սվոփներ):

ՀՀ կառավարության արտարժույթային պարտքի կառուցվածքում կանխատեսվող ժամանակահատվածի վերջում 2021 թվականի փաստացի ցուցանիշի նկատմամբ հիմնական արժույթներից ԱՄՆ դոլարի և եվրոյի նույն ցուցանիշներն աճում են համապատասխանաբար 4.3 և 0.5 տոկոսային կետով, իսկ SDR-ի և ճապոնական իենի կշիռները նվազում են համապատասխանաբար 3.6 և 1.0 տոկոսային կետով:

Գծապատկեր 8. ՀՀ կառավարության արտարժույթային պարտքի առաջիկա տարվա մարումների և տոկոսավճարների կշիռը տվյալ տարվա վերջի դրությամբ արտարժույթային արտաքին ակտիվներում 2022-2025 թվականներին

«Կառավարության արտարժույթային պարտքի առաջիկա տարվա մարումների և տոկոսավճարների կշիռը տվյալ տարվա վերջի դրությամբ արտարժույթային արտաքին ակտիվներում ցուցանիշը 2024 թվականին էապես կաճի և կկազմի 41.4%՝ պայմանավորված 2025 թվականին մարվող եվրապարտատոմսերը վերաֆինանսավորելու նպատակով 2024 թվականին նախատեսված նոր եվրապարտատոմսերի թողարկումից ստացվելիք միջոցներով 2025 թվականին մարվող եվրապարտատոմսերի հետգնմամբ: 2025 թվականին այդ նույն ցուցանիշը կտրուկ կնվազի և կկազմի 23%: Այս ցուցանիշը գնահատում է «Կառավարության հնարավորությունը սպասարկելու արտարժույթային պարտքի մարումներն ու տոկոսագումարների վճարումներն՝ արտարժույթային ակտիվների բավարար ծավալի առկայության տեսանկյունից:

Վերաֆինանսավորման ռիսկ

Վերաֆինանսավորման ռիսկը կարևորվում է՝ պայմանավորված առաջիկա տարիներին «Կառավարության պարտքի մարումների ծավալներով և միջազգային ու ներքին ֆինանսական շուկաներում հնարավոր բացասական զարգացումներով: Նոր պարտքի ներգրավման ընթացքում «Կառավարությունը միջոցներ է ձեռնարկում մարումների գրաֆիկը հարթեցնելու և վերաֆինանսավորման ռիսկը մեղմելու ուղղությամբ: Վերաֆինանսավորման ռիսկի նվազեցման նպատակով կիրառվում են նաև հետգնումներ:

Աղյուսակ 9. «Կառավարության պարտքի վերաֆինանսավորման ռիսկի ցուցանիշները 2022-2025 թվականներին

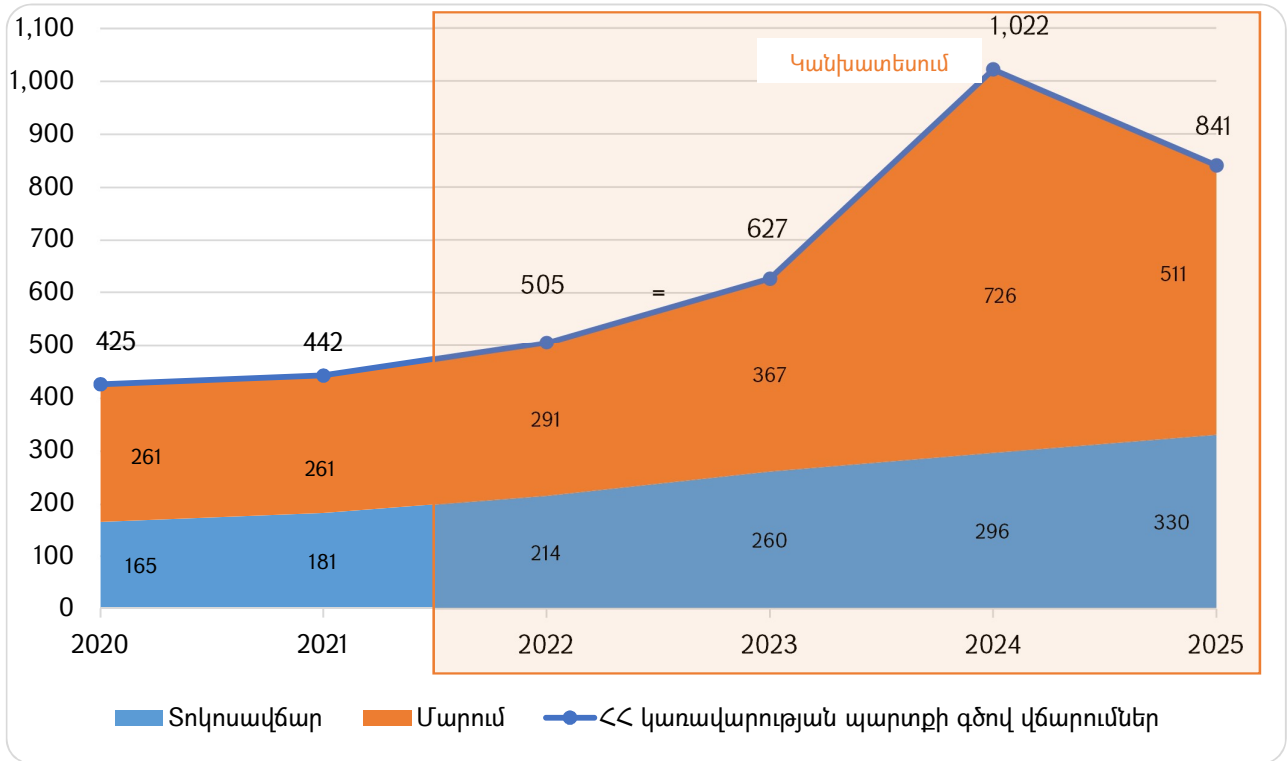
	2022 կանխ.	2023 կանխ.	2024 կանխ.	2025 կանխ.
«Կառավարության պարտքի մինչև մարում միջին ժամկետը, (տարի)	7.8	7.5	7.6	7.2
«Կառավարության արտաքին պարտքի մինչև մարում միջին ժամկետը, (տարի)	7.2	6.9	7.3	6.8
«Կառավարության ներքին պարտքի մինչև մարում միջին ժամկետը, (տարի)	9.1	8.6	8.2	7.8
Մեկ տարվա ընթացքում մարվող «Կառավարության պարտքի կշիռը (%)	6.8	12.8	8.2	8.7
Մեկ տարվա ընթացքում մարվող «Կառավարության արտաքին պարտքի կշիռը արտաքին պարտքի մեջ (%)	5.3	13.9	6.6	7.3
Մեկ տարվա ընթացքում մարվող «Կառավարության ներքին պարտքի կշիռը ներքին պարտքի մեջ (%)	10.0	10.6	10.8	11.2

«Կառավարության պարտքի պորտֆելի մինչև մարում միջին ժամկետի ցուցանիշը 2025 թվականի վերջին կնվազի մինչև 7.2 տարի, սակայն վերաֆինանսավորման ռիսկը կմնա չափավոր: «Կառավարության պարտքի պորտֆելի մինչև մարում միջին ժամկետի կանխատեսվող նվազումը, որն իր արտացոլումն է գտել նաև պարտքի պորտֆելի ուղենշային ցուցանիշներում, պայմանավորված է «Կառավարության ֆինանսական շուկայի պայմաններով: Խստացող դրամավարկային միջավայրում գանձապետական պարտատոմսերի տոկոսադրույքները ցուցաբերում են աճի միտում, ուստի պետական պարտքի գծով ծախսերի աճը սահմանափակելու նպատակով անհրաժեշտություն է առաջացել թողարկվող ներքին պարտքի գործիքակազմը ճշգրտել՝ միջնաժամկետ հատվածում նվազեցնելով թողարկվող երկարաժամկետ պարտատոմսերի մասնաբաժինը:

Մեկ տարվա ընթացքում մարվող ՀՀ կառավարության պարտքի կշիռն ընդամենը պարտքի մեջ ցուցանիչը 2025 թվականի տարեվերջին կկազմի 8.7%, ընդ որում, մեկ տարվա ընթացքում մարվող ՀՀ կառավարության արտաքին պարտքի կշիռը արտաքին պարտքում կկազմի 7.3%, իսկ մեկ տարվա ընթացքում մարվող ՀՀ կառավարության ներքին պարտքի կշիռը ներքին պարտքում՝ 11.2%:

Ստորև ներկայացվում է նաև ՀՀ կառավարության պարտքի գծով վճարումների ցուցանիշը, որն իրենից ներկայացնում է տարվա ընթացքում մարումների և տոկոսավճարների հանրագումարը:

Գծապատկեր 9. ՀՀ կառավարության պարտքի գծով վճարումները 2020-2025 թվականների ընթացքում (մլրդ դրամ)

ՀՀ կառավարության պարտքի գծով վճարումների ցուցանիշը միջնաժամկետ հատվածում աճում է՝ 2025 թվականին կազմելով 841.0 մլրդ դրամ: 2024 թվականին ՀՀ կառավարության պարտքի գծով վճարումների կտրուկ աճը պայմանավորված է 2025 թվականին մարման ենթակա եվրապարտատոմսերի՝ 2024 թվականին նախատեսվող հետզնմամբ:

Աղյուսակ 10. ՀՀ կառավարության պարտքի գծով վճարումներն ըստ գործիքակազմի (մլրդ դրամ)

	2021 պետրյուջեի ծրագիր	2021 կանխ.	2022 կանխ.	2023 կանխ.	2024 կանխ.
ՀՀ կառավարության պարտքի գծով վճարումներն ըստ գործիքակազմի, որից՝	505.3	505.3	627.2	1,022.0	841.0
արտաքին վարկեր և փոխառություններ	162.5	162.5	230.2	288.5	294.3
տոկոսավճար	41.1	41.1	60.6	61.1	62.0

	2021 պետքուջեի ծրագիր	2021 կանխ.	2022 կանխ.	2023 կանխ.	2024 կանխ.
մարում	121.5	121.5	169.6	227.3	232.3
պետական գանձապետական պարտատոմսեր	301.8	301.8	355.7	435.9	506.8
տոկոսավճար	131.8	131.8	158.5	192.6	227.9
մարում	170.0	170.0	197.2	243.3	278.9
արտարժույթային պետական պարտատոմսեր	41.0	41.0	41.3	297.6	40.0
տոկոսավճար	41.0	41.0	41.3	42.2	40.0
մարում	-	-	-	255.5	

« կառավարությունը պարտքի և կանխիկ հոսքերի կառավարման գործիքների (հետզնումներ, փոխանակումներ, « կենտրոնական բանկում միջոցների ավանդադրում և այլն) կիրառմամբ վերահսկում է վերաֆինանսավորման հետ կապված ռիսկերը:

Տոկոսադրույքի ռիսկ

Տոկոսադրույքի հետ կապված ռիսկերը արժանի են մեծ ուշադրության, քանի որ շուկայական պայմաններով ներգրավվող փոխառու միջոցների կշիռը գնալով աճում է: Տոկոսադրույքի ռիսկի կառավարման նպատակն է ապահովել կառավարության պարտքի այնպիսի կառուցվածք, որի դեպքում ֆինանսական շուկաներում տոկոսադրույքների փոփոխությունը հնարավորինս քիչ ազդեցություն կունենա կանխատեսվող տոկոսագումարների մակարդակի վրա: « կառավարության պարտքի պորտֆելի տոկոսադրույքի ռիսկի ցուցանիշները կանխատեսվող ժամանակահատվածում մնում են կառավարելի:

Ֆիքսված տոկոսադրույքով պարտքի կշիռը 2025 թվականի տարեվերջին, ըստ կանխատեսման, կկազմի 81.9%: Ֆիքսված տոկոսադրույքով պարտքի կշռի ավելացմանը էապես կնպաստի այն, որ « կառավարության կողմից կանխատեսվող ժամանակահատվածում նախորդ տարիների համեմատ կավելանա թողարկվող ֆիքսված տոկոսադրույքով ներքին պարտքի ծավալը: Կանխատեսվում է, որ շրջանառության մեջ գտնվող պետական գանձապետական պարտատոմսերի ծավալի կշիռը միջնաժամկետ հատվածում կաճի՝ 2021 թվականի « կառավարության պարտքի 28.7% փաստացի ցուցանիշի նկատմամբ 2025 թվականին կազմելով 36.9%-ը: Սակայն, մյուս կողմից էլ միջազգային վարկատուներն ավելի շատ լողացող տոկոսադրույքով նոր վարկեր են տրամադրելու, որն իր հերթին որոշ չափով կմեղմի « կառավարության պարտքի պորտֆելի ֆիքսված տոկոսադրույքով պարտքի կշռի աճի տեմպը: Անհրաժեշտության դեպքում, տոկոսադրույքի ռիսկը կառավարելու նպատակով, արտաքին վարկատուների կողմից սահմանված ընթացակարգերի համաձայն, կիրականացվի լողացող տոկոսադրույքով ներգրավված վարկերի տոկոսադրույքի ֆիքսում:

Աղյուսակ 11. ՀՀ կառավարության պարտքի կառուցվածքում ֆիքսված և լողացող տոկոսադրույքով վարկերի տեսակարար կշիռը 2022-2025 թվականներին (տոկոս)

	2022 պետքույճե ի ծրագիր	2022 կանխ.	2023 կանխ.	2024 կանխ.	2025 կանխ.
ՀՀ կառավարության պարտք,	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
այդ թվում՝					
Ֆիքսված տոկոսադրույքով	82.6	80.7	80.7	81.8	81.9
Լողացող տոկոսադրույքով	17.4	19.3	19.3	18.2	18.1
ՀՀ կառավարության արտաքին պարտք	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
այդ թվում					
Ֆիքսված տոկոսադրույքով	74.6	71.1	70.5	71.5	71.2
Լողացող տոկոսադրույքով	25.4	28.9	29.5	28.5	28.8
ՀՀ կառավարության ներքին պարտք	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
այդ թվում					
Ֆիքսված տոկոսադրույքով	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Լողացող տոկոսադրույքով	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0

ՀՀ կառավարության պարտքի մինչև վերաֆիքսում միջին ժամկետի ցուցանիշը ժամանակահատվածի վերջում կկազմի 5.9 տարի, իսկ մեկ տարվա ընթացքում վերաֆիքսվող ՀՀ կառավարության պարտքի մասնաբաժինը՝ 25.5%:

Աղյուսակ 12. ՀՀ կառավարության պարտքի տոկոսադրույքի ռիսկի ցուցանիշները 2022-2025 թվականներին

	2022 կանխ.	2023 կանխ.	2024 կանխ.	2025 կանխ.
ՀՀ կառավարության պարտքի մինչև վերաֆիքսում միջին ժամկետը, (տարի)	6.4	6.1	6.2	5.9
ՀՀ կառավարության արտաքին պարտքի մինչև վերաֆիքսում միջին ժամկետը, (տարի)	5.1	4.8	5.1	4.8
ՀՀ կառավարության ներքին պարտքի մինչև վերաֆիքսում միջին ժամկետը, (տարի)	9.1	8.6	8.2	7.8
Մեկ տարվա ընթացքում վերաֆիքսվող ՀՀ կառավարության պարտքի կշիռը (%)	24.8	29.9	24.5	25.5
Մեկ տարվա ընթացքում վերաֆիքսվող ՀՀ կառավարության արտաքին պարտքի կշիռը արտաքին պարտքի մեջ (%)	31.9	39.7	32.3	34.0
Մեկ տարվա ընթացքում վերաֆիքսվող ՀՀ կառավարության ներքին պարտքի կշիռը ներքին պարտքի մեջ (%)	10.0	10.6	10.8	11.2

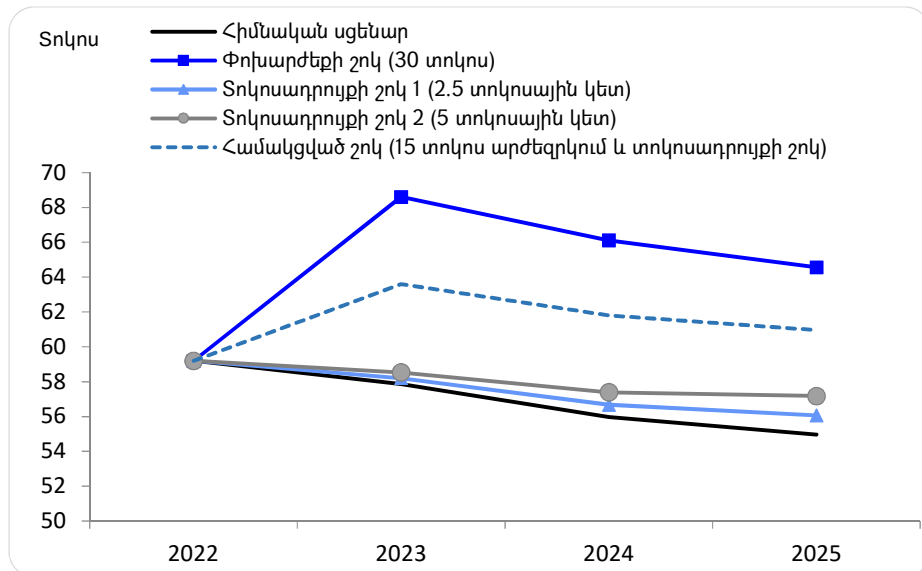
Գործառնական ռիսկ

Գործառնական ռիսկը սահմանվում է որպես արտաքին գործոնների, տեխնոլոգիաների արդյունք, ինչպես նաև անձնակազմի, կազմակերպության, գործընթացների անբավարար գործունեության հետևանք: Գործառնական ռիսկը կառավարելու տեսանկյունից կարևոր նշանակություն ունի տեղեկատվության անվտանգության ապահովումը՝ ներառյալ փաստաթղթերը և տեխնոլոգիական համակարգերը: Անհրաժեշտ է ապահովել պարտքի գրանցման և հաշվառման տվյալների բազայի այլընտրանքային պահպանումը՝ ֆորս մաժորային իրավիճակներում ամբողջական տեղեկատվության պահպանման և աշխատանքների ընթացքը չխաթարելու, պարտքային պարտավորությունները ժամանակին և անթերի իրականացնելու համար: ՀՀ կառավարության պարտքի կառավարման հետ կապված գործառնական ռիսկերը բացահայտելու, գնահատելու, կառավարելու և նվազեցնելու նպատակով կիրականացվեն ՀՀ ֆինանսների նախարարության պետական պարտքի կառավարման վարչության «Բիզնես գործընթացների շարունակականության ծրագրով» նախատեսված միջոցառումները:

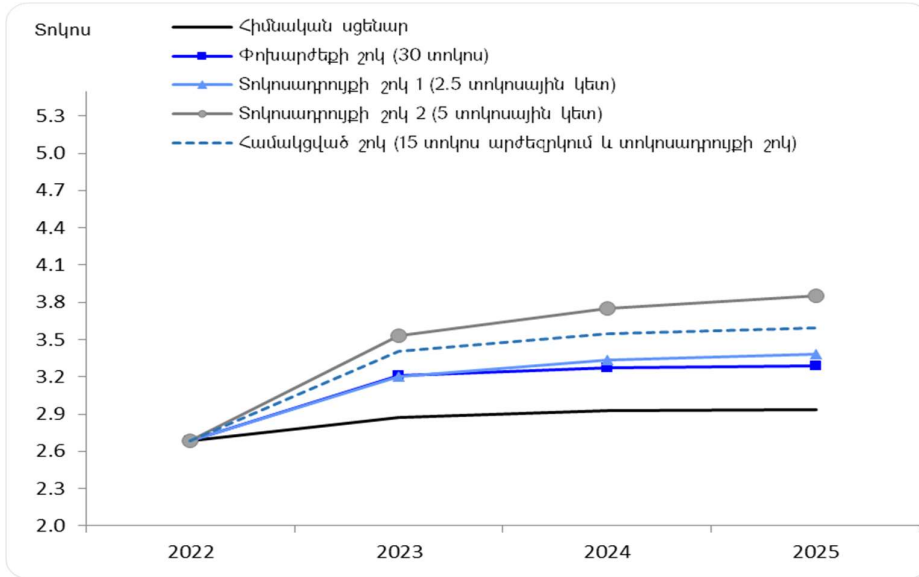
Զգայունության վերլուծություններ

Մինչ այժմ կատարված ծախսերի և ռիսկերի վերլուծությունը հիմնված է եղել կանխատեսված մակրոտնտեսական և հարկաբյուջետային ցուցանիշների վրա և իրենից ներկայացնում է ՀՀ կառավարության պարտքի կառավարման ռազմավարության հիմնական սցենար: Ստորև ներկայացվում է շուկայական փոփոխականների նկատմամբ կիրառված տարբեր շուկերի արդյունքում ծախսերի և ռիսկերի ցուցանիշների շեղման չափը հիմնական սցենարի արդյունքներից:

Գծապատկեր 10. ՀՀ կառավարության պարտք/ՀՆԱ ցուցանիշը 2022-2025 թվականներին

Գծապատկեր 11. Տոկոսավճար/ՀՆԱ ցուցանիշը 2022-2025 թվականներին

Փոխարժեքի շոկ

ՀՀ կառավարության պարտքի պորտֆելը պարունակում է փոխարժեքի էական ռիսկեր: Կիրառելով 30% շոկ՝ 2023 թվականին արժեզրկելով ՀՀ դրամը ԱՄՆ դոլարի, եվրոյի և SDR-ի նկատմամբ, ՀՀ կառավարության պարտք/ՀՆԱ հարաբերակցությունը 2025 թվականի տարեվերջին հասնում է 64.6%-ի, որը 9.6 տոկոսային կետով ավելի է հիմնական սցենարի նույն ցուցանիշից:

Եթե 01.02.2022 թվականի դրությամբ ձևավորված փոխարժեքները, որոնց հիման վրա ՀՀ կառավարության արտարժույթային պարտքը փոխարկվել է ԱՄՆ դոլարի, փոփոխվեն 1%-ով, ապա 2023-2025 թվականներին ընթացքում ՀՀ կառավարության արտարժույթային պարտքը կփոփոխվի միջին հաշվով տարեկան 34.4 մլրդ դրամով կամ ՀՆԱ-ի 0.3%-ով:

Եթե մինչև 2022 թվականի տարվերջ շարունակվի տարվա առաջին կեսում գրանցված դրամի արժեզրկման տեմպը (որն արձանագրվել է 27.06.2022թ. դրությամբ) և 2022 թվականի տարվերջին ԱՄՆ դոլարի փոխարժեքը դրամի նկատմամբ կազմի 369.55, կայուն մնալով 2023-2025 թվականներին ընթացքում, ապա միջնաժամկետ հատվածում ՀՀ կառավարության պարտքի հարաբերությունը կնվազի միջին տարեկան 10.3 տոկոսային կետով և 2025 թվականին կդառնա 44.7%:

Տոկոսադրույքի շոկ

Վերլուծելով արտաքին և ներքին աղբյուրներից ներգրավվող փոխառու միջոցների տոկոսադրույքների 250 բազիսային կետի չափով աճի շոկային սցենարը՝ պարզ է դառնում, որ տոկոսադրույքի շոկի ազդեցությունը ՀՀ կառավարության պարտքի պորտֆելի վրա մնում է չափավոր: ՀՀ կառավարության պարտք/ՀՆԱ հարաբերակցությունը 2025 թվականի տարեվերջին հիմնական սցենարի նույն ցուցանիշի նկատմամբ ավելանալով 1.1 տոկոսային կետով՝ կազմում է 56.1%: Տոկոսավճար/ՀՆԱ հարաբերակցությունն այս պարագայում կարող է ավելանալ 0.4 տոկոսային կետով:

Չուզահեռաբար ենթադրվել է նաև էական՝ 500 բազիսային կետի չափով արտաքին և ներքին աղբյուրներից ներգրավվող փոխառու միջոցների նկատմամբ շոկային սցենար, որի տեղի ունենալու հավանականությունը բավականին ցածր է: Տոկոսադրույքների նման շոկը ՀՀ կառավարության

պարտք/ՀՆԱ ցուցանիշը բազային սցենարի նկատմամբ կավելացնի 2.2 տոկոսային կետով՝ 2025 թվականի տարեվերջին հասցնելով 57.2%-ի: ՀՀ կառավարության պարտքի սպասարկման տեսակետից այսպիսի էական շոկը 2025 թվականի տարեվերջին Տոկոսավճար/ՀՆԱ ցուցանիշը կարող է ավելացնել 0.9 տոկոսային կետով:

Փոխարժեքի և տոկոսադրույքի համակցված շոկ

Կիրառելով 15% փոխարժեքի (2022 թվականին արժեզրկելով ՀՀ դրամը ԱՄՆ դոլարի, եվրոյի և SDR-ի նկատմամբ) և տոկոսադրույքի առաջին սցենարում նկարագրված համակցված շոկ՝ ՀՀ կառավարության պարտք/ՀՆԱ հարաբերակցությունը 2025 թվականի տարեվերջին հասնում է 61.0%-ի, որը 6.0 տոկոսային կետով ավելի է հիմնական սցենարի նույն ցուցանիշից: Տոկոսավճար/ՀՆԱ հարաբերակցությունն այս դեպքում կարող է ավելանալ 0.7 տոկոսային կետով:

Ստորև ներկայացվում է նաև լողացող տոկոսադրույքով պարտքի մեկ տոկոսային կետով աճի և ներքին տոկոսադրույքների մեկ տոկոսային կետով աճի ազդեցությունները: Նշենք, որ 2017 թվականի հուլիսին Միացյալ Թագավորության Ֆինանսական հսկողության մարմինը («FCA»), հայտարարեց իր մտադրության մասին աստիճանաբար չեղյալ համարել LIBOR տոկոսադրույքը՝ պայմանավորված այդ տոկոսադրույքի գնանշման գործընթացում բացահայտված խարդախության դեպքերով: Քանի որ միջազգային ֆինանսական կազմակերպությունների կողմից 6-ամսյա ԱՄՆ դոլարի LIBOR տոկոսադրույքն օգտագործվում էր որպես ուղղորդիչ տոկոսադրույք ԱՄՆ դոլարով և լողացող տոկոսադրույքով տրամադրվող վարկերի սպասարկման համար, ուստի այդ կազմակերպությունների կողմից համապատասխան փոփոխություններ կատարվեցին վարկավորման Ընդհանուր պայմաններում, և LIBOR տոկոսադրույքը փոխարինվեց SOFR տոկոսադրույքով (Secured Overnight Financing Rate):

Լողացող տոկոսադրույքների՝ SOFR-ի և 6-ամսյա Euribor-ի մեկ տոկոսային կետի փոփոխության դեպքում 2023-2025 թվականներին ՀՀ կառավարության արտաքին պարտքի գծով տոկոսային ծախսերը միջին հաշվով կփոփոխվեն տարեկան 8.4 մլրդ դրամով: Մասնավորապես, լողացող տոկոսադրույքներից յուրաքանչյուրի ազդեցությունը ՀՀ կառավարության արտաքին պարտքի սպասարկման ծախսերի վրա կանխատեսվող ժամանակաշրջանում կլինի հետևյալը.

Աղյուսակ 13. Լողացող տոկոսադրույքների 1 տոկոսային կետի փոփոխության ազդեցությունը ՀՀ կառավարության արտաքին պարտքի տոկոսավճարների վրա

	2023	2024	2025
ՀՀ կառավարության արտաքին պարտքի տոկոսավճարի փոփոխությունը (մլրդ դրամ)	8.2	8.0	8.8
այդ թվում			
SOFR (մլրդ դրամ)	6.5	6.1	6.1
6-ամսյա Euribor (մլրդ դրամ)	1.7	2.0	2.7
ՀՀ կառավարության արտաքին պարտքի տոկոսավճարի փոփոխությունը (%)	13.6	13.1	14.3
ՀՀ կառավարության արտաքին պարտքի տոկոսավճարի փոփոխության կշիռը պետբյուջեի սեփական եկամուտներում (առանց դրամաշնորհի) (%)	0.4	0.3	0.3

Ներքին պարտքի շուկայում, միջնաժամկետ հատվածի սկզբում, եկամտաբերության կորի մեկ տոկոսային կետով աճը 2023-2025 թվականների ընթացքում կավելացնի պարտքի տոկոսավճարները տարեկան միջինը 6.4 մլրդ դրամով:

Աղյուսակ 14. *Միջնաժամկետ հատվածի սկզբում ՀՀ կառավարության ներքին պարտքի տոկոսադրույքի մեկ տոկոսային կետի փոփոխության ազդեցությունը ՀՀ կառավարության ներքին պարտքի տոկոսավճարի վրա*

	2023 կանխ.	2024 կանխ.	2025 կանխ.
ՀՀ կառավարության ներքին պարտքի տոկոսավճարի փոփոխությունը (մլրդ դրամ)	2.0	6.3	10.9
ՀՀ կառավարության ներքին պարտքի տոկոսավճարի փոփոխությունը (%)	1.3	3.3	4.8
ՀՀ կառավարության ներքին պարտքի տոկոսավճարի փոփոխության կշիռը պետբյուջեի սեփական եկամուտներում (առանց դրամաշնորհի) (%)	0.1	0.2	0.4

Իրականացված զգայունության վերլուծությունները թույլ են տալիս ենթադրել, որ ՀՀ կառավարության պարտքի պորտֆելի վրա փոխարժեքի շուկի ազդեցությունը շատ ավելի մեծ է, քան տոկոսադրույքի շուկի ազդեցությունը: Դա հիմնականում պայմանավորված է մի կողմից ՀՀ կառավարության պարտքի պորտֆելում արտարժույթային պարտքի մեծ տեսակարար կշռով և մյուս կողմից՝ ֆիքսված տոկոսադրույքով պարտքի գերակայությամբ:

Եզրակացություններ

ՀՀ կառավարության պարտքի պորտֆելի ծախսերի և ռիսկերի վերլուծության արդյունքները ցույց են տալիս, որ պարտքի պորտֆելն ամենաշատը ենթակա է փոխարժեքի ռիսկի ազդեցությանը: Այդ իսկ պատճառով, ՀՀ կառավարությունն առաջնային է համարում պետական գանձապետական պարտատոմսերի շուկայի շարունակական զարգացումը և ներքին շուկայից փոխառությունների ներգրավման ծավալի աճի միջոցով դրամային պարտքի մասնաբաժնի ավելացումը: 2023-2025 թվականներին նախատեսվում է ավելացնել ներքին փոխառու զուտ միջոցների հաշվին դեֆիցիտի ֆինանսավորման կշիռը և ապահովել ՀՀ կառավարության պարտքի կառուցվածքում ներքին պարտքի առնվազն 30% մասնաբաժին:

Կարևոր է նշել, որ միայն ՀՀ կառավարության պարտքի կառավարման ոլորտում իրականացվող միջոցառումները բավարար չեն ՀՀ կառավարության ներքին պարտքի շուկան էականորեն զարգացնելու համար: Ներքին պարտքի շուկայի զարգացման և ներդրողների բազայի ընդլայնման նախապայմաններից է նաև ֆինանսական շուկայի այլ հատվածների (կենսաթոշակային, ապահովագրական և այլն) հետագա զարգացումը:

ՀՀ կառավարությունը միջնաժամկետ հատվածում շարունակելու է ՀՀ կառավարության պարտքի մարման գրաֆիկի հարթեցման և վերաֆինանսավորման ռիսկի նվազեցմանն ուղղված գործողությունները՝ կիրառելով իրացվելիության կառավարման այնպիսի գործիքներ, ինչպիսիք են կանխիկի բուֆերի ձևավորումը, հետգնումների ու փոխանակումների իրականացումը:

Հավելված

«Հ կառավարության պարտքը բնութագրող 2020-2021 թվականների փաստացի, 2022 թվականի պետական բյուջեի ծրագրային և 2023-2025 թվականների կանխատեսումային ցուցանիշները հետևյալն են.

Աղյուսակ 15. «Հ կառավարության պարտքի հիմնական ցուցանիշները 2020-2025 թվականներին (մլրդ դրամ)

	2020 փաստ.	2021 փաստ.	2022 պետբյուջեի ծրագիր	2022 կանխ.	2023 կանխ.	2024 կանխ.	2025 կանխ.
Կառավարության պարտք	3,923.9	4,209.8	4,740.8	4,709.9	5,246.3	5,657.3	6,183.4
% ՀՆԱ-ի նկատմամբ	63.5	60.3	60.2	59.2	57.9	56.0	55.0
Ըստ ռեզիդենտության							
կառավարության ներքին պարտք	997.6	1,241.2	1,493.2	1,560.6	1,803.2	2,049.1	2,304.1
կառավարության արտաքին պարտք	2,926.2	3,115.8	3,247.6	3,149.3	3,443.1	3,608.2	3,879.3
Ըստ գործիքակազմի							
արտաքին վարկեր և փոխառություններ	2,438.0	2,257.4	2,383.7	2,330.2	2,593.2	2,731.1	2,976.7
պետական գանձապետական պարտատոմսեր	958.8	1,208.9	1,471.7	1,509.5	1,764.5	2,019.5	2,284.5
արտարժույթային պետական պարտատոմսեր	522.6	881.6	878.5	862.5	884.8	903.1	918.9
արտաքին երաշխիքներ	4.5	3.8	4.1	3.9	3.8	3.6	3.3
ներքին երաշխիքներ	-	5.4	2.8	3.8	-	-	-
Կառավարության պարտքի տոկոսավճար	164.7	180.8	213.8	213.8	260.3	295.9	329.9
Տոկոսավճար/պետական բյուջեի ծախսեր (%)	8.7	9.0	9.8	9.8	10.2	10.5	10.5
Տոկոսավճար/պետական բյուջեի սեփական (առանց դրամաշնորհներ) եկամուտներ (%)	10.9	10.8	14.4	10.8	11.7	11.7	11.6
Տոկոսավճար/ՀՆԱ (%)	2.7	2.6	2.7	2.7	2.9	2.9	2.9

Աղյուսակ 16. Պեղական պարտավորումների ցուցանիշները 2020-2025 թվականներին

	2020 փաստ.	2021 փաստ.	2022 պետբյուջեի ծրագիր	2022 կանխ.	2023 կանխ.	2024 կանխ.	2025 կանխ.
Պետական գանձապետական պարտատոմսեր, մլրդ դրամ	958.8	1,208.9	1,471.7	1,509.5	1,764.5	2,019.5	2,284.5
% ՀՆԱ-ի նկատմամբ	15.5	17.3	18.7	19.0	19.5	20.0	20.3
Ըստ մարման մնացած օրերի, մլրդ դրամ							
Մինչև 1 տարի	110.4	126.7	152.0	155.2	197.3	232.9	270.4
1-5 տարի	277.6	353.8	491.7	528.3	610.0	796.2	850.7
5-ից ավելի տարի	570.8	728.4	828.0	825.9	957.2	990.4	1,163.4
Ըստ մարման մնացած օրերի կշիռը (%)							
Մինչև 1 տարի	11.5	10.3	10.3	11.2	11.5	11.8	11.5
1-5 տարի	29.0	33.4	35.0	34.6	39.4	37.2	29.0
5-ից ավելի տարի	59.5	56.3	54.7	54.2	49.0	50.9	59.5
Միջին տոկոսադրույք (%)	10.4	10.1	10.2	10.5	10.8	11.1	11.2
Միջին ժամկետայնություն (տարի)	10.8	10.3	10.3	9.2	8.7	8.3	8.0
Արտարժույթային պետական պարտատոմսեր, մլն ԱՄՆ դոլար	1,000.0	1,750.0	1,750.0	1,750.0	1,750.0	1,750.0	1,750.0
% ՀՆԱ-ի նկատմամբ	8.5	12.6	11.2	10.8	9.8	9.0	8.2
Միջին տոկոսադրույք (%)	5.9	5.0	5.0	5.0	5.0	4.6	4.6
Միջին ժամկետայնություն (տարի)	6.5	7.0	6.0	5.9	4.9	6.8	5.8

Աղյուսակ 17. ՀՀ կառավարության վարկերի և փոխառությունների ցուցանիշները 2020-2025 թվականներին

(մլն ԱՄՆ դոլար, եթե այլ չհասկանա միավոր նշված չէ)

	2020 փաստ.	2021 փաստ.	2022 պետբյուջեի ծրագիր	2022 կանխ.	2023 կանխ.	2024 կանխ.	2025 կանխ.
Կառավարության վարկեր և փոխառություններ	4,665.2	4,481.1	4,748.5	4,728.0	5,128.9	5,292.2	5,669.2
% ՀՆԱ-ի նկատմամբ	39.4	32.3	30.3	29.3	28.6	27.0	26.5
Ըստ ռեզիդենտության							
արտաքին վարկեր և փոխառություններ	4,665.2	4,481.1	4,748.5	4,728.0	5,128.9	5,292.2	5,707.3
ներքին վարկեր և փոխառություններ	-	-	-	-	-	-	-
Ըստ վարկատուի							
միջազգային ֆինանսական կառույցներից	3,588.2	3,467.6	3,756.2	3,740.3	3,853.4	3,755.6	3,897.2
օտարերկրյա պետություններից	1,056.5	996.8	977.4	973.2	1,263.1	1,526.4	1,764.0
առևտրային բանկերից	20.6	16.7	14.9	14.5	12.3	10.1	7.9
Միջին տոկոսադրույք (%)	3.0	2.5	2.7	2.6	3.3	3.1	3.0
Միջին ժամկետայնություն (տարի)	8.4	7.9	7.6	7.6	7.5	7.4	7.1

2. ԱՅԼ ԿԱՌՈՒՅՑՆԵՐԻ ԿՈՂՄԻՑ ՀՀ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԱՃԻ ԿԱՆԽԱՏԵՍՈՒՄՆԵՐԻ ՀԵՏ ՀԱՄԵՄԱՏԱԿԱՆ

Կանխատեսումներ: Աղյուսակում ներկայացված է ՀՀ ֆինանսների նախարարության (ՀՀ կառավարության թիրախային ցուցանիշ) և այլ կառույցների կողմից ՀՀ տնտեսական աճի կարճաժամկետ և միջնաժամկետ կանխատեսումների համեմատականը: Այլ կառույցների՝ ՀՀ տնտեսական աճի կանխատեսումները տարեսկզբի համեմատ հիմնականում վերանայվել են դեպի վերև: Մասնավորապես՝ Համաշխարհային բանկի և ՀՀ կենտրոնական բանկի հունիս ամսվա կանխատեսումներով ՀՀ տնտեսական աճը վերանայվել է դեպի վերև համապատասխանաբար՝ 2.3 և 3.3 տոկոսային կետերով:

Աղյուսակ 2.1 Այլ կառույցների կողմից ՀՀ տնտեսական աճի կանխատեսումները (%)

	2022	2023	2024	2025
ՀՀ ֆինանսների նախարարություն (2022թ. հունիս)	7.0	7.0	7.0	7.0
ՀՀ կենտրոնական բանկ (2022թ. հունիս)	4.9	-	-	-
Համաշխարհային բանկ (2022թ. հունիս)	3.5	4.6	4.9	-
ՀՀ կենտրոնական բանկ (2022թ. մարտ)	1.6	3.0	3.6	
Արժույթի միջազգային հիմնադրամ (2022թ. ապրիլ)	1.5	4.0	4.4	4.5
Ֆիթչ (2022թ. մարտ)	1.3	4.2	-	-
Մուդիս (2022թ. մարտ)	1.8	3.0	-	-
S&P (2022թ. ապրիլ)	1.3	5.1	4.1	3.8

Աղբյուրը՝ համապատասխան կառույցների հրապարակումներ
«-» տվյալները հասանելի չեն

3. ՊԵՏԱԿԱՆ ԲՅՈՒՋԵԻ ՎՐԱ ՄԱԿՐՈՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԿԱՆԽԱՏԵՍՎԱԾ ՑՈՒՑԱՆԻՇՆԵՐԻՑ ՇԵՂՄԱՆ ՌԻՍԿԵՐԻ ԱԶԴԵՑՈՒԹՅԱՆ ՔԱՆԱԿԱԿԱՆ ԳՆԱՀԱՏՈՒՄ

3.1. 2023-2025 թվականներին ՄԺԾԾ հարկային եկամուտների վրա մակրոտնտեսական ցուցանիշների կանխատեսվածից շեղման ռիսկերի ազդեցության քանակական գնահատումը

Միջնաժամկետ հատվածում հարկային եկամուտների կանխատեսվող հոսքերի վրա մակրոտնտեսական բնույթի ռիսկերի ազդեցության քանակական գնահատումը հիմնվել է ստորև նկարագրված կանխատեսումների ռիսկի և ենթադրություններից շեղումների ռիսկի վրա:

1. Կանխատեսումների ռիսկ

Սովորաբար կանխատեսումներ իրականացնելիս ի հայտ են գալիս հանգամանքներ, որոնք կապված են լինում օգտագործվող կանխատեսման մոդելների տեղայնացումից և մասնավորեցումից, տնտեսության կառուցվածքային տեղաշարժերից²⁰, նոր երևույթներից (որի վերաբերյալ նախկինում տեղեկատվությունը բացակայել է) և այլն: Այս ռիսկերն ընդունված է անվանել կանխատեսման ռիսկեր: ՄԺԾԾ տեսանկյունից կարևորվում է ՀՆԱ-ի կանխատեսման ռիսկի գնահատումը, քանի որ ՄԺԾԾ սցենարի սահուն իրականացումը կախված է տնտեսությունում ստեղծված անվանական ՀՆԱ-ի մեծությունից: ՀՆԱ-ի գծով կանխատեսումների ռիսկը գնահատվել է հետճգնաժամային տարիներին միջնաժամկետ ծախսերի ծրագրերի հիմքում դրվող ՀՆԱ-ի կանխատեսված ցուցանիշների և ՀՆԱ-ի փաստացի ցուցանիշների միջև շեղման հիման վրա:

ՀՆԱ-ի միջնաժամկետ կանխատեսումներից փաստացի շեղումները նախաճգնաժամային 2003-2008 թվականների համար եղել են 7.1-ից 9.0-ը տոկոսային կետ, իսկ հետճգնաժամային 2010-2021 թվականների համար՝ 2.0-ից 2.6 տոկոսային կետ: Այս պարագայում, հաշվի առնելով կանխատեսվածից ցածր ՀՆԱ-ի ձևավորման վերոնկարագրյալ ռիսկերի գերակշռությունը, որպես ռիսկ է դիտարկվել ՀՆԱ-ի իրական աճի կանխատեսվածից 2.0 տոկոսային կետով ավելի ցածր ցուցանիշի ձևավորումը 2023 թվականին, 2.2 տոկոսային կետով ցածր՝ 2024 թվականին և 2.4 տոկոսային կետով ցածր՝ 2025 թվականին:

Արդյունքում, ՀՆԱ նվազման ռիսկի ազդեցությունը հարկային եկամուտների վրա 2023, 2024 և 2025 թվականների համար գնահատվում է համապատասխանաբար 14.2, 17.9 և 22.1 մլրդ ՀՀ դրամ ֆինանսական պահանջի ավելացման ուղղությամբ:

2. Ենթադրություններից շեղումների ռիսկ

ՄԺԾԾ հիմքում դրվող կանխատեսումները կառուցվում են որոշակի ենթադրությունների հիման վրա, որոնք էլ իրենց հերթին կախված են արտաքին գործոններից (օրինակ, ներքին տնտեսության գնաճը՝ միջազգային շուկաների գների կանխատեսվող վարքագծից): Սակայն միշտ չէ, որ այդ ենթադրությունները կանխատեսվող հորիզոնում իրականություն են դառնում՝ կապված

²⁰Սա որոշակիորեն կապված է նաև մոդելների սպեցիֆիկացիաների հետ, քանի որ ժամանակային շարքերի վրա հիմնված մոդելներն իրենց մեջ ներառում են տնտեսության նախորդ ժամանակահատվածի զարգացումների տեղեկատվությունը, իսկ կանխատեսվող տարում ի հայտ եկող տնտեսության կառուցվածքային տեղաշարժը միայն կարող է ներառվել հաջորդ տարվա կանխատեսումների մոդելներում:

ՀՀ կառավարության և ՀՀ ԿԲ-ի կառավարման դաշտից դուրս ի հայտ եկող երևույթների հետ (օրինակ՝ նավթի համաշխարհային գների հնարավոր փոփոխությունները):

Ենթադրություններից շեղումների ռիսկ է նաև ԵԱՏՄ անդամ պետությունների տնտեսական զարգացումները: Միաժամանակ, ՀՀ պետական բյուջեի հարկային եկամուտներում մաքսատուրքերի մասնաբաժինը կարող է փոփոխվել նոր պետությունների ԵԱՏՄ-ին անդամակցությունից:

2.1. Գնաճի շեղման հնարավոր չափը

Գնաճի ցուցանիշի շեղման հնարավոր չափ է դիտարկվում ՀՀ ԿԲ-ի կողմից դրամավարկային քաղաքականության ծրագրում (գնաճի հաշվետվություններում) ներկայացվող գնաճի նպատակային ցուցանիշի կենտրոնական արժեքից շեղման առավելագույն չափը:

ՀՀ ԿԲ-ի կողմից միջնաժամկետ հորիզոնում կանխատեսվում է գնաճի կայունացում նպատակային ցուցանիշի շուրջ: Կանխատեսված ցուցանիշից գնաճի շեղման ռիսկերը միջնաժամկետ հորիզոնում գնահատվում են հավասարակշռված՝ գնաճի կենտրոնական արժեքից **դեպի ներքև՝ 1.5 տոկոսային կետի չափով** (այսինքն՝ գնաճի ներքին սահմանը 2.5% է) և **դեպի վերև շեղումը՝ 1.5 տոկոսային կետի չափով** (վերին սահմանը 5.5% է):

Գնաճի շեղման ռիսկը կարող է ազդեցություն ունենալ ՀՀ պետական բյուջեի և՛ եկամտային, և՛ ծախսային կատարողականների վրա՝ անուղղակի հարկերի, ինչպես նաև ապրանքների և ծառայությունների գծով ծախսերի ուղղությամբ: Գնանկումային պայմաններում հարկերից մուտքերը կկրճատվեն և ընդհակառակը:

Արդյունքում, գների նվազման ռիսկի ազդեցությունը հարկային եկամուտների վրա 2023, 2024 և 2025 թվականների համար գնահատվում է համապատասխանաբար 4.0, 4.6 և 5.3 մլրդ ՀՀ դրամ ֆինանսական պահանջի ավելացման ուղղությամբ:

2.2. Փոխարժեքի շեղման հնարավոր չափը

ՀՀ ԿԲ-ն և ՀՀ ՖՆ-ն փոխարժեքի կանխատեսումներ չեն իրականացնում և մակրոտնտեսական քաղաքականությունն իրականացվում է լողացող փոխարժեքի սկզբունքի հիման վրա, ընդ որում, յուրաքանչյուր տարվա պետական բյուջեի ցուցանիշների կանխատեսումների հիմքում դրվում է փոխարժեքի անփոփոխ (որոշակի պահի դրությամբ) մակարդակ: Սակայն փոխարժեքի տատանումները կազդեն ներմուծումից ՀՀ պետական բյուջե մուտքագրվող հարկային եկամուտների վրա:

Հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ պատմականորեն և՛ արժևորման, և՛ արժեզրկման ուղղությամբ փոխարժեքի տատանումների բացարձակ շեղման միջին չափը չի գերազանցել 4 տոկոսը՝ որպես ռիսկ է դիտարկվել ԱՄՆ դոլարի նկատմամբ ՀՀ դրամի առավելագույնը 4% արժեզրկումը:

Արդյունքում, փոխարժեքի 4 տոկոսով արժեզրկման ռիսկի դրսևորման դեպքում, այլ հավասար պայմաններում, 2023, 2024 և 2025 թվականներին կարելի է ապահովել հարկային եկամուտների համապատասխանաբար 12.9, 15.3 և 17.3 մլրդ ՀՀ դրամ լրացուցիչ մուտք:

2.3. Ներմուծման գծով ռիսկի հնարավոր չափը

Քանի որ մաքսային սահմանին ներմուծումից գանձվող անուղղակի հարկերը էական կշիռ ունեն պետական բյուջեի ընդհանուր հարկային եկամուտներում, անհրաժեշտ է գնահատել նաև ներմուծման հնարավոր նվազման պարագայում հարկային եկամուտների նվազման ռիսկի չափը:

Հետզնաժամային տարիներին ՄԺԾԾ-ում ներմուծման գծով կանխատեսումների շեղման միջին բացարձակ չափը սահմանվում է 10.0-15.0%-ի միջակայքում, ինչն էլ հաշվի է առնվել այս գործոնի ազդեցությունը գնահատելու համար: 2023, 2024 և 2025 թվականների համար ծրագրվածից համապատասխանաբար 10.2, 13.5 և 14.5% պակաս ներմուծման ռիսկի դրսևորման պայմաններում հարկային եկամուտների վրա ազդեցությունը գնահատվում է համապատասխանաբար՝ 20.5, 31.8 և 38.3 մլրդ ՀՀ դրամ՝ ֆինանսական պահանջի ավելացման ուղղությամբ:

Ամփոփելով վերը նկարագրված **կանխատեսումների ռիսկի և ենթադրությունների շեղումների ռիսկի** գնահատականները, միջնաժամկետ հորիզոնում ՀՀ պետական բյուջեի հարկային եկամուտների վրա մակրոտնտեսական ցուցանիշների՝ իրական ՀՆԱ-ի աճի, գնաճի, փոխարժեքի տատանողականության և ներմուծման ռիսկերի ազդեցության քանակական ամփոփ գնահատականները ներկայացվում են ստորև.

Աղյուսակ 3.1.1 Հարկային եկամուտների վրա մակրոտնտեսական կանխատեսումների և ենթադրությունների ռիսկերի ազդեցություն²¹

Ռիսկի տեսակը	Ազդեցության գնահատականը, մլրդ ՀՀ դրամ		
	2023	2024	2025
Ռիսկերի առանձին հանդես գալու պայմաններում			
1. Կանխատեսվածից 2.0-2.6 տոկոսային կետով ավելի ցածր իրական ՀՆԱ-ի աճ	-14.2	-17.9	-22.1
2. 1.5 տոկոսային կետով ավելի ցածր գնաճի ռիսկ	-4.0	-4.6	-5.3
3. Փոխարժեքի առավելագույնը 4.0 տոկոսով արժեզրկման ռիսկ	12.9	15.3	17.3
4. Ներմուծման 10.0-15.0 տոկոսով նվազման ռիսկ	-20.5	-31.8	-38.5
Վերոնշյալ ռիսկերի միաժամանակյա հանդես գալու պայմաններում	-29.1	-39.9	-49.5

Այսպիսով, գնահատվում է, որ հարկային եկամուտների վրա ազդող վերոնշյալ ռիսկերի միաժամանակյա ի հայտ գալու պարագայում հարկային եկամուտների ծրագրված մակարդակից շեղումը կկազմի շուրջ 29.1 մլրդ ՀՀ դրամ 2023 թվականին, 39.9 մլրդ ՀՀ դրամ 2024 թվականին և 49.5 մլրդ ՀՀ դրամ 2025 թվականին:

Հարկային եկամուտների վրա առանձին ռիսկերի ազդեցության չափի վերաբերյալ պատկերացում են տալիս նաև ստորև ներկայացվող զգայունության գնահատականները, սակայն այս դեպքում դիտարկվում է հարկային եկամուտների աճի վրա ազդող գործոնների աճերի 1% փոփոխության ազդեցությունը, ինչը ներկայացված է հարկային եկամուտների զգայունության աղյուսակում:

²¹ՀՆԱ, ներմուծման, փոխարժեքի և գների գծով հավանական ռիսկերի քանակային գնահատականը ստացվել է՝ հիմք ընդունելով այս գործոնների պատմական շարժի բացարձակ միջին սխալը:

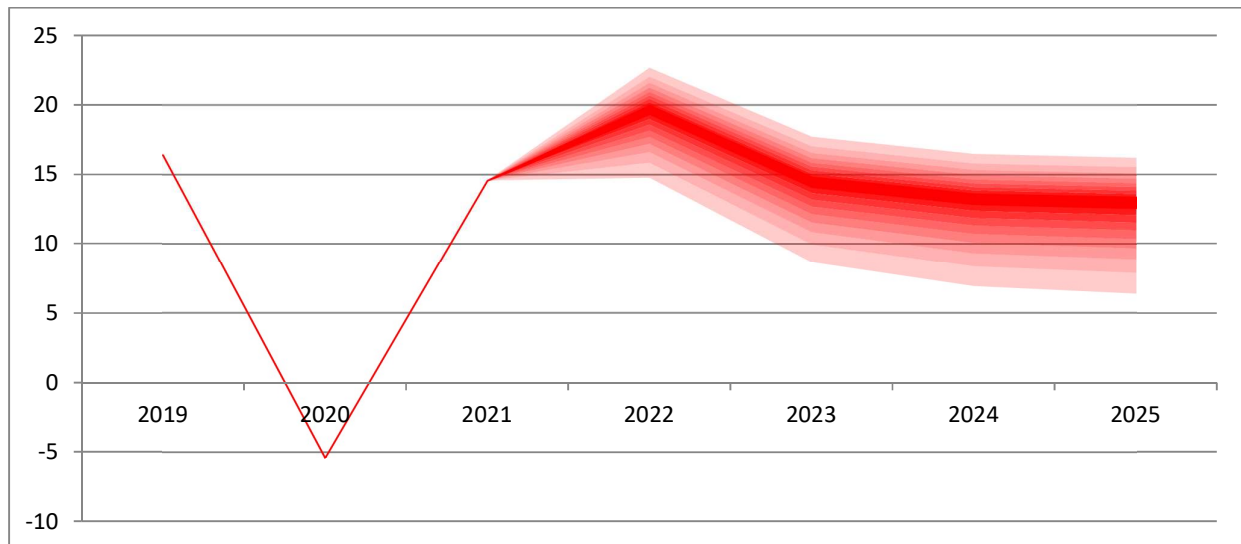
Աղյուսակ 3.1.2 Հարկային եկամուտների զգայունությունը հիմնական տնտեսական գործոնների նկատմամբ, տոկոս

	ՀՆԱ	Գնաճ	Փոխարժեք	Ներմուծում
Միջին տարեկան ազդեցություն	0.22	0.11	0.15	0.05

Ինչպես երևում է աղյուսակից, հարկերի հավաքագրման առումով առավել էական գործոններ են հանդիսանում ՀՆԱ-ի և փոխարժեքի փոփոխությունները:

Հարկային եկամուտների կանխատեսումների հետ կապված անորոշությունների և ռիսկերի հաշվեկշռի վերաբերյալ գնահատականներն իրենց արտացոլումն են գտել ստորև ներկայացվող հարկային եկամուտների հավանականային բաշխման գծապատկերում և համապատասխան աղյուսակում (տես՝ Գծապատկեր 3.1 և Աղյուսակ 3.1.3)²²: Հավանականային բաշխման գրաֆիկի կառուցման ժամանակ օգտագործվել է աղյուսակ 3.1.1-ում գնահատված ամբողջական ռիսկերի միաժամանակյա հանդես գալու պայմաններում ի հայտ եկող բացասական ռիսկերը:

Գծապատկեր 3.1. Հարկային եկամուտների տարեկան աճի տեմպերի կանխատեսումների հավանականային բաշխումը²³, տոկոս

Կանխատեսումների բաշխման հավանականություններն առավել պարզորոշ երևում են ստորև բերվող աղյուսակում:

Աղյուսակ 3.1.3 Հարկային եկամուտների կանխատեսումների հավանականային բաշխումը

²²Հարկային եկամուտների գծով ռիսկերի ազդեցության գնահատականը կառուցվել է ՀՀ ֆինանսների նախարարության ռիսկերի գնահատման համակարգի ներքո կառուցված մոդելի հիման վրա:

²³Հավանականային կանխատեսման գրաֆիկի կառուցման ընդհանուր մեթոդաբանությունը ներկայացված է Ներդիրում:

Հարկային եկամուտների աճի միջակայքը	Հարկային եկամուտների աճի՝ տվյալ միջակայքում ձևավորվելու հավանականությունը		
	2023	2024	2025
6-10 տոկոս	0.12	0.22	0.25
10-14 տոկոս	<u>0.44</u>	<u>0.50</u>	<u>0.49</u>
14-18 տոկոս	0.40	0.23	0.20

Աղյուսակ 3.1.3-ի առաջին սյունը ներկայացնում է հարկային եկամուտների աճի միջակայքերը, իսկ 2-ից 4-րդ սյուները՝ նշված միջակայքերից յուրաքանչյուրում այդ աճի ձևավորվելու հավանականությունները՝ ըստ միջնաժամկետ կանխատեսումների: Համաձայն գնահատականների, 2023-2025 թվականներին հարկային եկամուտների աճի տեմպի՝ 10-14% միջակայքում գտնվելու հավանականությունն ամենաբարձրն է (Գծապատկեր 3.1-ում այն մուգ կարմիր է, իսկ Աղյուսակ 3.1.3-ում՝ հոծ նշումով):

3.2. Պետական բյուջեի վրա մակրոտնտեսական ցուցանիշների կանխատեսվածից շեղման ռիսկերի ազդեցության ընդհանուր գնահատականը և դրանց մեղմման հնարավորությունները

Կանխատեսումներում մեծ ուշադրություն է դարձվում նաև պետական բյուջեի ծախսերի պլանավորված մակարդակների ապահովումը խաթարող ռիսկերին, որոնք կարող են հանգեցնել լրացուցիչ ֆինանսավորման պահանջի առաջացման:

Աղյուսակ 3.2.1 ՀՀ պետական բյուջեի հարկային եկամուտների և ծախսերի, ինչպես նաև այլ հոսքերի գծով ռիսկերի ընդհանուր ազդեցությունը²⁴. (ֆինանսավորման պահանջ՝ - պահանջի մեծացում, + պահանջի նվազում), մլրդ ՀՀ դրամ

Մակրոտնտեսական ցուցանիշների կանխատեսվող ռիսկեր	2023	2024	2025
1. Կանխատեսվածից 2.0-2.6 տոկոսային կետով ավելի ցածր իրական ՀՆԱ-ի աճ	-14.1	-17.8	-21.9
2. 1.5 տոկոսային կետով ավելի ցածր գնաճի ռիսկ	7.2	7.3	8.5
3. Փոխարժեքի առավելագույնը 5.0 տոկոսով արժեզրկման ռիսկ	3.3	3.7	3.9
4. Ներմուծման 11.8-20.0 տոկոսով նվազման ռիսկ	-20.3	-31.6	-38.3
Ընդամենը	-23.8	-38.4	-47.8

Աղյուսակ 3.2.1-ում ցույց են տրված գնահատված լրացուցիչ ռիսկերը, որոնք կհանգեցնեն լրացուցիչ ֆինանսավորման պահանջի առաջացման: Ակնհայտորեն երևում է, որ գնաճի

²⁴ Ընդհանուր ազդեցության գնահատականը հիմնված է մակրոտնտեսական ռիսկերի առանձին հանդես գալու ենթադրության վրա:

տատանումների հետևանքով կնվազի նախատեսված ֆինանսավորման պահանջը և համապատասխանաբար կփոփոխվեն նաև պետական բյուջեի ծախսերը՝ նվազման ուղղությամբ:

Հաշվի առնելով մակրոտնտեսական ցուցանիշների կանխատեսվող մակարդակից վերոնշյալ հնարավոր շեղումների ռիսկերի գնահատականները՝ ՀՀ պետական բյուջեի եկամուտների հավաքագրման և ծախսերի կատարման տեսանկյունից 2023-2025 թվականներին ՀՀ պետական բյուջեի դեֆիցիտի լրացուցիչ ֆինանսավորման պահանջը կկազմի շուրջ 23.8–47.8 մլրդ ՀՀ դրամ կամ ՀՆԱ-ի 0.3-0.4%-ը:

4. ՀՀ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՊԱՐՏՔԻ ԿԱՅՈՒՆՈՒԹՅԱՆ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆԸ

Միջնաժամկետ հատվածում ՀՀ կառավարության պարտքը գնահատվում է կայուն և կառավարելի, ինչը խարսխված է 2020թ.-ի երկակի շոկից հետո պարտքի բեռի բարձր մակարդակի գրանցումից հետո 2021թ.-ից սկսած հարկաբյուջետային կոնսոլիդացիայի գործընթացը շարունակելու կառավարության հանձնառությամբ: Այնուամենայնիվ, շոշափելի են ինչպես պարտքի բեռի ներկա մակարդակից, այնպես էլ պարտքի կառուցվածքից բխող ռիսկերը: Այդ ռիսկերի մեղմման համար ՀՀ կառավարությունը ծրագրել է պարտքի բեռը նվազեցնել մինչև «ապահով» գնահատվող մակարդակներ, ինչպես նաև բարելավել պարտքի կառուցվածքը՝ բարձրացնելով ներքին / դրամային արտահայտությամբ պարտքի դերը:

2020թ.-ին ՀՀ կառավարության պարտք/ՀՆԱ հարաբերակցությունը գերազանցել էր 60%-ի սահմանային շեմը՝ անհրաժեշտություն դարձնելով հարկաբյուջետային կոնսոլիդացիայի իրականացումը: Ընդ որում, պարտքի բեռի աճը զուգորդվել է նաև պարտքի տոկոսավճարների բեռի աճով, ինչը լրացուցիչ ճնշում է առաջացնում բյուջեի ծախսային մասի համար: Այս իրավիճակից բխում էր ՀՀ հարկաբյուջետային կանոններին համահունչ հարկաբյուջետային կոնսոլիդացիայի քաղաքականության ընդունման և միջնաժամկետ հատվածում իրականացման անհրաժեշտությունը, որի հիմքերն ապահովվեցին ՀՀ կառավարության պարտքի բեռի նվազեցման 2022-2026թթ. ծրագրով: Ծրագրի շարունակականության ապահովման համար սույն փաստաթղթին կից ներկայացվում է ՀՀ կառավարության պարտքի բեռի նվազեցման 2022-2026թթ. վերանայված ծրագիրը, որով միջնաժամկետ հատվածում ուղենշում է պարտքի բեռի նվազեցումն ընդհուպ մինչև ՀՆԱ 50%-ի մոտ ցուցանիշի՝ կառավարելի պահելով ինչպես պարտքի բեռից բխող ռիսկերը և տոկոսավճարների աճը, այնպես էլ ֆինանսական «բարձիկ» ստեղծելով հետագա հնարավոր ցնցումներին դիմակայելու համար:

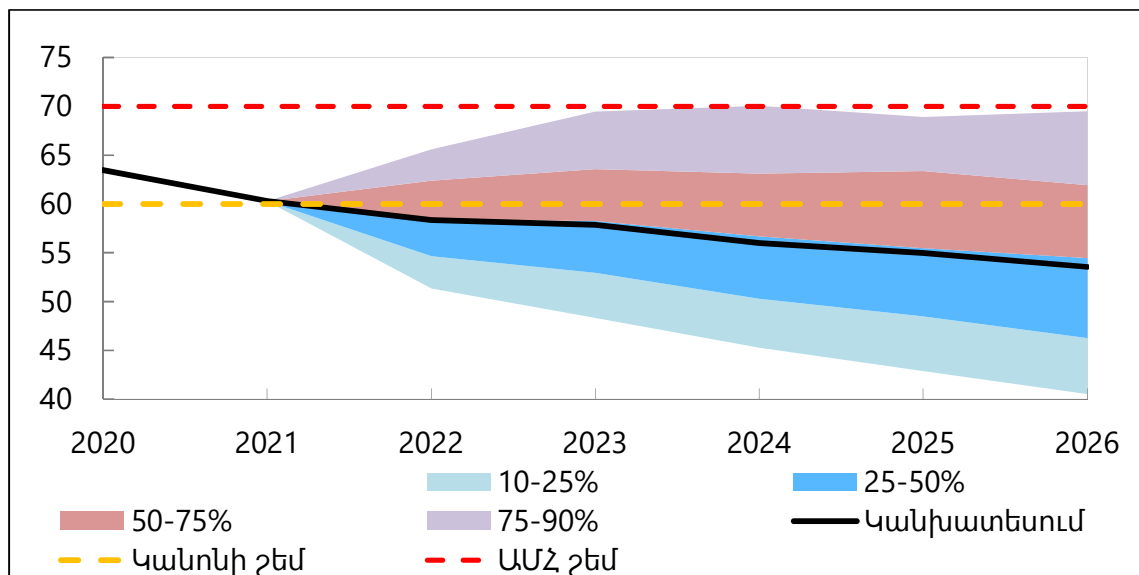
ՀՀ կառավարության նախանշած հարկաբյուջետային կոնսոլիդացիայի սցենարի վրա հիմնված պարտքի ռիսկերի գնահատումը ցույց է տվել, որ ինչպես կառավարության պարտքի, այնպես էլ պարտքի սպասարկման ռիսկերը գնահատվում են ցածր, թեպետ նաև տեսանելի է, որ նոր հնարավոր շոկերը կարող են վտանգել պարտքի կայունությունը: Սթրես թեստերի շրջանակներում ՀՀ կառավարության պարտքը ամենաշատը զգայուն է տնտեսական աճի և փոխարժեքի շոկերի նկատմամբ, որոնցից առաջինի ի հայտ գալու պարագայում 2023թ.-ին կառավարության պարտք/ՀՆԱ հարաբերակցությունը հասնում է 66.6% մակարդակին՝ միջնաժամկետ հեռանկարում (մինչև 2026թ.-ը) մնալով ՀՀ հարկաբյուջետային կանոններով սահմանված 60% սահմանային շեմից բարձր մակարդակում: Փոխարժեքի շոկի դեպքում կառավարության պարտք/ՀՆԱ հարաբերակցությունը առավելագույն մակարդակին է հասնում 2022թ.-ին՝ 63.1%, սակայն միջնաժամկետ հորիզոնում նվազում 60% շեմից: ՀՀ պետական բյուջեի համախառն ֆինանսավորման կարիքը կանխատեսվող ժամակահատվածում իրականացված սթրես թեստերից ոչ մեկի դեպքում չի գերազանցում զարգացող երկրների համար ռիսկայնության համար ընդունված 15% սահմանաչափը:

ՀՀ կառավարության պարտքի կառուցվածքը բարձր ռիսկային է գնահատվում, սակայն միջազգային շուկայի վարքագիծը գնահատվում է միջին ռիսկայնության տիրույթում՝ չնայած տարածաշրջանի երկրներում ռիսկի հավելավճարների կտրուկ աճին: Մասնավորապես, ՀՀ կառավարության պարտքի կառուցվածքում արտարժույթային և ոչ ռեզիդենտների նկատմամբ պարտքի մասնաբաժինները բարձր ռիսկայնության տիրույթում են եղել 2021թ.-ի մայիսի դրությամբ՝

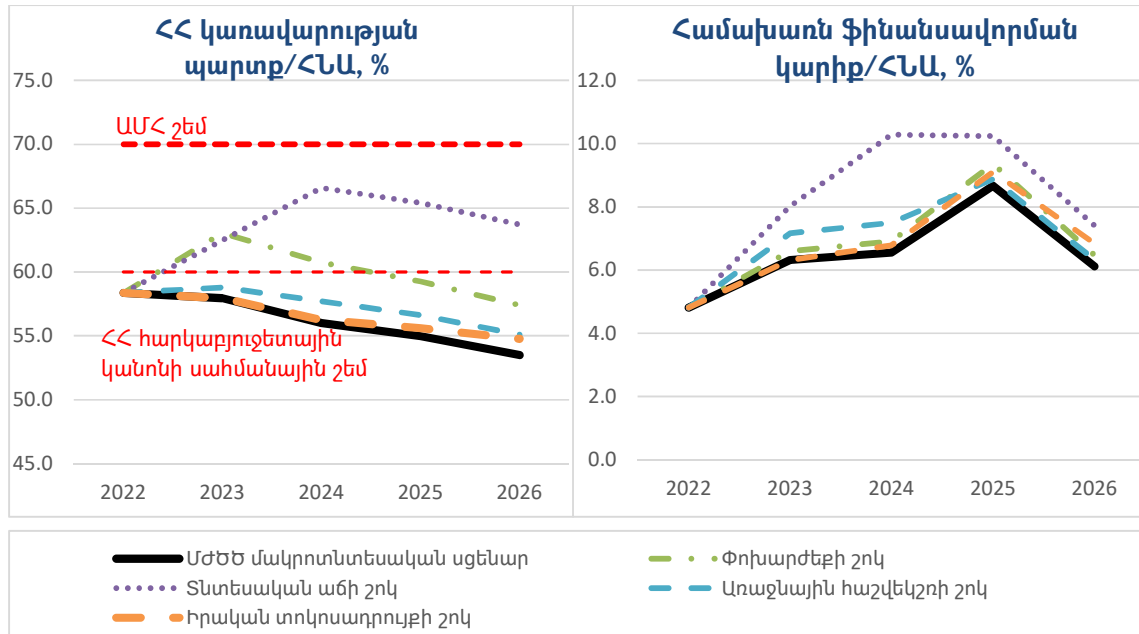
կազմելով համապատասխանաբար 67.5% և 66.4%: Միննույն ժամանակ, ռուս-ուկրաինական հակամարտության ազդեցությունների ներքո տարածաշրջանի երկրների ռիսկի հավելավճարների բարձրացման պայմաններում ՀՀ կառավարության սուվերեն ռիսկի հավելավճարը ևս որոշակիորեն բարձրացել է մինչև 484 բազիսային կետի, ինչը, սակայն, չի գերազանցում բարձր ռիսկայնության շեմը և ենթադրում է միջին ռիսկայնության գնահատական:

ՀՀ կառավարության պարտքի կանխատեսումները անորոշության բարձր աստիճան են պարունակում, քանի որ պարտք ձևավորող գործոնները պատմականորեն ունեն բարձր տատանողականություն: Այս նկարագիրը բացահայտվում է ստորև ներկայացված հավանականությունների բաշխման գրաֆիկում, ըստ որի՝ 2025թ.-ի համար 10-ից 90% հավանականային միջակայքում ուրվագծում է ՀՆԱ-ում 43%-ից 69%, իսկ 2026թ.-ի համար՝ 41%-ից 70% միջակայք:

Գծապատկեր 4.1. ՀՀ կառավարության պարտքի կանխատեսումների հավանականությունների բաշխման գծապատկերը

Գծապատկեր 4.2. ՀՀ կառավարության պարտքի և համախառն ֆինանսավորման կարիքի սթրես թեստեր*

* 2026թթ. կանխատեսումները հիմնվում են 2022-2026թթ. ՀՀ կառավարության պարտքի նվազեցման վերանայված ծրագրի վրա

Աղյուսակ 4.1. ՀՀ կառավարության պարտքի պորտֆելի ռիսկայնության ցուցանիշներ

	Շեմեր			ՀՀ ցուցանիշ
	Ցածր	Միջին	Բարձր	
ՀՀ երկրի ռիսկի հավելավճար, բազիսային կետ*	<200	200-600	>600	483.6
Ոչ ռեզիդենտների նկատմամբ պարտքի կշիռ, % ընդհանուր պարտքում**	<15	15-45	>45	66.4
Արտարժույթային պարտքի կշիռ, % ընդհանուր պարտքում**	<20	20-60	>60	67.5

* Հաշվարկված է որպես 2022թ. մարտ-մայիս ամիսներին երկրորդային շուկայում 2031թ. մարտի ՀՀ եվրոբոնդերի եկամտաբերության՝ ԱՄՆ գանձապետական պարտատուների հետ միջին սփրեդ:

** 2022թ. մայիսի դրությամբ:

5. ՖԻՍԿԱԼ ՌԻՍԿԵՐԻ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆ

Ներածություն

Հարկաբյուջետային ռիսկերի բացահայտումն ու դրանց կառավարման կատարելագործումը՝ բյուջեի ցուցանիշների վրա դրանց ազդեցությունը հաշվի առնելով և մեղմացնող միջոցներ առաջարկելով, կարևոր միջոց է պետական ֆինանսների կայունությունը բարձրացնելու, մակրոտնտեսական կայունություն ապահովելու և պետության հիմնական պարտավորությունների լիարժեք և ժամանակին ֆինանսավորելու համար:

Պետական մասնակցությամբ ընկերություններից ծագող ֆիսկալ ռիսկեր

Հարկաբյուջետային ռիսկերի գնահատման նպատակը և մեթոդաբանությունը

Հարկաբյուջետային ռիսկերի այս գնահատման նպատակն է ֆինանսական վիճակի վերլուծության միջոցով գնահատել Ընկերությունների ֆինանսական վիճակի վատթարացման հավանականությունը, որը կարող է հանգեցնել պետական բյուջեից Ընկերություններին չնախատեսված փոխառությունների, սուբսիդիաների տրամադրման, սեփական կապիտալի համալրման կամ այլ վճարումներ կատարելու անհրաժեշտության, ինչպես նաև Ընկերությունների կողմից պետական բյուջե կանխատեսված շահութաբաժինների, ստացված վարկային միջոցների օգտագործման դիմաց հաշվարկված տոկոսների չվճարման և մայր գումարների չմարման²⁵:

Ընկերությունների կողմից ներկայացված ֆինանսական հաշվետվությունների հիման վրա հարկաբյուջետային ռիսկերի գնահատման համար կիրառվել է Արժույթի միջազգային հիմնադրամի (ԱՄՀ) կողմից հրապարակված՝ «Կորպորատիվ հատվածից առաջացող ֆիսկալ ռիսկերի կառավարման ուղեցույց»-ում (այսուհետ՝ ԱՄՀ ուղեցույց), ինչպես նաև Ասիական զարգացման բանկի խորհրդատուի հետ մշակված և ՀՀ ֆինանսների նախարարի 14.09.2018թ. N439-Ա հրամանով հաստատված Ֆիսկալ ռիսկերի գնահատման ձեռնարկ-ում ներկայացված մեթոդաբանությունը²⁶, ինչպես նաև ՀՀ կառավարության 06.11.2020թ. «Պետություն-մասնավոր գործընկերության ծրագրերի գծով Հայաստանի Հանրապետության պայմանական պարտավորությունների հաշվարկման և գնահատման մեթոդաբանությունը սահմանելու մասին» N1785-Լ որոշմամբ սահմանված մեթոդաբանությունը:

Պետական և համայնքային մասնակցությամբ ընկերությունների պորտֆելի նկարագրություն

2021թ. տարեկան տվյալների հիման վրա ֆինանսատնտեսական դիտարկումներ է իրականացվել ՀՀ վարչապետի աշխատակազմի, ՀՀ նախարարությունների, դրանց ենթակա մարմինների, ՀՀ մարզպետարանների, ինչպես նաև Երևանի քաղաքապետարանի և ՀՀ հանրային հեռարձակողի խորհուրդի ենթակայության ընդհանուր թվով 176 ընկերություններ, որոնց սեփական կապիտալի հանրագումարը կազմել է 191.32 մլրդ ՀՀ դրամ, իսկ ակտիվները՝ 701.933 մլրդ ՀՀ դրամ:

²⁵ Հարկաբյուջետային ռիսկերի գնահատման բարելավման նպատակով Ասիական զարգացման բանկի հետ համատեղ մշակվել է ֆիսկալ ռիսկերի կառավարման բարելավման 2019-2023 թվականների ճանապարհային քարտեզը, որով նախանշված նպատակների իրականացման համար կատարվել է նաև ենթակառուցվածքային և այլ ոլորտների կազմակերպությունների (Ընկերություններ) գործունեությանն առնչվող հարկաբյուջետային ռիսկերի գնահատում: Այս համատեքստում, զուգահեռաբար, իր գործուն աջակցություն է ցուցաբերել նաև Արժույթի միջազգային հիմնադրամը:

²⁶ Ընկերությունների ֆինանսական վիճակի վատթարացման հավանականությունը կանխատեսելու համար հաշվարկվել է միջազգայնորեն այդ նպատակով ընդունված Է. Ալթմանի «Z-միավոր» կոչվող հսկիչ ցուցանիշը: Չուղիղաբար Ընկերությունների ֆինանսական հուսալիության մասին լրացուցիչ տեղեկատվության ստացման, ինչպես նաև «Z-միավոր»-ի ստուգաճշտման համար կիրառվել են լրացուցիչ ֆինանսական գործակիցներ (շահութաբերության, իրացվելիության, վճարունակության հաշվարկման:

2021թ. ընթացքում այդ ընկերություններից վնասով աշխատել են թվով՝ 39 (2020թ. Դիտարկված 189 ընկերություններից վնասով աշխատել են թվով 66-ը)²⁷: Ի դեպ նշված 39 ընկերություններից 23 ը վնասով են աշխատել 2 նախորդող տարիներին: 2020 թվականի դեկտեմբերի 31-ի դրությամբ գործունեության դադարեցման կամ վերակազմակերպման գործընթացում են գտնվել թվով 15 ընկերություն:

Դիտարկված ընկերությունները 66%-ը (թվով՝ 116 ընկերություն) գործում են տարածքային կառավարման մարմինների ենթակայությամբ, որոնց ակտիվների հանրագումարը կազմում է ընդհանուր դիտանցված ընկերությունների ակտիվների 14%-ը):

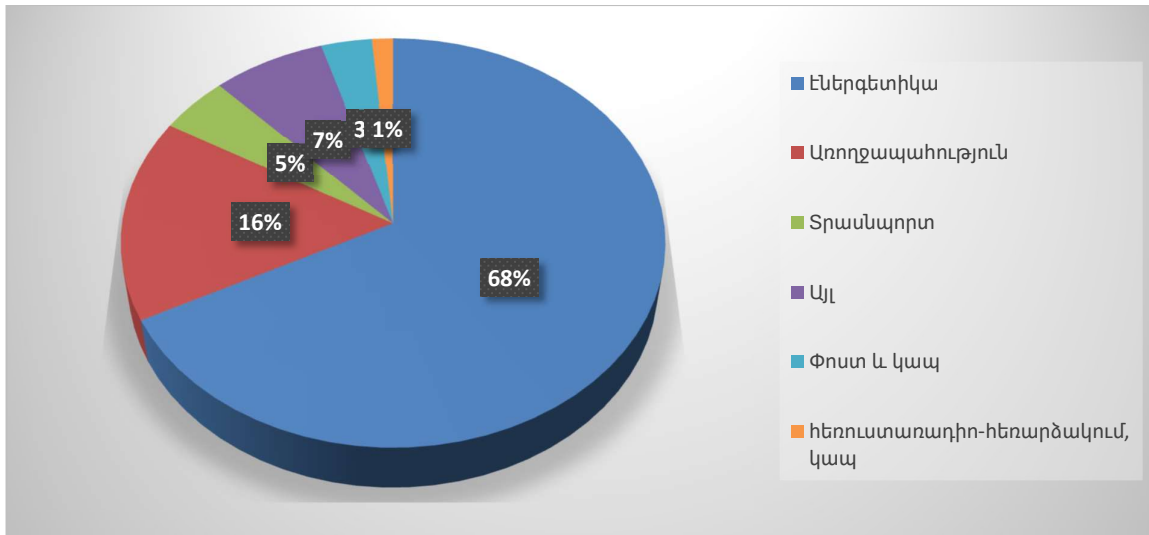
Աղյուսակ 5.1 Պեդական և համայնքային մասնակցությամբ ընկերությունները՝ ըստ կառավարող մարմինների

«« տարածքային կառավարման և ենթակառուցվածքների նախարարություն	12
«« պետական գույքի կառավարման կոմիտե	6
«« առողջապահության նախարարություն	12
«« վարչապետի աշխատակազմ	3
«« Էկոնոմիկայի նախարարություն	6
«« պաշտպանության նախարարություն	3
«« կրթության, գիտության, մշակույթի և սպորտի նախարարություն	4
«« բարձր տեխնոլոգիական արդյունաբերության նախարարություն	8
«« քաղաքացիական ավիացիայի կոմիտե	3
«« արտակարգ իրավիճակների նախարարություն	1
«« արդարադատության նախարարություն	1
«« շրջակա միջավայրի նախարարություն	1
Երևանի քաղաքապետարան	48
«« Շիրակի մարզպետարան	15
«« Լոռու մարզպետարան	12
«« Գեղարքունիքի մարզպետարան	8
«« Կոտայքի մարզպետարան	7
«« Սյունիքի մարզպետարան	6
«« Արարատի մարզպետարան	6
«« Արմավիրի մարզպետարան	4

²⁷ 2021 թվականի պետական մասնակցությամբ ընկերությունների ֆինանսական հաշվետվությունների ամբողջական ամփոփումը հնարավոր կլինի ավարտել ընթացիկ տարվա օգոստոս ամսին: Որոշ տեղեկություններ հաշվետվության մեջ հասնելի են միայն 2020 թվականի համար:

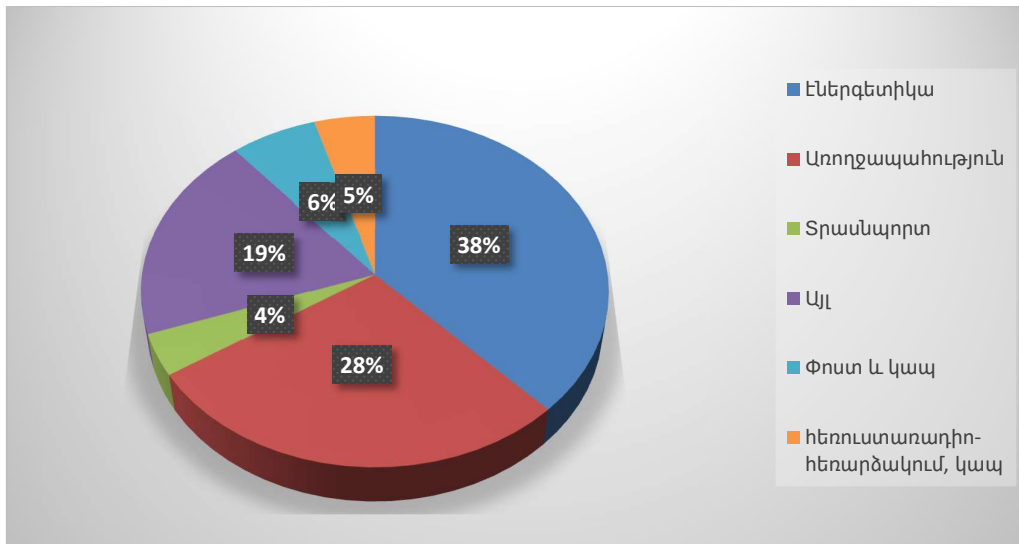
ՀՀ Տավուշի մարզպետարան	3
ՀՀ Վայոց Ձորի Մարզպետարան	3
ՀՀ Արագածոտնի մարզպետարան	4
ԸՆԴԱՄԵՆԸ	176

Գծապատկեր 5.1. Պեղական և համայնքային մասնակցությամբ ընկերությունների ակտիվներն ըստ ոլորտների՝ 702 մլրդ ՀՀ դրամ

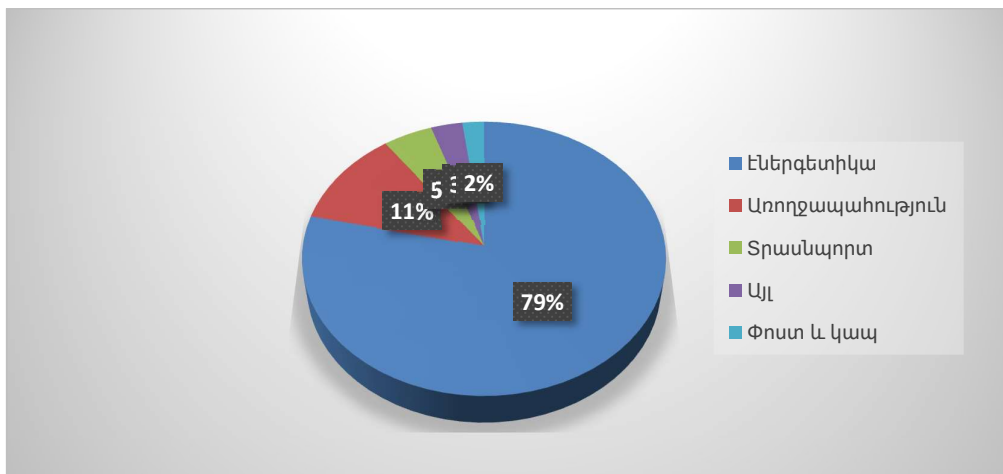
Գծապատկեր 5.2. Պեղական և համայնքային մասնակցությամբ ընկերությունների սեփական կապիտալը, ըստ ոլորտների՝ 191.3 մլրդ ՀՀ դրամ

Ինչպես երևում է վերը ներկայացված գծապատկերից առավել էական սեփական կապիտալ ունեցող ընկերությունները գործում են էներգետիկայի, առողջապահության և տրանսպորտի ոլորտներում:

Գծապատկեր 5.3. Պետական և համայնքային մասնակցությամբ ընկերությունների պարտավորությունները, ըստ ոլորտների՝ 510.6 մլրդ ՀՀ դրամ

2021 թվականի վերջի դրությամբ դիտարկված ընկերությունների հանրագումարային պարտավորությունները կազմել են ՀՆԱ ի 7.3%-ը, պարտավորություններից 50%-ը վարկեր են: Գծապատկերի տվյալներից ակնհայտ է, որ պարտավորությունների բաշխվածությունն ըստ ոլորտների արտացոլում է էներգետիկայի ոլորտի զգալի գերակշռումը: Այդ ոլորտի ընկերությունների պարտք/սեփական կապիտալ գործակիցը 2021թ. արդյունքներով կազմում է 5.5: Վարկային պարտավորությունների հետ կապված անհրաժեշտ է նշել, որ էներգետիկայի ոլորտի ընկերությունները չունեն ժամկետանց վարկային պարտավորություններ: Ընդ որում «Երևանի ԶԷԿ»,

«Բարձրավիճակ էլեկտրական ցանցեր» և «Հայկական ատոմային էլեկտրակայան» ՓԲԸ-ները հանդիսանում են միջազգային ֆինանսական կազմակերպությունների և օտարերկրյա պետությունների աջակցությամբ իրականացվող նպատակային վարկային ծրագրերի շրջանակներում ենթավարկային պայմանագրերով այդ ոլորտին տրամադրված վարկային միջոցների խոշորագույն ստացողները: Միաժամանակ, այդ ընկերությունները նաև գեներացնում են պետական և համայնքային մասնակցությամբ ընկերությունների եկամուտների զգալի մասը՝ 48%-ը (աղյուսակ 2):

Աղյուսակ 5.1 Պետական մասնակցությամբ ընկերությունների եկամուտները՝ ըստ ոլորտների

մլն դրամ

Ոլորտ	2018	2019	2020	2021	Տեսակարար կշիռ % (2021)
Էներգետիկա	122,451	108,707	117,775	133,282	48%
Առողջապահություն	65,862	76,135	67,667	104,537	37%
Ուղևորափոխադրում	4,622	7,888	2,692	10,251	4%
Հեռուստառադիոհեռարձակում, կապ	8,534	8,675	8,385	1,430	4%
Փոստային կապի ազգային օպերատոր	6,864	7,919	8,227	10,343	4%
Կրթություն	1,924	2,035	1,997	1,378	0.5%
Ընդամենը	229,170	228,678	218,796	191,542	

**Հարկաբյուջետային ռիսկեր պարունակող պետական մասնակցությամբ
ընկերությունների վերլուծություն**

Աղյուսակ 5.2 Բյուջետային վարկեր և երաշխիքներ ունեցող ՊՄԸ ցուցանիշները

մլն դրամ

Ընկերության անվանումը	Բյուջետային վարկեր և երաշխիքներ	Իրացումից Հասույթ		Զուտ շահույթ			Կուտակված շահույթ	Պարտավորություններ	Ֆինսկառիկսի կարգավիճակ
		2020	2021	2019	2020	2021			
	2022թ.	2020	2021	2019	2020	2021	2021	2021	
«Երևանի ջերմաէլեկտրակենտրոն» ՓԲԸ	100,051	77,310	66,628	1,262	11,972	1,857	(9,007)	128,788	Միջին
«Հայկական ատոմային էլեկտրակայան» ՓԲԸ	122,017	29,410	35,433	-1,363	12,797	-5,067	12,428	158,471	Էական
«Բարձրավոլտ էլեկտրական ցանցեր» ՓԲԸ	62,966	7,505	18,923	2,439	10,575	104,466	13,677	104,466	Ցածր
«Էլեկտրաէներգետիկական համակարգի օպերատոր» ՓԲԸ	8,873	2,029	3,393	18	-839	9,173	2,674	9,173	Ցածր
«Կարեն Դեմիրճյանի անվան Երևանի մետրոպոլիտեն» ՓԲԸ	4,485	1,094	5,537	790	-1,220	1,863	1,863	9,231	Ցածր
«Ռադիոհիդրոտուայների արտադրության կենտրոն» ՓԲԸ	2,196	89	268	-386	-272	-2059.4	(2,059)	4,544	Էական
«Երքաղույս» ՓԲԸ	189	2,158	2,010	205	230	156	156	997	Էական
«Համո Բեկնազարյանի անվան «Հայֆիլմ» կինոստուդիա» ՓԲԸ	145	13	17	-25	-28	-107.19	(107)	193	Էական
«Ավտոմատիկա» ՓԲԸ	89	9	16	-57	-34	-321.47	(321)	389	Էական

Աղյուսակ 5.3 Խոշոր պարտավորություններ ունեցող պետական և համայնքային մասնակցությամբ ընկերությունների ցուցանիշները

մլն դրամ

Անվանում	Պարտավորություններ			Ակտիվներ			Սեփական կապիտալ	
	2019	2020	2021	2019	2020	2021	2020	2021
«Հայկական ատոմային էլեկտրակայան» ՓԲԸ	129,767	138,842	157,490	177,642	173,541	190,102	34,698	32,612
«Երևանի ջերմաէլեկտրակենտրոն» ՓԲԸ	145,619	154,154	128,788	148,776	143,878	137,083	(10,276)	8,295
«Բարձրավոլտ էլեկտրական ցանցեր» ՓԲԸ	93,894	116,006	104,466	119,756	131,268	128,700	15,262	24,234
Երևանի ավտոբուս	1,004	2,518	13,276	4,238	2,097	13,215	22	(61)

«Սուրբ Գրիգոր Լուսավորիչ թժշկական կենտրոն» ՓԲԸ	2,454	8,265	12,183	11,617	17,378	20,329	9,113	8,146
«Հայփոստ» ՓԲԸ	10,427	11,248	10,746	24,342	24,621	23,189	13,373	12,443
«Կարեն Դեմիրճյանի անվան Երևանի մետրոպոլիտեն» ՓԲԸ	10,125	10,178	9,231	16,104	14,936	15,296	4,759	6,066
«Էլեկտրաէներգետիկական համակարգի օպերատոր» ՓԲԸ	9,107	10,346	9,173	13,809	14,190	14,249	3,844	5,076
«Նաիրիտ-2» ՓԲԸ	6,110	6,117	6,166	15,284	14,609	13,580	8,492	7,414
«Նորք Մարաշ» թժշկական կենտրոն ՓԲԸ	5,741	6,321	5,633	5,822	5,542	5,506	(779)	(127)
«Վ. Ա. Ֆանարջյանի անվան ուռուցքաբանության ազգային կենտրոն» ՓԲԸ	6,150	4,064	4,495	6,150	6,893	10,676	2,829	6,180
Վանաձորի թժշկական կենտրոն	218	1,697	2,733	5,531	6,149	6,825	4,452	4,092
Գյումրու թժշկական կենտրոն	1,169	1,276	2,300	5,138	4,833	6,206	3,888	3,906
Սուրբ Աստվածամայր ԲԿ	980	1,939	1,992	2,528	3,439	3,318	1,500	1,326
Ինֆեկցիոն հիվանդությունների ազգային կենտրոն	-	2,173	1,955	-	3,248	3,121	1,075	1,166
Հրազդանի թժշկական կենտրոն	1,697	1,785	1,776	3,062	3,153	3,154	1,368	1,378
Պրոֆեսոր Ռ.Օ. Յոյանի անվան արյունաբանական կենտրոն	2,126	1,927	1,715	6,446	6,158	6,065	4,231	4,350
Կուրորտաբանության և ֆիզիկական թժշկության ԳՀԻ	40	1,477	1,505	2,089	2,073	2,152	596	647
Ընդամենը	504,149	523,711	510,617	818,641	789,983	701,933	253,717	191,322
Դիտարկված ընկերությունների քանակ	221	204	176					

2020 ճգնաժամային տարվա ազդեցությամբ պայմանավորված՝ արտարժույթով արտահայտված պարտավորությունների առկայության պարագայում՝ փոխարժեքի տատանումը հանգեցրել է պարտավորությունների վերագնահատման և համապատասխանաբար փոխարժեքային տարբերությունից վնասների, որոնք արտահայտվել են շահութաբերության կտրուկ անկմամբ, 2021 թվականի ավարտին փոխարժեքի մակարդակը վերադարձել է նախաճգնաժամյան մակարդակի՝ արդյունքում վերականգնելով սեփական կապիտալի մակարդակը:

Հաջորդիվ ներկայացված են խոշոր կուտակված վնասներ ունեցող պետական բաժնեմասնակցությամբ ընկերությունները:

Աղյուսակ 4 Առավելագույն կուտակված վնաս արձանագրված պետական մասնակցությամբ ընկերությունների ցուցանիշները

Ընկերության Անվանում	Կուտակված վնաս		Իրացումից հասույթ			Զուտ շահույթ			Պարտավորություն ներ	
	2020	2021	2019	2020	2021	2019	2020	2021	2020	2021
«Երևանի ջերմաէլեկտրա կենտրոն» ՓԲԸ	(17,527)	(28,463)	(9,007)	78,525	84,091	66,628	1,262	(11,972)	1,857	154,154
«Լոռի- ջրմուղկոյուղի» ՓԲԸ	(4,121)	-	(4,538)	1,544	-	2,471	1,543	-	(3)	-
«Նոր Ակունք» ՓԲԸ	(4,183)	-	(4,269)	56	-	4	56	-	(3)	-
«Երևանի ավտոբուս» ՓԲԸ	(1,316)	(2,012)	(2,541)	2,017	1,231	2,843	(260)	(817)	(726)	2,518
«Նաիրիտ-2» ՓԲԸ	(736)	(1,391)	(2,469)	6	1,689	38	(348)	(682)	(1,078)	6,117
«Փարկինգ Սիթի Սերվիս» ՓԲԸ	(2,148)	(2,303)	(2,307)	409	429	408	(175)	(156)	(4)	1,034
«Վանաձորի բժշկական կենտրոն» ՓԲԸ	(317)	(844)	(1,283)	2,294	2,919	3,547	(176)	(179)	(141)	1,697
«Գյումրու բժշկական կենտրոն» ՓԲԸ	(478)	(559)	(859)	1,865	1,825	2,835	4	(82)	(265)	1,276
«Հայաստանի պետական հետաքրքրությու նների Ֆոնդ» ՓԲԸ	1	-	(699)	187	1,149	1,311	1	-	(699)	474
«Նորք Մարաշ» բժշկական կենտրոն» ՓԲԸ	(402)	(1,262)	(610)	5,263	5,228	7,276	39	(951)	652	6,321
«Սուրբ Գրիգոր Լուսավորիչ բժշկական կենտրոն» ՓԲԸ	8,062	(158)	(407)	7,004	8,839	11,782	5	(50)	(249)	8,265
«Սուրբ Աստվածամայր ԲԿ» ՓԲԸ	274	(83)	(300)	2,341	4,151	4,882	2	(57)	(194)	1,939
«Ռադիոհզուտ պների արտադրությա ն կենտրոն» ՓԲԸ	(1,462)	(1,734)	-	-	89	-	(386)	(272)	-	4,548
«Երևանի ոսկերչական գործարան» ՓԲԸ	(1,633)	(1,737)	-	29	18	-	(141)	(108)	-	165

2019 թվականի դեկտեմբերի 31-ի դրությամբ էական կուտակված վնաս էին արձանագրել մասնավորապես ջրային ոլորտի ընկերությունները: Այդ ոլորտի մասով արձանագրված վնասի առաջացման պատճառները հիմնականում պայմանավորված են ՀԾԿ-ի կողմից դեռևս 2007թ. հաստատված սակագներով, որոնց հաշվարկների մեջ ներառված չեն ամորտիզացիոն մասհանումները: 2020 թվականին տեղի է ունեցել այդ ընկերությունների միացման ձևով վերակազմավորում, ինչը նվազեցրել է հնարավոր ֆիսկալ ռիսկերը: Անհրաժեշտ է նշել նաև, որ ջրային ոլորտի ընկերությունները չեն ունեցել ժամկետանց վարկային պարտավորություններ, ինչպես նաև ՀՀ կառավարության կողմից բյուջետային երաշխիքներ չեն ստացել:

Էներգետիկ ոլորտի մասնավոր ընկերություններ

Հաշվետու ժամանակաշրջանում (2020թ.) էներգետիկայի ոլորտի դիտանցման ենթարկված մասնավոր ընկերությունների (թվով 4 Ընկերություններ) հիմնական գործունեությունից ստացված հանրագումարային եկամուտները նախորդ ժամանակաշրջանի (2019թ.) նկատմամբ ավելացել են 13.0 մլրդ դրամով և կազմել 476.1 մլրդ դրամ:

2021 թվականի 2 ընկերությունների համար առկա ֆինանսական հաշվետվությունները վկայում են եկամուտների և շահույթների էական աճի վերաբերյալ, այսպես 2. «Գազպրոմ Արմենիա» ՓԲԸ-ի եկամուտները կրկնապատկվել են, իսկ 4. «Հայաստանի էլեկտրական ցանցեր» ՓԲԸ ավելացումը կազմել է 12%:

Աղյուսակ 5.6 Էներգետիկայի ոլորտի մասնավոր ընկերությունների հանրագումարային զույգ շահույթը/վնասն ըստ տարիների

	<i>մլն. դրամ</i>		
Մասնավոր ընկերություններ	2019թ.	2020թ.	2021թ.
ԸՆԴԱՄԵՆԸ	14,830.51	-9,130.09	39,312.88
1. «Հրազդան ԶԷԿ» ԲԲԸ	2,382	(745)	-
2. «Գազպրոմ Արմենիա» ՓԲԸ	524	(701)	14,975
3.«Միջազգային էներգետիկ կորպորացիա» ՓԲԸ	160	(3,107)	-
4. «Հայաստանի էլեկտրական ցանցեր» ՓԲԸ	11,764	(4,577)	24,338

Անհրաժեշտ է նշել, որ ընկերությունները չունեն ժամկետանց վարկային պարտավորություններ: Ընդ որում «Հայաստանի էլեկտրական ցանցեր» և «Միջազգային էներգետիկ կորպորացիա» ՓԲԸ-ները հանդիսանում են միջազգային կազմակերպությունների և օտարերկրյա պետությունների աջակցությամբ իրականացվող նպատակային վարկային ծրագրերի շրջանակներում ենթավարկային պայմանագրերով ոլորտին տրամադրված վարկային միջոցների խոշորագույն ստացողներից:

Ընկերությունները ներգրավված չեն այնպիսի տեղական կամ միջազգային դատական վարույթներում, որոնք կարող են էական ազդեցություն ունենալ այդ Ընկերությունների ֆինանսական վիճակի վրա:

ՀԱՄԱՌՈՏ ԱԿՆԱՐԿ

ՍՊԵՑԻՖԻԿ ՖԻՍԿԱԼ ՌԻՍԿԵՐԻ ՀԱՄԱՊԱՐՓԱԿ ՇՐՋԱՆԱԿԻ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ

Սպեցիֆիկ ֆիսկալ ռիսկերն առաջանում են պայմանական պարտավորությունների կամ այլ անորոշ իրադարձությունների նյութականացման արդյունքում: Այդ իրադարձություններից յուրաքանչյուրը կարող է ենթադրել անհասպաղ և/կամ շարունակական ծախսեր՝ պայմանավորված կառավարության բացահայտ պարտավորություններով (պարտավորություններ, որոնք ունեն իրավական կամ պայմանագրային հիմք) կամ թաքնված պարտավորություններով, որոնք սահմանված չեն որևէ օրենքով կամ պայմանագրով:

Ստորև կատարված ուսումնասիրությունն արտացոլում է սպեցիֆիկ ֆիսկալ ռիսկերի ընդգրկուն շրջանակը, որի համար հիմք է հանդիսացել ԱԶԲ-ի հետ համատեղ մշակված ֆիսկալ ռիսկերի կառավարման բարելավման 2019-2023 թվականների ճանապարհային քարտեզը:

Բյուջետային վարկավորման ուսումնասիրություն

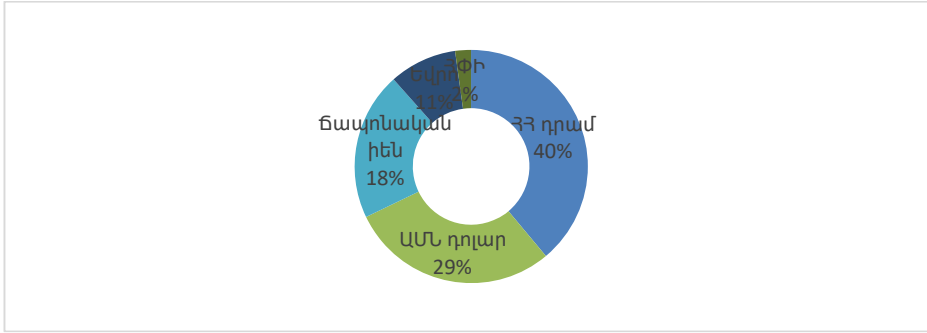
ՀՀ պետական բյուջեից, միջազգային կազմակերպություններից և օտարերկրյա պետություններից ներգրավված վարկային միջոցների հաշվին 31.03.2022թ. դրությամբ տրամադրված բյուջետային վարկերի և ենթավարկերի չմարված մասի ընդհանուր գումարը կազմել է 474.734 մլրդ ՀՀ դրամ, որն հիմնականում ուղղվել է ենթակառուցվածքային ոլորտին:

2022թ. մարտի 31-ի դրությամբ ՀՀ կառավարության տրված վարկերի կառուցվածքում միջազգային կազմակերպությունների և օտարերկրյա պետությունների աջակցությամբ իրականացվող նպատակային վարկային ծրագրերի շրջանակներում ենթավարկային պայմանագրերով կազմակերպություններին տրամադրված բյուջետային վարկերի չմարված մասը (մնացորդը) կազմել է մոտ 222.0 մլրդ ՀՀ դրամ կամ տրամադրված ընդհանուր վարկային պորտֆելի 47%-ը:

Ընդհանուր վարկային պորտֆելում ՀՀ դրամով տրամադրված վարկերը կազմել են 40% կամ 188.2 մլրդ ՀՀ դրամ, ԱՄՆ դոլարով՝ 138.1 մլրդ ՀՀ դրամ կամ 29%, Եվրոյով՝ 49.9 մլրդ ՀՀ դրամ կամ 11%, ճապոնական իենով՝ 87.8 մլրդ ՀՀ դրամ կամ 18%: (տես գծապատկերը):

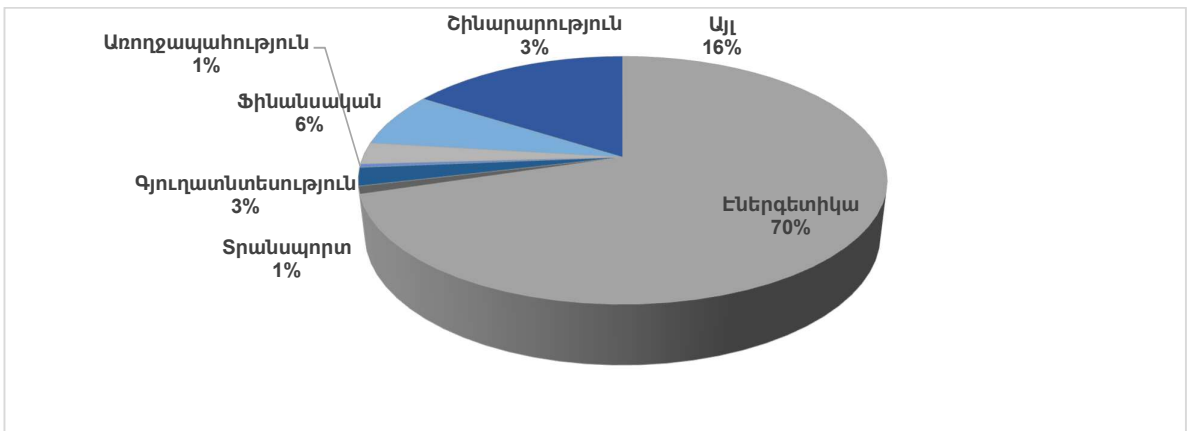
Ակնհայտ է, որ պորտֆելը պարունակում է փոխարժեքի էական ռիսկեր, քանի որ տրամադրված վարկերի գերակշիռ մասը՝ 60.3%-ը ներգրավված է արտարժույթով, իսկ վարկառուների եկամուտները հիմնականում ՀՀ դրամով են: Այնուամենայնիվ, նախորդ տարվա համեմատ պորտֆելի փոխարժեքային ռիսկը որոշակի նվազման միտում է ունեցել՝ պայմանավորված արտարժույթով վարկերի ընդհանուր գումարի նվազմամբ:

Գծապատկեր 5.3 31.03.2022 դրությամբ վարկերի արժույթային կազմը

Ենթակառուցվածքային ոլորտում տրամադրված վարկերի չմարված մասի մեջ մեծ տեսակարար կշիռ ունեն էներգետիկայի ոլորտի վարկերը՝ 333.4 մլրդ ՀՀ դրամ (70%):

Գծապատկեր 5.4 Վարկերի բաշխվածությունն ըստ ոլորտների

Տրամադրված վարկերից 78.8% ապահովված են գրավով (հող, շինություն և այլն), իսկ 21.2%-ը կազմում են գրավով չապահովված վարկերը: Վերջիններս պետական ծրագրերի իրականացմանը կամ պետական մասնակցությամբ ընկերություններին ուղղված միջոցներն են: Վարկային պորտֆելի 17.5%-ը վերակառուցված վարկեր են:

Բացի բյուջետային վարկերից առկա է բյուջետային երաշխիքների փաթեթ, այդ թվում՝

- Արտաքին երաշխիքների մասով 109.3 մլն ԱՄՆ դոլար մնացորդով, որոնք տրամադրված են կենտրոնական բանկին տնտեսական աջակցության մի շարք ծրագրերով
- Ներքին երաշխիքների մասով 5,354.4 մլն դրամ՝ գյուղատնտեսական հումքի մթերումների նպատակով ագրովերամշակման ոլորտին տրամադրվող աջակցության ծրագրի շրջանակներում, որ տրամադրվել է 2021 թվականին աշնանը: Առավելագույն ժամկետը տվյալ պորտֆելի համար 2023 թվականի ավարտին:

Պետություն-մասնավոր գործընկերության (ՊՄԳ) ձևաչափով գործող պայմանագրերից բխող պայմանական պարտավորությունների վերլուծություն

Վերլուծության են ենթարկվել ստորև ներկայացված ՊՄԳ ձևաչափով գործող թվով երեք ընկերությունների պայմանագրերը, ինչպես նաև էլեկտրաէներգիայի գնման երեք խոշոր պայմանագրերը (որոնք նույնպես հանդիսանում են պայմանական պարտավորությունների աղբյուր, քանի որ պարունակում են երաշխավորած գնման պայմաններ):

Ստորև ներկայացվում է նշված 6 ընկերությունների վերաբերյալ ամփոփ տեղեկատվություն:

Աղյուսակ 5.7 Գործող ՊՄԳ և ԷԳՊ պայմանագրերը

Անվանում	Ոլորտ	Սկիզբ	Ավարտ	Պայմանական պարտավորությունների հարկաբյուջետային ռիսկի կարգավիճակի փոփոխությունները
«Հարավկովկասյան երկաթուղի» ՓԲԸ	Տրանսպորտ	2008թ.	2038թ.	Նշանակալի Անփոփոխ
«Վեոլիա Ջուր» ՓԲԸ	Ջրամատակարարում և կեղտաջրերի հեռացում	2016թ.	2031թ.	Նշանակալի Անփոփոխ
«Արմենիա միջազգային օդանավակայաններ» ՓԲԸ	Տրանսպորտ	2002թ.	2032թ.	Միջին Բարելավում
«Քոնթուր Գլոբալ հիդրո կասկադ» ՓԲԸ (Որոտան ՀԷԿ), ԷԳՊ	Էներգետիկա	2016թ.*	2038թ.	Միջին Բարելավում
«Արմփաուեր» ՓԲԸ, ԷԳՊ	Էներգետիկա	2019թ.*	2041թ.	Միջին Անփոփոխ
«Էֆարվի Մասրիկ» ՓԲԸ, Մասրիկ-1 արևային ֆոտովոլտային էլեկտրակայան, ԷԳՊ	Էներգետիկա	2021թ.*	2041թ.	Նշանակալի Վատթարացում

*գործարքի ֆինանսական պայմանների բավարարման տարի. ԷԳՊ պայմանագրերի փաստացի տևողությունը կազմում է մինչև 25 տարի՝ սկսած ստորագրման տարվանից:

ՊՄԳ պայմանագրերի վերլուծության արդյունքում նյութականացման ռիսկի աստիճանը հիմնականում նշանակալի է համարվել ՊՄԳ բոլոր պայմանագրերի համար, հաշվի առնելով, որ ճգնաժամը տարբեր բնույթի ազդեցություն է ունենում ընկերությունների դրամական հոսքերի վրա, ինչն իր հերթին մեծացնում է պայմանագրի վերաբանակցման (պայմանագրերում անհաղթահարելի ուժի ազդեցության և տնտեսական հավասարակշռության վերաբերյալ դրույթների հետևանքով) կամ պայմանագրի վաղաժամ դադարեցման ռիսկերը: Իսկ շինարարության փուլում գտնվող ծրագրերի պարագայում ճգնաժամը հանգեցրել է էական ուշացումների, ինչն իր հերթին կարող է բարձրացնել գերաձախսերի ռիսկը:

«Հարավկովկասյան երկաթուղի» ՓԲԸ

ՀՀ կառավարության 07.02.2008թ. N83-Ա որոշման հիման վրա Հայաստանի Հանրապետության, «Հարավկովկասյան երկաթուղի» ՓԲԸ-ի և «Ռուսական երկաթուղիներ» ԲԲԸ-ի միջև 13.02.2008թ. կնքվել է «Հայկական երկաթուղու համակարգը «Ռուսական երկաթուղիներ» ԲԲԸ կողմից ստեղծված «Հարավկովկասյան երկաթուղի» ՓԲԸ փոխանցելու մասին» կոնցեսիոն պայմանագիրը:

Ծառայությունների ծավալները և երթուղիները համաձայնեցվում են յուրաքանչյուր տարի՝ հաջորդող տարվա համար, հետևաբար պայմանագրի ֆինանսական տարբեր բաղադրիչների ապագա մակարդակները բարդ է կանխատեսել:

Կոնցեսիոն պայմանագիրը ներառում է վնասի սուբսիդավորում ուղևորափոխադրման ոչ շահութաբեր որոշ ուղղությունների համար, ինչն էլ նյութականացել պայմանագրի գործողության բոլոր տարիներին: Սակայն, ըստ պայմանագրի, վճարման ենթակա գումարների առավելագույն չափը սահմանափակվում է կոնցեսիոնների կողմից վճարման ենթակա տարեկան կոնցեսիոն վճարի չափով: Համաձայն առկա պատմական տեղեկատվության, կոնցեսիոն պայմանագրի սկզբից ի վեր որևէ այլ պայմանական պարտավորության նյութականացում տեղի չի ունեցել:

Կոնցեսիոն պայմանագիրը նախատեսում է նաև փոխհատուցումներ մի շարք դեպքերում, որոնց նյութականացման ռիսկի հավանականությունն ավելանում է՝ պայմանավորված համավարակի հետ կապված ճգնաժամով: Այդպիսի դեպքերից են՝

- Օրենսդրության անբարենպաստ փոփոխություն,
- Անհաղթահարելի ուժի ազդեցության մեղմման ծախսեր,
- Անհաղթահարելի ուժի ազդեցության հետևանքով պայմանագրի վաղաժամ դադարեցման հետ կապված վճարումներ,
- Կոնցեդենտի կողմից պարտավորությունների չկատարման հիմքով պայմանագրի վաղաժամ դադարեցման վճարներ,
- Փոխադարձ համաձայնությամբ պայմանագրի վաղաժամ դադարեցման վճարներ:

Կոնցեսիոն պայմանագրի վաղաժամ դադարեցման մասով պայմանական պարտավորությունները հիմնականում չափելի են և դրանց առավելագույն ազդեցությունը

վատագույն սցենարի դեպքում գնահատվում է 103.2 մլրդ ՀՀ դրամ²⁸, ընդ որում այդ գումարը կոնցեսիոն գործունեության ընթացքում աճում է՝ հաշվի առնելով պայմանագրի պայմանները:

Կոնցեսիոն պայմանագրի ֆիսկալ ռիսկայնության կարգավիճակը մինչև համավարակը գնահատվում էր միջին, իսկ համավարակի և պատերազմի ճգնաժամերով պայմանավորված՝ նշանակալի, և ներկայումս շարունակում է գնահատվել նշանակալի՝ պայմանավորված զարգացող աշխարհաքաղաքական և մակրոտնտեսական ճգնաժամով: Միաժամանակ կարևոր է փաստել, որ ընկերության գործունեությունը 2021 թվականին եղել է շահույթաբեր՝ 1.26 մլրդ դրամ շահույթով, սակայն նախորդ տարվա համեմատ նվազումը կազմել է 33%: 2020 թվականի շահույթի ավելի բարձր մակարդակը պայմանավորված էր վնասաբեր ուղևորափոխադրումների ծավալի կրճատմամբ և ակտիվների վաճառքով: Այդպիսով 2021 թվականի շահույթի մակարդակը վերադարձել է 2019 թվականի մոտ մակարդակին (1.11 մլրդ դրամ): Ի հավելումս, 2021 թվականի ընթացքում ընկերությունը կատարել է տոկոսագումարների վճարում՝ կապված նոր շարժակազմի ձեռքբերման ֆինանսավորման նպատակով ներգրավված վարկի հետ: 2022 թվականի առաջին եռամսյակում բեռնափոխադրումների ֆիզիկական ծավալներն զիջել են 2021 թվականի նույն ժամանակահատվածի ծավալներին՝ մոտ 10 տոկոսով, մինչդեռ ողջ 2021 թվականի կտրվածքով բեռնափոխադրումների ծավալներն արդեն իսկ մի փոքր ավելի ցածր էին, քան 2020 թվականին: Այս բացասական միտումն անհրաժեշտ է սերտորեն մշտադիտարկել, հատկապես՝ նոր ճգնաժամի համատեքստում: Նշված նվազումը փոխհատուցվել էր 2021 թվականին սակագների բարձրացմամբ, ինչը թույլ էր տվել ընդհանուր հասույթը պահպանել մոտ 21 մլրդ դրամ մակարդակում ինչը մի փոքր ավելի ցածր էր, քան 2020 թվականի ցուցանիշը՝ 22 մլրդ դրամ: 2022 թվականի առաջին եռամսյակում ուղևորափոխադրումների ծավալը եղել է մոտ 20 տոկոսով ավելի, քան 2021 թվականի նույն ժամանակահատվածում:

Ինչպես նշվել է վերը, ֆիսկալ ռիսկի կարգավիճակը նշանակալի է՝ նաև հաշվի առնելով ճգնաժամային ժամանակաշրջանը և ընթացող վերաբանակցությունները:

«Վեոլիա ջուր» ՓԲԸ

21.11.2016թ. ՀՀ կառավարության և «Վեոլիա Օ Կոմպանի Ժեներալ Դեզ Օ» կոմանդիտային բաժնետիրական ընկերության և «Վեոլիա Ջուր» ՓԲԸ-ի (այսուհետ՝ Ընկերություն) միջև կնքվել է «Երևան Ջուր», «Հայջրմուղկոյուղի», «Լոռի-ջրմուղկոյուղի», «Շիրակ-ջրմուղկոյուղի» և «Նոր Ակունք» փակ բաժնետիրական ընկերությունների կողմից օգտագործվող ու պահպանվող ջրային համակարգերի և այլ գույքի վարձակալության պայմանագիր՝ 15 տարի ժամկետով (Վարձակալական պայմանագիր):

Վարձակալական պայմանագրի շրջանակներում առկա են մի շարք նշանակալի պայմանական պարտավորություններ, այդ թվում.

---

⁴ Կիրառվել է Ասիական Զարգացման Բանկի կողմից մշակված մեթոդաբանությունը՝ ինչպես և սույն փաստաթղթում ներկայացվող այլ հաշվարկների դեպքում:

- Վարձակալի կողմից պարտադիր կապիտալ աշխատանքների ծրագրի շրջանակից դուրս այլ աշխատանքների իրականացման դեպքում Վարձատուի կողմից համապատասխան գումարի փոխհատուցում,
- Բազային սակագնի երաշխիք, որն արդեն առնվազն երկու անգամ կիրառվել է՝ ներառյալ վարձակալական վճարի կրճատում,
- Վարձակալական պայմանագիրը պարունակում է վերաբանակցությունների և վաղաժամկետ դադարեցման բազմաթիվ դեպքեր: Առաջիկայում Վարձակալական պայմանագրի վաղաժամկետ դադարեցման ռիսկը համարվել էր ցածր՝ առնվազն մինչև 2025թ.: Պայմանագրի վաղաժամ դադարեցման գծով պայմանական պարտավորությունը մասնակի չափելի է և գնահատվել է 73.9 մլրդ դրամ՝ միջանկյալ սցենարի դեպքում, որտեղ նման վճարումը չի կարող գերազանցել ապագա վարձակալական վճարների հանրագումարը:

Մինչև համավարակը, Վարձակալական պայմանագրի գծով պայմանական պարտավորությունների ֆիսկալ ռիսկի կարգավիճակը գնահատվել է միջին, սակայն հաշվի առնելով թարմացված տեղեկատվությունը՝ հարկաբյուջետային ռիսկի կարգավիճակը ներկայում նշանակալի է: Դա պայմանավորված է դեբիտորական պարտավորությունների հավաքագրման ցուցանիշների վատթարացմամբ և իրավաբանական անձանցից հասույթների 14% նվազմամբ, ինչը 2020թ. հանգեցրել է գործառնական շահույթի 8% նվազման: 2021թ. ֆինանսական հաշվետվությունները դեռևս չեն հրապարակվել: Ընկերությունը նշում է, որ վաճառքների ծավալը կրկին ավելացել է՝ պայմանավորված տնտեսության վերականգնումով, սակայն պահպանվում են ժամկետանց դեբիտորական պարտավորությունների հավաքագրման հետ կապված ռիսկեր:

Բանակցություններ են ընթանում նաև արդեն իսկ կառուցված ակտիվների շուրջ, որոնք պետք է փոխանցվեն պետությանն, այնուհետև՝ հանձնվեն վարձակալության: Ի հավելումն, առաջիկա տարիների ընթացքում զգալիորեն ավելանալու են պետությանը փոխանցվելիք ոչ պարտադիր աշխատանքները (ընկերության գնահատականներով անհրաժեշտ ներդրումների ծավալը՝ մոտ 75 մլն ԱՄՆ դոլար), որոնք պետք է ֆինանսավորվեն պետական բյուջեի հաշվին:

Այդպիսով, հարկաբյուջետային ռիսկի կարգավիճակը մնում է նշանակալի:

«Արմենիա Միջազգային Օդանավակայաններ» ՓԲԸ

Կոնցեսիոն պայմանագիրը գործում է 2002թ-ից՝ Երևանի «Զվարթնոց» օդանավակայանի համար, իսկ 2007թ-ից ներառում է նաև Գյումրու «Շիրակ» օդանավակայանը: Մայր ընկերությունը աշխարհի օդանավակայանների խոշորագույն օպերատորներից է՝ «Կորպորատիվ Ամերիկա Ս.Ա.» ընկերությունն, որը ցուցակված է Նյու Յորքի ֆոնդային բորսայում:

Խումբը մինչև 2019 թվականը արձանագրում էր շահութաբերության բարձր ցուցանիշներ, իսկ ՀՀ-ի դուստր ձեռնարկությունը եղել է ամենաշահութաբերներից մեկը:

Պայմանագիրը Կոնցեսիոններին հնարավորություն է տալիս միակողմանիորեն երկարացնել կոնցեսիայի տևողությունը:

Հաշվի առնելով ընկերության բարձր շահութաբերությունը՝ պայմանագրի վաղաժամ դադարեցման պայմանական պարտավորությունը և ընկերության բիզնես ռիսկը գնահատվում էին

ցածր, սակայն օդանավակայանների ոլորտը համավարակով պայմանավորված ճգնաժամից առավել տուժածներից մեկն է:

Ընկերությունը ստիպված եղավ հայցել վարկային պայմանագրի ֆինանսական քովենանթի չեղարկում, որը բավարարվեց ֆինանսավորողի կողմից:

2021 թվականին «Կորպորասիոն Ամերիկա Ս.Ա.» ընկերությունների խմբի ֆինանսական վիճակը զգալիորեն վերականգնվել է՝ պայմանավորված գործառնությունների վերսկսմամբ, ստացված մի շարք փոխհատուցումներով, վերակառուցված և նոր վարկերով, սակայն գործառնությունների մակարդակը զիջում է մինչև համավարակն առկա մակարդակին: Նշված վերականգնումը արտահայտվել է նաև խմբի համախմբված դրամական մնացորդի ցուցանիշով, հետևաբար, անհրաժեշտության դեպքում հումբը կրկին կկարողանա աջակցել «ԱՄՕ» ՓԲԸ-ին:

Ինչպես երևում է ՀՀ ուղևորափոխադրումների վիճակագրությունից, ոլորտի վերականգնումը գրանցվել է 2021 թվականի ընթացքում և 2022 թվականի առաջին ամիսներին, ընդ որում 2022թ. առաջին 4 ամիսներին արձանագրված ծավալները մոտ են մինչև կորոնավիրուսային համավարակն արձանագրված մակարդակներին (98%):

Բեռնափոխադրումների ծավալները ևս վերականգնվում են և 2022թ. առաջին 4 ամիսներին դրանք հասել են 2019թ. մակարդակի 97%-ին:

Շարունակվել է շահույթի նախքան հարկումը, տոկոսավճարները և մաշվածությունը (EBITDA) զգալի վերականգնումը՝ 2021 թվականին հասնելով հասույթի նկատմամբ 44%: Մինչ այժմ «ԱՄՕ» ՓԲԸ-ն լավ է դիմակայել Արցախյան 44-օրյա պատերազմի, կորոնավիրուսի Դեյտա և Օմիկրոն տեսակների հետևանքով ստեղծված մարտահրավերներին:

Կանխիկի մնացորդը 2021 թվականի ընթացքում շարունակել է աճել տարեվերջին կազմելով 44.7 մլն ԱՄՆ դոլար, ինչն ավելի բարձր է, քան 2022 թվականին պարտքի սպասարկման գծով սպասվող վճարումները՝ հաշվի առնելով, որ համաձայն վարկային համաձայնագրի փոփոխության՝ մայր գումարի մարումները վերսկսվելու են 2022 թվականի հունիսին:

Զգալիորեն նվազել է ռիսկն առ այն, որ միջազգային սինդիկացված վարկի շրջանակներում վարկատուները կարող են պահանջել արագացված վարկի հետվճարում և հաշվի առնելով, որ ընկերության բաժնետոմսերը և ակտիվները գրավադրված են ի օգուտ վարկատուների, ինչը, հաշվի առնելով պայմանագրի դրույթները, կարող է ՀՀ կառավարության համար լրացուցիչ ֆիսկալ պարտավորություններ առաջացնել: Պայմանագրի վաղաժամ դադարեցման դեպքում առկա են այլ, ավելի մեծ պարտավորություններ, որոնք ներկայիս դրությամբ չափելի չեն: Վերը նշված հանգամանքներից ելնելով, սույն ՊՄԳ պայմանագրի գծով պայմանական պարտավորությունների ֆիսկալ ռիսկի կարգավիճակը փոխվել է միջինի՝ չնայած նոր աշխարհաքաղաքական և մակրոտնտեսական ճգնաժամից բխող անորոշություններին: Վերջիններս անհրաժեշտ է սերտորեն մշտադիտարկել, հատկապես՝ փոխադրումների ծավալների փոփոխությունների առումով:

«Քոնթուր Գլոբալ հիդրո կասկադ» ՓԲԸ

Ընկերությունը հանդիսանում է հիդրոէլեկտրաէներգիայի արտադրության առանցքային համալիր, նախկինում պետական մասնակցությամբ ընկերություն էր, որը մասնավորեցման

արդյունքում վաճառվել է էլեկտրաէներգիայի արտադրությամբ զբաղվող «Քոնթուր Գլոբալ» խոշոր միջազգային խմբին: Ընկերությունն արտադրված էլեկտրաէներգիան վաճառում է «Հայաստանի էլեկտրական ցանցեր» ՓԲԸ-ին (ՀԷՑ)՝ ՀԾԿԿ կողմից հաստատված սակագներով: ՀԷՑ ընկերությունը պարտավոր է գնել արտադրված ամբողջ էլեկտրաէներգիան, իսկ չգնելու դեպքում՝ վճարել փոխհատուցում, որը մինչ այժմ չի կիրառվել: Ամենախոշոր պայմանական պարտավորությունը՝ պետության կողմից հիմնական միջոցների հետգնման պարտավորությունն է, որի արժեքը 2021թ. ավարտին կազմում է 102.1 մլրդ դրամ:

Նշենք նաև, որ ընկերությունը ներկայում մարում է Վերականգնման վարկերի բանկից (KfW) Եվրոյով ստացված վարկը, ինչպես նաև 3 այլ ՄՖՀ-ներից, այդ թվում՝ Միջազգային ֆինանսական կորպորացիայից, ԱՄՆ դոլարով ստացված վարկեր: Այս առնչության հարկ է նկատել, որ 2020թ. ԱՄՆ դոլարի և Եվրոյի փոխարժեքները դրամի նկատմամբ աճել էին, մինչդեռ 2021թ. և հատկապես 2022թ. առաջին ամիսներին դրամը արժևորվում է:

2019թ. ընկերության գործունեությունը եղել է շահույթաբեր, 2020թ. COVID-19 համավարակի հետևանքով տնտեսական ակտիվության կտրուկ նվազման հետ մեկտեղ, ընկերությունն արձանագրել է հասույթի մոտ 25 տոկոս կրճատում, ինչը խիստ ազդեցություն է ունեցել ընկերության գործունեության՝ առանց արտադրված ամբողջ էլեկտրաէներգիան գնելու կամ փոխհատուցում վճարելու պարտավորությունն ակտիվացնելու: Դրան ավելացան նաև արտարժույթի փոխարժեքի հետ կապված վնասները՝ ԱՄՆ դոլարի և Եվրոյի նկատմամբ արժեզրկման հետևանքով, ինչը հանգեցրեց պարտքի սպասարկման առավել մեծ ծախսերի: Արդյունքում, 2020թ. ընկերությունն արձանագրել է սեփական կապիտալի բացասական մակարդակ՝ չնայած բաժնետերերի կողմից հավելյալ սեփական կապիտալի ներարկմանը: Ընկերությունը շարունակում է սպասարկել իր վարկերը՝ շնորհիվ բաժնետերերի հավելյալ աջակցության, որոնք տրամադրել են ավելի քան 10 մլրդ դրամ ծավալով արտակարգ աջակցության վարկ (համարժեք է ընկերության 2020թ. հասույթին): 2021 ընթացքում բաժնետերերի կողմից նորից կատարվել է սեփական կապիտալի ավելացում:

Հասույթի գեներացումը բարելավվել է 2021 թվականին, գերազանցելով 2019 մակարդակը և ապահովելով էականորեն ավելի բարձր շահույթ: Ֆիսկալ ռիսկի կարգավիճակը նշանակալի էր՝ հաշվի առնելով ընկերության ֆինանսական վիճակը և այն փաստը, որ ընկերությանը չեն բավարարում հաստատված սակագները: Սակայն շահույթի մակարդակի վերականգնումը և այն փաստը, որ բաժնետերերը հանդիսացել են և շարունակում են հանդիսանալ շահույթաբեր ընկերությունների խումբ, որը աջակցել է ընկերությանը առանձնահատուկ դժվար 2020թ. ընթացքում և ներկայում շարունակում է իր աջակցություն, հարկաբյուջետային ռիսկի կարգավիճակը փոխվել է միջինի: Անհրաժեշտ է հասկանալ, թե արդյո՞ք ռուս-ուկրաինական նոր ընթացիկ ճգնաժամը կրկին ճնշում կգործադրի հասույթի և շահույթաբերության մասով: Անորոշության մեկ այլ գործոն է մայր ընկերության ձեռքբերման մասով KKR խմբի ներկա առաջարկը, ինչի արդյունքում կարող է փոխվել խմբի և որոշակի երկրներում դրա ներդրումների մասով քաղաքականությունը:

«Արմփաուեր» ՓԲԸ (Երևանի նոր ՋԷԿ)

Ընկերությունը Երևան քաղաքում կառուցել է և հանձնել է շահագործման ջերմային էլեկտրակայան, հանդիսանում է աշխարհում էլեկտրաէներգիայի արտադրության խոշոր

գործունեություն իրականացնող իտալական Ռենկո էներգետիկական խմբի և գերմանական Սիմենս խմբի դուստր ընկերություն: Ծրագրի գնահատված արժեքը կազմել է 257.575 մլն ԱՄՆ դոլար, ինչը նվազեցնում է նախկինում հաշվարկված պայմանական պարտավորության ծավալը: Կոնցեսիայի ժամկետը կազմում է 20 տարի՝ սկսած առևտրային շահագործման մեկնարկից: Կայանը շահագործման է հանձնվել 2021թ. դեկտեմբերի 11-ին, ինչից հետո սահուն աշխատում է:

Հիմնական պայմանական պարտավորությունը ՀՀ կառավարության կողմից պարտավորությունների չկատարման հետևանքով պայմանագրի վաղաժամ դադարեցման դեպքում կայանի հետգնման պարտավորությունն է (նյութականացման դեպքերն են՝ օտարումը, բռնագրավումը, զավթումը, կառավարությանն առնչվող անվճարունակության դեպքի տեղի ունենալը, պայմանագրի շրջանակներում պետության կողմից տրված հավաստիացումների և երաշխիքների էական խախտումը, ծրագրի կառուցման կամ շահագործման՝ Կառուցապատողի կարողության վրա էականորեն և անբարենպաստ կերպով ազդող օրենսդրական փոփոխությունը): Շահագործման առաջին տարվանից հետո, որը դեռևս չի լրացել, պայմանական պարտավորության գումարին կավելանա 15 տոկոս հավելավճար՝ ի հավելումն ներդրման գումարի, իսկ այնուհետև գումարը կնվազի տարեկան 4 տոկոսով:

Առկա է նաև պետության կողմից երաշխավորված՝ ՀԷՑ ընկերության պարտավորություն՝ արտադրված ամբողջ էլեկտրաէներգիան գնելու, իսկ չգնելու դեպքում՝ վճարել փոխհատուցում, սակայն այդ պայմանական պարտավորությունը դեռևս շարունակում է հանդիսանալ քիչ հավանական, քանի որ կայանն աշխատում է սահուն կերպով:

Հաշվի առնելով կայանի հաջող շահագործման հանձնումը՝ չնայած կորոնավիրուսային համավարակի հետևանքով առաջացած ուշացումներին, ծրագրի հարկաբյուջետային ռիսկի կարգավիճակը կարող էր փոփոխվել ցածրի, սակայն ռուս-ուկրաինական նոր ճգնաժամի անորոշություններով պայմանավորված ծրագրի հարկաբյուջետային ռիսկի կարգավիճակը պահպանվում է միջին մակարդակում:

«Մասրիկ-1» արևային ֆոտովոլտային կայան

Այս նախագծի շրջանակներում կառուցվում է 55 Մվտ դրվածքային հզորությամբ արևային էլեկտրակայանը: Այն պատկանում է La Providencia և FRV իսպանական մասնագիտացված խմբերին և ֆինանսավորվում է IFC-ի, EBRD-ի և Ֆինլանդիայի կառավարության վարկային միջոցներով: Ծրագրի ընդհանուր արժեքը 50.2 մլն ԱՄՆ դոլար է: Պայմանագրի ֆինանսական կայացումը տեղի է ունեցել 2020թ. հուլիսին, իսկ աշխատանքները նախատեսվում էր ավարտել 2022թ-ին, ինչը ներկայում թվում է ոչ իրատեսական՝ կրկնվող ուշացումների պատճառով:

Նախագծի իրականացման արդյունքում շինարարության ավարտից մեկ տարվա ընթացքում առաջանում են մի շարք պայմանական պարտավորություններ, մասնավորապես արտադրվող էլեկտրաէներգիայի համար գնման երաշխիք ՀՀ կառավարության կողմից, և անբարենպաստ իրադարձությունների դիմաց լրացուցիչ հատուցման իրավունք:

Նախքան դա և գործարքի ֆինանսական կայացումից հետո հիմնական պայմանական պարտավորությունը վաղաժամ դադարեցումն է՝ ՀՀ կառավարության գործողությունների

հետևանքով, տարբեր հիմքերով (ա) Կառավարությունը չի կատարում իր կողմից պարտավորություն հանդիսացող որևէ վճար, (բ) որևէ պետական մարմնի կողմից էքսպրոպրիացիայի կամ հարկադիր ձեռքբերման է ենթարկվել ծրագրի տարածքը, կայանը, գ) Կառավարությանը վերաբերող անվճարունակության դեպք, դ) Օրենքի փոփոխություն կամ անբարենպաստ պայմանի դեպք, որը վերացված կամ փոփոխված չէ 180 (մեկ հարյուր ութսուն) օրվա ընթացքում և անհնար է դարձնում կայանի կառուցումը կամ շահագործումը: Կառուցապատողի կողմից. ե) Կառավարության կողմից Համաձայնագրի ցանկացած այլ էական խախտում, եթե այդ խախտումը չի վերացվել 180 օրվա ընթացքում:

Հաշվարկվել է առավելագույնը 25.2 մլրդ ՀՀ դրամի փոխհատուցում, որն շինարարության ավարտից հետո կնվազի՝ պայմանավորված պայմանագրով սահմանված վաղաժամ դադարեցման այլ դրույթի կիրառելիությամբ: Պայմանական պարտավորություններին կարող է ավելացվել ավելի քան 5 մլրդ ՀՀ դրամ՝ անբարենպաստ իրադարձություն հայտարարելու ռիսկի հիմքով, սակայն, հաշվի առնելով դրույթի մեկնաբանությունը, համաձայն որի փոխհատուցումը չի կարող պահանջվել, քանի դեռ շինարարական աշխատանքները չեն ավարտվել, այդ գումարը չի ներառվում: Արտադրված ամբողջ էլեկտրաէներգիան գնելու, կամ փոխհատուցելու հետ կապված պայմանական պարտավորությունը դեռ չի կարող չափվել:

2021թ. դեկտեմբերի դրությամբ ՊՄԳ ծրագրերի գծով պայմանական պարտավորությունների ամփոփ աղյուսակ

Աղյուսակ 5.8 Պայմանական պարտավորությունների ամփոփ հաշվարկ

մլրդ դրամ

Ծրագրի անվանում	Այլ ՊՊ	Վաղաժամ դադարեցում	Ընդհանուր ՊՊ	ՀՆԱ նկատմամբ %
«Հարավկովկասյան երկաթուղի» ՓԲԸ		103.2	103.2	1.48
«Վեոլիա Ջուր» ՓԲԸ	13.0	73.9	86.9	1.24
«Արմենիա միջազգային օդանավակայաններ» ՓԲԸ	35.9	Առկա չէ	35.9	0.51
«Քոնյութր Գլոբալ հիդրո կասկադ» ՓԲԸ		102.1	102.1	1.46
«Արմփաուեր» ՓԲԸ		128.8	128.8	1.84
«Էֆարվի Մասրիկ» ՓԲԸ		25.2	25.2	0.36
Ընդամենը	48.9	433.2	482.1	6.9

Ծանոթագրություններ. «Վեոլիա Ջուր» ՓԲԸ մասով «Այլ ՊՊ» սյունակում դիտարկվող պահանջը կազմում է 18.2 մլրդ ՀՀ դրամ, սակայն հիմնվելով նախկինում ունեցած տեղեկատվության վրա՝ այն կարելի է նվազեցնել մինչև 13 մլրդ ՀՀ դրամ: «Էֆարվի Մասրիկ» ՓԲԸ պարագայում հիմնվում ենք այն ենթադրության վրա, որ նախքան շինարարական աշխատանքների ավարտը հետ գնման դեպքում այլ

փոխհատուցում չի կարող պահանջվել: «Արմփատեր» ՓԲԸ դեպքում, որի շինարարական ծախսերն արդյունքում ավելի ցածր են եղել, 1 տարին լրանալուց հետո 15 տոկոսի չափով հավելավճարի հաշվարկը դեռևս չի իրականացվել, քանի որ կայանը վերջերս է հանձնվել շահագործման: ԱՄՆ դոլարով արտահայտված գումարների փոխարկման համար կիրառվել է 500 ՀՀ դրամ 1 ԱՄՆ դոլարի դիմաց փոխարժեքը: 2021թ. ՀՆԱ-ն՝ 6,982.8 մլրդ ՀՀ դրամ:

2020թ. վերջին պայմանական պարտավորությունների հանրագումարը ՀՆԱ-ի նկատմամբ կազմում էր ՀՆԱ 8.26%, որի նկատմամբ էական նվազումը բխում է «Արմփատեր» ՓԲԸ ծրագրի գնահատվածից ավելի ցածր արժեքից և 2021թ. արձանագրված ՀՆԱ նշանակալի վերականգնումից:

2021 թվականի հունիսի 18-ի ՀՀ կառավարության որոշմամբ հաստատվել է Հայաստանում արդյունաբերական մասշտաբի «Այգ-1» արևային ֆոտովոլտային ծրագրի շրջանակում կազմակերպված մրցույթի ընթացակարգի արդյունքները՝ հաղթող ճանաչելով «Աբու Դաբի Ֆյուչեր Էներջի Քոմփանի» ՀԲԸ («Մասդար»): Ծրագրի իրականացման շուրջ կնքվել է կառավարության աջակցության համաձայնագիր, իսկ ֆինանսական կայացման համար նախապես սահմանված վերջնաժամկետը՝ 2022 թվականի դեկտեմբեր ամիսը, երկարաձգվել է մինչև 270 օրով: Ներկայումս ծրագրի իրականացման համար նախատեսված հողամասերում իրականացվում են ուսումնասիրություններ, ինչպես նաև ծրագրի ֆինանսավորման շուրջ բանակցություններ են ընթանում: Նախատեսվում է իրականացնել ընդամենը մոտ 174 մլն ԱՄՆ դոլարի չափով ներդրում (ՀՆԱ-ի մոտ 1.25 %): Ծրագրի նախապատրաստման փուլում կնքվել է համատեղ զարգացման համաձայնագիր «Աբու Դաբի Ֆյուչեր Էներջի Քոմփանի» ՀԲԸ և «Հայաստանի Հետաքրքրությունների ֆոնդ» պետական ՓԲԸ ի միջև, որում պարունակվող պարտավորությունների վերաբերյալ լիարժեք տեղեկատվություն առկա չէ:

Բնական և մարդածին աղետներից առաջացող ֆիսկալ ռիսկեր

Աղետների ռիսկերը կարող են ունենալ հիմնականում բնական պատճառներ, հատկապես՝ հիդրոոգեոերևութաբանական (ջրհեղեղներ, կարկտահարություն, ցրտահարություն, երաշտ, փոթորիկ), երկրաֆիզիկական (երկրաշարժ, հրաբխի ժայթքում, սողանք), կենսաբանական (համաճարակներ և պանդեմիաներ, սանիտարական այլ ճգնաժամեր), տիեզերական (հեռահաղորդակցության և էլեկտրաէներգետիկ խափանումների հանգեցնող արեգակնային փոթորիկներ): Սակայն, կարող են լինել նաև այլ պատճառներ, հատկապես՝ տեխնոլոգիական, բնատեխնածին: 1994-2014թթ. բնական աղետների, մասնավորապես՝ ջրհեղեղների, երկրաշարժերի, երաշտի, կարկտահարության, գարնանային ցրտահարության և սելավահոսքերի հետևանքով Հայաստանում արձանագրված վնասները կազմել են ավելի քան 1.5 միլիարդ ԱՄՆ դոլար: Նշված պարբերական և ինտենսիվ շոկերը առաջացնում են վնասներ և կորուստներ՝ վատթարացնելով բնակչության կենսամակարդակը և տնտեսական վիճակը: Ըստ կլիմայական կանխատեսումների, մինչև 2100թ. երկրում միջին ջերմաստիճանը կարող է բարձրանալ 4.7 աստիճանով, իսկ տեղումների միջին տարեկան քանակը՝ կրճատվել 8.3 տոկոսով (համաձայն «2021-2025թթ. Հարմարվողականության ազգային ծրագրի»):

2019թ. բնական աղետների (կարկտահարություն և ցրտահարություն) հետևանքով վնասվել է 15698 հա ցանքատարածություններ, որոնց հասցված ընդհանուր վնասը կազմել է 9,578 մլն դրամ: 2020թ. բնական աղետների հետևանքով հասցված ընդհանուր վնասը կազմել է 3,631 մլն դրամ:

2021թ. օդերևութաբանական պատահարների հետևանքով գյուղատնտեսությանը հասցված վնասը կազմել է 4,412 մլն դրամ: Իրավիճակը կարող է վատթարանալ առավել խիստ և հաճախակի պատահարների, հատկապես՝ երաշտի, հանգեցնող կլիմայական փոփոխությունների, ինչպես նաև վերջին տասնամյակներում տեղումների քանակի կայուն կրճատման հետևանքով (աղբյուր՝ Կլիմայի փոփոխության չորրորդ ազգային հաղորդագրություն ըստ ՄԱԿ-ի Կլիմայի փոփոխության շրջանակային կոնվենցիայի, 2020թ.): 50-100% տուժած հողօգտագործողներին 2019թ. տրամադրվել է 437.0 մլն դրամ գումարի փոխհատուցում: Հետագա տարիներին տեղի ունեցած բնական աղետների հետևանքով կրած վնասի փոխհատուցում չի նախատեսվել, քանի որ պետական աջակցության միջոցով իրականացվում է գյուղատնտեսության ոլորտում ապահովագրական համակարգի ներդրման փորձնական ծրագիր՝ համաձայն ՀՀ կառավարության 2019թ. հոկտեմբերի 24-ի թիվ 1485-Լ որոշման: Ծրագրի շրջանակներում սուբսիդավորվում է ապահովագրավճարի 50-60 տոկոսը: Գարնանային ցրտահարության, երաշտի, կարկտահարության և հրդեհի ռիսկերից ծրագրի շրջանակներում ապահովագրվում են ծիրանի, խաղողի, դեղձի, խնձորի այգիները, հացահատիկային մշակաբույսերը (աշնանացան/գարնանացան ցորեն, գարի և վարսակ), ինչպես նաև գիլասի, բալի, սալորի այգիները, կարտոֆիլի, ձմերուկի և սեխի մշակաբույսերը (վերջին չորս մշակաբույսերը ծրագրում ընդգրկվել են 2021թ.):

2020թ. գյուղատնտեսական տարվա համար կնքվել են 1546 ապահովագրական պայմանագրեր, ապահովագրավճարը կազմել է շուրջ 130.5 մլն դրամ, որից սուբսիդավորված գումարը՝ 69 մլն դրամ: Կնքված պայմանագրերի արդյունքում ապահովագրված այգիների և ցանքատարածությունների մակերեսը կազմել է 2363.3 հա: Ապահովագրական ընկերությունները վճարել են 151.3 մլն դրամ ընդհանուր գումարով 300 ապահովագրական փոխհատուցումներ: Ցուցանիշներն աճել են 2021թ. գյուղատնտեսական տարվա համար. ապահովագրական ընկերությունները կնքել են 4279 ապահովագրական պայմանագիր, ապահովագրավճարը կազմել է շուրջ 474.6 մլն դրամ, որից սուբսիդավորված գումարը՝ շուրջ 275.9 մլն դրամ: Կնքված պայմանագրերի արդյունքում ապահովագրված այգիների և ցանքատարածությունների մակերեսը կազմել է 5832 հա: Ապահովագրական ընկերությունները վճարել են 319.1 մլն դրամ ընդհանուր գումարով 1517 ապահովագրական փոխհատուցումներ: 2021թ. ՀՀ պետական բյուջեով միջոցառման համար նախատեսվող գումարի չափը կազմել է 500 մլն դրամ: Սուբսիդավորման ծրագրին մասնակի աջակցություն է ցուցաբերվում ԲլուՕրչարդ Ֆայնենս ՍՊԸ-ի կողմից կառավարվող Ապահովագրությամբ դիմակայման ներդրումային հիմնադրամի միջոցներով ֆինանսավորվող դրամաշնորհային ծրագրով:

Հաշվի առնելով, որ Հայաստանը մեծապես ենթարկվում է կլիմայի փոփոխության և երկրում, ինչպես և ամբողջ Հարավային Կովկասում, տեղի է ունենում տեղումների քանակի նվազում, ինչպես նաև հաշվի առնելով սահմանակից որոշ երկրների կողմից համատեղ օգտագործվող գետերի վրա ջրամբարների կառուցումը՝ բերքի ապահովագրությունը բավարար չէ: Անբարենպաստ եղանակային պատահարների ազդեցությունը նվազեցնելու համար անհրաժեշտ են հավելյալ ֆիզիկական միջոցառումներ, ինչպիսին են՝ միկրո-ոռոգման բարելավված ձևերը և անձրևաջրերի առավել արդյունավետ տեղայնացված հավաքման նպատակով փոքր ջրամբարների կառուցումը:

Հայաստանում գյուղատնտեսությունը կլիմայի փոփոխության ամենամեծ ազդեցությունը կրող ոլորտներից մեկն է, ինչը նշված է ՀՀ կառավարության 2021 թ. մայիսի 13-ի թիվ 749-Լ որոշմամբ հաստատված «2021-2025թթ. Հարմարվողականության ազգային ծրագրում»: Հաշվի առնելով, որ կլիմայի փոփոխությունը հանգեցնում է առավել հաճախակի տեղի ունեցող աղետների, նախատեսվում է ապահովել ծրագրի համահունչությունը Աղետների ռիսկի նվազեցման ազգային ռազմավարության հետ: Վերջինս ներկայում փոփոխության է ենթարկվում ՀՀ կառավարության կողմից՝ հիմնվելով տեղական և միջազգային արդի փորձի վրա, որի շրջանակներում քննարկվում է նաև ՀՀ արտակարգ իրավիճակների նախարարության կողմից մշակվող նոր գործողությունների ծրագիրը: Եղանակային պայմանների հետ կապված վտանգներից բացի, Հայաստանը ենթարկվում է նաև այլ ռիսկերի:

Հայաստանը նաև մեծապես ենթարկվում է երկրաշարժի ռիսկի՝ ինչպես ցույց է տվել 1988թ. Սպիտակի երկրաշարժը: Երևանի տարածաշրջանը սեյսմազենոնների կողմից համարվում է բարձր ռիսկի գոտի, մասնավորապես՝ Գառնու խզվածքի պատճառով, և այստեղ առկա է խոշոր, ավերիչ երկրաշարժերի պատմություն: 1988թ. տեղի ունեցած վերջին ավերիչ երկրաշարժի հետևանքով երկրի հյուսիսային շրջաններում պատճառված տնտեսական վնասները կազմել են մոտավորապես 15-20 մլրդ ԱՄՆ դոլար: Նշված վնասները գերազանցում էին նախկին Հայկական ԽՍՀ ՀՆԱ-ն:

Համաձայն աղետների ռիսկի կառավարման վերաբերյալ ԱԶԲ 2014թ. զեկույցի, Երևանում 7.0 բալ ուժգնությամբ երկրաշարժի հետևանքով կարող է զոհվել մինչև 300 հազար մարդ, ինչը պայմանավորված է ոչ համարժեք, խորհրդային ժամանակաշրջանի մեծաթիվ շենքերի, հատկապես՝ խոշոր բազմաբնակարան շենքերի առկայությամբ: Նախնական ուսումնասիրությունները ցույց են տալիս, որ տնտեսական վնասները կարող են կազմել մինչև ՀՆԱ 100 տոկոսը (Համաշխարհային Բանկ և ԱԶԲ):

2017թ. ապրիլի 8-ին ուժի մեջ է մտել «Սեյսմիկ պաշտպանության մասին» ՀՀ օրենքի փոփոխությունը (ՀՀ ԱԺ, ՀՕ-53-Ն)՝ որպես Աղետների ռիսկի նվազեցման ազգային ռազմավարության ներքո 1-ին գործողությունների ծրագրի մաս:

2016թ. մեկնարկել է «Հանրակրթական դպրոցների սեյսմիկ անվտանգության բարելավման ծրագիրը», որը նախատեսված է ավարտել 2024 թվականի մայիս ամսին: Ծրագրին աջակցություն է տրամադրում Ասիական Զարգացման Բանկը: Ծրագրի շրջանակներում ընդգրկված են 46 դպրոցներ, որոնցից 26-ը ենթակա են առաջնահերթ ամրացման կամ փոխարինման նոր կառուցվող դպրոցներով: Ծրագրի շրջանակներում նախատեսվում է անվտանգ կրթական պայմաններ ստեղծել 19800 աշակերտների համար, ինչը կազմում է պետական դպրոցներում սովորող աշակերտների 5%: ՀՀ 2021թ. պետական բյուջեով ծրագրի իրականացման համար նախատեսված է 4.1 մլրդ դրամ:

Կարողությունների զարգացման առումով, համապատասխան նախարարների համատեղ հրամանների շրջանակներում ՀՀ ԱԻՆ Փրկարար ծառայության տարածքային ստորաբաժանումները աղետների ռիսկի կառավարման պլանների մշակման ուղղությամբ մեթադաբանական աջակցություն են ցուցաբերում հանրակրթական, նախադպրոցական ուսումնական հաստատություններին, նախնական, միջին և բարձրագույն մասնագիտական

հաստատություններին և առողջապահական հաստատություններին: ՀՀ մարզերի և Երևան քաղաքի համար մշակվել են աշխարհագրական ոլորտային քարտեզներ, որոնցում ներկայացված է տեղեկատվություն հրշեջ-փրկարարական ջոկատների տեղակայման վայրերի, սպասարկման տարածքների, ճանապարհային ցանցի, ջրագրության, համայնքային բաժանումների և այլնի վերաբերյալ:

Կենսաբանական վտանգների առումով, ինչպես այլ երկրներում, այնպես էլ ՀՀ-ում, Covid-19 համավարակի տարածումը՝ չնայած վաղ ձեռնարկված միջոցառումներին, տարբեր կասկադային ազդեցությունների միջոցով վերածվեց տնտեսական և սոցիալական ճգնաժամի՝ 2020թ. տեղի ունեցած տնտեսական անկմամբ: Կորոնավիրուսային համավարակի տնտեսական ու սոցիալական հետևանքների չեզոքացման համար 2020թ. և 2021թ. նախատեսվել է համապատասխանաբար՝ 71.8 մլրդ ՀՀ դրամ և 23.7 մլրդ ՀՀ դրամ:

Պետության դեմ իրականացվող դատական վարույթներից առաջացող ֆիսկալ ռիսկեր

ՀՀ ՖՆ մասնակցությամբ պետության դեմ քննվող հայցերի քանակը 2022թ. ապրիլի դրությամբ կազմում է 938, մոտ 3.3 մլրդ ՀՀ դրամի, 6.6 մլն ԱՄՆ դոլարի (3.2 մլրդ ՀՀ դրամ), 606.4 հազ. եվրոյի (325.5 մլն ՀՀ դրամ) և 3.6 մլն չեխական կրոն (78.6 մլն ՀՀ դրամ) հայցազնով:

Բացի վերը նշված հայցերից, առկա են առավել նշանակալի այլ հայցեր՝ ընդդեմ ՀՀ Պետական եկամուտների կոմիտեի: Ներկայացված հայցերով ՀՀ դատարաններում վիճարկվում է 3891 դատական գործ՝ մոտ 135.3 մլրդ ՀՀ դրամ գումարի չափով:

Միջազգային արբիտրաժային դատարաններում ընդդեմ Հայաստանի Հանրապետության ներկայացված հայցերի թիվը վեցն է՝ մոտ 152.6 մլրդ ՀՀ դրամ հայցազնով (գնահատված լինելու դեպքում գումարը ներառում է արբիտրաժային ծախսեր և տոկոսներ):

2021-2022թթ. կոմունիկացված ՄԻԵԴ գործերով դիմումատուների թիվը կազմում է 41, իսկ պահանջած գումարները՝ մոտ 2 մլրդ ՀՀ դրամ:

Բոլոր կառույցներում ներկայացված հայցերի հանրագումարը կազմում է մոտ 349 մլրդ ՀՀ դրամ: Նախորդ տարի այն կազմել է 300 մլրդ ՀՀ դրամ:

Անհրաժեշտ է նշել, որ ռիսկի իրական մակարդակը շատ ավելի ցածր է, քանի որ հայցվորները ոչ բոլոր գործերն են հաղթում, իսկ հաղթելու պարագայում վճռով հաճախ սահմանվում են ավելի փոքր գումարներ:

Հնարավոր բնապահպանական ռիսկերի կառավարմանն ուղղված միջոցառումներ և պարտավորությունների գնահատման հետ կապված խնդիրներ

Ընդհանուր առմամբ, բնապահպանական ռիսկերի կառավարման նպատակով առկա է վերջիններիս իրականացման դեպքում հնարավոր տնտեսական և ֆիսկալ վնասների հաշվարկման մեթոդաբանություն: Առանց վերջինիս առկայության ֆիսկալ ռիսկերի գնահատումն անհնարավոր է անդրադառնալ միայն փաստերի (տվյալ դեպքում, ստորև նշված) արձանագրման միջոցով:

ՀՀ շրջակա միջավայրի նախարարության (ՇՄՆ) քարտեզագրման արդյունքում առկա է մոտ 2500 սողանքային տարածքներ և ներկայում խնդրի լուծման ֆինանսավորման աղբյուր դիտարկվում

է ՀՀ կառավարության պահուստային ֆոնդը: Թունավոր թափոնների տեղամասերի հետ կապված ռիսկերից խուսափելու նպատակով նշված տարածքներում հանքարդյունաբերական գործունեության թույլտվություններ չեն տրամադրվում:

ՇՄՆ նույնականացրել է հնարավոր բնապահպանական պարտավորություններ ենթադրող 44 տեղամասեր, որոնք առաջացել են դեռևս խորհրդային ժամանակաշրջանում, հիմնականում հանքարդյունաբերական ծագումով: Վերականգնման նպատակով ՇՄՆ կողմից առաջնահերթ են համարվել 10 վայրեր, որից 2019թ. վերականգնել է միայն մեկ տեղամաս, իսկ 2020թ. նման աշխատանքներ չեն իրականացվել: ՇՄՆ նաև իրականացնում է ջրի խորքային հորերի որակի ուսումնասիրություններ՝ հնարավոր ռիսկերը բացահայտելու նպատակով:

Այսպիսի տեղամասերից ծագող հնարավոր պարտավորությունները չափազանց բարդ է նախապես հաշվարկել, սակայն կարևորագույն խնդիրը՝ վերականգնման կարիք ունեցող տեղամասերի նույնականացումն ու մանրակրկիտ ուսումնասիրությունն է՝ ծախսերի նախնական հաշվարկներ կատարելու նպատակով:

Ներկայիս դրությամբ բնապահպանական վերականգնման ծախսերի ընդհանուր գնահատված գումարը կազմում է մոտ է 7.8 մլրդ դրամ, սակայն ծախսերը կարող են էականորեն ավելի բարձր լինել՝ կախված մոտակա տարիների համար պլանավորած փաստացի տարեկան հատկացումների համարժեքությունից:

Մասնավորապես՝

- Սևանա լճի ջրաձածկ և ճահճապատ անտառտնկարկների մաքրում: Մաքրման աշխատանքներն ընթանում են սկսած 2005թ.: ՇՄՆ հաշվարկների համաձայն 2021-2023թթ. ժամանակահատվածի համար պահանջվում է 706.0 մլն դրամ, որից 264 մլն դրամը՝ 2021թ.:

- Սևանա լճից մինչև 1901.5 մետր բացարձակ նիշում գտնվող շենքեր-շինությունների քանդման (ապամոնտաժման) աշխատանքներ: Սևանա լճի մակարդակի բարձրացման հետևանքով քանդման ենթակա են դարձել 68520 մ2 ընդհանուր մակերեսով 1697 շենքեր և շինություններ: 2021 և 2022թթ. նախատեսվող աշխատանքների մոտավոր արժեքը կազմում է 1.464 մլն դրամ:

- Ընդերքօգտագործման թափոնների լքված/տիրազուրկ տեղամասերի և օբյեկտների ռեկուլտիվացիայի նախագծային փաթեթների մշակման աշխատանքներ: Սա առնչվում է վերը նշված հին, շրջակա միջավայրն աղտոտող հանքարդյունաբերական և հարակից ոլորտների 44 տեղամասերին, որոնք ներառում են պոչամբարները: Վտանգավոր և առաջնահերթ համարվող 10 տեղամասերի ամբողջական մաքրման և ռեկուլտիվացիայի ծրագրի մոտավոր արժեքը գնահատվել է 2.216 մլն դրամ:

- Անտառվերականգնման և անտառապատման աշխատանքներ՝ անկախության ձեռքբերմանը հաջորդած ճգնաժամային տարիների ընթացքում անտառների մասշտաբային հատումների փոխհատուցմանն ու սողանքների ռիսկի կրճատմանն օժանդակելու նպատակով: Այս ուղղությամբ աշխատանքները մեկնարկել են դեռևս 2013թ., սակայն մասշտաբային բնույթ են ստացել 2020թ.՝ հաջորդող տարիների համար սահմանված հավակնոտ և աճող թիրախներով: 2021-2024թթ. ծրագրի համար հաշվարկվել է 3.368 մլն դրամ: Սահմանվել է վերջնական թիրախ՝ ՀՀ

անտառածածկ տարածքը մինչև 2050թ. հասցնել ավելի քան 20 տոկոսի, (ենթադրելի է, որ անհրաժեշտ կլինի ներգրավել լրացուցիչ միջազգային ֆինանսավորում) :

Ֆինանսական համակարգից առաջացող ֆիսկալ ռիսկեր

Վերջին տարիների ընթացքում, ՀՀ ԿԲ կողմից վերահսկվող առևտրային բանկերն զգալիորեն կապիտալացվել են և ներկայում ունեն հասանելի կապիտալի և լիկվիդայնության բուֆերներ: Ֆինանսական համակարգը բավականին ամուր է խիստ շուկերի դիմակայելու տեսանկյունից: ՀՀ տնտեսությունը 2020թ. կրել է միմյանց հաջորդած երկու շուկերի՝ համավարակի և ռազմական դրության ազդեցությունները: Վերջիններս մարտահրավերներ են ստեղծել նաև ֆինանսական համակարգի համար, որոնք էականորեն տարբերվում են նախորդ բոլոր ճգնաժամերի մարտահրավերներից:

2021 թվականի ընթացքում բանկային համակարգի վարկային պորտֆելը նվազել է, որն առավելապես պայմանավորվել է ցածր տնտեսական ակտիվությամբ և վարկային ռեսուրսների համեմատաբար թույլ պահանջարկով: Դրան զուգընթաց գրանցվել է վարկային պորտֆելի որակի բարելավում (Չաշխատող վարկերի կշիռը 6.6% ից իջել է մինչև 3.5%):

Բանկային համակարգի կապիտալի համարժեքության և իրացվելիության ցուցանիշները 2021 թվականի ընթացքում բարելավվել են:

Աղյուսակ 5.9 Բանկային համակարգի ցուցանիշների դինամիկան

	2020	2021
Կապիտալի համարժեքություն (12%)	16.9	17.2
Ընդհանուր իրացվելիություն (15%)	25.6	32
Իրացվելիության ծածկույթի գործակից (100%)	108.8	194.3

ԿԲ իրականացրած մակրոպրոդեցիալ քաղաքականությունն ուղղված է եղել համակարգի կողմից տնտեսության վարկավորման անընդհատության պահպանմանը և արտարժույթային իրացվելիության բուֆերների հետագա բարելավմանը: Հակացիկլիկ կապիտալի բուֆերը տարվա ընթացքում պահպանվել է 0% մակարդակում, որի համար հիմք են հանդիսացել վարկային շուկայի զարգացումները և ֆինանսական ցիկլի վրա ՀՀ տնտեսության դիրքը:

Ռուս-ուկրաինական ռազմաքաղաքական հակամարտությունը և Ռուսաստանի Դաշնության նկատմամբ կիրառվող պատժամիջոցները աննախադեպ մեծ անորոշություններ են ստեղծել ինչպես համաշխարհային, այնպես էլ տարածաշրջանի ֆինանսատնտեսական զարգացումների առումով: Համաշխարհային տնտեսության վրա անբարենպաստ ազդեցությունները մեծապես կախված կլինեն ինչպես ռազմական գործողությունների, այնպես էլ կիրառված պատժամիջոցների տևականությունից:

ՀՀ տնտեսական աճի և ֆինանսական համակարգի զարգացումների վրա հնարավոր ազդեցություն ունեցող ռիսկերն ածանցվում են համաշխարհային և տարածաշրջանի մակրոտնտեսական հեռանկարից և դրա հետ կապված անորոշություններից: Ստեղծված իրավիճակում՝ անորոշությունների բարձր մակարդակի և ՀՀ տնտեսական ակտիվության վրա հնարավոր անբարենպաստ ազդեցությունների հետևանքով ֆինանսական համակարգում հնարավոր են վարկային ռիսկի աճի դրսևորումներ: Հարկ է նշել, որ ներկայումս ՀՀ ֆինանսական համակարգը բնութագրվում է իրացվելիության և կապիտալի բարձր մակարդակով և ունակ է ապահովելու ֆինանսական միջնորդության գործառույթի բնականոն ընթացքը²⁹:

---

²⁹ ՀՀ ԿԲ ֆինանսական կայունության 2021 հաշվետվություն

ՀԱՎԵԼՎԱԾՆԵՐ

Հավելված 1. Հայաստանի Հանրապետության 2023-2025 թվականների պետական միջնաժամկետ ծախսերի ծրագրերն՝ ըստ պետական մարմինների կողմից իրականացվող ծրագրերի և ըստ բյուջետային հատկացումների գլխավոր կարգադրիչների

Հավելված 2. Հայաստանի Հանրապետության 2023-2025 թվականների պետական միջնաժամկետ ծախսերի ծրագրերով նախատեսված ծախսերն՝ ըստ բյուջետային ծախսերի տնտեսագիտական դասակարգման

Հավելված 3. Հայաստանի Հանրապետության 2023-2025 թվականների պետական միջնաժամկետ ծախսերի ծրագրերով նախատեսված ծախսերն՝ ըստ բյուջետային ծախսերի գործառական դասակարգման

Հավելված 4. Հայաստանի Հանրապետության 2023-2025 թվականների պետական բյուջեների դեֆիցիտի (պակասուրդի) ֆինանսավորման աղբյուրներն՝ ըստ առանձին տարրերի

Հավելված 5. Հայաստանի Հանրապետության 2023-2025 թվականների պետական բյուջեի ծախսային ծրագրերի գծով վերջնական արդյունքի ցուցանիշները

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՎԱՐՉԱՊԵՏԻ ԱՇԽԱՏԱԿԱԶՄԻ
ՂԵԿԱՎԱՐ

Ա. ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ